

VIII. ÉVF.

1939. JANUÁR—FEBRUÁR

1.
~~1~~² SZAM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGÁNAK MEGBÍZÁSÁBÓL

PINTÉR JENŐ
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

PUTNOKY IMRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1939.

TARTALOM.

lap

NAGYOBB CIKKEK.

Zolnai Gyula: A Nyelvművelő Bizottság célja, eszközei és ki- látásai (I.) — — — — —	1
Ferenczy Géza: Cseh düh — oláh juh — — — — —	10

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Dengl János: A „Rózsák-terei“ plébániatemplom — — — —	14
Polner Ödön: Tót vagy szlovák? — — — — —	16
Polner Ödön: A „wien“-i döntés — — — — —	17
Bárcki Géza: A rádió csak tanít, de maga nem tanul? — — — —	18
Fest Aladár: „Cseh-Szlovákia“ — — — — —	20
Juhász Jenő: Iskolaszórend — — — — —	21
Loványi Gyula: Nincs időm — nem érek rá — — — — —	22
Kendi Finály István: Idegen szépségek nyelvünkben — — — —	24

SZELJEGYZETEK.

Szinnyei Ferenc: Azok az ármányos idegen szók! — — — —	25
Szinnyei Ferenc: Világhíres — — — — —	25
Loványi Gyula: Anglicizmus — — — — —	26
Bárcki Géza: Kárpátorosz — — — — —	26
Tiszamartai Antal: Nemzettestvér, nemzettárs, néptárs — — — —	26
Keményfy János: Bevall — megvall — — — — —	27
Majunke József: Atállítás — — — — —	27
Nagy Zoltán: Fok Celsius — — — — —	27

ÍROINK MAGYAR NYELVE.

Walpole: A Herries család. Ism. Zolnai Gyula — — — — —	28
Gartner Pál: Szenvedélyek és kedélybetegségek. Ism. Tiszamartai Antal — — — — —	29

KÖNYVSZEMLE.

Pintér Jenő: Magyar Kereskedők Nyelvvédő Könyve. Ism. Halász László — — — — —	31
Pintér Jenő: Magyar Iparosok Nyelvvédő Könyve. I. Ism. Márkus Jenő — — — — —	31

LAPSZEMLE.

Folyóiratok és napilapok nyelvvédő cikkei — — — — —	32
---	----

FIGYELŐ.

A Nyelvművelő Bizottság ülései — — — — —	37
Östör József: A hivatalok nyelvének megtisztítása — — — —	40
A Nemzeti Sport pályázatának eredménye — — — — —	44
A tanulóifjúság nyelvvédő pályázata — — — — —	46
Hírek — — — — —	47

ÜZENETEK.

Négy üzenet — — — — —	47
-----------------------	----

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

NAGYOBB CIKKEK

A NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG CÉLJA, ESZKÖZEI ÉS KILÁTÁSAI.

írta: Zolnai Gyula.

(Első közlemény.)

Mikor Akadémiánk a nyelvművelés ügyének vezetését a Nyelvművelő Bizottság föllállításával és a Magyarosan című folyóirat megindításával kezébe vette, az irodalmi hozzászólások nem csupán abban nem értettek egyet velünk, hogy nyelvünk legújabb fejlődési irányában veszedelmet látunk, hanem célunkat is helytelenül fogták föl, keresztülvitelének módja ellen is emeltek kifogásokat, küzdelmünk kilátásait pedig kicsinyléssel fogadták. A veszedelem föl nem ismerését mutató és ennélfogva a nyelvművelés akadémiai vezetésének szükségtelen voltát hangoztató ellenvetésekre megfelelttem már *Van-e szükség nyelvművelésünk irányítására?* című tanulmányomban (l. Msn. III, 65 stb. II. és különnyomatul Nyelvművelő Füzetek 2. sz.). A többi kifogásokat és észrevételeket sem lesz fölösleges bírálat tárgyává tennünk, és ezzel együtt a cél, a mód és a kilátás kérdését is részletesebben óhajtjuk megvilágítani.

I. Célunk helytelen fölfogásával, félreértésével több ízben is találkozhattunk. A Délmagyarország nevű szegedi lapnak egy cikke (1932 XII/25) — amelynek tartalmi megismétlését a Széphalom VII. 27. s köv. lapjain olvashattuk — már címével: *Uj nyelvújítási harc?* s aztán több megjegyzésével is arra vall, hogy írója a Nyelvművelő Bizottság főcéljának az idegen szók kiirtását tekinti. (Mindjárt első mondata sem egészen szabatos, amely így szól: „Az Akadémia Magyarosan címmel *nyelvhelyességi* folyóiratot indított“, a *nyelvhelyesség* ugyanis nem meríti ki sem a folyóirat, sem a Bizottság egész célját.) A Nyugat nevű folyóiratnak egy cikke szerint mozgalmunk „úgy ahogy főleg Kosztolányi és Hegedűs Lóránt propagálják, nem annyira orthologia, mint inkább purista mozgalom. A nyelvünkben használatos idegen szók ellen vezet írtó háborút“ (XXVI, 274). Mind a két cikk tehát az idegen szók elleni

hadjáratot tekinti főcélunknak. Egy *Pénzpuffasztás és nyelvsegenyítés* című cikk egyenesen *nyelvújítóknak* nevez bennünket (Széphalom VII, 27), a *Literatura* nevű folyóiratnak egyik merőben tájékozatlan s közlőnyünket nyilván csak híreből ismerő cikkírója pedig ilyen fölkiáltásra vetemedik: „Most újra fenyegetnek a szörnyszülöttek: *közeny, ügyködés, szegecs-aljlemez*“ (VIII, 310). Minő alapon lehet ilyesmit állítani?! Ezzel szemben igaza van a Nyugatbeli cikknek, mikor megállapítja: „Az új purista orthologusok azt mondják: inkább jól képzett magyar szót, mint idegen szót“ (XXVI, 275), ámbár az idegen szók kérdésében való állásfoglalásunk ezzel még nincs egészen kifejezve. Folyóiratunk címére vonatkozóan ezt a megjegyzést olvastuk: „*Magyarosan* — mondja a folyóirat. Ez a megjelölés nem adja szabatosan a helyes célt. [Örülünk, hogy az író nem *precízen*-t mondott szokása szerint.] Igen, a regényírók írjanak magyarosan, de itt is csak csinyján bánjanak az adagolással, mert a sok magyarosság — például egy Eötvös-irályú regényben, vagy egy tudományos munkában — zavarhatja a hangulatot. Magyarul írni: ez valamennyiünk kötelessége. De sallang, cafrang, népieskedés, magyaroskodás... A magyar tudós műveltség van olyan magyar érték, mint a gémeskút és a malomalja, meg a rézangyal. Miért haragszunk a literátus emberekre?“ (Széphalom VI, 26.). Bírálónk ebben is alaposan félreértett bennünket. A folyóirat címét és a Bizottságnak az idegen szók mértéktelen használata ellen való küzdelmét érti félre egy *Nyelvi nemzetköziség* címmel megjelent cikk is, mikor bennük szintén *magyarkodást* lát (Literatura VIII, 310). Közlőnyünk egyik első visszhangja egyebek közt így szól: „Nem helyeslem, hogy az Akadémia ezt az új vállalkozását *nyelvművelő* folyóiratnak nevezi. A nyelvet az írók és költők művelik... a tanárok és akadémikusok legföljebb csak őrzik és védik a nyelvet, de nem művelik“ (Pesti Napló 1932 V. 14. 6. l.). Hát Vörösmarty, Arany, Eötvös, Gyulai, Léway, Beöthy sem művelték a nyelvet? — kérdem, hiszen ezek a nagyjaink is akadémiai tagok voltak. A Pesti Naplóval egy húron pendült a Széphalom gáncoskodójának következő megjegyzése is: „Bevallom, én inkább bíznám a magyar nyelv művelését tehetséges magyar írókra, mint ösztövére képzeletű és hátortalan nyelvkémlelőkre“ (VI, 26). Hiszen a Nyelvművelő Bizottság éppenséggel nem kívánja a nyelvművelést a tehetséges magyar írók kezéből kivenni. (Ami kifogásokat ez a hozzászóló a folyóiratunkbeli első főlhívásnak szerinte „szánalmas“ magyarsága ellen tett, azokat természetesen nem lehet készpénzül elfogadnunk.) Még tovább ment azonban a Bizottság iránti jóakarásban és az Akadémia iránti tiszteletben „a Magyar Irodalmi és Művészeti Szövetség, az IGE,¹ a Lafontaine Társaság, a Vajda János Társaság és az UMBE irodalmi közlönye“, a *Literatura*, mikor első füzetünk elolvasásából ezt a

¹ Amely kezdetben nem vala.

tanulságot merte levonni: „Amiként «vadászból nem lesz hózen-tráger»,¹ ... azonképpen akadémikusból sem lesz soha nyelvművész, ha százszor is folyóiratot ad ki nyelvművelés végett“ (VII. 582). Nem zavarjuk *s. g.* szerkesztő és cikkíró urat ebbeli hitében, azonban *Literaturai tónusban*, de nem *irodalmi hangnemben* kifejezett észrevételére meg kell jegyeznünk, hogy kifogásai, amelyekre ezt a hitét alapítja, éppolyan alaposak, mint a népdal-idézete.² A Pesti Naplónak előbb idézett és névtelenségbe burkolózott cikke a főntebbi gáncs után a következő megjegyzést is tette: „A tanár urak [mármint a Nyelvműv. Bizottság tanár tagjai] azonban a nyelv birodalmában a törvényeknek csak értelmezésére jogosultak, de nem alkotására. A törvényalkotás joga a népet illeti. A tanár urak »törvényei« nem törvények, hanem néha olyan furcsaságok, hogy az ember csodálkozik rajtuk“. Nos, a „tanár urak“, vagyis a nyelvészek — mi is megvalljuk — valóban nem jogosultak a nyelvtörvények *alkotására*, ámde mi erre a törvényalkotásra nem csupán a nép, hanem a törzsökös írók nyelvérzékét is hivatottnak tartjuk. A nyelvtörvények *megállapítása* és nem csupán *értelmezése* azonban — az alább szóba kerülő alapokon — mégis csak a nyelvészek föladata.

Ezek a hírlapi és folyóiratbeli hozzászólásokon kívül egy 1935-ben *Nyelvünk és a nemzeti szellem* címmel megjelent röpirat is foglalkozott egyoldalúan Bizottságunk céljával, és azt a véleményét fejezte ki, hogy az Akadémiának „a szavak tekintetében“ csak az összegyűjtés, nyilvántartás és terjesztés lehet föladata, a nyelv és benne természetesen a szók alkotása is a nemzeti lélek titokzatos működésének eredménye lévén, ezt a működést „az akadémia legkiválóbb tagjainak kigondoló tevékenysége sem“ pótolhatja.³

Mindezen félreértő és gáncsoskodó hozzászólások után lássuk tehát: mi az Akadémia új vállalkozásának, a Nyelvművelő Bizottságnak és a *Magyarosan* című folyóiratnak a célja?

A célt legvilágosabban a bizottság neve: „*Nyelvművelő Bizottság*“ és a folyóirat címéhez fűzött fölvilágosítás: „*nyelvművelő folyóirat*“ fejezi ki. Célunk ugyanis egy szóba tömörítve, a *nyelvművelés*. A *nyelvművelésnek* azonban két nyilvánulásmódja van. Egyik: irodalmi művek alkotása valamely nyelven, amely

¹ Az idézettel egy kis balást történt, mert a nóta szerint tudvalevőleg: „Addig iszunk mi kettecskén, ... Míg a nyúlból nem lesz jáger, *Krinolinból* hózen-tráger“.

² L. akkori szerkesztőnknek tanulságos cikkeit ezekről a vaskos tévedéseket tartalmazó kifogásokról és a *Literatura* „helyesírási és stílári s ajátoságai“-ról (Msn. I, 93, 125; II, 83, 91—94).

³ E röpiratnak helyt nem álló nézeteivel *Idegen szavaink és a nyelvújítás* című tanulmányom foglalkozott részletesen (l. a Msn. V. és VI. évfolyamát és a Nyelvművelő Füzetek 4. számát).

úton a nyelv állandóan esiszolódik, finomul, művészbé válik. A nyelvművelés ebből a szempontból csakugyan az írók és költők munkája, amint az ellenvetők állították is. Amde az irodalmi nyelvművelés többé-kevésbé csak ösztön- és ihletszerű, és fejlődését főképp a művészi érzék vezérli. Ez az ösztön és ihlet, valamint a művészi érzék azonban a *nyelvi öntudat* és vele kapcsolatban a nyelvhasználatbeli *nemzeti öntudat* kellő vezérlete nélkül nem óvhatja meg a nyelvet a káros irányban való fejlődéstől, mert nélkülük a fenyegető sokféle idegen hatás közepett a nyelv fejlődése önkénytelenül nemzetietlen irányba is terelődhetik. A *nyelvi öntudatnak* s ezzel együtt a *nyelvhasználatbeli nemzeti öntudatnak tervszerű ébrentartása és az irodalmi és művelt társalgásbeli nyelvhasználatnak ellenőrzése és irányítása* teszi a nyelvművelésnek másik nyilvánulásmódját, amire az imént mondott okból szükségünk van. A Nyelvművelő Bizottságnak éppen a nyelvművelés ez utóbbi nyilvánulásmódjában áll a föladata és célja. E föladatnak és célnak fő szempontja a *nemzeti irány*, vagyis a *nemzetiesség*, s ezért a Nyelvművelő Bizottság célját pontosabban a *nyelvművelésnek nemzeties szellemű irányításában* állapíthatjuk meg. Ilyen irányításra talán nem minden nemzet irodalmában van szükség, de kétségkívül szükség van olyan nemzetében, amely fajilag igen vegyes összetételű, amelynek nyelve ennél fogva a különféle idegen hatások következtében nehezebben képes a maga eredetiségeinek megőrzésére, s amelynek némely társadalmi rétegeiben a nemzetköziesség felé való hajlam is erősebben mutatkozik. Nálunk a nyelvművelés ilyen irányításának szükségét a múltban is érezték. A legnevezetesebb magyar nyelvművelő mozgalmat, a Kazinczy vezette nyelvújítást főképp nyelvünk addigi szegénységének, irodalmi szempontból való fejletlenségének és idegen szókkal való telítettségének fölismerése idézte elő. A Magyar Tudós Társaság föllállításának eszméje — amint egyik hozzászólónak helytelen nézetével szemben már hangoztatnom kellett — a nyelv művelése céljából is fakadt s ezzel a céllal mindig kapcsolatban is állott (l. Msn. V, 47 és Nyelvműv. Füzetek 4. sz. 9. l.). Működése kezdetén Akadémiánk nagy figyelemmel kísérte például a színi irodalom nyelvét, s a műsoron levő darabokét főképp nagy költő tagja, Vörösmarty útján állandóan javítgatta.¹ Az 1856-ban föllállított Nyelvtudományi Bizottságnak az irodalmi nyelv ellenőrzése is mindig föladatai közé tartozott; e célból indította meg Akadémiánk 1872-ben a *Magyar Nyelvőr* című folyóiratot is.

A Nyelvművelő Bizottság — amint már jeleztem — elsősorban az *irodalmi és a művelt társalgási nyelvnek* az ellenőrzését és irányítását tekinti ugyan céljának, és e két egymáshoz igen közel álló nyelvalkulatra kíván főképpen hatni, mindazonáltal kiterjeszti figyelmét a nemzeti társadalom más részeinek nyelvére is. Mindjárt működésének megkezdésekor ugyanis a *mesterségek*

¹ L. Brisits Frigyes: Vörösmarty és az Akadémia 34—36. l.

és iparágak szókészletének magyarabbá tételét is fölvette munkatervébe, és e célból a különféle ipartestületeket közreműködésre kérte föl (l. Msn. I, 79; II, 46). Nem kerülte el figyelmét a *kereskedelem* nyelvének magyarsága sem, és jelenlegi elnökünk a budapesti tankerület iparos-tanonciskolái mellett a kereskedő-tanoneiskolákhoz is rendeletet intézett és fölhívta őket a kereskedelmi nyelv magyartalanságai ellen való küzdelemre (l. Msn. VI, 163—164). Egyedül a *népnyelv* az, amelyre a Bizottság közvetlenül természetesen nem kíván hatni, főképp azért, mert ez a maga természetes és törzsökös nyelvésztonénél fogva úgyszemint nemzetiessé fejlődik, idegen hatásoknak kevésbé van kitéve, s az idegen nyelvelemeket hamar nemzetiessé képes áthasonítani. A Bizottság azonban, mikor az irodalmi nyelvet irányítani óhajtja és magyarosság szempontjából ellenőrzi, elejét veszi egyúttal annak is, hogy a nemzetietlen nyelvi kinövések, a magyartalanságok a tősgyökeres, romlatlan népnyelvet a hírlapok, a nép számára készülő könyvek és a kezébe jutható egyéb irodalmi termékek útján megfertőzzék.

A Bizottság céljának ilyen módon való megállapítása után föl kell vetnünk a kérdést: *miben áll valamely irodalmi nyelvnek nemzeties irányban való fejlődése*, hiszen a Nyelvművelő Bizottság célját a nyelvművelésnek nemzeties szellemű irányításában állapítottuk meg. Az irodalmi nyelv akkor fejlődik nemzeties irányban, ha az írók a nyelv eredeti sajátosságaihoz a leghívebben ragaszkodnak; ha megőrzik a nemzeti észjárás sajátos természetét; ha idegen nyelvek kifejezésmódját csak addig a pontig utánozzák és másolják, amíg ez a hazai nyelv eredeti szellemével szembeszökően ellenkezésbe nem jut; ha nem utánoznak olyan más nyelvi kifejezéseket, amelyek mint merőben idegen észjárás szülöttei a nemzeti nyelvérzékre nézve félreérthetők vagy éppen értelmetlenek; ha az újonnan keletkező fogalmaknak lehetőleg az ősi nyelvkészlet anyagából és kellően alkotott szókkal adnak nevet, és idegen szót erre a célra könnyedén, pusztán kényelemből vagy hivalkodásból nem fogadnak be, vagyis ha az új dolgok elnevezésében a lehető legnagyobb önállóságra törekednek; és ha a nyelv eredeti szavait és eredetiessé hasonult, tehát immár teljesen magyarrá vált régi jövevényszavait a leghívebben megőrzik és sürgőtelen idegen szókkal egykönnyen nem cserélik föl.

Hogy miben állanak valamely nyelvnek az eredeti sajátosságai, minő vonások teszik nemzeti jellegét, mik valamely nyelv anyagának: szókincsének, szóláskészletének, alaki és mondatbeli szerkezetének eredeti vagy immár meg nem nemzetiesedett elemei, azt csak az összehasonlító és a történeti nyelvtudomány állapíthatja meg. Mikor tehát a nemzeti öntudatra ébredt nyelvtársadalom azt a célt tűzi maga elé, hogy nyelvének eredeti és jellegzetes hagyományait ápolja s hogy a nyelvfejlődést e hagyományok szellemében irányítsa, vagyis mikor a nemzeties nyelvművelés zászlaját kitűzi: akkor a nyelvtudomány megállapításait és a nyelvtudó

figyelmeztetéseit és tanácsait figyelmen kívül nem hagyhatjuk. A tősgyökeres nyelvérzékű írók általában mintái lehetnek ugyan a nemzeties nyelvművelésnek, de idegen nyelvi olvasmányaik és kevésbé ép, vagy éppen gyarló nyelvérzékű író társaik hatása alatt még ezeknek a nyelve is ki lehet téve némi romlásnak és elfajulásnak. Ennek következtében tehát sokszor támadhat kétség valamely szó, kifejezésmód, szóalak vagy mondatszerkezet magyarossága iránt, s az ilyen kétségekről támadt vitában a nyelv-kutatót mindig tanácsos meghallgatnunk. A nyelvbűvár a nemzeti nyelv tisztább forrásainak: az idegen hatástól mentesebb régiségnek, a föltétlenül megbízható nyelvérzékű jeles íróknak és a romlatlan népnyelvnek tanulmánya alapján a kérdés eldöntésére kétségkívül illetékesnek tekinthető. A nyelv-kutatók közreműködésének szükségét nyelvújításunk története is tanúsítja, hiszen a XIX. század első évtizedeiben lefolyt nyelvújító mozgalom szerelenségei — amikor Bikfic úr is szót faragott — főképp nyelvünk törvényeinek hiányos ismeretéből származtak, és az újítást természetes mederbe éppen a nyelvtudósoknak helyesbítő közbelépése terelte. A nyelvtudós szerepe a nyelvművelés terén az orvoséhoz hasonlítható. Amint a legtöbb ember ösztönei és kedvtelése szerint éli az életét, és a szervezetére káros, sőt olykor veszedelmes körülményekkel vagy egyáltalán nem, vagy csak keveset törődik, az orvos ellenben ezeket embertársai életmódjában, főképp természetesen a betegjeiben észreveszi, és rájuk figyelmezteti is őket: úgy folyik le az irodalmi és társalgási nyelvnek élete is a maga ösztöne, ízlése és divatja szerint, a nyelvtudós ellenben vizsgáló szemmel nézi a nyelv fejlődését, észreveszi a benne lappangó kisebb-nagyobb veszedelmeket, és fölszólalásai-
ban rájuk az írókat s a művelt társadalmat jó szándékkal figyelmeztetheti is. Nem érthetnek tehát egyet sem azokkal a gáncsolóinkkal, akik a nyelvészeknek ezt a megfigyelő működését kevésbé veszik, jószándékú figyelmeztetéseiket szükségtelennek, sőt elítélendőnek tartják, s a nyelvtudomány munkásainak a nyelvművelésre való hivatottságát tagadják, sem azokkal a nyelvtudósokkal, akik a nyelvművelés ügye iránt közömböse-
sek, minthogy a nyelvhe-lyesség és általában a nyelvművelés kérdését nem tekintik a nyelvtudomány föladatai közé tartozónak. A nyelvművelés — igaz — nem nyelvtudományi föladat. A nyelvtudomány föladata a nyelv életének megfigyelése és leírása, fejlődésének, más szóval történetének megállapítása és magyarázata, törvényeinek kiderítése és rendszerbe foglalása. Minthogy azonban a terszerű nyelvművelés a nyelv természetének és történetének ismerete és törvényeinek figyelembevétele nélkül el nem képzelhető, világos, hogy a tervszerű nyelvművelésben a nyelvtudomány támogatása nélkül el nem lehetünk, hogy e munkában a nyelv életének és törvényeinek kutatóit és megállapítóit, vagyis a nyelvészeket mellőzhetetlen tanácsadókul és útbaigazítókul kell tekintenünk, és

világos, hogy ennél fogva a nyelvbúvárok a tanácsadás és útbaigazítás föladata elől ki nem térhetnek. A nyelvtudósokat a nyelvhasználat eredetiségének, nemzetiességének kérdése halikarnassosi Dionysios óta valóban mindig érdekelte, és vitás kérdésekben a szükséges útbaigazítás megadását a mi nyelvbúváraink sem hátrították el maguktól soha. A nyelv idegenszerűségeit erős nyelvérzékű, tősgyökeres írók is megérik ugyan rendszerint, és ilyen íróknak eddig is számtalan helyes megfigyelést és talpraesett föl szólalást köszönhattünk, alapos nyelvtudományi ismeretek nélkül azonban a nyelvhelyességi és magyarossági nézetek igen sokszor hibásaknak bizonyulnak, és vitás kérdésekben a döntő szó mégis a nyelv egész életének és történetének ismerőit illeti meg.

A Nyelvművelő Bizottság és folyóirata — főntebb körvonalazott céljánál fogva — állandóan szemmel tartja a *nyelvhelyesség* és a *magyarosság* kérdését, és ebben az imént kifejtetteknél fogva természetesen a nyelvkutatás eredményei alapján foglal állást. A szók, kifejezések, szerkezetek és szólások nyelvi helyességét és magyarosságát tehát a magyar nyelv fönt említett tisztább forrásainak — az idegen hatástól mentesebb régiségnek, a romlatlan nyelvérzékű és nemzeti szellemű jeles íróknak meg a népnyelvnek — szorgos tanulmányozása és tanúságtételeik alapos mérlegelése útján állapítja meg. Folyóiratunk meghallgat minden véleménynyilvánítást, amelyet nyelvi kérdésekben az írók s a nyelv ügye iránt érdeklődő olvasók eléje terjesztenek. Köszönettel fogad minden figyelmeztetést és adatot, különösen a tősgyökeres nyelvérzékű nép beszédéből előtárt megbízható példákat. A nyelvhasználat megítélésében a puszta *nyelvtani helyesség* szempontját nem tekinti elegendőnek. Lehet ugyanis valamely kifejezés vagy mondás nyelvtanilag kifogástalan, és a nemzeti, *magyaros* észjárástól mégis *idegen*. Ilyennek, *idegenszerűnek* érezzük a kifejezést vagy mondást akkor, ha ez más nép eszejárásának előtünk szokatlan utánzata, vagy ha más nyelvnek olyan szavaival van kifejezve, amelyekre voltaképpen szükségünk nincs. Különösen az olyan idegenséget és idegenszerűséget kell kerülnünk és hibáztatnunk, amely megnehezíti a gondolat világos megértését. Az idegenszerű kifejezésre azt szoktuk mondani, hogy *nem magyaros*, hogy *magyartalan*. Folyóiratunk tehát nemcsak a *nyelvhelyesség*, más szóval nemcsak a *helyes magyarság*, hanem egyúttal a *magyarosság* elvét is vallja és hirdeti, ami nyelvművelés szempontjából az egyszerű nyelvhelyesség elvénél nyilvánvalóan többet jelent. A Bizottság bizonyára ezért adta folyóiratának a *Magyarosan* címet, amelyet már Gyergyai Ferenek 1871-ben Kolozsvárt megjelent könyveeskéje is viselt, aki a magyar nyelvművelésnek egyik buzgó munkása volt.

A *Magyarosan* cím azonban, amint a hozzászólásokból láttuk, félreértésekre adott okot. Egyrészt nem tartották szabatosnak, másrészt azt hitték, hogy *magyaroskodást* (l. Széphalom VI, 26),

magyarkodást (l. *Literatura VIII*, 310) kívánunk az irodalomtól, sallangot, cafrangot, népieskedést, rézangyalát (l. Széphalom id. h.). Egy nem régen megjelent hozzászólás szerint pedig folyóiratunk céljának annak kellene lennie, „*hogy magyarul, tisztán és szépen beszéljünk magyarul, nem pedig az, hogy magyarosan*“.¹ A cikk szerint ugyanis a *magyaros* „kétségtelenül kevesebb, mint a magyar“. A szónak erre a fölfogására az író a *németesen* szónak egy használatmódja vezette, mert arra hivatkozik, hogy a magyar nyelvet jól-rosszul törő német ember csak *németesen* és nem *németül* beszél (mikor t. i. a mi nyelvünket használja). A *németesen* szót azonban ilyen jelentésárnyalattal nem magának a német nyelvnek, mint anyanyelvnek a használatára alkalmazzuk, hanem csak a német embernek gyarló magyar beszédjére, és ilyen kicsinyítő és megrovó jelentésárnyalat nincs a *magyarosan* szóban akkor, mikor magáról a mi anyanyelvünkről, a magyarról mondjuk. Ellenkezőleg, a *magyaros* és *magyarosan* szók saját nyelvünkre alkalmazva a köznyelvszokás szerint a nemzeties, a jellegzetesen magyar beszédet emelik ki. A *Magyarosan* folyóiratcím ellen tett mindezen kifogásokra azt kell felelnünk, hogy egy-egy névben, egy-egy jelszóban mindent összesűriteni, mindent szabatosan kifejezni csaknem lehetetlen. Meg kell elégednünk azzal, ha a név vagy a jelző a lehető legjobban megközelíti a cél kifejezését. A mi esetünkben a folyóirat címe nézetem szerint elég szerencsésen fejezi ki a Nyelvművelő Bizottságnak főntebb megállapított célját: a nemzeties irányú nyelvművelést. A nemzeties irány, a nemzetieség ugyanis a nyelvhasználatban természetesen *magyarságot, magyarosságot*, kíván, vagyis olyan észjárást és gondolatki-fejezést, amely megfelel népünk szellemének, amely tőle *nem idegen, nem magyartalan*. A *magyarosan* jelszót tehát legjobban az ellentétével világíthatjuk meg, mikor kijelentjük, hogy vele tulajdonképpen a *magyartalanság, az idegenszerűség* kerülésére célzunk. Ezt a célt természetesen sallang, népieskedés nélkül is elérhetjük, mert nyilvánvalóan nemcsak az magyaros, ami népies, és nem okvetlenül magyartalan az, ami nem népies. Az irodalmi és társalgási nyelv éppolyan jogos magyar nyelvvalakulat, mint a népnyelv, és éppúgy megvan a maga magyarsága, mint emennek. Egyikünk sem haragszik „a literátus emberekre“ (vö. Széphalom VI, 26), sőt a tárgyhoz nem illő népieskedést az irodalomban egyenesen hibának tartjuk. Hogy irodalmi előadásmód mennyire magyaros lehet *magyarkodás nélkül*, arra kitűnő példa Gyulai Pálnak *művészi* prózája. Mert a Nyelvművelő Bizottságnak, mint Tudós Társaságunk szervének szemei előtt természetesen a kifejezés *művészetének, a nyelvművészetnek* szempontja is lebeg, és munkásainak tollát — tehetségükhöz képest — ez a cél is vezeti. A Bizottság és folyóirata azonban ennek a művészetnek, nézetem sze-

¹ M. I.: A magyar ember beszéljen magyarul, de legalább — magyarosan. (Budapesti Hírlap 1938 I/16, 7. l.)

rint, nem *iskolája* kíván lenni, hanem csak nemzeti szempontból való ellenőre és nemzeti irányban való vezetője. A nyelv *művészete* valóban a jeles írók adománya, a jeles írók műveiben nyilvánul meg és általuk fejlődik tovább. Szentül meg vagyok azonban arról is győződve, hogy a *művésziesség*, a *nyelv művészete* nem kívánja *magyarságunk* megtagadását, hogy a nyelvbeli *nemzetköziesség* nem föltétlen kívánalma irályunk *művésziségének*, és szerintem magyar szempontból az az igazi *nyelvművész*, akiben a *művészet* a *magyarsággal* szerencsésen össze bír olvadni.

A nyelv nemzeti irányban való fejlődésének fönt részletesen megállapított módjából s a nyelvművelés nemzeties szellemű irányításának ehhez képest való fölfogásából nyilván következik, hogy a Nyelvművelő Bizottság nem hirdet — amint szemünkre vetették — új nyelvújítási harcot abban az értelemben, aminő a XIX. század elején lezajlott küzdelem volt; hogy nem akarjuk följújíttani a *könny*, *hájdagos izzag* stb.-féle erőszakos szógyártások korát; hogy főcélunk nem az idegen szóknak válogatás nélkül való, török-szakad kiirtása; hogy nem egyoldalúan a *nyelvhelyesség* szempontja vezet bennünket; és hogy a *magyarosság* jelszavával — amint már előbb is hangoztattuk — nem kívánjuk sem az irdalmi, sem a művelt társalgási nyelvet a népnyelvvel egyenlővé tenni. Tiszteljük az írók és az egész művelt nemzetréteg jogát a nyelvhasználatban, s csupán azt kívánjuk, hogy ez a két réteg írásban és beszédben a magyar nyelv eredetiségének és jellegzettségének vezérlő szempontját állandóan szem előtt tartsa, az íróktól pedig külön azt, hogy nyelvünket nemzeties szellemben műveljék tovább.

Ami a Bizottság folyóiratának, a Magyarosannak eljárás-módját illeti, ellenőrző és irányító szava mindig a nyelvfejlődés jelenségeihez igazodik: ha helytelen, illetőleg magyartalan szóalak, szóhasználat vagy mondat szerkezet üti föl fejét, rámutat a helyesre; ha magyar észjárással ellenkező kifejezés- és szólásmód bukkan föl, figyelmeztet a megfelelő magyarosra; ha eredeti szókat mellőzve, szükségtelen idegen szókat kezd a nyelvdívat fölkapni, emlékeztet a mellőzött eredetiekre, s példákban mutatja meg, hogyan lehet általuk az idegen elemeket elkerülni. Hogy többek szemében az idegen szók kiirtása tűnhetett föl a Nyelvművelő Bizottság főcéljaként, ez abban leli magyarázatát, hogy a Bizottság némely tagjai tanácskozásainkban és ezeken kívül is, hírlapokban, folyóiratokban tett nyilatkozásaikkal főképpen az idegen szók elharapózását rótták meg és az ez ellen való harcra buzdítottak, másrészt pedig abban a tagadhatatlan újabb nyelvi jelenségben, hogy a *magyarság* ellen legáltalánosabban és legszabadabb lelkiismerettel éppen a jóra való eredeti szók méltatlan és szükségtelen mellőzése által szoktunk véteni, úgyhogy a magyartalanságnak ez ellen a könnyedén vett neme ellen igen gyakran támadhatott okunk fölszólalni.

CSEH DÜH — OLÁH JUH.

Írta: Ferenczy Géza.

Nem ajánlom minden honombélinek, hogy egyvégtében ejtse ki ezt a négy szót. Nem ajánlom azoknak, akik a *líhegők-lehegők* furcsa felekezetéből valók. Ezek a tüdőgörcsben szenvedő szegény felebarátaink ugyanis minden szótagzáró *h*-t olyan lökedelmes lehentéssel kehelnek ki, hogy ha közvetlenül egymásután négy-szer kellene úgy elhehgenteniük magukat, aligha ki nem lehelnék lelküket is. Nem akarom, hogy oka legyen lélekzetük végkép való elfogyásának, azért sietve figyelmeztetem őket: egyelőre ne olvassák el hangosan cikkecském címét, várjanak egy kicsit.

„Ábéce — kan réce...“ Bizony, ide kell visszatérnünk, dedós-elemis emlékeinkhez, hogy segíthessünk a bajon. Tanítóink annak idején megmagyarázták, taglejtéssel, szóval, mesével, hogy ez vagy az a betű mit jelent. A *h* betű tanulásakor fölírtuk a táblára a *méh* szót is, így, *h*-val a végén, s betűnként olvasni kezdtük. Mikor az *é* után a *h*-t is hangoztatni akartuk, a tanító bácsi hirtelen ajkára kapta mutatóját, elakasztotta lélekzetünket. Méltatlankodtunk, hogy hiába rajzoltuk oda a szó végére azt a helyes kis széket, s nem lehelhetjük le róla a ráarakodott krétaport. Pedig milyen érdekes volt, mikor a *h* gyakorlása közben erősen ráheheltünk a fekete-táblára, és a töméntelen sok apró szemese szétrebent, rá a tanító bácsinak a közeli fogason függő nagykabátjára! A *méh* szóval nem lehetett meg ez az örömnünk. Faggatózásunkra elárulta mindentudó tanítónk a *h* titkát. Az a *h*, úgymond, azért van ott a *méh* végén, hogy készenlétben legyen. A *mé-hek*, *mé-hes* szókban már megjön a hangja, mert a következő szótagnak az élére ugrik. Elen a katona is hangosabb, mint hátul: vezényel!

Több ilyen különös szóval találkoztunk. Megtudtuk, hogy bármennyire *düh*be gurulunk, a *h*-t nem liheghetjük ki mérgünkben sem. Helyesen tehát így beszélünk vagy kiabálunk: „Jaj, ez a *dül*!“, „Reszketek a *dütől*!“, „Nagy *düvel* támadt az ellenségre!“ Ha azonban olyan ragos-képzős alakjait vesszük ajkunkra, amelyekben a *h* a következő szótag élére kerül, akkor természetesen már ejtjük a *h*-t: *dü-hében*, *dü-hös*. Ugyanígy viselkedik a *h* a *cseh*, *juh* és több más szóban.

Tanultuk ezt valamennyien; ha az elemiben nem, hát a kö-zépiskolában. Mégis hány-szor zúg a fülünk mostanában, midőn sokan — a felvidéki magyar földről iszkoló hősi népet emlegetve — a *cseh*, *Csehország h*-jába lelkük egész hevét belefújják. Ezt cselekszik az *oláh juh*val is. Az ő „helyes“-írásuk szerint: *juhhal*, mint ahogy már gyakran láthatjuk ezt az írásos alakot is: *düh-hel*! Bizonyosságul íme két előkelő példa! Weöres Sándornak „Új-szövetségi apokrif levél“ című költeményéből: „Így marják egymást, *dühhel* fenekednek“ (Nyugat, 1938 augusztus, 129. lap); Ba-

bits Mihály írja „Jónás könyve“ nevezetű versében: „De a kormányos *dühhel* csapta vissza“ (Nyugat, 1938 szeptember, 158. lap). Azzal mentegetőzhetnének ezek a kiváló költőink, hogy a jambusi versmérték kívánta ezt a torz szóalakot. Kívánta? Van olyan verselő művész mind a kettejük, hogy nem szorul rá ilyen sete-suta „költői szabadság“-ra! Vagy talán szentesíteni akarják ezt az útszéli otrombaságot?! Akkor könnyű dolguk lesz, mert már épp elegen vannak a lehető felekezetűek. Ha összeállnak, szélvihart kelhetnek. Úgyszólván napról-napra újak nevét jegyezhetem föl; a legutolsótól bemutatok még egy nyomtatott példát. Az illető jó tollú természettudományi író, de a *méh* szócskát *h*-lehelet szárnyán ereszti szélnek, következőképp így ragozza: „méhkel“. (A Természet, 1938 nov., 251. lap.)

Nemcsak a birkájával, magával az *oláhval* is baj van; még jó, hogy ritkábban. Az a baj vele, hogy némelyek nem így mondják, *h* nélkül, hanem amúgy, lehentve: *oláhhál*. (Így írva még nem láttam.) Pedig a Magyar Helyesírás Szabályainak 73. pontja szerint a *h*-t ebben a szóban még szótag kezdetén sem ejtjük: „*oláh, oláhok, oláhu*, ejtése: *olá, oláok, olául*.“ Igaz, hogy Kolozsvárott és a Szamoshatán nem kivétel e tekintetben az *oláh*; az *oláhok, oláhu* s a többi alakban kimondják a *h*-t. (Lásd a Magyar Nyelv XXXIV. évfolyamának 192. lapján!) Emlékezetem szerinti a mi vidékünkön, Pápa környékén és a Dunántúl más részén is hangzik a *h* az *oláhok, oláhu*-féle alakokban; csak az egyesszámi tárgy esetben hallottam így is: *olát*.

Elég az hozzá, hogy a szótagvégi *h* egy igazi magyar ajkon sem díszlik. Hadd iktassam ide a Magyar Helyesírás Szabályainak 72. pontját; ott együtt van valamennyi „néma *h*“-s szavunk: „Az írás megtartja a *h* betűt, bár mint szótagzárót nem ejtjük is, ezekben a szavakban: *céh* (*céhben, céhvel*; nem: *céhhel*), *cseh* (*csehnek, csehvel, csehtől*; nem: *csehhel*), *düh* (*dühvel*; nem: *dühhel*), *juh* (*juhnak, juhval*), *méh* (*méhnek, méhvel*), *moh* (*mohból, mohnak*), *pléh* (*pléhből*), *rüh* (*rühtől, rühvel*) — (ejtsd: *cé, cének, cével, cétől* stb.); *éhínség* [*éhbér, éhkopp*], *méhállam, pléhedény, juhakol, düh elöl, rühatka* (ejtsd: *éinség* [*ébér, ékopp*], *méállam, pléedény, juakol, dü elöl, rüatka*) — mivel a *h*-t mint szótagkezdőt az utána következő magánhangzó előtt kimondjuk: *céhek, csehül, dühös, juhok, méhes, mohos, pléhek; rühös; éh* (ejtsd: *é*); de: *éhes* (ejtsd: *éhes*), *éhomra* (ejtsd: *éhomra*).“

A 73. pont második mondata így hangzik: „A *h*-t ejtjük, ennélfogva írjuk is az *ihlet, ihletni, ihletett* szavakban.“ A *h* tehát az *ihletben* és származékaiban, noha szótagot zár, mégis hangzik. Egy volt, megboldogult gimnáziumi magyar-tanárom (a jőnevű Kapossy Lucián) nem fogadta el ezt a kivételt, s így mondatla velünk: *ület*. Nem tudom, mennyire volt és van elterjedve ez az ejtőmód. De hogy a régiségben sem volt ismeretlen a *h*-tlan ejtés, azt a Magyar Nyelvtörténeti Szótárnak a XVII. századból való,

ihléssel egy-jelentésű *illés* adata igazolni látszik. Egyetemi előadásiban Gombocz Zoltán azt tanította, hogy az *ihlet* szóban a *h*-t ugyanolyan zöngétlen réshangnak ejtsük, mint a *rakj, lökj, döfj* szókbeli *j*-t. Ez a hang a *j* zöngétlen párja.

E szerint az *ihletben* sem lehentünk. (Szerencsétlen fűzflótások alkalmasint megteszik forró ihletükben!) Még kevésbbé hehézzünk az említett többi szóban. Mi lelte hát lihegő-lehegő feleinket? Úgy látszik, tüdőgöresük pusztán szövődménye annak a nagyobb bajuknak, hogy a betűimádat szelleme szállotta meg őket.

Ők azok, akik nem tudják megkülönböztetni egymástól a betűt és a hangot, s így beszélnek és írnak: „a nyelvsúccsal képzett R betű“, „az illetővel hosszasan F betűt mondatunk“ stb. (az Orvosi Hetilap 1936 november 21-iki számában, Az Orvosi Gyakorlat Kérdései című melléklet 196. lapján, a „Beszédhibák gyógyítása (Logopaedia)“ c. cikkből; dolgozata írása előtt a szerzőnek előbb a maga *nyelvi* hibáit kellett volna meggyógyítania!)

Ők azok, akik *rekordhajszásan* időaprító s rohanásában sokszor szellemtelen és szellemellenes korunk hú fiaiként derűreborúra ilyen rejtélyes betűs „szavakat“ gyártanak: ADOB, OTBA, STOSz, GyOE, MIPE, MALERT, EMKE, s nemcsak így írnak (ez magában még nem volna baj), hanem ilyen gyermekded BREKEKE-nyelven beszélnek is.

Ők azok, akik talán valamely bépesti erténél alkalmazotti minőségükben a felek, illetve a *técé bé* és *enbé* soraira *levlapokat* írnak, *dée* és *déu*, *efhóról efhóra*, öreg napjaikig, ha ugyan a hosszúálló betűknek egy három tagú *té* küldöttsége: a *tbc*, időnapelőtt meg nem akasztja *kápé*-kereső foglalatosságukat, *kábé* huszonöt éves korukban.

Ők azok, akik nyelvi hallásuk sorvadtán betű-verte szemük szerint igazodnak, és a szókat írott, nyomtatott betűsorukhoz híven „pontosan“ mond-ják, hallat-ják (kivéve a *kör*, *rovás*-féle szavakat; ezeket ugyanis *kórré*, *rovássá* éktelenítik), s a viláért se mernék *Jósika*, *Bessenyei*, *Wesselényi*, *Kossuth* nevét úgy ejteni, ahogy kell: *józsika*, *besenyei*, *veselényi*, *kosut*. Még megérhetjük, hogy ezt halljuk tőlük: *vevesselényi*, *kossut-hö*, mert hát nem szabad semmibe venni a kettős *w*-t, és a végső *h* is megérdemli tüdejük fuvalmasabb kiürítését! Annyit már megértünk, hogy a *Thewrewk* családnevet Rádiónk egyik bájos műsorközlője *tevrekké* thewrthe (kerékbe).

Ők azok, akik az *egy* számnevet és határozatlan névelőt az írás „szentsége“ miatt rövid *gy*-vel szaporázzák,¹ s az *együtt*,

¹ Halász Gyulának „Édes anyanyelvünk“-ről írt szép könyvében (a 41. lapon) azt a bizonyos téves megjegyzést olvashatjuk, hogy az *egy* számnevet „két *g*, *y*-nal ejtjük: *eggy*“ („két *g*, *y*-nal ejtjük“! Lám, H. Gy. szájából is betű hull!), a határozatlan névelő *gy*-jét ellenben röviden! Úgy vélekedik, hogy a helyesírásban is meg kellene különböztetnünk őket, így: *eggy* és *egy*. Én még nem észleltem ezt az ejtésbeli különbséget (nem számítva azt, hogy az *egy* számnév-

egyetlen gy hangját is kegyetlen megkurtítják idegesen hamari, hadari nyelvükkel. Valósággal felujjongtam, mikor a napokban ez a fura, de érthető módon vigasztaló helyesírási hiba akadt szemembe: „A nyelvvel szervesen *eggyüvétartozott*¹ [tudniillik Kosztolányi Dezső], szinte már ő maga volt a nyelv.“ (A Napkelet 1938 novemberi számából, a 338. lapról.)

Ők azok, akik betűvel ölik a lelket, és belső tüzetől egy-öntetű ép, nemes nyelvünket tátogó ajkukkal pergő hangforgácsá szecs-kázzák.

Nyugodjanak bele lihegő-lehegő, betű-becéző atyánkfiai, hogy nem kell mindig megmozdulniok beszélő szerveinknek, valahányszor a szemünk előtt sorjázó betűk egyenként ráverődnek recehártyánkra. Ezek a kis ákombákomjelek bizony szeretnének külön-külön hangoskodni; minden kis pedzésre neki akarna neszüdni a hozzájuk tapadt lehelet, az a sóhajtásnyi kis szellet, amelyet betűvetőink kezdetben a girbe-görbe vonalkához, a betűhöz, írószerszámukkal hozzátűzték. A lehelletet hozzátűzték? Különös, de úgy van; épp ez a betű csodája! Mindamellett a mai én-hátráltató korban a betűk is legyenek szerényebbek, legalább is egymagukban, tanulják meg, hogy nem mindig van szavuk, akarom mondani: hangjuk, csak amikor a betűk közössége, igazság szerint: az Ige, megengedi. Tiszteljük a betűt, ezt a némán is lélekközvetítő varázsjelet, de még jobban tiszteljük azt, amit valójában jelöl. Legyen végre becsülete a *hangzó* nyelvnek, a beszédnek! Ne feledjük: Kezdetben volt az Ige! S az Ige csak évezredek múltán öltözött betűbe! Sajnos, talán végkép belé is költözött, s már-már beleölté magát. Támasszuk új életre!

ként hangsúlyos, határozatlan névelőként pedig hangsúlytalan!). Aki az *egy* számnevet hosszú *gy*-vel ejti (amint illik!), az ugyanúgy mondja a névelő *gy*-jét is. Azt hiszem, minden hibátlan nyelvérzékű magyar ember Petőfinek ebben a verssorában: „Volt egy ember, nagy bajúszos“, az *egy* névelőt még a trochaeus kedvéért sem ejti rövid *gy*-vel. Természetesen mind a két fajta *egy*-ben röviden hangzik a *gy*, illetve hasonulás esetén a *ty*, ha mássalhangzó következik utána, feltéve, hogy a *gy*, illetőleg a *ty* ejtése után nem állunk meg. Pl.: *egyre*, *egyhez*! *egy barátom*, *egy tanítványom*. Abban igaza van Halász Gyulának, hogy az *egyéb*, *egykor*, *egyedül*, *egyenes*, *egység* származékok *gy*-jét és *ty*-jét röviden hangoztatjuk.

¹ Én szedtettem *dölt* betűvel!

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

A „Rózsák-terei“ plébániatemplom és a „Hősök-terei“ nagygyűlés.

Először a szentségi nagygyűlés alkalmával olvastunk ilyen kitételeket, mint „Rózsák-terei“ *római katolikus plébániatemplom* és „Hősök-terei“ *nagygyűlés*. Azóta folyton kísértenek ezek a helytelenül képzett melléknévi jelzők. Legutóbb a „Rózsák-terei“ elemi iskoláról adott hírt egyik napilapunk.

Mindenekelőtt megjegyezzük, hogy az Akadémia helyesírási szabályai szerint a szóban levő helynévi jelzőket kis kezdőbetűvel kellett volna írni, kötőjel nélkül, — tehát így: rózsákterei, hősökterei, v. ö. egyetemtérei, ibolyauteai, apostolutcai, stb. (ellenben: Bakáts-téri, Baross-téri stb.).

Helytelen azonban nyelvtani alakjuk is.

Vegyük szemügyre először magukat a szóban levő helyneveket.

A „Rózsák-tere“ is, a „Hősök-tere“ is szabályszerű birtokviszonyos szerkezet, mint a „Ferenciek-tere“ vagy a „Vértanúk-tere“ vagy „Szent Imre herceg-útja“, „Erzsébet királyné-útja“.

A „Rózsák-tere“ azelőtt „Szegényház-tér“ volt. Új nevével a névadók Árpádházi Szent Erzsébet emlékét akarták megörökíteni, mégpedig a róla szóló rózsalegendára utalással. E szerint a legenda szerint egy alkalommal, (amelynek körülményeire itt nem terjeszkedünk ki) a jótékonykodó Szent Erzsébet kötényében az alamiznaskodásra szánt kenyér rózsává változott. (Ezt a csodát a téren lévő Szent Erzsébet szobor is megörökíti.) A teljesség kedvéért megjegyezzük, hogy „Erzsébet-tér“-nek a teret nyilván azért nem nevezték el, mert ilyen nevű tér már van Budapesten. (Lehetett volna azonban „Szent Erzsébet-tér“-nek elnevezni!).

De ha már az említett csodára való emlékeztetés volt a névadók szándéka, akkor helyesebb lett volna a teret egyszerűen „Rózsza-tér“-nek elnevezni, mintahogy a belőle nyíló egyik utcát „Rózsza-utcá“-nak nevezik, nyilván ugyanazzal a kegyeletes célzattal. Vö. Rózsadomb, Vadrózsza-utca, Ibolya-utca, Jácint-utca, Pipacs-utca, Rezeda-utca, Szegfű-utca, stb. — mindmegannyi budapesti helynév. A virágneveket általában egyesszámban használjuk. Vö. Mi van a kötényben? Felelet: rózsza, tulipán, szegfű, stb. (A németben ilyenkor többesszámot használunk: Rosen, Tulpen, Nelken stb.). A „Rózsák-tere“ elnevezés semmivel sincs közelebbi értelmi kapcsolatban az említett csodára való célzattal, mint a „Rózsza-tér“ elnevezés, hacsak azt nem vitatjuk, hogy a „Rózsák-tere“ névhez éppen szokatlanságánál fogva valamelyes különösebb, mondjuk: sejtelemszerű, emelkedettebb hangulat tapad.

A „Hősök-tere“ elnevezés azonban mindenkép helyes. Itt a

szerkezet birtokosjelzője többszámába kívánkozik. Vö. „Vértanúk-tere“.

Mellékesen megjegyezzük, hogy a fentebb említett „Szent Imre herceg-útja“-t és „Erzsébet királyné-útja“-t is helyesebb lett volna „Szent Imre herceg-út“-nak (vagy rövidebben „Szent Imre-út“-nak) és „Erzsébet királyné-út“-nak elnevezni (vö. „Nagyboldog-asszony-út“, „Szent László-út“, „Horthy Miklós-út“, „Vilmos császár-út“, „Szent István-körút“, stb.), mert a „Szent Imre herceg-útja“, „Erzsébet királyné-útja“ elnevezés a Hadak útja, a magyar hadsereg felvidéki útja, a kormányzó németországi útja s hasonló kitételek értelmi analógiájára emlékeztet. — A „Ferenciek-tere“ azonban helyesen van *így* elnevezve, mert „Ferenctér“ Ferenci nevű emberről elnevezett teret is jelenthetne. (Viszont — minthogy ilyen félreértés nem foroghat fenn — helyes volt a budapesti „Szer-vita-tér“ nevet *így* megállapítani.).

Lássuk mármost a címül írt jelzős mellékneveket.

Nem vitás, hogy szóvá tett alakjukban nem használhatjuk őket, mert a „Rózsák-tere“, a „Hősök-tere“ személyragos összetételekhez nem járulhat képző, mint ahogy ragozott szóhoz általában nem járulhat képző, mert a rag a szó alakjának befejező alkatrésze. Ezért helytelenek az ilyen nagyon elterjedt jelzős szerkezetek, mint *nagybani ár* (helyesen: *nagykereskedelmi ár*), *egymáshoz viszony* (helyesen: *egymáshoz való viszony*), stb. Teljesen más természetű származékok az ilyenek, mint *nemtörődömség*, *látta-moz*, *jóhiszemű* stb. A magyar nyelvnek ugyanis éppen egyik érdekessége, hogy egyik-másik ragozott igét képzővel told meg, mintahogy akárhány ragozott igét főnévként használ, pl. *nincs mersze*, *ihatnék*om van, *találomra* mondja, *megálljt* parancsol stb.

Mindennek előrebocsátása után a címül írt jelzős kifejezések helyes szerkezetét így állapíthatjuk meg: „*A Rózsák-terén lévő plébánia-templom*“, „*a Hősök-terén tartandó v. rendezendő, illetőleg tartott v. rendezett v. lefolyt nagygyűlés*“, ill. „*Nagygyűlés a Hősök-terén*“.

A „rózsákterei“, „hősökterei“ melléknevek nyilván a *bécsi-utcai*, *pestmegyei*, *váraljai*, *kárpátaljai*, *orosházi* (újabb analógiás alakban: *orosházai*) s hasonló származékos melléknevek analógiás hatására termettek. Csakhogy a *bécsiutcai*, *pestmegyei* s hasonló melléknevek szabályos származékok, akárcsak pl. a *nagykátai*, *homonnai*, *bártfai* s más *-i* képzős helynévi melléknevek. — A *váraljai*, *kárpátaljai*, *orosházi* s hasonló melléknevek birtokviszonyos, tehát személyragos helynevek *-i* képzős származékai ugyan, de a *Váralja*, *Kárpátalja*, *Orosháza* helynevek összetétel volta tudatunkban annyira elhomályosult, hogy *-ja*, *-a* végüket nem érezzük már személyragnak. — Ami pedig külön az *orosházi* alakot illeti, ennek analógiája semmiképp sem illik a „rózsákterei“ alakra, akár úgy magyarázzuk, hogy a mai *Orosháza*-féle szerkezet eredeti alakja *Orosház* volt, úgyhogy az *orosházi*-t ebből kell szár-

maztatni (l. *Horger*, Magyar Nyelv XXIV, 14.), — akár pedig úgy, hogy tulajdonképpen a *ház-házi* alakviszony analógiájára keletkezett (l. *Zolnai Gyula*, Magyar Nyelv XXIV, 200.), mint ahogy az *út-úti* alakviszony analógiájára beszélünk „Szent Imre herceg-útja”. (Ez utóbbi magyarázat nyomán azonban nem mondhatunk a *tér-téri* alakviszony analógiájára „rózsáktéri“-t, „hősöktéri“-t, mert a „Rózsák-tere“, „Hősök-tere“ tudatunkban ébren élő birtokviszonyos szerkezet, amelyet nem forgathatunk ki nyelvtani alakjából.)

Folyóiratunkban már szóvá tettük az „istenházák“ szóalakot (Msn VII, 55.). A „Rózsák-terei“ hasonló természetű „újszerűség“. Ha nem fojtjuk meg csírájában, akkor egyre jobban beférkőzik a közhasználatba, megszokottá válik, akárcsak a „nagybani“-féle származékok, — sőt megeshetik, hogy legközelebb majd „Szent Imre herceg-útja“ és „Erzsébet királyné-útja“ is hasonló jelzői sorsra kerül. Az ördög nem alszik! Az analógia nagyon fürge nyelvi jelenség!

Dengl János.

Tót vagy szlovák?

A „Magyarosan“ e kérdéssel már II. évfolyamában (1—2. sz. 21. l.) foglalkozott, de azt hiszem, nem árt e kérdést újra felvetni, mivel az akkori felszólalásnak semmi foganatja sem lett, s a kérdés most éppen időszzerű.

A „szlovák“ elnevezést ugyanis a „tót“ helyett akkor kapták fel, mikor 1918-ban a tótok állítólag a csehekhez csatlakoztak, s eme „csatlakozó“ tót körök követelésére a „tót“ elnevezést mellőzték.

Az ugyanekkor kigondolt és mesterségesen megvalósított, franciául „Tchéco-Slovaquie“ néven szereplő országnak magyar elnevezéséül a trianoni szerződés magyar fordítása a „Cseh-Szlovákország“-ot fogadta el, és ezáltal a „Szlovákország“ és „szlovák“ elnevezések Országos Törvénytárunkba is belejutottak.

Ma mindenki csak „szlovákokról“ beszél, a helyett, hogy tótokat emlegetne.

A trianoni szerződést most már — hála Istennek — félredobhatjuk. Az általa elszakított részek visszakerülése megindult, ideje volna tehát, hogy a külső követelésre divattá tett idegen „szlovák“ szó helyett is visszatérjünk a magyar „tót“ szóhoz.

A „szlovák“ szó használata mellett komoly oldalról hangoztatták, hogy a tótoknak ezt a kívánságát teljesíteni kell.

Amde miért? A nyelv szuverén. Hogy valamely nyelv milyen szavakat használjon, azt meghatározni ama nyelvet beszélőknek független szellemi joguk, s azt nekik más nyelven beszélők *nem szabhatják meg*. Nem még akkor sem, ha arról van szó, hogy azt a másik nyelvet milyennek nevezzék.

Ez nemcsak elméleti tétel, hanem általánosan követett gya-

korlat is. A német a francia nyelvben „allemand“, az angolban „german“, az olaszban „tedesco“, a tótban „nyemec“, s kinek jutna eszébe, hogy mi magyarok ne németekről beszéljünk, hanem „dájcs“-okról (vagy talán „deüjcs“-okról). És kinek tetszenék, hogy a francia helyett ezentúl azt mondjuk: „franszé“, az angol helyett „inglis“, az olasz helyett „italiano“ vagy akárcsak „talján“, a lengyel helyett „polszki“ vagy „polyák“? A tótnak „szlovák“ elnevezése tökéletesen olyan, mint volnának ezek a megjelölések.

Miért kellett tehát a „tót“ szavat a magyar nyelvből 20 év óta kiküszöbölni? A mellőzésére irányuló kívánság egyedüli okául csak azt hallhattuk, hogy a „tót“ elnevezés sértő, hogy lenézés van benne. S e tekintetben hivatkoztak amaz ismert mondásra: „a tót nem ember“.

Ez a megokolás kicsinyes, komoly emberekhez nem méltó! A sérelmezett mondás ártatlan tréfálkozás, talán egyszerű szójáték (mivel a „tót“ németül annyi mint halott, aki már nem élő ember, a „tót“ nem ember). Alkalmazható rá egy másik, német mondás: „Was sich liebt, das neckt sich“.

Hogy pedig ezenkívül van benne valami gúnyos, lenéző, az ráfogás. Ellenkezőleg, ha van valamely elnevezésben csúfondáros-ság, a „szlovák“-ban van éppúgy, mint a „polyák“-ban, „talján“-ban vagy a „dájcs“-ban (p. o. „niksz dájcs“). Éppen a saját nyelvükön használt, vagy abból torzított megnevezése az idegen népeknek a csúfondáros, mert hiszen idegen szó állandó használata valamely nyelvben mindig csúfság. Ezért p. o. mi magyarok nem is igen szeretjük, ha a németek minket „Madjaren“-nek és nem „Ungaren“-nek neveznek.

A tisztességes elnevezés bizony a „tót“ és nem a „szlovák“.

Elterjedt szokás volt azelőtt a tótokat mint atyafiaikat megszólítani. Milyen kedvesek Mikszáth Kálmán elbeszélései: „A tót atyafiak“. Egyetlen más nemzetiségről sem mondtuk azt, hogy atyafi. Az atyafi pedig testvér, tehát a magyar testvérek nevezte a tótot már akkor is. Szlováknak csak akkor kezdte hívni, mikor ellenségévé vált. Ha tehát ismét atyafiságos indulattal fordulunk feléjük, akkor csak térjünk vissza a „tót“ megnevezéshez. A „szlovák“ legfeljebb a csehtótokra illik, azok azonban nem atyafiak!

Polner Ödön.

A „wien“-i döntés.

A trianoni szerződést becikkelyező törvény az Országos Törvénytárban gyászkeretben jelent meg.

A Felvidék egy részének visszacsatolásáról szóló törvény viszont nemzeti színű keretben látott napvilágot ugyanott.

Ez a külső keret mind a két esetben megfelelően juttatta kifejezésre a magyar nemzet hangulatát.

Sajnos azonban, hogy az utóbbi törvényben egy olyan kifejezést találunk, amely a nemzet nyelvérzékét mélyen sértheti.

A törvény szövege a „Wien“-ben 1938 november 2. napján kelt döntésről szól.

Akadémiánk Nyelvmívelő Szakosztályának kezdeményezésére 1932 december 2-án tartott sajtóértekezlet megállapította, hogy az idegen helyneveket megszokott magyaros alakjukban kell használni. Ezt az elvet a kormány elfogadta, s megfelelő értelmű miniszteri rendelet is jelent meg (I. Magyarosan II. évf. 1—2. sz. 3. l. és VI. évf. 3—4. sz. 58. l.).

Az ettől való eltérés tehát csak akkor indokolható, de akkor is csak mind a két alak feltüntetésével, mikor szükség van rá, hogy az eredeti alak ismert legyen, p. o. vasúti menetrendekben, térképeken, földrajzi könyvekben, az illető külföldre szóló levélcímeiken stb.

A visszacsatolásról szóló törvényben nem volt erre szükség, mert akiknek ez a törvény szól, azok nagyon jól tudhatják, hogy mit jelent „Bécs“, s nincs szükségük „Wient“ keresniük már csak azért sem, mert az ottani tárgyalásokról és döntésről szóló tudósításokban — nagyon helyesen — majdnem mindig csak Bécsről hallhattak. A törvény hiteles szövegének olvasói előtt tehát a „Wien“ megjelenése csak meglepő, bosszantó és legfeljebb érthetetlen lehet.

Az ünnepélyes tartalmú törvény szövegét kár volt ezzel az elnevezéssel elcsúfítani és sajnálatos, hogy az országgyűlés tagjai közt nem volt senki, aki a módosítást indítványozta volna. Szinte lehetetlen, hogy ne fogadták volna el.

Polner Ödön.

A rádió csak tanít, de maga nem tanul?

E lap hasábjain, de másutt is, ismételten szó esett a budapesti rádió műsor- és hírközlőinek arról az eléggé meg nem róható szokásáról, hogy az idegen neveket igyekeznek a magyar beszéd szövevényében is az illető nyelv jól-rosszul ismert hangsúlyozási szabályai szerint ejteni. Úgy látszik azonban, hiába volt eddig minden kárhoztatás. A rádió, bár nyelvhelyességi kérdések tárgya lésának is helyet ad műsorában, saját maga nem hajlandó tanulni. Nem tudni miért, makacsul kitart eddigi hibás gyakorlata mellett minden szakember és minden ép vagy akár csak félig ép nyelvérzékű magyar ember megbotránkozására. Újra meg újra vissza kell tehát térnünk erre a kérdésre. Ha eddig a mindenünnen felhangzó figyelmeztetés pusztában kiáltott szó maradt ugyan, nem szabad lemondani arról a reményről, hogy egyszer majd csak eljut azokhoz, akiknek szól. Be kell látniuk, hogy a magyar folyóbeszédben idegen hangsúlyozásnak semmi helye, s hogy a magyar

rádió legszentebb hivatásával száll szembe, amikor napról-napra kőpadra vonja fülünket, terjeszti a helytelen nyelvszokást s rontja az ízlést. Az idegen neveknek ilyen bántó hangsúlyozása a félművelt ember jellegzetes, ízléstelen szokása, aki azt hiszi, hogy ezzel beszéde előkelőbbre, finomabbra színeződik. Persze a rádióbemondók ösztönös magyar nyelvérzéke akárhányszor elnyomja ezt a mesterséges, erőltetett törekvést, és így előfordul, hogy ugyanabban a rövid hírecskében ugyanazt a nevet hol a nevetséges, idegen-szerű hangsúlyozással halljuk, hol zökkenés nélkül a természetes magyar hangsúllyal.

Az a téves elv azonban, hogy az idegen neveket idegen hangsúllyal kell ejteni, nemcsak hibás a helyes magyarság szempontjából (ami teljesen elegendő volna arra, hogy a rádió ezt az elvet azonnal elejtse), hanem egyáltalában megvalósíthatatlan. A rádió legtöbb műsorközlője pl. a francia nevekben oly nevetségesen túlzott nyomatékot tesz az utolsó szótagra, hogy az ilyen ejtés legalább is annyira fájdalmas a francia fülnek, mint a magyarnak. Higgye meg a rádió, hogy a magyar folyóbeszédbe beilleszkedő enyhe nyomatékú magyar hangsúlyozás kevésbé sérti a francia fület, mint ez a komikus és ügyetlen franciáskodás, mely a tulajdonképpeni francia hangsúlynak mosolyt vagy bosszúságot fakasztó torzítása. Pedig a francia még csak hagyján! De mi történik akkor, ha olyan idegen neveket kell kiejteni, amelyeknek hangsúlyszabályait a bemondó még annyira sem ismeri, mint a francia nyelvét! Hiszen minden nyelvnek a hangsúlyviszonyait igazán nem lehet még csak fölületesen sem ismerni, hát még elsajátítani. Pl. Sztójadinovics nevét három különböző hangsúlyozással hallottam ejteni; a közlő nyilván a legnagyobb zavarban volt, próbálva összeegyeztetni hibás elvét és, egyébként föltétlenül megbocsátható, hiányos szerb-nyelvi tudását. Ha elfogadnók azt az elvet, hogy minden idegen nevet az idegen nyelv hangsúlyozásával kell ejteni a magyar beszédben is, azt volnánk kénytelenek megállapítani, hogy a rádió műsorközlői teljesen hibásan ejtik pl. a török neveket, mert nem ismerve a török hangsúlyt, magyarosan ejtik őket. Éppígy nem hangsúlyozzák oroszosan az orosz vagy svédesen a svéd neveket sem. Amit pedig pl. a kínai nevekkal csinálnak a kínai hangsúlyozás szempontjából, az, az ő saját elveik szerint, botránys és felháborító torzítás, mert bizony a rádióközlő ejtésében a kínai ember aligha értené meg a saját nevét. Nem következetes tehát, mert nem is lehet következetes minden makacssága ellenére sem a rádió, s ebből az egy-két példából látszik, milyen képtelenség ennek a végrehajthatatlan elvnek a szorgalmazása. Ízléstelen és bántó a magyar mondat zenéjét feldúlni az idegen szóritmussal, mely a maga helyén, az idegen nyelvben lehet szép, mert odaillo, a mi nyelvünkben azonban fülhasogató hangzavar. Az egyetlen helyes és ízléses, sőt az egyetlen lehetséges eljárás az,

ha magyar nyelven magyarokhoz szólva magyarosan hangsúlyozunk.

Őszintén csodálkozunk, hogy a rádió nyelvhelyességi szakértője még nem tette szóvá ezt a visszásságot; vagy ha szóvátette, de eredménytelenül, miért nem lépett fel erélyesebben. Míg ő a rádió nevében vizet prédikál, a rádió maga bort iszik.

Bárcezi Géza.

„Cseh-Szlovákia“.

Amióta az egységes nemzeti állam hamis látszatát kelteni akaró „Csehszlovákia“ megszűnt, s helyébe egyelőre egy dualisztikus elképzelésű államalakulat lépett, a régi elnevezésnek is meg kellett változni. A németek siettek is számot vetni az új helyzettel, s a müncheni megállapodás óta a régebbi „*Tschechoslowakei*“ helyett következetesen a „*Tschecho-Slowakei*“ vagy „*Tschechoslowakische Republik*“ elnevezést használják.

A mi lapjaink ellenben még jó ideig mindig csak Csehszlovákiát írtak, ami arra indította e sorok íróját, hogy két vezető hírlapban is felszólalt e helytelen megszokás ellen. Azóta már a mi lapjaink változtattak a régi elnevezésen; most már „*Cseh-Szlovák Köztársaság*“ néven említik a megmaradt és szerkezetében megváltozott államot. Ez egészen helyes; megfelel az „*Osztrák-Magyar Monarchia*“ egykori hivatalos elnevezésének.

Semmiképpen sem helyes azonban az újabban használatos rövidített elnevezés: „*Cseh-Szlovákia*“; — amint nem lett volna helyes az *Osztrák-Magyar Monarchiát* *Osztrák-Magyarországra* rövidíteni, mert hiszen akkor az *osztrák* mint jelző azt jelentette volna, hogy Magyarország voltaképp *osztrák*. Azért mondtuk inkább így: *Ausztria-Magyarország* (Österreich-Ungarn), két főnév összekapcsolásával.

De vegyünk fel még más példákat. Ha — teszem fel — Törökország és Bulgária dualisztikus alapon egyesülnének, az új államalakulatot aligha neveznök Török-Bulgáriának; vagy ha Görögország és Albánia lépnének ily dualisztikus kapcsolatba, ezt a kettős államot sem mondanók Görög-Albániának. Amikor Svédországnak és Norvégiának még közös uralkodójuk volt, akkor sem beszéltünk Svéd-Norvégországról. Anglia és Skócia egyesülésük után a Nagy-Britannia nevet vették fel; ezt sem mondhatjuk Angol-Skóciának.

Lapjaink azonban pusztán helytelen megszokásból nem mennek tovább egy egyszerű kötőjel betoldásánál, mikor az előbbi Csehszlovákia helyett most már Cseh-Szlovákiát írnak, amivel Szlovákiát megint csak csehnek minősítik. A kötőjel magában nem szünteti meg a kezdő szó jelzői jelentését. A régebben írt Ó-Buda, Nagy-Szeben, Kis-Kún-Halás ugyanazt jelentették, mint most Óbuda, Nagyszében, Kiskúnhalas. A szóbeszédben, kiejtésben a

Cseh-Szlovákia teljesen és tökéletesen ugyanúgy hangzik, mint Csehszlovákia. *Mutato nomine eadem narratur fabula.*

A helyes elnevezés (csehül is, tótul is: Česko-Slovensko) két főnév összekapcsolása lenne így: *Csehország-Szlovákia* (úgy mint Ausztria-Magyarország, Österreich-Ungarn). Ez teljesen kidomborítaná Szlovákia önállóságát.

Egyébiránt ez a Szlovákia is új magyar (?) szó. Háborúelőtti szótáraink még nem ismerik. Csak a trianoni békeparancs diktálta ránk a francia „Tchécoslovaquie“ mintájára „Csehszlovákia“ formájában. Ám tartzuk meg a Szlovákiát, mert hiszen Tótországoknak régebben Szlavóniát neveztek. De ne tegyük meg még ráadásul csehnek. Ha már mindenáron rövidíteni akarunk (noha erre nincs semmi kényszerítő ok), akkor írjunk legalább a német Tschecho-Slowakei (nem *Tschechisch*-Slowakei) mintájára Cseho-Szlovákiát; itt a „cseho“ már nem jelző. Egy kissé exotikusan hangzik, olyanformán, mint Indo-Kína, de hát maga az állam is exotikus. Mondhatnók még cseh és tót hivatalos mintára (Česko-Slovensko) így is: Cseszko-Szlovákia. A Cseh-Szlovákia (kiejtésben = Csehszlovákia) hibás elnevezés ellen azonban tiltakozni kell minden ép nyelvérzékű magyar embernek.

Fest Aladár.

Iskolás szórend.

Evek óta figyelem, hogy a budapesti diák mondatának igei állítmányát következetesen a második helyre teszi: Egyszer *mentem* hazafelé a villamoson. Budapesten *tartottak* légtalmi gyakorlatot. Barátom *hívott* engem a játszótérre. Apám *olvasta* az újságot, anyám *foltozgatta* ingeinket, húgom *játszott* a babájával, én *írtam* a házi feladatokat. — Ezek nem az úgynevezett kiegészítendő kérdésre felelő mondatok, tehát nem ezekre a kérdésekre felelnek: Mikor mentél hazafelé a villamoson? Hol tartottak légtalmi gyakorlatot? Ki hívott téged a játszótérre? Ki olvasta az újságot? stb. E helyett használják: Egyszer hazafelé *mentem* a villamoson. Budapesten légtalmi gyakorlatot *tartottak*. Barátom a játszótérre *hívott* engem. Apám az újságot *olvasta*. És így tovább. A kisebb tanuló, ha kirándulásról kell írnia, a világerő sem hagyná ki ezt a befejező mondatot: Aztán *mentünk* haza. Nagy számmal olvashatjuk dolgozataikban és hallhatjuk beszédükben az efféléket is: Mikor *volt* az eucharisztikus kongresszus. Mihelyt *megevett* mindent, ami *volt* a tarisnyában. Ha a tanár kérdezi: Milyen kérdőszóval keressük az alanyt? A felelet: Az alanyt *keressük* a ki? mi? kérdőszóval. — Mi van a rovar torán? A toron *vannak* a lábak és a szárnyak.

Sokáig németességre gyanakodtam, hiszen a többi közt éppen a német egyszerű mondatban kell az igei állítmányt a második helyre tenni. Nagy hévvel küzdöttem ez ellen a budapesti diák-

szórend ellen, több ízben szemükre is lobbantottam: Nem tudtok németül, sokan megbuktok, még többen intőt kaptok belőle; ha beszélnetek kell, a magyar szórendet alkalmazzátok német mondataitokban; de ha magyarul szólaltok meg vagy írtok, az igei állítmányt, akárcsak a német, a második helyre teszitek. — Így dörgtem a napokban is tanítványaimra, otthon azonban eltűnődtem: Valóban különös! Miképen lehetséges, hogy növendékeink a magyar szórendet alkalmazzák német mondataikban, kétségtelen tehát, hogy a német szórend idegen relik, s ha magyarul beszélnek, mégis a németet utánozzák? Még furcsább, hogy nem is lehet németes a szórend ezekben a mondatokban: Mikor *volt* az eucharisztikus kongresszus. Mihelyt *megevett* mindent, ami *volt* a tarisznyában. Ezek ugyanis mellékmondatok, a német mellékmondatban pedig az igei állítmánynak nem a második, hanem az utolsó helyen kell lennie.

Ezt a szórendi tévelygést tehát nem lehet ráfogni a német nyelvre. Mi hát az oka, hogy a budapesti diák így beszél? — Már régebben észrevettem, s aki figyelte, bizonyára szintén észrevette, hogy a budapesti született magyar az iskolai végeztével általában már a magyaros szórendet alkalmazza. A hibát tehát kétségtelenül az iskolában kell keresnünk. Amint említettem már, például így kérdezzük: Milyen kérdőszóval *keressük* az alanyt? A felelet: Az alanyt *keressük* a ki? mi? kérdőszóval. — Mi *van* a toron? A toron *vannak* a lábak és a szárnyak. — Hová *ömlik* a Duna? A Duna *ömlik* a Fekete-tengerbe. — Mikor *szennyeződik* a bőrünk? A bőrünk *szennyeződik* például akkor is, amikor hámlik. — S ha a kérdő mondat szórendjét kiforgatjuk: Az alanyt milyen kérdőszóval *keressük*? A toron mi *van*? A Duna hová *ömlik*? — A felelet ez: Az alanyt ki? mi? kérdőszóval *keressük*. A toron a lábak és a szárnyak *vannak*. A Duna a Fekete-tengerbe *ömlik*. — Az iskolás gyermek tehát alkalmazkodik a kérdő mondatához: amelyik helyen van a kérdő mondat igei állítmánya, arra a helyre teszi feleletében a maga igei állítmányát. S annyira megszokja az állítmánynak a második helyen való szerepeltetését, hogy mikor például összefüggően elbeszél, akkor is odatolja.

Ki vagy mi a hibás, talán a kérdező módszer? Nem, hanem mi, tanárok meg tanítók, akik nem vesszük észre növendékeinknek kicsavart mondatait!

Juhász Jenő.

Nincs időm — nem érek rá.

Keményfy János a Magyarosan decemberi számában egymás mellé állítja a címül szolgáló két szólást s fölveti a kérdést: mióta használjuk ezeket a kifejezéseket?

Megkísérlem az alábbiakban, hogy választ adjak a kérdésre. Az Etimológiai szótár adatai azt mutatják, hogy az *ér* ige

jelentésfejléményekben leggazdagabb szavaink egyike. Az *ér* igéből származnak többek között: *érdek*, *érdes*, *érez*, *érezkel*, *érint*, *érlél*, *ért*, *érték*. Ebbe a sorba tartozik a 'vaco, vacat mihi, dazu kommen, Zeit haben' jelentésű *érkezik* szó is. A szót megtaláljuk már az Erdy-kódexben, *eerközyk* alakban (EtSz). Az Oklevélszótár 1557-ből mutatja ki, „nem *érkeztének* rája“ alakban. A Nyelvtörténeti Szótár meg az adatok egész sorát közli. Néhányat itt idézek. Telegdi, 1580: Annyi sok gondban foglalatos, hogy nem *érkezhetik* a prédikáláshoz. Geleji Katona, 1647: Leírni nem *érkeztem*. Czeglédi, 1670: Nem *érkeznek* búzájukat behordani.

Először Szenczi Molnár Albert szótározta az *érkezik* igét 1604-ben. A XVIII. század végétől kezdve meg ezt a képet tárják elénk szótáraink:

Pápai Páriz (Bod), 1782: érkezem ‚bin müssig‘. Márton, 1800: érkezni = idejének lenni (annyi a bajom, hogy csak egy levelet sem *érkezem* írni). Tudós Társaság, 1835: érkezik ‚Zeit zu etwas haben‘. Itt találjuk meg először a *ráér* alakot. Fogarasi, 1848: érkezik ‚hat Zeit‘. Ballagi, 1857: Zeit haben ‚ráérni, érkezni‘. Fogarasi, 1860: Zeit haben ‚ráérni‘. Ballagi, 1862: Keine Zeit haben ‚rá nem érni‘. Ballagi, 1881: Zeit haben ‚érkezni, ráérni‘.

Érdekesek az 1864-ben megjelent Német-magyar kereskedelmi műszótár adatai. (A szótárt a Pesti Kereskedelmi Testület adta ki. A szótári bizottság egyik tagja Ballagi Mór, elnöke Fogarasi János volt.) A szótár magyarításai bizony jórészt erősen német zamatúak. Mégis, ahol csak teheti, kerüli a ‚Zeit‘ szó alatt közölt szólásokban az *idő* szót. Például: zur rechten Zeit ‚jókor‘. Nach der Zeit ‚későbben‘. Zu Zeiten ‚néha, olykor‘. Wir haben ihm die Ware auf Zeit gegeben, ‚hitelbe adtuk neki az árút‘. *Ich habe keine Zeit gehabt*, die Faktura zu prüfen, *nem volt érkezésem* a számlátot megvizsgálni‘.

Ami pedig a *nincs időm* kifejezést illeti, — hát azt bizony nem találjuk sehol! Az Oklevélszótár ismeri az *időmúlást*, a Nyelvtörténeti Szótár az *időtöltést*, Czuczor—Fogarasi értelmező szótára meg ezeket a kifejezéseket: *időt tölteni*, *veszteni*, *múlatni*, *halogatni*. De a *nincs időm*-nek hiába keressük nyomát az idézett tudományos szögyűjteményekben.

De hiába keressük a főntebb idézett szótárakban is; még Ballagi 1881-i szótárában sincs benn. Nem lehet véletlen műve az, hogy szótáríróink kerülve kerülnek ezt a kifejezést még akkor is, amikor úgyszólván kínálkozik: a ‚keine Zeit haben‘ fordításában. Okkal, ok nélkül: németességnek érezhették a *nincs időm* szólást. Megmaradtak az *ér* ige származékánál, az *érkezik* szónál, majd 1835-ben melléállítják az alapszót, *ráér* alakban.

Dehát németesség-e a *nincs időm*? Nem az, ha Arany Jánossal használjuk — Keményfy magyarázata szerint — annak a kifejezésére, hogy *ráértem volna, de nem volt időm*. De németes mai nyelvhasználata. Nem ismeri Keményfy különbségtételét, nyakló

nélkül alkalmazza a *nincs érkezésem, nem érek rá* kifejezések helyett. Vigyázzunk, ki ne szoruljon nyelvünkől ez a két ősi, izes szólás!

Loványi Gyula.

Idegen szépségek nyelvünkben.

„... az utcán por, bűz, német szó, piszok...” — írta néhai, jó Arany János vagy ötven éve. Ma, ha élne, megismételhetné szép fővárosunkról, ha nem is a német szót, de a temérdek és sokkal bántóbb német szófüzést és mondat szerkezetet. Kiírtam néhányat egyik napilapunktól, amely ezek szerint megtagadja nevét nyelvében. Álljon itt néhány elrettentő példa: március 23-án, tárcában „bosszúját nem *adta fel*” (a póstára?), „a bizonyító eljárás *lefolytatása* után”, „játszanak egymás *ellen*”. Holott bosszúját tovább forralta, a bizonyító eljárás befejezése után és játszanak egymással legalább is olyan érthető s a mellett magyarul van.

Március 25-én: „kiértékel” nyilván *auswerten*, „kitér” (a válszadás előtt) nyilván *ausweichen* és „lehatárol” nyilván *abgrenzen*. Általában a német *ab, auf, gegen* stb. merőben felesleges és szennyező átvétele ma nagyon divatos. Különösen tanulságos a fent idézett „lehatárol”. A mondat így hangzott: „Ezek az értékek... amelyeknél az abszeisszák a csapadék idejét, az ordináták a csapadék intenzitását jelentik, egyenes vonalakkal *lehatárolhatók*”. Hogy miért nem ábrázolhatók, azt csak a jeles szerző tudja. Ugyanide tartoznak a március 26-i szám „kihangsúlyoz”, „felmutatása ellenében”, „beigazolható” és „elhivatottság” finom kifejezései. Ugyanakkor szerepel a „Kék rókához”, „előadáshoz” és „színházhoz” menetel is. De benne van az is, hogy „kimunkálódnak”. Mindezek csapnivaló kifejezések, helyesebben használóik csapnivalóak. Mert helyesen így kellett volna írnia: hangsúlyoz — amivel persze *kiemel*, — felmutatására, igazolható vagy bebizonyítható és hivatott. „A feleségem *elhivatott* a kávéházból”, helyes, de egészen bolond dolog. Itt olvastam az „elsejei napon”-t és a „dunai hid”-at is. Az egyik arra készlet, hogy másodikat, harmadikat és ezredikeit mondjunk, a másik pedig azt jelenti, hogy a híd a Dunában van; sőt, hogy a folyóban helyén, otthon van. Áznap a rádió is kitett magáért. Egyebek között jelentette, hogy hétfőn bezár a légtalmi kiállítás (bezárják, befejezik a kiállítást), s csakhamar utána, amit egyébként sokszor használ, „viszonthallásra” búcsúzik. Az első csodabogár, a második szemenszedett valótlanság, mert ő engem bizony nem hall, csak nekem van szerencsém őt hallani, s így semmiféle viszonyosság sincs közöttünk.

Nehéz megértetni azokkal, akik a szülői házban magyarul beszélni meg nem tanultak, hogy mi abban a hiba, hogy „lecsökent” idegen, ellenben „leszorít” kifogástalan. Ide tartozik a német

„Abbau“ mintájára készült, logikus magyar észnek elviselhetetlen „leépítés“. Magyarul le csak bontani lehet. A német „gegen“-re példa ugyanott a „verekszik, küzd vagy harcol ellenség *ellen*“, holott Himnusz-unkból tudhatná minden ember, aki magyarnak vallja magát, hogy „küzd ellenséggel“!

Német befolyás, hogy elveszítjük érzékünket a „miatt“ és „végett“ iránt. Nem lehet a boltba menni vásárlás „miatt“ és nem lehet a testvérem betegsége „végett“ otthon maradni, hanem éppen fordítva. A német mindkét esetben deshalb-ot vagy deswegen-t mond. Ugyanígy (ezt a rádió használja sűrűn) „nagy siker mellett“ német; magyarul „sikerrel“!

Újabban azt is látom, hogy a *felett* vagy *szólt* szót kihagyják. Pl. Magyarország ápr. 28.: „...egy kollégája cigarettát kért tőle. Mire X felháborodva: ezt meg ezt.“ Ilyesmit pedig csak akkor lehet tenni, ha színműszerűen beszélgetjük a személyeket.

Nem akarom tovább keseríteni a Magyarosan olvasóinak táborát s nem folytatom a szemelvényeket. Befejezésül azonban álljon itt, hogy az írásjelekkel, főképpen a kettősponttal most már mit csinálnak. A Magyarország május 13-i számában, a parlamenti tudósításban olvastuk a következőket. „A hivatalos cáfolatot elhiszem, hogy:...“, „a magyar törvényhozás szerkezetével szemben áll: hogy...“

Valóban szégyenletes dolgok ezek.

idb. Kendi Finály István.

SZÉLJEGYZETEK

Azok az ármányos idegen szók! — Roger Martin du Gard Nobel-díjas nagy regényének, *A Thibault-család*-nak fordításában ezt a mondatot olvastam: „Igaz, hogy I. Napoleon, ami a háborút illeti, olyan *stratagéma* volt, amilyen sohasem lesz Németországban.“ (II. kötet, 510—1.) A fordító, aki irodalmunkban ugyancsak járatos, ha máshonnan nem, Csokonaiból tudhatná, hogy a „stratagéma“ hadicselt, haditervet jelent. *Dorottya*-jában olvashatjuk ezeket a sorokat:

Opor, hogy már végét vesse a csatának,
Egy új *stratagémát* gondolt ki magának.

Ha a jó magyar *hadvezér* vagy *fővezér* szót használta volna *stratéga* (strategos) helyett, nem követte volna el ezt a furcsa hibát. Úgy járt, mint egyik napilapunk filmbírálója, aki a cirkusz *manézsza* (manège) helyett azt írta, hogy a cirkusz *menaszériája*.

Szinnyei Ferenc.

Világhíres. — Ez is újabb szó-találmány. Rendes napilapom színi bírálója különösen kedveli. Mindennap mérgelődve olvasom: „a világhíres művész“, „a világhíres énekes“, „a világhíres karmester“, „a világhíres opera“ stb. stb. — Mire való ez a stílusbeli

kényeskedés, mesterkélttség? Ha országos hírű, jóhírű, nagyhírű helyett nem írnak országos hírest, jóhírest vagy nagyhírest, miért nem tartják jónak a *világhírűt*? Igaz, hogy németes íze van, de a *világhíres* — a weltberühmt: Welt (világ) és berühmt (híres) pontos fordítása — bizonyára még rosszabb.

Szinnyei Ferenc.

Anglicizmus. — A tudós szerzőnek, egyik egyetemünk rendkívüli tanáranak neve, könyvének címe vonzott. Bementem a könyvesboltba s meglepődve láttam, hogy a könyv mást ad, mint amit az idegen szóból álló cím ígér! Nem a mi nyelvünk, hanem az — angol nyelv angolosságaival foglalkozik! Ha szerzőnk követőkre talál, hamarosan megjelenik majd a *germanizmusokról* szóló könyv, hogy németességre tanítson bennünket a német nyelv megtanulása körüli buzgólkodásunkban. De tán még Kelemen Béla is megváltoztatja könyvének Jó magyarság címét *hungarizmusokra!*

Az *anglicizmus* — sült *germanizmus!* A német tetszeleg az efféle kifejezésekkel: *anglizismen, gallizismen, sőt — parisismen!* (Tessék követni: *parizsismusok!*)

A magyar nyelvhasználat angolosságon, németességen a mi nyelvünkben előforduló angol, német eredetű kifejezéseket érti. Azt, amit a szerző mondani akar, magyaros észjárással s magyar szóval jellegzetes angol kifejezéseknek, angol nyelvi sajátosságoknak nevezzük.

Loványi Gyula.

Kárpátorosz. — Fenczik, volt kárpátalji miniszter emlékezetes rádiószózatában arra kérte a magyar közönséget, hogy az Erdőskárpátok oroszajkú népét ne ruszinoknak, hanem *kárpát-oroszoknak* nevezze. Azóta ezt az új elnevezést mind a rádió, mind a napisajtó legnagyobb része igyekszik állandóan használva forgalomba hozni. Nem tartozik sem ránk, sem erre a lapra annak a megítélése, hogy ez a kifejezés politikai, nép- vagy nyelvtudományi szempontból helyes-e vagy sem; az azonban kétségtelen, hogy az ilyenfajta összetétel a legnagyobb mértékben ellenkezik a magyar nyelv szellemével. A magyar az ehhez hasonló népességneveket sohasem összetétellel, hanem mindig jelzős szerkezettel fejezi ki. Nem beszélünk szepesnémetekről, szamoshátmagyarokról, havasalföldoláhokról, dunántúlhorvátokról, hanem szepesi németekről, szamosháti magyarokról, havasalföldi oláhokról, dunántúli horvátokról. Ezért a nyelvileg helyes kifejezés csak *kárpáti orosz* lehet.

Bárcai Géza.

Nemzettestvér, nemzettárs, néptárs. — Már legelőkelőbb államférfiaiink is ajkukra veszik ezeket a kifejezéseket. Amit velük mondani akarnak, az előttünk is szent. Csakhogy maguk a szavak német észjárás eredményei s magyaros értelmezéssel egészen más jelentenek.

Azt mondhatom: *magyar testvérem*, mert én is magyar vagyok; azt is mondhatom: *embertestvérem*, mert magam is ember

vagyok; — de azt, hogy *nemzetestvérem*, nem mondhatom, mert ez azt jelenti, hogy én is nemzet vagyok.

Szólhatok így: *tanártársam*, ha magam is tanár vagyok; így is: *polgártársam*, ha megvan a honpolgárságom; de nem szólíthatok senkit *nemzettársamul*, *néptársamul*. Az *iskolatárs* (helyesen: *tanulótárs*, *diáktárs*), *élettárs* (helyesen: *hitves[társ]*) és sok hasonló elterjedt németes összetétel nem menti a címszavakat. Megrögzött helytelenségek még nem szolgálhatnak újabbak igazolásául.

Magyar testvéreim, kedves magyar feleim, sőt valamennyi honfitársam: vigyázzunk nyelvünk épségére!

Tiszamarti Antal.

Bevall — megvall. — Gyakori a két szó helytelen fölcserélése. *Bevallani*: legtöbbször a bíróság előtt szokták a bűnt, tehát valami elkövetett hibára, cselekedetre értendő. *Megvallani* rokonértelmű ezzel a kifejezéssel: őszintén megmondani. Pl.: *Megvallom*, ezt nem vártam tőled“ helyett nem mondhatom: *bevallom*, hogy... stb. Vagy: „*Megvallom* gyöngeségemet“ „*Megvallom*, másként nem tehetek.“ — A „megvall“ tágabb fogalomnak tetszik, de helyette nem lehet a „bevall“ szót használni, ellenben „bevallom, gonoszul cselekedtem“, vagy „bevallom bűnömet“ helyett azt is szokás mondani: „megvallom bűnömet“.

Keményfy János.

Átállítás. — Azt hiszem, 1933-ban olvastam először az „*átállítás*“ szót egy miniszteri beszédben. Azóta más politikusok is használták ezt a szót. Íme egy idézet: „A csehek is diktatúrák irányba kívánják *átállítani* politikai életüket“. A német Umstellung, umstellen gyalázatos fordítása szükségtelenül. Úgy látom, terjed. Hallják meg odafönn is a Magyarosan-mozgalom szavát s ne ültetgessenek újabb német gazt édes anyanyelvünk szépséges kertjébe!

Majunke József.

Fok Celsius. — Naponta legalább háromszor bosszankodom, ezt a mondatot hallva a Rádió jóvoltából: „Hőmérséklet 20 fok Celsius“. Ismerem Réaumur-, Celsius- és Fahrenheit-fokot, de a Fokcelsiust eddigelé csak a magyar Rádió találta ki és terjeszti nap-nap után.

Nagy Zoltán.

ÍRÓINK MAGYAR NYELVE

Walpole: A Herries család. II. rész. Judith Paris. (1. köt.: 293 l.; 2. köt.: 244 l.) III. rész. Adam Paris. (1. köt.: 277 l.; 2. köt.: 279 l.) IV. rész. Vanessa Herries. (1. köt.: 339 l.; 2. köt.: 272 l.) (E három részt Tábori Pál fordította.) Budapest, Singer és Wolfner, é. n.

Walpole „A family chronicle“ című regénysorozata „A Herries család“ címmel jelent meg magyar fordításban, I. részét kivéve a főt megnevezett fordítótól. A fordítás egészben véve gördülékeny és élvezhető, de, sajnos, bosszantó magyartalanságok fordulnak elő benne. A fordító nyelvérzékének fogyatékosága azzal a veszedelemmel jár, hogy a kiváló angol regény nagyszámú olvasóinak a nyelvérzékét is fertőzésnek teheti ki.

Csak a kirívóbb hibákat rovom itt meg.

„Most az újságokba *irdogált* politikai cikkeket“ (II. rész, I, 221). Az újságokba a rövid *u* használatával is csak *irogatni* szoktunk.

„*Mit adnék* érte, ha láthatnám a keswicki tavat“ (II. r., II, 21). A vágyódás ilyen kitöréseit tagadó mondattal szoktuk kifejezni: *Mit nem adnék* érte, ha láthatnám!

„Hallotta az «egy-kettő-három»-at“ (t. i. mint tánevezényszókat, II. r., II, 192). A *három*-nak rendes tárgyalakja *hármat* ugyan, de itt, mikor a *három* nevezőalakot meg kell tartanunk, a jó nyelvérzék ezt kívánja: *három-ot*. Ez olyan ragozásbeli különbségtétel, mint aminő a következő két mondás mondatárgyaiban is tapasztalható: „hálával emlegették boldogult atyánkat“, és: „elmondja a miatyánkot“. Ilyenféle alaki különbségeket a nyelvérzékünkben levő természetes megkülönböztető ösztön tétet velünk.

„Örökké szeretni fogjuk egymást s amint [a lány] elég idős hozzá, *összeesküszünk*“ (III. r., I, 101). „Tegnap reggel John meg én [Elizabet] *összeesküdtünk* a... St. Mary's Churchben“ (III. r., II, 226; így csaknem mindig a további kötetekben is). Ép magyar nyelvérzékű író tudja, hogy az *összeesküvés* gonosz célú, titkos szövetkezés, amelyet nem templomokban és nem nyilvánosan szoktak létrehozni. A jegyesek magyar észjárás szerint *megesküsznek* a templomban, vagy *oltár elé járulnak*; ha pedig a templomi szertartást kifejezni nem akarjuk, *megkötik a házasságot* vagy *egybekelnek*.

„*Hol volt, hol nem volt* egyszer egy király“ (III. r., II, 181). Ennek a mesekezdetnek nincs értelme, mert voltaképpen azt jelenti: „egyszer volt, egyszer nem volt“, vagy: „résztint volt, résztint nem volt egy király“ (vö. az efféle mondásokkal, mint: *hol* esik, *hol* havazik; *hol* nyer, *hol* veszít stb.). Aki magyar mesemondókat hallott, vagy mesegyűjteményeket olvasott, az tudja, hogy a helyes mesekezdet ez: *hol volt, hol nem volt, volt* egyszer egy király stb.

Ezt a szokásos kezdésmódot a mesemondó így érti: „hol volt, hol nem volt, (azt nem tudom, elég az hozzá:) volt egyszer egy király”. A *volt* szóra tehát harmadszor is szükség van, kitétele nélkül a mesekezdet értelmetlenné válik.

„Mumps [kutya] nagyon szerette Benjamint s még most *sem*, amikor már tíz évesnél *több* volt, *nem* hagyta el *Benjamint*“ (III. r., II, 183). Meglehetősen pongyola és a tagadószó fölösleges kitételénél fogva hibás mondat. Helyesen: nagyon szerette Benjamint s még most, amikor tíz évesnél idősebb volt, *sem* hagyta el.

„Az angol nők ... szenvedélyesen *bridgelnék*“ (IV. r., I, 282). „Minden este *bridzsel*“ (IV. r., II, 30) stb. A fordító nyilván olyan budapesti körökből való, ahol alsólnak, ferblílnak, ramslílnak, tarokko^llnak, tártlílnak és általában szenvedélyesen kártyálnak.

Barna mellén [férfinak] fekete, sűrű *haj* (IV. r., II, 47). Ennek a szóhasználatnak a magyarsága felől — Homéros szavát a fordítóéra cserélve — *hajás* mellemben két felé kételkedem. A németül való gondolkodás rí ki a helyből, mert a német *Haar* szó *haját* is, *szórt* is jelent.

„Amikor a függöny *fölment*, ezt gondolta“ (IV. r., II, 120). „A függöny hamarosan *fölment*“ (uo. 172) stb. Bizonyára lábuk kerekedett ezeknek a függönyöknek, hogy nem kellett *fölgördül*-niük.

„Ahhoz a *darabhoz* megyünk, amelyről mindenki beszél... elmentek Az Örvény című *darabhoz*“ (IV. r., II, 171). „A színházban [találkoztunk], amikor Cynthiáékkal *Az Örvény-nél* voltam“ (uo. 178). „Színházban volt — Mr. Lonsdale *darabjánál*, a *Tavaszi nagytakarítás-nál*“ (uo. 191). A *bridzselő* társaságok eddig tudtommal csak Bánk bánhoz, Othellóhoz stb. mentek és Bánk bánnál, Othellónál stb. voltak. Újabb haladása magyarságuknak, hogy *darabokhoz*, *Az Örvényhez* stb. is elmennek, illetőleg hogy *daraboknál*, *Az Örvénynél* is láthatók a nézők között. Az ép magyar nyelvérzék az ilyen kifejezéseket *-ban*, *-ben*, illetőleg *-ba*, *-be* ragos határozókkal mondja: voltam a Bánk bánban; elmentem a Bánk bánba; vagy pedig körülírva: voltam a Bánk bán előadásán; elmentem a Bánk bán előadására.

A regényfordító magyarsága szerint beszélő társaságok tagjai tehát nem csoda, ha az oltár előtt is — *összeesküsznek*.

Zolnai Gyula.

Szenvedélyek és kedélybetegségek mélylélektana és gyógyítása. Irta dr. Gartner Pál idegorvos, ideggyógyintézeti igazgatófőorvos. Budapest, 1939. 69 lap. Novák Rudolf és Társa.

Az orvosi nyelv terén az ideggyógyászok a fő bűnözők. Amíg az idegrendszernek egészen ismert, kézzelfogható jelenségeit s az ezekkel kapcsolatos tényeket közlik, addig ők sem követnek el sem több, sem súlyosabb stilisztikai vétséget, mint a másszakmájú orvosírók; de mihelyt a szellemi megnyilvánulások értelmezésének

kevésbé biztos talajára lépnek, vagy ha az ösztöni élet homályos mélyeibe szállnak: olyan szónyüvést, kifejezésficamítást és mondatgabalyítást művelnek, hogy a jámborabb olvasó inkább hajlandó elhinni, hogy itt valami kivételesen nagyszabású tudományosságról van szó, semhogy a szöveg megértésének meddő kínjára sarkalja magát.

Ezzel a sommásnak látszó véleményezéssel nem akarunk minden idegorvost elítélni (kivételek u. i. még köztük is akadhatnak), másrészt nem szándékunk vele Gartner doktort menteni, mert ahogy ő ír, az még egy idegorvostól is sok. Maga az a társadalmi hetilap, mely e munkára fölhívta figyelmünket, így tiltakozik a szerző irálya ellen: „Orvosi részről mondjanak véleményt a szaklapok, mi, polgári olvasók, kénytelenek vagyunk kifogásolni az új stílust, mely kezd olyan kuszált lenni, hogy már-már egy szavát sem tudjuk megérteni. Az egész stílus Freud és társainak eszeveszett és zürzavaros magyar fordításából ered. Új kifejezések, új szavak születtek itt, melyek se nem magyarok, se nem orvosiak... Ezen a nyelven orvosi könyvet írni?! Beszéljünk magyarul főorvos úr: ez halandzsa!”

Valóban az. Ime egy kis mutató:

„Ez a szándékosan létrehozott lelki és motoros izgalom, ami az adott esetben sajátságosan meghatározott agresszió és exhibíció felhalmozása és kiélése, a tiltó Enfelettest legyűri, a kritikai működés zárt rendszerén rés támad, amelyen keresztül az elfojtott, szorongássá vagy fóbiává átértékelődő agressziós és exhibíciós ösztönanyag kiáramlik. Megszűnik az érzéskonverzió táplálása és a lelki reverzibilitás lehetségessé teszi a szorongás visszaalakulását exhibícióvá és agresszióvá.”

„Megfigyeléseinkből úgy látjuk, hogy az elfojtott, tudatlan infantilis és az aktuális megrázkódtató-kiváltó *lelkianyagnak a szenvedélyességi erőjátékban való oldódása egy sorozatot képez.*“ (A dült betűs rész az eredetiben is így van szedve.)

De legszebb, legtudósabb és legvilágosabb talán ez a mondata: „A szabályos szexuális libidóáramlásnak egy büntudatmentes szexuális élet felé való terelése, illetve *annak elősegítésére irányuló aktivanalitikai konfliktustudatosító és oldó törekvésünk, az agressziós ösztönkiélések és a kivetítési erőszerkezet tápláló forrásait szünteti meg.*“

Kíváncsiak vagyunk, hogyan írta volna meg szerzőnk „tanulmányát“, ha csupán szakembereknek szánja s nem egyúttal — szerény önkelletésül — a nagyközönségnek is.

Azt az agyvelőt, amelyből ilyen kifejezésformák születnek, szelíden szólva, pihentetni kellene. Nemcsak szegény, megtépzott nyelvünk látná hasznát, hanem a komoly ideggyógyászat is.

Tiszamarti Antal.

KÖNYVSZEMLE

Pintér Jenő: Magyar Kereskedők Nyelvvédő Könyve. Budapest, 1938. 72 lap. Sárkány Nyomda R. T.

Kereskedelmünk nyelvén ma is nagyon érezhető az idegen hatás. Nem csoda, hiszen eredetileg német volt kereskedőink nyelve, a magyarság húzódozott ettől a pályától. A kereskedő-osztály lassan megmagyarosodott, nyelve azonban nem tartott lépést ezzel az átalakulással, s még ma is sok benne az idegenszerűség. Különösen nagy számmal vannak benne szükségtelenül használt idegen szók.

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága mindjárt megalakulása után tervbe vette ipari és kereskedelmi nyelvünknek az idegenszerűségektől való megtisztítását. A nyelvművelő mozgalom törekvései Pintér Jenő gyors egymásutánban megjelenő nyelvvédő könyveiben valósultak meg. Az iskolák, hivatalok, tudomány, irodalom, napisajtó és az általános használat számára szerkesztett s alig néhány hónapja már második kiadásban megjelent nyelvvédő könyvet gyors ütemben követte a *Magyar Kereskedők Nyelvvédő Könyve*. A könyv három részre oszlik: hogyan írjunk? hibás kifejezések és hibás szók. Mind a három részben kitűnően sikerült példák, kifejezések és ügyesen választott magyar megfelelősek kerülnek a nyelvünket szepítő idegenszerűségek helyére.

A könyv nem törekszik teljességre, minden hiba kiirtására, csak a legkiáltóbb idegenszerűségektől szeretné megszabadítani a magyar kereskedelmi nyelvet. A tudós szerkesztő csalatkozhatatlan értékmerése ezúttal is megtalálta a helyes mértéket, mert ha az ajánlott javításoknak csupán a kisebbik részét fogadja is el a magyar kereskedővilág, már akkor is szembeszökő lesz a kereskedelmi nyelvvédő mozgalom eredménye.

Halász László.

Pintér Jenő: Magyar Iparosok Nyelvvédő Könyve. Női iparágak. Budapest, 1939. 56. lap. Sárkány Nyomda R. T.

Alig néhány hete jelent meg a *Kereskedők Nyelvvédő Könyve*, s máris egy új nyelvhelyességi könyv került a könyvpiacra: a *Magyar Iparosok Nyelvvédő Könyvének* első kötete. Szerencsés gondolat volt ennek megjelentetése! Tudjuk, hogy iparunkat a németektől vettük, s így nem is csoda, ha az egyes mesterségek szavai hemzsegnek az idegenszerűségektől.

Ha igaz, hogy nyelvében él a nemzet, a minket körülvevő német és szláv gyűrűben nincs időszerűbb dolog, mint a nemzet nyelvének tudatosítása s a bensőséges ragaszkodás hozzá.

Pintér Jenő helyes ösztönrel a női iparágak (fehérvarrók, fűzősök, háztartásvezetők, hímzők, kézimunkázók, kötőszövők,

nőifodrázók, nőikalaposok, nőiszabók, szépségápolók és virág-készítők) szavait adja az első kötetben. Hisz nincsen még egy iparág, amelyben annyi idegen szó volna, mint épen a női iparágakban. Ennek magyarázata nagyon egyszerű. Külföldi példa után indulunk, különösen divatlapjaink, és sajnáljuk a fáradságot, hogy az idegen szavakat megmagyarosítsuk.

Ez a könyvecske útmutatást fog adni a nőknek. Reméljük, lesz bennük annyi hazafias önérzet, hogy e nemes küzdelem bajnokaivá szegődnek. Ha igen, a siker nem marad el, mert amit egyszer a nők fejükbe és szívükbe vesznek, azt — tapasztalatból tudjuk — diadalra viszik.

Csak egy kis ízelítő a könyv magyarított szavaiból! Ezentúl a hölgyek nem divatrevüre, hanem *divatbemutatóra* járnak majd. S mielőtt elindulnának, hajukat nem daueroltatni, hanem *hullámosíttatni* fogják. Nem zsüri, hanem *bírálóbizottsági tagok* lesznek. S ha valaki sok időt tölt el a *harangszabású* (gloknis) ruhák s az *eperszínű* (fréz) *nyomottas* (emprimé) szövetek megtekintésével, férje urát *borjúremekkel* (fricandó) engeszteli ki. Mellette *körítésül* (garnirung) *gázfőzőn* (rezsó) *ropogósra* (ress) sült burgonyaszéletkéket *tálal* (szerviroz). Hát még ha habos *tekerccsel* (rulád) is kedveskedik férjének, ez tüstént megveszi a nemrégiben látott *derékbaszabott* (svejfolt) ruhát.

Csak egy kis önfegyelem, egy kis jóakarattal kell, mindent megmondhatunk magyarul.

Egyébként a kis nyelvvédő füzet beosztása a következő. Rövid útmutatást kapunk, hogyan írjunk. Majd figyelmeztet a könyv a leggyakrabban használt hibás kifejezésekre. Végül a hibás szavak gyűjteményét adja a magyarításokkal. Nagyon érdekes a könyv végén található számszerű kimutatás az egész világon elszórt magyarok számáról.

Márkus Jenő.

LAPSZEMLE

Budapesti Szemle. 1938. december. — *Melich János: A kassai bevonulásra.* (Az 1938. nov. 11-én Kassára való bevonulásunk napján egyetemi előadás keretében elmondott szavak.) A kiváló nyelvtudós előadásában *Kassa* tót nevének, *Košice*-nek eredetét s a magyar *Kassa* elnevezéssel való összefüggését világítja meg. Tévedés volna azt hinni, hogy a *Košice* afféle csinált név, mint amilyen pl. *Pozsony* tót *Bratislava* (olv. *Bratyszlava*) neve. A *Košice* — *Kassa* tót és magyar névhez hasonló elnevezések nagy számban vannak Felső-Magyarországon. Ilyenek: (Nagy-) *Appony* — *Oponice* (Nyitra m.); *Csejte* — *čachtice* (Nyitra m.); *Hind* — *Hindice* (Nyitra m.); *Léva* — *Levice* (Bars m.) stb. Ezekben az elnevezésekben az alapszó közös, a magyar név a tótnál rövidebb. A tótnban a névhez egy — *ice* szóvég járul. Ez az *-ice* (korábbi *-ici*) többesszámú

alakja az *-ic* képzőnek. A tót *-ic* személynevekhez járulva az illető személy fiát, többesben fiait, majd hozzátartozóit jelöli. A tót *Petrovic* eredetileg ezt jelenti: *Péter fia*, ebből vezetéknev *Péterfi*; a többesszámban *Petrovici* s értelme: *Péterfi családja*, hozzátartozói, *Péterfiék*. Az *-ici* többes alak tehát személynevekből az illető fiait, leszármazóit, hozzátartozóit jelölő neveket alkot. Az ilyen név jelölheti az általuk lakott helyet is. A tót *Košice* (ó-tót *Košici*) többes, valamint a többi is: *Oponice*, *Čachtice*, *Hindice*, *Levice* a tót *Koša*, *Opon*, *Čachta*, *Hind*, *Leva* személynevek többesei, s jelentésük: *Koša* stb. hozzátartozói, jobbágjai. Ezek a személynevek megvoltak a magyar nyelvben is. A magyarban valakinek a földjét, birtokát egyszerűen az illetőnek a nevével is meg lehetett jelölni. (V. ö. Arad, Buda, Csanád.) Az ó-magyar *Kosa*, későbbi *Kasa*, *Kassa* eredetileg magyar használatú személynév volt. Ebből való a magyar *Kassa* helynév. A tótok is a maguk nyelvének törvényei szerint akkor nevezték el a helyet *Košici-nek*, ebből *Košice-nek*, amikor *Kosa*, az alapító még élt. „A *Kassa* — tót *Košice*, s a hozzá hasonló helynevek, amelyek az egész Felső-Magyarországon évszázadok óta megvannak, évszázadok óta tartó magyar és tót együttélésről, tehát testvériségről, sok tekintetben évszázados vérokonságról beszélnek.“ Befejezésül az előadó megemlékezik azokról, akik magyar beszédben a *szlovák* szót használják. Ezek azt mondják, hogy a tótok így szeretik. „Merem mondani, hogy legfeljebb a még határokon túl lakó s ide visszatérni nem akaró tótok szeretik így. De hát ők parancsolják meg, hogy magyar beszédünkben évezredes szavunkkal ne éljünk a saját portánkon? A határokon túl élők kedvéért mondjunk le ősi birtokunkról? Vagy azt hisszük, hogy a szlovák névvel megnyerjük őket?... Amelyik tót követeli, hogy magyar beszédünkben is szlováknak mondjunk, az sohasem volt, sohasem lesz sorsközösségünkben testvérünk.“

Diák Foto. 1938. december. — *vitéz Sághegyi Lajos: Édes anyanyelvünk.* A fényképészet mesterségébe az idők folyamán nagyon sok idegen szó férkőzött be. A lap munkatervébe vette a betolakodott idegen szavak kiirtását s jó magyar szavakkal való helyettesítését. Ezért minden számában pályázatot tűz ki a magyar diákságnak, hogy egy-egy idegen kifejezés pótlására jó magyar megfelelőt találjon. Az első számú pályázat azt kívánja, hogy a folyóiratnak ebben a füzetében közölt s idegen szavakkal teletűzdelt beszélgetést írják át, fordítsák le magyarra. — A következő (1939. januári) szám közli a pályázat eredményét. A néhez szöveg magyarra fordítását 27 diák kísérelte meg, de kifogástalanul egynek sem sikerült. A pályázók nem gondolkodtak eléggé az idegen szó pontos jelentésén s ott is magyarítottak, ahol az idegen szóra szükség van. A jelentés tanulságul közli a párbeszéd magyaros fordítását.

Erdélyi Iskola. 1938—1939. évf. 1—2. szám. — *Szabó Attila: A nyelvművelés időszerű kérdései.* Dengl János, Pintér Jenő és mások könyvei nyomán és a saját vizsgálódásai alapján világosan megírt, gyakorlati nyelvőr-kalauzt ad az erdélyi tanárok és tanulók kezébe. «A háború után az anyanyelvért komolyan aggódó írók és tudósok újra belátták a nyelvművelés fontosságát. E be-

látás nyomán sarjadt erős mozgalom igyekszik a köztudatba belegyökereztetni az anyanyelv gondosabb és lelkiismeretesebb használatának és fejlesztésének elengedhetetlen szükségességét. E törekvés ma már olyan nyilvánvaló eredményekkel dicsekedhetik, hogy a legfontosabbakkal meg kell ismerkednie mindenkinek, akiknek a tanításhoz és a neveléshez csak valami köze is van.»

Kereskedelmi Szakoktatás. 1939. január. — *Heinrich János: Emberibb embereket, magyarabb magyarokat!* (Főtitkári jelentés.) „A kereskedelmi iskolai tanárság folyóiratában és iskolai munkájában is szívvel-lélekkel áll a Pintér Jenő tankerületi főigazgató által fáradhatatlanul és olyan mélységes meggyőződéssel sürgetett nyelvgondozó törekvések szolgálatába... Azt hiszem, hogy azok a hajtások, amelyek a magyar nyelv ősi fáján mostanában, éber és hozzáértő kertészek felügyelete alatt fakadnak, nem lesznek fattyúhajtások. A magyar kereskedelmi nyelv, a hírverés, az újsághirdetések és különösen a kereskedelmi levelek és egyéb ügyiratok nyelve, sajnos, még nagyon-nagyon kevéssé mutatja a sajátosan magyar észjárás nyomait, alig-alig venni észre rajta magyar szint és magyar ízt... Itt az ideje, hogy ezt a szegyenletes állapotot ne tőrjük tovább, hanem fogjunk össze, hátha ennek a mi nemzedékünknek sikerül itt a múlt század rontásait jóténni és a megmagyarosodó magyarországi kereskedelem részére színes, szép, hajlékony, magyar talajból nőtt, magyar szemnek száznak édes, drága magyar nyelvet teremteni.“

Magyar Kultúra. 1938. nov. 20. — *Osztai József: Idegen szavak és az emberi sorsközösség.* Évek óta mélyreható vita folyik az idegen szavak használatának kérdésében. Az egyik vélemény szerint az idegen szó magában véve még nem rontja magyarságunkat. A felesleges idegen szavakat irtani kell ugyan, de a meggyökerezett, kifejező és nehezen pótolható szavak ellen fölösleges hadakozni. Mások viszont betolakodott nyelvrontónak tekintenek minden idegen szót és ezért kiküszöbölni valónak tartják. A mindennapi élet, a társalgás és a napisajtó nyelvébe hanyagságból, kényelmességből vagy feltűnési vágyból bekerült idegen szókat irtani kell. Ide tartoznak a kereskedelem és az ipar nyelvében levő idegen, főképpen német eredetű szavak is. Egy részüket a magyar nyelvhasználat máris kivetette. Vannak azonban olyan idegen szavak, amelyeket tudunk ugyan magyar megfelelőikkel helyettesíteni, de bizonyos vonatkozásban az idegen kifejezőbb a magyarnál. Ilyen pl. a *probléma* szó, amely magyarul *kérdés, feladat*, de néha ennél sokkal többet jelent. Az idegen szó sokszor derült színfolt, hangulatos tarkaság a beszédben és a humort pótolja. Pl. Tudja, mi a *regula*. *Retírált* ökelme. Végül vannak olyan meghonosodott idegen szavaink, amelyek közös kincsei az egész művelt világnak. Ilyen pl. a rádió, koncert, opera, szimfónia stb. Ezeknek az idegen szavaknak van egy általános emberi hivatásuk: minden nemzetet közös műveltségbe kapcsolnak össze.

Magyar Nemzet. 1938. december 30. — *Nincs többé szendvics — csak rakott kenyér!* Megemlékezés a Pintér Jenő szerkesztésében megjelent *Magyar iparosok nyelvvédő könyvé*-ről. Ez a könyv

a legkényesebb iparágakban használatos szavakkal foglalkozik. A női iparágakat temérdek magyartalan és hibás kifejezés özönlötte el. Annyira megszoktuk már ezeket az idegen szavakat, hogy el sem tudtuk képzelni: van helyettük jó magyar kifejezés is. „Oda kellene tenni ezt a kis könyvecskét minden varrónő, minden fodrász- és szépségápolóüzem asztalára. Hadd tanulják meg, mennyire nem igaz, hogy csak rossz, franciából vagy németből, esetleg latinból átvett, elfacsart szavakkal lehet beszélni.“

Magyar Nyelv. 1938. évf. 9—10. szám. — *Kovalovszky Miklós: A nagyvárosi nyelv.* A tanulmány írója két alapvető kérdésre igyekszik megfelelni. 1. Az egyes országok nagyvárosainak nyelve mutat-e különbségeket az általános nyelvhasználattal szemben, tekinthetjük-e mintegy külön nyelvjárásnak? 2. Az egyes, különböző nyelvterületen levő nagyvárosok nyelvének vannak-e azonos sajátosságai, amelyeknek alapján összehasonlítható tanulmány tárgyává tehetők? Beszélhetünk-e a nagyvárosi nyelvről, vagy csak külön budapesti, bécsi, berlini, párizsi stb. nyelvről? Arra az eredményre jut, hogy a nagyvárosoknak is lehet és van külön nyelvük, nyelvjárásuk. Ennek is megvannak a maga figyelemreméltó sajátosságai és értékei. — *Laziczius Gyula, Nagy J. Béla, Sági István: A magyar kiejtésről.* Az Országos Közoktatási Tanács megbízásából a folyóirat nevezett munkatársai jelentést készítettek Kodály Zoltánnak arról az előadásáról, amelyet a magyar kiejtés romlásáról írt. Laziczius Gyula véleménye szerint az élő magyar beszédet nem fenyegeti idegen rontás. Sorra veszi azokat a jelenségeket, amelyeket Kodály előadásában a romlás jeleiként említ, s részletes elemzésük után arra a megállapításra jut, hogy a veszedelem korántsem olyan nagy, s aggodalomra sem a beszédhangok színe vagy időtartama, sem pedig a magyar hangsúly vagy hangkijtés tekintetében nincs komoly ok. — Nagy J. Béla általánosságban helyesli, hogy Kodály nyomatékosabban felhívta a figyelmet a magyar kiejtés kérdésére, bár Kodálynak azt az állítását, hogy a jó magyar kiejtés gondozásával senki sem törődik, túlzásnak tartja. Kívánatos, hogy a művelt magyar köznyelvi kiejtésnek is legyen szabálykönyve és szótára, mint van a németnek, a franciának és az angolnak. A tanárképzésben és a különféle iskola-fajok magyarnyelvi oktatásában megfelelő teret kell biztosítani a helyes magyar kiejtés tanításának. — Sági István megállapítása szerint az előadásban említett kiejtésbeli hibák nagyrészt idegen sajátosságok utánzásai. Ezek ma még szűk körben, inkább csak a nem magyar anyanyelvűek beszédében figyelhetők meg. A magyar nyelv ügyére hasznos volna a ma legjobbnak elismert mintaszerű művelt kiejtés szabályainak és szótárának elkészítése. A magyar kiejtés ügyének tudományos művelésre és gyakorlati gondozásra van szüksége éppúgy, mint nyelvünk minden más kérdésének. — *Nagy J. Béla: Szórend és hazatérés.* (Válasz Halász Gyulának.) A mondat állítmánya megelőzi az alanyt, ha a hangsúly úgy kívánja. Ezt a szórendet Vörösmarty, Arany, Petőfi s a magyar népdal egyaránt kedveli. Ha az újságíró valamely eseményt hangsúlyozni akar, az állítmányt előrebocsáthatja a nélkül, hogy a magyar szórend törvénye ellen vétene. — *Meskö*

Lajos: Tőszámnév-sorszámnév. A Magyarosan-ban szóvá tették a sorszámnévnek és tőszámnévnek gyakran hallható fölcserélését. Ez megvolt a régi magyar nyelvben is: a tő- és sorszámneveket vegyesen használták, pl. „Urunk születése után *ötvenkét* eszten-dőben“ (Pázmány). Leginkább az *esztendő, idő, nap* stb. főnév előtt maradt el a *-dik, -ik* végződés.

Mezőtúr és Vidéke. 1939. január 22. — *Massányi József: Fu-szekli.* A nyelvművelők lassanként kiirtják nyelvünk-ből a becsem-pészett idegen szavakat. A magyarító szótároknak igen nagy a hasznuk. Ilyen a *Magyar iparosok nyelvvédő könyve*. Ebben a kis könyvecskében Pintér Jenő összegyűjtötte a női iparban elbur-jánczott idegen szavakat és megadja mindegyiknek magyar meg-felelőjét. Alig egy hónapja, hogy megjelent ez a nyelvvédő könyv, máris sok helyütt hallani, hogy *fonottasnak* mondják a brióst, *sza-bott étrendnek* a diétát, *gyöngyitalnak* a koktélt és *gyümölcskocso-nyának* a dzsemet. Vajha nyelvtisztítóink rászoktatnának bennün-ket a magyar gondolkodásra, a magyaros szó- és mondatfűzésre is!

Nemzeti Figyelő. 1939. január 1. — *Máté-Törék Gyula: Ma-gyarosodjunk!* A cikkíró külföldi példákra hivatkozva olyan ható-sági intézkedést sürget, amely városaink utcáiról eltünteti az ide-gennyelvű cégfeliratokat. A részvénytársaságokat, üzemeket, vál-lalkozókat, szállítókat, moziszínházakat kötelezni kellene arra, hogy idegen nevüket változtassák magyarra. „Nem tűrhető tovább, hogy pl. az ország fővárosa a nevek terén úgy fest, mintha va-lami habares, zagyvalék nemzetközi rt. jellegtelen lerakata vol-na... Az idegen szavak helyett alkalmaztassuk legdrágább föld-rajzi neveinket. Mutassunk mindenben magyar arcot a világnak, mely amúgyis oly sokszor vállveregetve, fölényesen lenéz ben-nünket.“

Pedagógiai Szeminárium. 1938—1939. évf. 3. szám. — *Fógel Sándor: A szavak és kifejezések helyes használata.* Előadás a Fő-városi Pedagógiai Szeminárium kezdő tanítók egyéves állandó tanfolyamán. — *Bencze István: Nyelvhelyességi óra.* Magyar nyelvi tanítás a gimnázium negyedik osztályában.

FIGYELŐ

A NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG ÜLÉSEI.

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának 1938. évi december 21-iki ülése.

Pintér Jenő elnökletével jelen vannak: Kaán Károly, Kenyeres Balázs, Lukinich Imre, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József és Voinovich Géza akadémiai tagok, Dengl János, Halász Gyula, Harsányi Zsolt, Hindy Zoltán, Juhász Jenő és Östör József meghívott tagok. Távolmaradását kimentette Hegedüs Loránt. Jegyző: Putnoky Imre.

Putnoky Imre h. előadó előterjeszti a legutóbbi ülés óta érkezett iratokat. Az Ipartestületek Országos Központja megküldte feldolgozás végett ifj. dr. Lippay Istvánnak, a Központ segéd-fogalmazójának anyaggyűjteményét. A gyűjtemény több iparág szerszámneveinek magyarítását tartalmazza. — Az elnök közli a Bizottsággal, hogy a Magyar Iparosok Nyelvvédő Könyve már sajtó alatt van, s így ezt a gyűjtött anyagot nem használhatja fel.

A Rádió igazgatósága a *mulva* és *után* névutók helyes használatának kérdésében a Bizottság kialakult véleményét kéri. Egy nyelvészeti rádielőadásra való hivatkozással ugyanis több hallgató azt sürgette, hogy az előadás szellemének megfelelően a jövőben „rövid szünet után“ kifejezés helyett használja a rádió ezt: „rövid szünet mulva.“ Más hallgatók viszont a szünet szóval kapcsolatosan az *után* használatát tartják helyesnek. — A Bizottság véleménye szerint a „rövid szünet *után*“ az egyedüli helyes kifejezés. (V. ö. Magyarosan II, 116.)

Végül a h. előadó bejelenti, hogy Halász Gyula bizottsági tagnak *Édes anyanyelvünk* c. könyve karácsony előtt második kiadásban jelenik meg. — A Bizottság örömmel veszi ezt tudomásul.

Az elnök közli, hogy több buzgó munkatársának segítségével közrebocsátotta a Magyar Kereskedők Nyelvvédő Könyvét. Félézer példányt ingyen osztottunk szét belőle. A kiadványt a kereskedők nagy tetszéssel fogadták, testületeik szíves szavakkal üdvözltek a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságát és a könyvecske szerkesztőjét.

A Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete Hegedüs Loránt közbenjárására ötszáz pengőt ajánlott föl céljaink támogatására. A Tébe-adomány fejében Hegedüs Loránt hozzájárulásával ötszáz példányt küldtünk nyelvvédő könyvünkből a hazai pénzintézeteknek.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara üdvözlő levele «nagyra értékeli azt a mozgalmat, amely az ipari és kereskedelmi élet nyelvének megtisztítását tűzte ki céljául, annál is inkább,

minthogy évekkel ezelőtt kamaránk hívta fel a Magyar Tudományos Akadémia figyelmét a kereskedelmi nyelv megtisztításának szükségességére és időszerűségére. Az Elnök úr által írott könyv erős bizonyítéka a mozgalom szükségességének és annak is, hogy a cél felé a legszélesebb arcvonalban kell haladni. Kamaránk úgy véli, hogy ennek a mozgalomnak fel kell ölelnie az egész kereskedelmi és ipari élet nyelvét, és abban a meggyőződésben van, hogy kamaránk szakszerű közreműködésével jó szolgálatot tehet e nyelvtisztító mozgalomnak. Éppen ezért, ha az Elnök úr e munkának szélesebb körre való kibővítését tervezi, kamaránk irodája e munkában a legnagyobb készséggel áll nagybecsű rendelkezésére.»

A Debreceni Kereskedelmi és Iparkamara ezeket írja: «Mély hálával és köszönettel tartozunk az Elnök úrnak és a Nyelvművelő Bizottságnak odaadó munkájukért, amelyet a Kereskedelmi és Iparkamara részéről a legnagyobb örömmel és lelkesedéssel támogatunk. A debreceni kamara kerületében közel ötven kereskedelmi érdekképviselő működik. Első lépésünk az lesz, hogy a Nyelvvédő Könyvet kiküldjük az érdekképviseltekhez azzal a kéréssel: indítsanak mozgalmat tagjaik között a könyv beszerzése érdekében. Nagyon fontosnak tartjuk a jövő kereskedő-nemzedékének, a kereskedő-tanonciskolák és kereskedelmi iskolák ifjúságának nevelését. Tervbe vettük, hogy a kereskedő-tanonciskolák tanulói között a könyvecskét jutalomként osztogatjuk.»

A Győri Kereskedelmi és Iparkamara körlevélben hívta fel valamennyi kereskedő-társulatának elnökségét, hogy a kereskedők, segédek és tanulók szorosan igazodjanak a könyvecske útbaigazításaihoz.

Ugyancsak körlevélben hívta fel a hatáskörébe tartozó kereskedelmi egyesületek vezetőségének és egyesületi tagjainak figyelmét a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara.

Az Országos Kereskedő és Iparos Szövetség igazgatósága a Magyar Kereskedők Nyelvvédő Könyvének megjelenése kapcsán elhatározta, hogy nagyarányú mozgalmat indít az idegen eredetű szakkifejezéseknek magyar szavakkal való pótlására s minden eszközzel támogatja a hálát érdemlő magyarosító törekvéseket. Ezért felkéri az OKISZ valamennyi érdekeltségét, hogy tárgyalásaikban, levelezésükben, számláikon és árumintakönyveikben egységesen vezessék be a magyar szavakat, kirakataikban pedig helyesen fogalmazott magyar fölírásokat és magyarnyelvű árumegjelöléseket használjanak.

A Kereskedők Egyesületének s egyben a Magyar Utazók Egyesületének elnök-igazgatója a két testület nevében tolmácsolja hálás köszönetét az Akadémia Nyelvművelő Bizottságának: a magyar kereskedő eddig önhibáján kívül idegen szavakat használt üzletében, most majd helyes magyarsággal fogja az üzleti kifejezéseket használni. «Nekem, mint magyar kereskedőnek, kétszerezsen értékes ez a könyv, mert máris igen sokat tanultam belőle.

Szavakat, amelyeket mi a kereskedői nyelven egészen másképp használtunk, és bizony nagy hálával tartozunk az Elnök úrnak, hogy a remek kis szótárból, amelyet minden kereskedő állandóan a zsebébe tehet és szabad idejében tanulmányozhat, alkalmunk nyílik rövid idő alatt a kereskedői helyes kifejezések elsajátítására.»

Az elnök közli, hogy a budapesti iparosiskolák tanárainak közreműködésével nehéz munka árán sajtó alá készítette a Magyar Iparosok Nyelvvédő Könyvét is. Ez a munka három részből áll. Az első rész a női iparágak magyarító szakszótárát foglalja magában, a második és harmadik rész a férfi-iparágak szaknyelvének magyarításával foglalkozik. Már nyomdában van mind a három rész.

Az elhangzottakkal kapcsolatban Kenyeres Balázs a következőket adja elő: A Magyar Nyelvvédő Könyvet ő is megkapta és igen nagy örömmel és élvezettel olvasta végig. A könyv fölébresztette lelkiismeretét, segítségével ellenőrizte magát és igyekezett számbavenni a magyar nyelv ellen elkövetett botlásait. Elővette nyomatásban régebben megjelent közleményeit s elkészített dolgozatainak kéziratait, keresve, hogy hányszor vétett a nyelvvédő parancsok és tilalmak ellen. Látta, hogy hibák bizony előfordultak, bár dolgozatainak bírálói ismételten megállapították róla, hogy tud magyarul. Kétségei támadtak: vajjon ösztöne vagy a szabályok járnak-e helyes úton? Nyugtalanságát a maga erejével nem tudta eloszlatni s ezért elhatározta, hogy aggodalmaival idő-ről-időre nyelvvédő testvéreirez fordul, támogató hozzászólásukat kérve.

Egyik ilyen kétsége a *szó* többes számának képzése körül merült föl. Melyik a helyes: *szókat* vagy *szavakat*? Nem régen a nyelvvédelem egyik leghivatottabb apostolának hosszabb cikkét olvasta, s ebben sűrűn váltakozott a *szók* és *szavak* a *szó* többes számának megfelelőjeként. Megállapította azt is, hogy a különböző módon képzett többes számnak különböző jelentése lehet. A „*savak*“-ból, ha lúgokkal egyesülnek, „*sók*“ lesznek. A „*jók*“ bejutnak a mennyországba vagy legalább a tisztító tűzbe, de gyűjtött „*javaik*“-at nem vihetik magukkal. A nép nyelvben is utánanézett. Székelyföldön a „*savak*“-kal találkozott, de akadt kivételre is. Ösztöne a *szavak* mellé állítja, de a másik alakot sem merné hibáztatni. Mindenesetre kívánatosnak tartaná a Nyelvművelő Bizottság irányító állásfoglalását.

A nyelvvédelem többszörös tilalomfát állított a *dacára annak* kifejezés elé, mert ez a német „*trotz dem*“ fordítása. A szóban az ellenkezés, a szembehelyezkedés, a dacolás szándékát érzi. Az idegen nyelvek is az ellenállást fejezik ki: a francia „*malgré*“, „*contrairement*“ és „*au contraire*“, az angol „*although*“. A tilalmas területet ő is igyekszik kerülni, ezért megpróbálkozott az „*ellenére*“, majd a „*bár*“ szóval, de egyikben sem tud megnyugodni.

Ezt a mondatot: „Az ellenség pergőtüze *dacára* a honvédek rohamra indultak“ ma is jobbnak tartja ennél: „*Bár* az ellenség pergőtüzet indított stb.“

Az *ért valami alatt* kifejezésben az „alatt“ szó használatának tilalma sokszor nyugtalanította őt. A németben hasonló szó az „unter“, a franciában „sous“, az angol pedig magát a megértést az „understanding“ szóval fejezi ki. Nyelvösztone azt súgja, hogy egyes kifejezések értelme nem „rajtok“ van azokon, hanem „alattuk“ húzódik meg. A kifejezés fedi, takarja a fogalmat, s azt nem rajta kell keresni, hanem alóla kell kihámozni.

Töprengései közben arra a következtetésre jutott, hogy a nyelvművelés munkájában a legnagyobb gonddal kerülni kell a túlzásokat. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy a mi mozgalmunk igen komoly mozgalom, megvannak a maga hivatott és tudós apostolai.

Dengl János hozzászól a fölvetett kérdésekhez. Bizonyos esetekben a *szók* alakot használjuk, pl. összetételekben (névszók, indulatszók), de magában is, máskor meg így mondjuk: *szavak*. A nyelvszokás szerint mind a kettő jó, használatukban ingadozás van. A *dacára annak* kétségtelen németesség, az *ellenére* névutó vagy az *ámbar, jóllehet, noha* kötőszóval kezdődő mellékmondat minden esetben helyettesítheti. *Érteni valamin:* ez a magyarosabb szerkezet, bár az irodalmi közszokás az *ért valami alatt* kifejezést használja.

Östör József felolvassa *A hivatalok és a jogszabályalkotás nyelvének megtisztítása* c. előterjesztését.

A hivatalok és a jogszabályalkotás nyelvének megtisztítása.

I. Nem kell nagyon bizonyítgatni, hogy a törvények, rendeletek és a hivatalos intézkedések nyelvének a jó magyarság szempontjából való megtisztítására milyen szükség van. Nemesak jó nyelvértékű szakférfiak, sokan a hivatali előjárók között is sürgetik ezt, hanem a közönség köréből szintén sűrűn hallunk idevonatkozó panaszokat. A Nyelvművelő Bizottság folyóirata — a Magyarosan — többször szóvátette hivatalos nyelvünknek szinte már tűrhetetlen magyartalanságait, a szükségtelen idegenszerűségeket és idegen szavakat. Napilapjaink közül is akadtak, amelyek hangot adtak ennek. Külön kell kiemelni a Kúria volt elnökének, Juhász Andornak egyik újévi megbízó beszédében foglalt feljajdulását, amelyben erőlesen kelt ki a furor legislativus ellen, amin nem egyedül a törvény-, hanem a rendeletgyártás ragályát is kell érteni. Szerinte „csupán a rövid, tömör, világos és népszerű szerkezetért járhat elismerés“. Az Országos Ügyvéd-szövetség tavalyi vándorgyűlése a soproni ügyvédi kamara indít-

ványára külön foglalkozott a hivatalos nyelv megtisztításának szükségességével és egyhangúan elhatározta, hogy e végett országos mozgalmat indít, belekapcsolva különösen a szorosabb értelemben vett jogászságnak — bíróság, ügyvédek és közjegyzők — eljárási nyelvét. Dehát hogyan is írnak ezek ma?

A bíróság *Franz Wehhuber wienernerustadti* lakos alperest végrehajtás terhe mellett kötelezi arra, hogy Kiss János felperesnek 500 P-t fizessen. Mivel ezt alperes nem teszi meg, felperes *kérelmére elrendeltetik* a kielégítési végrehajtás, amelynek folyamán 500 P tőke és jár. *erejéig* a végrehajtási zálogjog bekebeleztetik. A vádlottat nem bocsátja szabadon, hanem *szabadlábra helyezi* (auf freien Fuss gesetzt). *Nyomozatilag meg van állapítva*, hogy a terhelt a bűncselekmény elkövetésével — nem gyanúsítható. Ez az *indoka* a szabadon bocsátásnak. Nem szakaszokra hivatkozik, hanem *paragrafusokra*.

Az ügyvéd nem adóslevelet irat alá felével, hanem *kötelezvényt*, amelynek értelmében készpénzben *leohasra* felvett P 500. azaz Ötszáz pengőket, *kötelezvé*n magát, hogy ezen tartozását hat hónapon belül megfizeti; késedelem esetére 5%-os kamat és per esetére a budapesti központi járásbíróóság illetékesége *kikötötték*, egyszersmind *megengedték*, hogy ingatlanaira a zálogjog bekebelezessék, *elállalván* egyúttal a zálogjog törlesztésének költségeit is. Elítélt kiskorú ügyfele érdekében a bírósághoz annak *rehabilitációjáért* folyamodik. Keresetet nem 1000 P-ért, hanem 1000 P *íránt* indít. Az Ügyvédi Közlöny szerint (1934. jan. 20.) az igazságügyminiszter kijelentette, hogy „a készülő U. R. egyik alap gondolata a *numerus clausus*nak nem ugyan *mechanikus*, de az *autonomia* hatáskörében érvényesülő valamely formája lesz.“ Ugyanott volt olvasható a jugoszláv ügyvédek kongresszusa *Zagrebben*.

A pénzügyminiszter meg fog jelenni egyes vidékeken, a végrehajtás alá kerülő termények árát *alá* fogja *támasztani azáltal*, hogy *fel* fogja *vásárolni* a készleteket napi áron. Természetesen a földművelésügyi miniszter nem vetőmagot oszt ki, hanem *vetőmag akciót csinál*, a belügyminiszter *inség-akciót*, a „Magyar a magyarért“ *akció* pedig szép sikerrel jár; legújabban olvasható már a „Magyar a magyarért“ *mozgalom* is. A kereskedelemügyi miniszter az *export* és az *import* lehetőségeiről szól. Erre a Felsődunántúli Kamara is természetesen *Pujkaexportvásárt* rendez 9 dunántúli *körzetben*, úgy látszik, a pulykákkal együtt exportálja az „I“ betűt is. A közoktatásügyi igazgatás újjászervezése című törvényjavaslat előszavában a következő, teljesen fölösleges, magyar szóval könnyen helyettesíthető idegen szavak voltak olvashatók: *racionálizálás*, *adminisztráció*, *probléma*, *szelekció*, *pozíció*, *ancienitás* (igy!), *generáció*. Így a magyar nyelv legfőbb hivatalos őre! Természetes, hogy mindezek után az alispán nem villamosítja a vármegyét, hanem *electrifikálja*.

Igazán csak néhány példát ragadtam ki. Ne vigasztaljon bennünket az, hogy a német, olasz és francia nyelv romlása miatt is folytonos a panasz az illető országokban. Okulhatnánk példájukon, hogy e miatt milyen irtóháborút folytatnak nyelvük elnemzetietlenedése ellen. A Le Temps c. francia lapban már évek óta minden héten a legjobb íróktól jelennek meg idevonatkozó cikkek. (Défense de la langue française.) Panaszkodnak természetesen a hivatalos nyelv rosszasága miatt is és kegyetlenül üldözik a divatosá váló nyegle szavakat. A párizsi világhiálítás idején

divatba jött a „reconduction“ szó, rögtön lecsaptak rá és háborút indítottak ellene.

A magyar hivatalos nyelv megjavítására vonatkozó törekvéseket azonban eddig kevés siker koronázta. Azt kérdezi az ember, hogy mi ennek az oka?

Egyik oka mindenesetre az lesz, hogy kis országunkban is valóságos hadserege van a hivatalnokoknak, hogy azt ne mondjam, a „bürokráciának“. (Metternich: Királyok jönnek és mennek, államok keletkeznek és szűnnek meg, de a bürokrácia sohasem hal meg.) Roppant nehéz megmozdítani az ilyen tömeget. Ezeket az embereket már nehéz megtanítani valamire, ha kioktatni lehet is. Gyakran kitéphetetlenül van beléjük oltva a hibás írás és beszéd. Másik oka, hogy a hivatalos nyelvet rendkívüli módon befolyásolja a napi politika. Áll ez különösen a törvényhozás és rendeletalkotás, meg a központi kormányzat nyelvezetére. Bizonyos, hogy minden országban rendszeren a politikusok beszélnek legrosszabbul nemzeti nyelvükön. Rögtön eszünkbe jut Chateaubriand furesa, de elmés mondása: „A politikai érvényesülés egyedüli lehetősége, hogy az ember ne tudjon franciául“. De honnan veszik a közélet egyénei azt a sok idegen szót és képet, amellyel el akarják bűvölni hallgatóságukat? Talán igaza van Goethének, hogy: Um den Menschen gefallen zu können, muss man sich ihnen gleich stellen?

Nincs olyan politikus, aki *le* nem szögezte még álláspontját, szerinte a nemzetnek meg kell újhordnia gazdasági, *szociális*, jogi és *kulturális* vonatkozásokban, vezérlő szempont legyen *realis* életszükséglete, tudjon fellépni a nemzetközi fórumok előtt; a nagy és középbirtok *alátámasztása mellett* minél több kisbirtokos és önálló *egzisztenciát* kell teremteni, persze folytatni kell a közigazgatás *racionálizálását* és helyre kell állítani a *normális* nemzetközi árucserét, módot kell találni az iskolaépítési *akció* folytatására; minden *iskolátípusban* gondot kell fordítani az *etikus* életfelfogásra. Egyik politikai párt vezéreszméinek munkarendjéből a következő idegenszerűségeket sikerült sebtiben kihalászni: szakszerű *szelekció*, *racionálizálási* alapelvek, *organikus*, orvos *generáció* (belügyminiszteri kör); *lineáris* csökkentések, *funkciók*, *adómorál*, *kapitalizmus*, *amortizálódó*, *produktív* célok (pénzügyminisztérium), *produkáljunk* valódi értéket, *egzisztencia*, *exportképes*, kevés *típusú* termelőink (gazdasági minisztérium); *korrektívumok*, *altruizmus* (földmívelésügyi minisztérium); exportált nyersanyag, népünk művészi *motívumokban* gazdag háziipara, *energiatermelés* (így az 1931. t.-c. is), a termelés *harmónikus* kifejlesztése, *technikai* kutatások, *márkázási* törvény (kereskedeleügyi minisztérium); *kultúrpolitika*, intézmény-*redukció*, *revízió* alá fogjuk venni, *iskolátípus redukciója* (vallás- és közoktatásügyi minisztérium). A politikai írások közül pedig nem szabad figyelmen kívül hagyni ezt a csodabogarat: ...politikai *úlszenzációk*kal, kávéházi márványasztaloknál kifényesített *kombinációk*kal és ilyen túlhangoskodásukkal *prompt* szállítják ...a *reklámot* és a *publicityt*. Sőt politikusaink újabban a nemzeti irány helyett szinte feltűnően hangsúlyozzák és emelik ki a *nacionalista* irányt.

II. Az a kérdés, hogy miképpen nyúljunk hozzá törvényeink, rendeleteink és hivatalos nyelvünk magyarabbá tételének

ügyéhez, úgy, hogy valódi sikert érhessünk el. Tulajdonképen két területre esik szét várható munkánk: a jogszabályalkotás és a hivatalos nyelv területeire.

A jogszabályalkotás nálunk három forrásból táplálkozik. Ezek: a törvények, a rendeletek és a legfelsőbb bírói határozatok. A három közül melyikre vagy éppen mind a háromra irányít-suk-e figyelmünket? Legfelsőbb bíróságunk jogszabályalkotása (döntvényjog) a gyakorlatban oly kis területre szorítkozik, és az idevonatkozó határozatok oly gonddal készülnek, hogy ezzel a területtel foglalkozni nem kell. A rendeletszerkesztés viszont a háború óta világszerte, tehát nálunk is annyira túlteng, hogy az itt okvetlenül szükséges tennivalókat máshogyan kell megbírálni, mint a törvényjavaslatokat. Rendeleteink száma szinte fel sem kutatható; kivétel nélkül az összes minisztériumok, a gyorsan változó szükséghez képest, de sokszor ezen túl is megszámlálhatatlan esetben élnek a rendeletalkotás jogával. Csak példának hozom fel, hogy a pénzügyi közigazgatásban az 1920—27-ik években 1803-ra rúgott csupán azoknak a rendeleteknek a száma, melyeket az adó- és illetékágban adtak ki, a forgalmi adóról pedig a jelzett időben 282 rendelet látott napvilágot. Törvényeink *száma* azonban a háború óta sem több, mint azelőtt volt (lásd a Magyar Szemle 1930. évi 34. számában „A törvényalkotás művészete“ c. alatt megjelent cikkemet). A törvényhozás nyelvének megjavítására vonatkozó munka tehát más irányú, mint a rendeleteké.

Ami a jogszabályaink előkészítésével foglalkozó minisztériumainkat illeti, a helyzet az, hogy jelenleg sem egyenként, sem összesítve nincs oly szerv, amelynek kizárólag azzal kellene foglalkoznia, hogy törvényeink, rendeleteink szabatosak, világosak, rövidék és magyarosak legyenek. A legnagyobb gondot kétségtelenül még az igazságügyminisztérium részéről benyújtott javaslatokban látjuk, de a többi minisztériumok törvényszerkesztési szempontból való felülbíralás végett javaslataikat vagy rendeleteiket az igazságügyminisztériumhoz nem mindig küldik át. Mint-hogy törvényeink évi termése nem túlságosan nagy, leghelyesebbnek az mutatkoznék, *ha a kormány elrendelné, hogy a jövőben minden törvényjavaslatot a törvényhozás elé való terjesztés előtt az igazságügyminisztériumhoz tegyenek át, amelynek különös gondja és hivatása volna a javaslatokat az előbb említett irányban és szempontból megvizsgálni.* Az igazságügyminisztériumot ez a felülvizsgálás nem terhelné valami különös több munkával.

Egészen más elbírálás alá esik a rendeletalkotás megjavítása, a rendeletek mérhetetlen nagy száma és gyakran sürgős természetűe miatt. Itt nem lehet megkívánni, hogy nyelvjavító szempontból az összes rendeleteket központilag kezeljék, hogy azokat, mint a törvényjavaslatokat, megelőzően feltétlenül az igazságügyminisztériumhoz tegyék át. *Itt tehát minden minisztériumnak a saját kötelessége volna a rendeletalkotás stílusára különös gon-*

dot fordítani. E célból a kormánynak minden egyes miniszteriumot külön kellene utasítania, hogy az előbbi szempontokat a rendeletek szerkesztése alkalmával feltétlenül vegyék figyelembe.

Természetesen a jogszabályalkotás nyelvének megjavításában nemcsak az idegen szavakat, a magyartalan kifejezéseket és mondatfűzéseket kívánjuk mellőzni, hanem megköveteljük — mint azt Juhász Andor oly tömören kifejezte — a szabatos, rövid és világos fogalmazást is.

III. A hivatalos nyelv a következő területeket érinti: a központi kormányzatét, beleértve valamennyi alája tartozó hivatalt, az állami üzemeket, az állami jellegű hivatalokat vagy intézeteket, (Külkereskedelmi Hivatal, Pénzügyi Központ, Országos Központi Hitelszövetkezet stb.) az önkormányzati testületeket (beleértve a vármegyékben a jegyzői hivatalokat is), a bíróságokat, végül az ügyvédi és közjegyzői irodákat. Azt lehetne nagyjában mondani, hogy túlnyomórészt a jogászok működési köre tartozik ide.

Óriási terület ez, de a munkához hozzá kell fogni.

Mi lenne a legelső teendő? Összegyűjteni az anyagot, a hivatalokban használt nem magyaros szavakat, kifejezéseket, idegenszerű fordulatokat, hibás szó- és mondatfűzést. Az eddig megjelent nyelvvédő könyveink itt már megkönnyítenék munkánkat. De ezenkívül a helyes magyarságért lelkesedő egyéneket kellene felkérni, minden csoportból, hogy a gyűjtést végezzék el. Ha az anyag együtt van, akkor kellene megírni *A jó magyar hivatalos nyelv* vagy más címmel, a Pintér-féle nyelvvédő könyvecskék mintájára a minden tekintetben gyakorlati, mindennapi használatra való, a legvastagabb hibákat feltűntető és a helyes magyarságot mutató könyvet. Az eddigi kísérletek — úgylátszik éppen a gyakorlati szempontok mellőzése miatt — nem vezettek sikerre. (Vadnay Tibor, Szathmáry István, Bakonyi László, igaz, hogy az utóbbi munkája még nem jelent meg, mindhármát a belügyminiszter bízta meg.) *A jó magyar hivatalos nyelv* című könyvecske terjesztésében a kormány és más illetékes hatóságok támogatására is szükség volna, mert a gyors sikert e nélkül nehezen lehetne elérni.

Ha a legilletékesebb tényezőkben a Nyelvművelő Bizottság megértésre talál, és a kormány e mozzalom irányításával külön megfelelő egyént bíz meg, — akkor a siker nem fog elmaradni.

Östör József

A Nemzeti Sport pályázatának eredménye. •

A Magyarosan decemberi számában megemlékeztünk a Nemzeti Sport nyolcadik nyelvtisztító pályázatáról. A lap karácsonyi száma beszámol a pályázat eredményéről. Ez alkalommal a szerkesztőség rövidebb határidőt tűzött ki, ezért az ajánlott ma-

gyarítások mennyisége kisebb volt a szokottnál, de a minőség ellen nem lehet kifogást emelni. A pályázatok között szép számmal akadt olyan új szó, amely a Nemzeti Sport bíráló bizottságának és a felülbírálásra fölkért Pintér Jenőnek tetszését is megnyerte.

A Nemzeti Sport eddigi hét pályázatán az alább felsorolt új magyar sportszók nyertek díjat: *dressz-mez*, *finis-hajrá*, *ring-szorító*, *start-rajt*, *tréner-edző* (1931); *crawl-kalló*, *standard-szint* (1932); *túra-portya*, *korner-szöglet* (1933); *trial-rosta* (1934); *derbi-rangadó* (1935); *dekatlon-tízpróba*, *stopli-bőrszeg*, *stopperóra-versenyóra*, *weltersúly-váltósúly*, *groggy-rogygyant* (1936); *nelson-járom*, *doppler-toldó*, *szaltó-légbukfenc* (1937).

Vegyük ezekhez még azokat a szerencsés magyarításokat, amelyeket a Nemzeti Sport pályázataitól függetlenül részint a munkatársak, részint a szerkesztőségen kívülálló sportemberek alkottak. Ilyenek: *öltusa-pentatlon*, *természetjárás-turisztika*, *műlesiklás-slalom*, *hajráív-tempóbógni* (Déván István alkotása), *korong-pack*, *veret-plakett*, *kullancs-stopper* középfedezet stb.

Ezidén a pályázók több mint félszáz idegen szó megmagyarisításával próbálkoztak meg. A legnagyobb érdeklődés a labdarúgás műszavain kívül az általános érdekű sportfogalmak (rekord, reváns, staféta, tribún) iránt nyilvánult meg, de a tenisz meggyökeresedett angol kifejezéseinek magyarítása is sok pályázót foglalkoztatott.

A Nemzeti Sport bíráló bizottsága az elfogadásra ajánlott tizenkét szópályázatot a Nyelvművelő Bizottság elnöke elé terjesztette. Pintér Jenő sorra vette a szóajánlatokat, mindegyikről véleményt nyilvánított s egy kivételével valamennyit elfogadhatónak mondotta. A bantamsúlyra ajánlott két kifejezést (botonsúly vagy bontósúly) azonban erőltetettnek találta. Helyettük a beérkezett szóajánlatok — összesen tizenkilenc — közül a *harmatsúly* mellett foglalt állást. „Ennek a szónak — mondotta — van valami különös, szerencsés íze, kitűnően érzékelteti a majdnem légius könnyűséget.“ A pályázat végleges eredménye a következő: *tribún-lelátó* (ajánlotta: Kubicsék András dr.); *rüsz-tcsüd* (Tari János tanító); *hands-et vét-keze* (Kürthy Péter); *forehand-tenyeres* (Kalocsai Sándor); *oxford-sarkos* (rúgás) (Rákos György, Bogota, Kolumbia, Délamerika); *bantamsúly-harmatsúly* (Dermár János tanár és ifj. Tóth Dezső művezető). A többi szóajánlat már az előző években is szóba került. Ilyenek: *hands-kéz*, *rekord-csúcs*, *staféta-váltó*, *backhand-fonák*, *volley-röpte*, *sprint-vágta*.

A felsorolt szóalkotások ajánlói közül a legeredetibb szók szerzői, Kubicsék András, Tari János és Kürthy Péter a Nemzeti Sport ezüstveretét kapták jutalmul. Ezüstverettel jutalmazta a bíráló bizottság Kanyuk Jánost (Arad) is következő találó megállapításáért: „Én az idegen kifejezések használatának okát nemcsak abban látom, hogy egyes fogalmak megjelölésére nincs még a magyar nyelvnek megfelelő kifejezése, hanem abban is, hogy

kényelmesek vagyunk, nem szeretünk az évek óta belénk gyökeresedett mondatszerkezetektől eltérni, s olyankor is idegen szót, helytelen mondatszerkezetet használunk, amikor magyarosabb mondatfűzéssel teljesen szükségtelenné tehetjük az idegen kifejezéseket. Ha például a „faultot vét“ kifejezés helyett azt mondjuk, hogy X megütötte, meglökte, megrúgta vagy elgáncsolta Y-t, elsősorban elkerültük az idegen „fault“ szót, azután pedig szabatosabban, félreérthetelenebbül ismertettük azt is, hogy milyen szabálytalanságot követett el X, tehát közlésünk is érthetőbb, áttekinthetőbb, szemléltetőbb lesz. A „passz“ helyett is többet mond az olvasó számára, ha arról értesül, hogy X a labdát Y elé fejelte, emelte, cjtette, pöccintette, toltá, tálalta, lőtte vagy vágta át. És így vagyunk úgyszólván valamennyi idegen kifejezéssel. El tudok képzelni oldalakra terjedő versenytudósításokat, ahol egyetlen idegen kifejezést sem használunk, csupáncsak el kell felejtenünk a külföldi sporttudósítások mintájára készült mondatszerkezeteket, le kell térnünk a sportbeunfentesek nemzetközi nyelvének kitaposott ösvényéről s magyarosabb mondatokat kell összeállítanunk.“

A magyar sporttársadalmon a sor, hogy ezek az új sportszók bekerüljenek a mindennapi használatba.

A tanulóifjúság nyelvvédő pályázata.

A Magyarosan 1938. évi októberi számában pályázatot hirdettünk a tanulóifjúság számára a következő címmel: *Észrevételek a Magyar Nyelvvédő Könyv második kiadásához*. A pályázatra 1939. január 10-ig 11 pályamunka érkezett be.

A kitűzött pályátételt Mihály Endre, a budapesti református gimnázium VII. oszt. tanulója nyerte meg.

A pályázó jóval élesebb ítéletű versenyzőtársainál, formaérzéke is erősebb, mint a többi tanulóé. Nem halmoz össze fűt-fát, hanem erős mérlegelő tehetséggel tárgyalja tételét.

A második helyre Király István, a sárospataki református gimnázium VIII. oszt. tanulója került.

Dícséretben részesült: Bársony Jenő, a budapesti VIII. ker. közs. Vörösmarty Mihály gimnázium VI. oszt. tanulója, Helfferich Frigyes, a budapesti református gimnázium VII. oszt. tanulója és Marchard Augusztá, a budapesti XI. ker. közs. Szent Gellért női felsőkereskedelmi iskola tanulója.

A tétel nyertesét 40 pengővel jutalmaztuk. A második helyre kerülő ifjú 20 pengő pénzjutalomban részesült. A jutalmazott és megdicsért tanulók a M. T. Akadémia nagylelkű adományából a Magyarosan folyóirat eddig megjelent évfolyamainak egy-egy teljes sorozatát is megkapták ajándékba.

A pályamunkákat *Pintér Jenő*, a Nyelvművelő Bizottság elnöke és *Putnok Imre*, a Magyarosan felelős szerkesztője bírálta meg.

Hírek.

A *Mi Kis Lapunk*. Ily címmel hathetenként megjelenő könyvatos, nyelvhelyességi és helyesírási tanácsadót ad ki a budapesti III. ker. Kiskorona-utcai polgári fiúiskola tanári testülete az intézet tanulói részére. „Nemzeti feladat az, — olvassuk az első számban — hogy az idegenszerűségeket kiirtsuk nyelvünk-ből. Ezért felhívunk mindnyájatokat, akik magyarnak érzitek magatokat, gyülekezzetek valamennyien, kicsinyek és nagyok egyképen, e kis lap köré, s beszéljük meg, helyes-e ez vagy az a szavunk, kifejezésünk, mondatunk. Csak a magunk beszédét és írását fogjuk figyelni.“ A lapot Juhász Jenő, az iskola igazgatója szerkeszti. Mivel csak az intézet növendékeinek készül, nem árúsítják.

A váci kegyesrendi gimnázium önképzőkörében külön nyelvévédő szakosztály alakult. „Jelentős számú nyelvévédő könyvet hoztunk — írja a szakosztály elnöke — és az ifjúság nagy lelkesedése közben tartottuk meg első gyűlésünket. Vezető tanár urunk vázolta munkatervünket; e szerint Pintér Jenő Magyar Nyelvévédő Könyvét behatón szándékozunk áttanulmányozni. Gyűlésünkön felolvasást tartunk az idevágó könyvekből és a Magyarorságon folyóiratból. Pályázatot hirdettünk, hogy ezzel is munkára serkentjük a tagokat. A pályázat tárgya: a váci nyelvhelyesség, röpcédulák, meghívók, hirdetések és más nyomtatványok alapján.“

A német nyelvvizsgáló bizottság mindenre kiterjeszkedő rendszeretete a mesterségek nyelvbe beszivárgó külföldi kifejezéseket is igyekszik kiküszöbölni. Legújabban a teljesen megokolatlan, finomkodóan francia színelnevezéseket helyettesítik az új rend parancsszavára becsületes német elnevezésekkel. Sorra kigyomlálgatják a felburjánzó, piperéskedő francia kifejezéseket, amilyenek pl. a „chocolat“, „tabac“, „bouteille“, „violet“ stb. A tilalmi jegyzékre vetett százharminc francia színelnevezés közt két magyar is van. Az egyik a *huszár*, amelyet a francia divatpróféták játékos gondtalansággal kisajátítva, franciásítottak „hussard“-ra. Ennek ezentúl *husarenblau* lesz a neve. A színkártya 81-ik színe a zöldek között egyszerűen csak ezzel az egy szóval szerepel: *magyar*. Többi színtársával együtt ennek is távoznia kell a német színkártyáról. Ezt a színt ezentúl *ungargrün*-nek nevezik. A *magyar* elnevezés nyilván azért esett áldozatául a tisztogató munkának, mert a német ezt a szót nem tudja helyesen kimondani.
(Textil-Ipar, 1938. dec. 30.)

ÜZENETEK

Z. D.-nek. — Levelének valamennyi megállapításával egyetértünk. Az idegen szavakat csakugyan nem lehet mindenáron kiküszöbölni. Az olyanok, mint *ádvent*, *iskola*, *kántor*, *templom* már nem tekinthetők idegen szóknak, hiszen évszázadok óta hozzátartoznak szókincsünkhöz. Az *iskola* és *kántor*, bár latin eredetű, ma-

gyarabb szó, mint a helyette ajánlott, nem szabatos *tanoda* és a mesterkélt *énekvezér*. A kaszinó-t helyettesítheti a *kör* vagy *társaskör*, de ha kaszinót mondunk, az sem olyan nagy baj. Tolnai Vilmos Magyarító Szótára így magyaritja: casino: *kör, társaskör, kaszinó*. A „rádió“-ra még eddig nem sikerült jó magyar megfelelőt alkotni. — *Súlyt helyezek rá*: ez a szólás nem magyar, hanem német szemléletre vall (Gewicht auf etwas legen). Jó magyarsággal ezt mondjuk helyette: fontosnak tart valamit vagy nagy fontosságot, jelentőséget tulajdonít valaminek. — *Leszögeztük* az egyesület célját: nagyon elterjedt újabb németesség (festnageln). A politika és a hírlapírás nyelvének sűrűn előkerülő csúf szeplője ez a szó. Ma már semmit sem állapítanak vagy rögzítenek meg, csak leszögeznek. — *Lelevelez* valamit helytelen kifejezés, helyesen: levélben elintéz. *Befutott* jelentések helyett magyarosabb ez: *beérkezett* jelentések.

B. F.-nek. — A Magyar Nyelvvédő Könyv-ben a *pech* magyar megfelelői balszerencse, baj, galiba; *peches ember*: szerencsétlen flótás. A *peches* embert ezek alapján *galibás* embernek is nevezhetnők. — Az autóbusznak „társasgépkocsi“ magyaritása csakugyan hosszadalmas. Ezért nem terjed el szélesebb körökben ez az elnevezés. Mi is tudunk arról, hogy egyes vidékeken a falusi nép röviden *busz*-t mond helyette, sőt ez az elnevezés a budapesti nyelvhasználatban is gyakran hallható. Az ilyen játssi szóképzések gyakran belejutnak a közhasználatba. Így terjedt el „mozi“ szavunk is. — A tót és szlovák szóhasználatról a Magyarosan jelen számában két helyen is írunk.

F. I.-nak. — A Puszta elótaggal összetett helynevek kiirtását fölösleges volna „megindítani“. Régi elnevezések ezek, olyan időből valók, amikor német hatásról még szó sem lehetett. (V. ö. Magyarosan VII, 143.) — A „Póstafiók 23.“ megjelölést a címzésekben helyes magyarsággal „23. sz. póstafiók“-nak kellene írni.

Gy. J.-nek. — Azt kérdezi tőlünk, nem volna-e helyes megkülönböztetni a *vesszőt a vonástól*, meghagyva amazt a fa hajtásának, ágának jelölésére, a vonást pedig az írásjel megnevezésére. — Fölszemes, mert a *vessző*-nek ez a jelentése nem mai keletű, senki félre nem érti, annyira benne él már a nyelvhasználatban. — A *melegágy* deszkával kerített, üvegtáblákkal befedett kerti ágy, az *ágyás* általában veteményágy. A *hámoz* és *hánt* ige jelentése: valaminek hámját azaz kérgét, haját, héját lefosztja, lehúzza, lefaragja, leszedi. Almát, körtét, szilvát hámozni vagy hántani szoktak. Fát is lehet hántani. Addig hántsd a fát, amíg hámlik. Kenyeret hámozni, meghámozni. A lovat hámba fogják, *hámolják*. — A szerpentin-re van már jó magyar szó: *papíroskiggyó*. A konfetti magyaritására ajánlott szó nem sikerült. Az újításnak ez a módja ma már elavultnak mondható.

Laptársainknak, íróársainknak. — Számon akarjuk tartani a napilapokban, folyóiratokban, könyvekben szétszórt nyelvújító és nyelvhelyesbítő cikkeket. Az ilyen lappéldányoknak és önállóan megjelent munkáknak szíves megküldését kérjük Putnoky Imre szerkesztő címére.

A szerkesztésért Putnoky Imre felelős, a kiadásért Gergely Pál.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt., Bpest. Tel.: 111—003.

MAGYAR KERESKEDŐK NYELVVÉDŐ KÖNYVE

Budapest, 1938.

Ara 80 fillér.

MAGYAR IPAROSOK NYELVVÉDŐ KÖNYVE

NŐI IPARÁGAK.

A fehérvarrók, fűzősök, háztartásvezetők, hímzők, kézimunkázók, kötőszövőök, nőifodrázók, nőikalaposok, nőiszabók, szépségápolók és virágkészítők magyarító szakszótárával.

Budapest, 1939.

Ara 80 fillér.

FÉRFI IPARÁGAK.

Első rész.

Az ácsok, asztalosok, bognárok, borbélyok, bőrművesek, cipészek, cukrászok, drogisták, építőmesterek, ernyősök, esztergályosok, fodrázók, hentesek, kádárok, kalaposok, kályhások, kárpitások, kávéások, kesztyűsök, kőművesek, könyvkötők, kötőszövőök, mázolóok, mészárosok, molnárok, paplanosok, pincérek, sütők, szabók, szakácsok, szállodások, szobafestők, szücsök, takácsok, testápolók, üvegeseok, vendéglősök magyarító szakszótárával.

Budapest, 1939.

Ara 80 fillér.

FÉRFI IPARÁGAK.

Második rész.

Az aranyművesek, bádogosok, betűszedők, bronzművesek, ékszerészek, fémművesek, fényképészek, fogművesek, gépészek kovácsok, lakatosok, látszerészek, műszerészek, nyomdászok, órásook, ötvösök, sokszorosítók, szerelők, vasöntők, vésnökök, villamosműszerészek, villanszerelők magyarító szakszótárával.

Budapest, 1939.

Ara 80 fillér.

A pénzt postautalványon a következő címre kell küldeni:
REGÉNYI SÁNDOR, BUDAPEST, VII., BARCSAY-UTCA 5.

MAGYAROSAN

a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának megbízásából szerkesztett és kiadott nyelvművelő folyóirat.

A Magyarosan február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 30 fillér. Az előfizetési díjat a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalának 44.888. számú postatakarékpénztári folyószámlájára tessék befizetni vagy postautalványon beküldeni a következő címre: A M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatala. Budapest, V., Akadémia-u. 4.

Putnoky Imre szerkesztő lakása: Budapest, I., Márvány-utca 35. (Kéziratok, cserepéldányok, könyvek.)

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága.

Elnök: Pintér Jenő. — Helyettes előadó és a Magyarosan szerkesztője: Putnoky Imre.

Tagok:

Az Akadémia I. osztálya részéről: Csathó Kálmán, Csengery Ferenc János, Csűry Bálint, Gyomlay Gyula, Horger Antal, Horváth János, Keményfy János, Klemm Antal, Melich János, Mészöly Gedeon, Nagy József Béla, Pais Dezső, Sági István, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József, Vikár Béla, Voinovich Géza, Zlinszky Aladár, Zolnai Gyula, Zsirai Miklós.

Az Akadémia II. osztálya részéről: Hegedüs Loránt, Lukinich Imre, Madzsar Imre, Nagy Miklós.

Az Akadémia III. osztálya részéről: Kaán Károly, Kenyeres Balázs, Szily Kálmán, Verebély László.

A Kisfaludy-Társaság részéről: Radó Antal.

A Természettudományi Társulat részéről: Gombocz Endre.

A Nyelvtudományi Társaság részéről: Bárczi Géza.

Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács részéről: Harányi Zsolt.

Meghívott tagok: Dengl János, Halász Gyula, Hindy Zoltán, Juhász Jenő, Kodály Zoltán, Márkus Miksa, Östör József.

VIII. ÉVF.

1939. MÁRCIUS-ÁPRILIS

^{2.}
~~3~~4. SZÁM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGANAK MEGBÍZASÁBÓL

PINTÉR JENŐ
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

PUTNOKY IMRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1939.

TARTALOM.

lap

NAGYOBB CIKKEK.

Zolnai Gyula: A Nyelvművelő Bizottság célja, eszközei és kilátásai (II.) — — — — —	49
Dengl János: Előnevek és címek helytelen írása — — — —	56
Édes Jenő: Hibák az alárendelt mondatok szerkesztésében (I.)	62

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Meskó Lajos: Északtenger, délszél és társaik — — — — —	68
Zolnai Gyula: Világhíres — — — — —	71
Juhász Jenő: Baj van a -ni képzővel! — — — — —	72
Nemes Zoltán: Fülösleges igekötők az élő beszédben — — —	74
Loványi Gyula: Csencsolj, magyar! — — — — —	76

SZÉLJEGYZETEK.

Dóka Loránd: A -nak -nek mellőzése — — — — —	77
Kálmán Béla: Széljegyzetek egy országgyűlési felszólaláshoz	77
Loványi Gyula: Ja, jaaa? — — — — —	78
Leszkay András: Gyerünk a Vígbe — — — — —	78
Csengery János: Mi van veled? — — — — —	78
Szinnyei Ferenc: Rokkant ülőhely — — — — —	78
Czillinger Loránd: Még egy megjegyzés a rakotta szóhoz —	79

ÍROINK MAGYAR NYELVE.

Kiss Lajos: A szegény ember élete. Ism. Tiszamarti Antal — — — — —	79
Shakespeare: Ahogy tetszik. Ism. Vööné Pécs Mária — — — — —	80

KÖNYVSZEMLE.

Pintér Jenő: Magyar Iparosok Nyelvvédő Könyve. Férfiipar-ágak I—II. Ism. Bence István — — — — —	82
Zelovich Dezső: Szókinccs és idegen szóhasználat a mai szónoki nyelvben. Ism. Janson Vilmos — — — — —	83

LAPSZEMLE.

Folyóiratok és napilapok nyelvvédő cikkei — — — — —	84
---	----

FIGYELŐ.

A Nyelvművelő Bizottság ülései — — — — —	9
Loványi Gyula: Fővárosi intézmények nyelve — — — — —	96
Tót vagy szlovák? — — — — —	93
Hírek — — — — —	95

ÜZENETEK.

Négy üzenet — — — — —	96
-----------------------	----

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

NAGYOBB CIKKEK

A NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG CÉLJA, ESZKÖZEI ÉS KILÁTÁSAI.

Írta: Zolnai Gyula.

(Második közlemény.)

A Bizottság és folyóirata működésének szellemére nézve meg kell még jegyeznünk, hogy célunk, a nyelvművelés irányítása nem jelenthet a nyelv természetes fejlődésébe való *erőszakos beavatkozást*, ami különben is meddő kísérlet volna. Irodalmi nyelvünk tősgyökeres nyelvérzékű jeles íróink műveiben önmagától fejlődik ezután is tovább, és társalgási nyelvünk, nagyrészt az irodalmi nyelv hatása alatt, szintén a maga útján halad. A mi szerepünk ott kezdődik, ahol e fejlődésben a fogyatékos nyelvérzékűek és az idegen nyelvek hatása következtében a nemzeties irányból való kisziklások mutatkoznak. Itt állandó figyelmeztetés és tanácsadás lesz a főadatunk. Ennek figyelembevételétől és meghallgatásától fog irodalmi és társalgási nyelvünk sorsa függni. A mi működésünk tehát ebben az értelemben inkább elhárító jellegű. A tudományok és mesterségek nyelvében is a szakbeliektől várjuk a kezdeményt, és a mi főadatunk csak a tőlük megállapított műszók és mester-szók fölülvizsgálása, nyelvhelyesség és magyarság szempontjából való ellenőrzése lehet. Idegen szók magyarítására vagy új közéleti fogalmak elnevezésére vonatkozó szóajánlásaink sem kényszerítő jellegűek. Lehetséges, hogy ezek egy részét az élet egy vagy más okból nem fogadja be, vagy alkalmas módosítást tesz rajtuk. A kísérlet megtétele azonban mindenestre kötelességünk, s a jóakarát és megértés elő fogja mozdítani törekvéseink sikerét.

Működésünk figyelemmel kísérői és bírálói két olyan célt is fölvetettek, amelyek szerintük szintén a Nyelvművelő Bizottság főadatához tartoznának, amelyeknek kitzűzését és szorgalmazását azonban eddigi munkásságunkban nem találták meg. Egyik ilyen célt a Nyugat cikkírója hangoztatta, aki egyébként sem az idegen szók divatjában, sem *egyáltalán* nem lát nyelvünkre nézve veszedelmet, a Bizottság intézményét azonban mint nyelvi téren a megőrzés és a folytonosság elvének s a fegyelem gondolatának

képviselőjét mégis helyesli. Ez a bírálónk azt az *igazi* föladatot ajánlta nekünk, hogy *mentsük meg az elcsatolt területek magyarságának nyelvét az elidegenszerűsödés, az elfajulás veszélyétől*, mert itt *igazi veszedelem* fenyeget bennünket (Nyugat XXVI, 277). Egyik olvasónk pedig valósággal váddal lépett föl ellenünk erre vonatkozólag (l. Msn. III, 87). Az elcsatolt területek nyelvi magyarságának megőrzése kétségkívül nagy fontosságú és föltétlenül teljesítendő föladat. Ezt azonban maguknak az elcsatolt nemzetrészeknek kell teljesíteniük és bizonyára teljesíteni is fogják. Akadémiank a jelenlegi nemzetközi viszonyok között ebben az ügyben közvetlenül alig tehet valamit, hiszen a magyar területekhez jutott utódállamok a mi irodalmi termékeinket nem engedik be határaikba, és így folyóiratunkat sem tudjuk nehézségek nélkül és rendesen eljuttatni elszakított véreinkhez. Azonban teljesen megbízhatunk elszakított véreinknek köteleességtudásában. Az erdélyi magyarságra nézve örömmel állapíthatjuk meg, hogy a nyelvvédelem ügyét maga is nemzeti föladatnak tekinti. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület ugyanis vándorgyűlésein és szakosztályi üléseinben a nyelvművelés ügyével állandóan foglalkozik (l. Magyar Nyelvőr LXIV, 111 és Msn. VII, 223), folyóiratában, az *Erdélyi Múzeum*-ban e célra rendes rovatot tart, amelyben Bizottságunk működését, közlönyünket és kiadványainkat figyelemmel kíséri, és az Erdélyi Tudományos Füzetek című kiadványsorozatban György Lajostól 1936-ban *Anyanyelvünk védelme* címmel külön füzetet is adott ki. Abban is hatásos visszhangra talált a mi működésünk az oláh uralom alá került területen, hogy a Kosztolányi Dezsőtől Bizottságunk közreműködésével és ellenőrzése alatt 1932-ben megjelent nyelvvédő könyvet, *A Pesti Hírlap Nyelvőrét* 1934-ben Brassóban Kacsó Sándor szerkesztésében és megfelelő kiegészítésekkel kiadták ezzel a címmel: *Anyanyelvünk. A helyes és tiszta magyarság kézikönyve. Idegen szavak szótára*. Ezekon kívül a Keleti Újság című kolozsvári lapnak is van *Anyanyelvünkért* címmel külön nyelvművelő rovata (l. Msn. VI, 157), és az Erdély című folyóirat is közölt nyelvművelő cikket (l. Msn. VII, 76). Az elcsatolt Felvidék sem nézi tétlenül a magyar nyelv ügyét, és Új Élet meg Tatra című folyóirataik nyelvvédelemmel is foglalkoznak (l. Msn. VI, 129; VII, 32).

A tőlünk figyelembe nem vett másik föladat a *névmagyarosítás* ügyének előmozdítása és terjesztése volna, amire nézve Akadémiánkat és nyelvészeinket a Társadalomtudomány című folyóiratban a *Névmagyarosítás* című cikk szerzőjétől (XIII, 267. s köv. ll.) érték erős szemrehányások. A cikkíró szerint ezt az ügyet a magyar tudományos világnak e tekintetben „nagy szerepre hivatott része“, a nyelvészek „alig méltatták figyelemre“, s „a magyar nyelv tisztaságának legfőbb őre, a Magyar Tudományos Akadémia egyáltalában nem vette ki részét és ma sem veszi ki ebből az új nyelvújításból“. „Akkor, amikor — folytatja — hajtóvadá-

szatot rendezünk olyan idegen köznevekre [értsd: idegen szókra], amelyek lefordítása a fogalom elhalványítását vagy megcsorbítását jelenti, ugyanakkor föl se vetettük ezt a nyelvtisztasági szempontot a családnevekkel szemben.“ Majd ezt kellett hallanunk: „Nem lehet eléggé kárhozatni nyelvtudásaink nemtörődömségét az előttük lezajló névmagyarosítások iránt. Akkor, amidőn egy kiváló hang-esztétikai érzékkel bíró nyelvész munkája következtében gyönyörű nevekkel gazdagodhatna a magyar nyelvünk, nem tudni milyen forrásból választott olyan nevek szentesíttetnek közgazgatási tényezőink által, hogy olvasván azokat «az ember szégyenletében arcát ijedten földre ejti».“ Erre a szemrehányásra a következőképpen válaszolhatunk. Sem a nyelvészek, sem az Akadémia, illetőleg ennek Nyelvművelő Bizottsága előtt nem szükséges az eredeti magyar név fontosságát külön hangoztatni és bizonyítani. A görög származású Lucumo óta — aki Rómába kerülvén és teljesen rómaivá akarván hasonlulni, etruszkos nevét Lucius Tarquiniusra változtatta s aztán Róma királya lett — számtalan fényes példája van a névváltoztatásnak, mint a valamely nemzetbe való teljes beolvadás legkifejezőbb tanújelének. Tartatnók-e a világ előtt valóban magyaroknak Petőfit vagy Munkácsyt, ha mindvégig Petrovics vagy Lieb nevet viseltek volna? A nemzeti jellegű névfölvétel, a magunk esetében a névmagyarosítás azonban sem tisztán a nyelvészet, sem csupán a nyelvművelés kérdésének nem tekinthető, és nem olyan föladat, amelynek keresztülvitelét első sorban valamely nemzet Tudós Társaságától kellene várnunk. A névmagyarosítás ügye elsősorban a *nemzet-hűség* kérdése, tehát a nemzeti társadalom ügye, ami rendszert a társadalom útján indul is meg, s amit a társadalom különféle szervei és alakulatai előmozdítanak és támogatnak. Ezt a támogató és előmozdító közreműködést sem a nyelvészek, sem az Akadémia Nyelvtudományi és Nyelvművelő Bizottsága nem tagadták meg, habár vezető szerepre e társadalmi ügyben nem vállalkoztak is. Nyelvészeink több ízben foglalkoztak a névmagyarosítás kérdésével¹ és egyes esetekben nyilvánosan is alapos fölvilágosításokat adtak névkeresések alkalmából és idegen hangzásúnak vélt eredeti nevekre vonatkozólag.² A névmagyarosítás ügyének belügyminisztériumi intézősége állandó kapcsolatban van Akadémiáinkkal, s ettől mind a megváltoztatni, mind a fölvenni

¹ L. pl. Magyar Nyelvőr III, 307; X, 1; XXXII, 339, 388, 443; XLVI, 201.

² Lásd a Magyar Nyelv Levélszekerény meg Szó- és szólásmagyarázatok című rovatában, pl. — hogy csak a legutóbbi évfolyamokat említsem — XXVI, 80, 419; XXVII, 79, 144, 332; XXVIII, 245, 306; XXIX, 56, 191, 256, 327; legújabbban pedig a Nyelvművelés című rovatban *Névmagyarosítási szempontok* cím alatt XXX, 115, 320, és *A névmagyarosításhoz* címmel uo. 189; XXXI, 353; XXXIV, 128, 242.

kívánt neveknek magyarsága és magyarossága felől fölvilágosítást kér, és ezt Akadémiánk megbízott nyelvészeink kutatásai alapján mindenkor megadja. A névmagyarosítás mozgalmának támogatása a Nyelvművelő Bizottságban két ízben is szóba került (l. Msn. I, 126 és VII, 228), a Bizottság azonban bármennyire üdvösnék és örvendetesnek látja is ezt a nemzeties szellemű törekvést, benne külön cselekvőleg közbelépni nem kívánt, egyrészt azért, mert az Akadémia, amint már mondtam, nyelvészeink útján a maga fölvilágosító és irányító föladatának úgyis eleget tesz, másrészt mert úgy véli, hogy a névmagyarosítás nem egyszerű nyelvművelési föladat, benne az egyéni érzésnek és fölfogásnak s a családi hagyomány tiszteletének is fontos szerepe van, s aztán a névmagyarosításra való kedvnek önként, minden nyomás nélkül kell támadnia, mert csak így tekinthető a magyarság igazi fajbeolvastató diadalának.

II. A Nyelvművelő Bizottság céljának föntebbi körvonalazása után fölmerül a kérdés: miféle *eszközök* állhatnak e végből rendelkezésünkre, és milyen eljárást követhetünk megvalósítására?

Minthogy a nyelv fejlődésébe erőszakkal beavatkozni balgatság volna, nyilvánvaló dolog, hogy a célhoz vezető eszközök csak a *fölvilágosítás* és a *meggyőzés* lehetnek. A Bizottság nyelvünk természetét, eredeti sajátosságait a föntebb már említett tisztább forrásoknak — az idegen hatástól mentesebb régiségnek, a megbízható nyelvészékü jeles íróknak és a romlatlan népnyelvnek — állandó tanulmányozása alapján állapítja meg, és éber gondot fordít arra, hogy az irodalmi és a társalgási nyelv fejlődése e három eredeti forrás szellemében haladjon tovább. A Bizottság ezért az írókat és a művelt társadalmat a nyelvfejlődés egészséges és nemzeties módjáról állandóan tájékoztatja, a nemzetietlen irány veszedelmére, a nyelvi helytelenségekre és a magyartalanságokra szakadatlanul *figyelmezteti*. Minthogy sem a veszedelmet, sem a helytelenségeket és a magyartalanságokat nem látja be egyértelműen a nyelvi társadalom egész összesege, azért a *meggyőzés* eszközére is állandóan szükségünk van.

Mind a fölvilágosítás, mind a meggyőzés föladatát elsősorban folyóiratunk szolgálja, e mellett azonban időnként megjelenő külön nyelvművelő kiadványaink is: a Nyelvművelő Füzetek és a Nyelvvédő Könyvek. De föl kell használnunk a nyelvi társadalom fölvilágosítására és meggyőzésére az eszmeterjesztésnek, a nagyközönséggel való érintkezésnek két közvetlen módját is: a nagyobb hallgatóságnak szánt nyilvános *fölolvasásokat* és a rádió útján való rendszeres tájékoztatást is.

A nyelvi társadalomnak elsősorban két tényezőjét kell elveinről fölvilágosítanunk és szükséges voltokról meggyőznünk: az *írókat* és az *iskolát*. A jelenre való hatás céljából főképp az *íróknak* s köztük mindenekelőtt a *napisajtó* munkásainak megnyerése fontos. Hiszen a hírlapok a legolvasottabb irodalmi termé-

kek, s a közönség nagyobb részének úgyszólván egyedüli szellemi táplálékát teszik. Elgondolható tehát, hogy a bennük megnyilvánuló nyelvszokás az egész nemzeti társadalom nyelvére állandó hatással van. Mihelyt napisajtónk nyelve magyarosabbá válik, mihelyt nagyobb gondot kezd fordítani a megállapított magyar-talanságok elkerülésére s mihelyt — nemzetibb szellemtől áthatva — lemond a szükségtelen nemzetközi szók kedveléséről és visszatér mellőzött eredeti szavaink használatához: egész irodalmi és társalgási nyelvünk is hamarosan magyarabbá fog válni. A napisajtó megbecsülhetetlen szolgálatot is tehet a nyelvművelés ügyének azzal, ha a folyóiratunkban megjelenő cikkeket, figyelmeztetéseket és tanácsokat nemcsak tudomásul veszi, hanem röviden és népszerűen ismerteti is, illetőleg ha a nyelvművelés időszerű kérdéseinek legalább időközönként helyet szentel hasábjain. Hiszen például a fényképezés és a szépségápolás (divatos *foto* és *kozmetika* címek alatt), a sport, a sakk, sőt a bridzs is kapott már állandó külön rovatot lapjainkban. Lelkünkéből szól tehát az egyébként gáncsoskodó Széphalomnak következő észrevétele: „A magyar nyelv a legszentebb közügy — és ebben a tekintetben tanulhatnánk a franciáktól, akiknél a legtöbb napilap külön rovatot tart a nyelvhelyességi és iránytani kérdések megvitatására.” (VI, 26). A Bizottság éppen azért a napisajtó nagy fontosságának és hatóképességének tudatában már működése elején közreműködésre hívta föl annak képviselőit, annyival is inkább, mert a nyelvművelés rendszeres irányításának gondolata a hírlapokban többször is fölmerült, és mert — mint bold. Négyesy elnökünk mondotta — a Bizottság tulajdonképpen a működésre való megbízatást is a sajtótól kapta (l. Msn. II, 6). 1932 december 13-án Bizottságunk a nyelvművelés ügyében a budapesti napilapok fő- és felelős szerkesztőivel értekezletet tartott, amelyen a sajtó képviselői csaknem teljes számmal megjelentek, a meghívást örömmel fogadták s az Akadémia nyelvművelő működésének támogatására készségüket nyilvánították (l. uo. II, 2—16. l.). Annál visszatetszőbb a meg nem értő gáncsoknak az a méltatlan gúnyja, amely az *Új nyelvújítási harc?* című cikkben Akadémiánknak ezt a tervszerű és szükséges lépését a sajtó *alarmirozásaként* — ipsissimum verbum — fogta föl (Délmagyarország 1932 dec. 25).

A másik fontos társadalmi tényezőnek, az *iskolának* meggyőzése és megnyerése a jövő nemzedékre lesz üdvös kihatással. Természetesen az iskolák minden fokára ki kell terjednie a nyelvművelés ügye iránti érdeklődés fölkeltésének s a szükséges buzgalom megteremtésének és ébrentartásának. Az alsó- és középfokú iskolákban a nyelv- és iránytanítás szellemét a nyelvművelés nemzeties irányának eszméje az eddiginél fokozottabb mértékben kell hogy áthassa; a fő- és szakiskolákban pedig a szakismeretek előadásában magyarosságra, a fogalmakat lehetőségig eredeti és helyes műszókkal kifejező szaknyelvre, illetőleg a már megalkotott

és használhatónak bizonyult műszóknak el nem hanyagolására és főnntartására lesz szükség.

E két legfontosabb tényező, a sajtó és az iskola mellett át kell a nemzeties irányú nyelvművelés eszméjének hatnia a nemzeti társadalom minden számot tevő alakulatát és rétegét, s általában az egész művelt társadalmat. A tudósokat a tudomány művelésében és terjesztésében, az államélet szereplőit nyilvános megszólalásaikban, törvény- és rendeletalkotásaikban s hivatalos írásaikban, az egyesületeket tanácskozásaikban s a közzel való érintkezésükben, a különféle társadalmi osztályokat és csoportokat a maguk külön tárgy- és gondolatkörében a nemzeties nyelvhasználat eszméjének kell vezetnie, s ezen eszme megvalósításának elveit és módját a művelt nagyközönségnek is ismernie kell, hogy nyelvünk nemzeti jellegéről, eredetiségeiről és hagyományairól lehetőleg sem társalgásban, sem írásban meg ne feledkezzék. A művelt nagyközönségre a már említett eszközökön — folyóiratunkon, kiadványainkon és fölolvasások, előadások tartásán — kívül természetesen *közvetve* is hathatunk, nevezetesen az írók összesége útján, ha eszméink követésére valamennyiüket megnyerhettük, mert az egész irodalom nyelvének magyarabbá, nemzetibbé válása a társalgási nyelvre is üdvös hatással lesz.

Célunkhoz legbiztosabban kétségkívül kiadványaink és főképp folyóiratunknak legszélesebb körű elterjedése vezetne. A Magyarosán-t az egész művelt magyarságnak ismernie kell és épúgy olvasnia, mint rendes napi olvasmányát, az újságot. A folyóirat rendszeres és fáradhatatlan terjesztését tehát a Bizottságnak állandó föladatul kell tekintenie, Akadémiánk pedig e célra mint eddig, bizonyára ezután is meg fogja hozni áldozatait.

A legszélesebb körökre való hatás három okból is szükséges. Az egyik ok a nyelv életében hatalmas szerepet játszó utánzó-ösztön. A hallott vagy olvasott szót és kifejezésmódot ugyanis a nyelvközösség legnagyobb része minden fölülbírálattal nélkül elfogadja és alkalmazza. A legidegenszerűbb és legképtelenebb szók és kifejezésmódok, alig bukkannak föl, máris az egész nyelvközösség ajkán általánossá válhatnak. Elég legyen csak két példát említenem: az „erre föl megházasodott“-féle németes kifejezést (= ném. *daraufhin*, magyarul: *erre, erre aztán* stb.) és a *hivatkozott* ige-nevet, mint pl. „a *hivatkozott* rendelet“ stb. (olyan, mint ez volna: az *építkezett* ház), e helyett: az *idézett* vagy *említett* rendelet (vö. Magyar Nyelvőr L, 119). Az erősebb nyelvérzék és a nyelvi öntudat még a művelt társadalomban is aránylag kevesek adománya. E kisebb töredék s köztük főképp a törzsökös írók és a nyelvélet kutatói, meg-megütköznek az olyan új szóalakokon és kifejezésmódokon, amelyek a nyelv természetével és hagyományaival ellenkeznek, s az új és szokatlan kifejezésformákat nemcsak ösz-tönösen kerülik, hanem nyíltan kifogásolják is. Ez a kifogásolás már a nyelvművelés jelensége, s minthogy a nyelv eredeti saját-

ságainak és nemzeties hagyományainak megőrzésére és ápolására irányul, méltó dolog, hogy a nyelvközösség többi és nagyobb része is tudomást vegyen róla. Ha tehát figyelemreméltó és jogos ennek a kisebbségi tudatos nyelvérzéknek a szava, igyekeznünk kell azt a nyelvközösség legszélesebb köreinek is tudomására juttatni. A mentől szélesebb körökre való hatás szükséges másodszor a magyar lelkiségnek annál az általános vonásánál fogva, hogy fölötte kedveli és kelleténél többre értékeli azt, ami külföldi, ami idegen. Nemesak a terményekre és gyártmányokra vonatkozóan észlelhető ez a nagyobb értékelés, hanem — és talán még inkább — a szókra és kifejezésekre, vagyis a nyelvhasználatra nézve is. Nyelvünkben ez a nagy vonzódás az idegen elemek felé az utóbbi évtizedek alatt határozottan emelkedett. Csak ki kell ejtenünk vagy le kell írunk valamely latin vagy nemzetközi, valamely francia, angol vagy német szót, s holnap már százan ismétlik, sűrűn olvashatjuk napi sajtónkban, és elhanyagoljuk miatta eddig használt eredeti kifejezéseinket. Ez a jellemvonásunk általános lévén, a mérséklésre való törekvést, az elfajulása ellen való küzdelmet is lehetőleg a nyelvi társadalom egész területére ki kell terjesztenünk. A harmadik ok, amely a nyelvművelés eszméjének a legszélesebb körökbe való elterjesztését követeli, a nyelv ügye iránt általában tapasztalható közömbösség, ami az utóbbi évtizedekben, a század eleje óta határozottan fokozódott (l. erről Msn. III, 146) és maig sem szűnt meg egészen. Folyóiratunknak mentől általánosabb elterjedésére tehát a nyelv ügye iránti érdeklődés fölkeltése és állandó ébrentartása végett is nagy szükség van.

A Nyelvművelő Bizottság a nyelvművelés nemzeties szellemét természetesen nemesak hirdeti, hanem folyóiratában és kiadványaiban maga is követni igyekszik, tehát legjobb tudásához képest példát is kíván adni. Minthogy a nyelvművelés nemzeties szellemének elveit és módját főképpen a romlatlan nyelvérzékű, jeles írók nyelvhasználatának tanulmánya alapján állapíthatjuk meg, világos, hogy a példaadásban is mindenekelőtt a tősgyökeres, nemzeties írókat követjük, és legkiválóbb nyelvművészeink nyelvét tekintjük követendő mintának. A nyelvhelyesség és a magyarosság megállapításában a legkörültekintőbben akarunk eljárni. A puszta egyéni nyelvérzékre való hivatkozást nem tekinthetjük elegendőnek, s a mai tősgyökeres írók nyelvhasználata mellett a tiszta magyarság másik két forrását: a régiség szavát és a népnyelv tanúságtételét is figyelembe kell vennünk. A kifogásolást, a rosszalást nem szabad elhamarkodnunk, és inkább megértésre, mint elítélésre kell törekednünk. Ahol azonban az *idegenszerűséget* határozottan és nyilvánvalóan megállapíthatjuk, ott figyelmeztetésünket nem hallgathatjuk el, és a megrovástól sem tartózkodhatunk.

Megrovásaink azonban nem az író magát, hanem — tárgyilagosan — az idegenszerűséget illetik. Nyelvművelési el-

veinket és nézeteinket nem erőszakoljuk senkire sem, és a nyelvhasználatba parancsolóan, kényszerítően befolyjni nem kívánhatunk, mert ez az írói szabadság elvével ellenkeznék. A Bizottság működését tehát a szabadelvűség szelleme hatja át, s ezért elveinket magára az Akadémia összeségére sem erőltethetjük rá. Akadémiai tagtársainkat, akik különben folyóiratunkat valamennyien megkapják, épúgy meg kell egyenként győznünk elveink helyességéről és szükséges voltáról, mint irodalmunk többi képviselőit. Ezt főképp azért jegyzem meg, mert egyik gáncsolónk már folyóiratunk első füzetének megjelenésekor azt is szemünkre vetette, hogy míg a Bizottság hivatalosan üldözi az idegen szokat, az Akadémia tagjai a gyakorlatban mégis használják. „Halálbüntetés az idegen szavakra? Igen, de akkor kezdjék az akadémikusok és a kisleludisták” — hangzott a szó (Széphalom VI, 26), s aztán a cikk Berzeviczy Albert akkori elnökünknek egy iménti vezércikkéből és Csathó Kálmán tagtársunknak egy tárcájából kipécézte az idegen szokat. Tilalmat azonban mi nem is mondhatunk ki valamennyi idegen szóra nézve,¹ s az ebből a szempontból való nemzetietlen hajlamnak fokozatos csökkenését és megszűnését csak hosszas és kitartó küzdelemmel tartjuk elérhetőnek.

ELŐNEVEK ÉS CÍMEK HELYTELEN ÍRASA.

Írta: Dengl János.

A M. T. Akadémia helyesírási szabályai szerint a nemesi előnevet nagy kezdőbetűvel kell írni, pl. *Baróti Szabó Dávid, Eszteleneki és Szacsvai Szatsvay Sándor*.

A szabály nagyon helyesen van így megállapítva, mert a nemesi előnév az illető családnévnek sajátos, állandó tartozéka, nempedig alkalmi jelzője éppenúgy, mint ahogy pl. a *Pesti Magyar Kereskedelmi Bank* cégnévben a *Pesti* jelző különböztető tartozéka ennek a névnek és ezért nagy kezdőbetűvel kell írni (noha a céget röviden *Kereskedelmi Bank* néven is szoktuk említeni). A kétféle tartozék között persze lényeges vonatkozásbeli különség van!

A gyakorlatban a nemesi előneveket mégis általában kis kezdőbetűvel írják, mégpedig nemesak mondatban (pl. ekkor felszólt *nagyszalontai Kiss Sándor*, vagy címzésben: *Tekintetes nagyszalontai Kiss Sándor* úrnak), hanem — ami kétszeresen hiba — mondat elején is, így különösen névjegyen.

Erre a hibás írásra nyilván az a törekvés adta az indítást, hogy a kettős vezetéknevvel való összetévesztés lehetőségét elkerüljék.

¹ L. erről főképp *Miben áll a mi küzdelmünk az idegen szók ellen?* című cikkemet (Msn. II, 97).

Hogy ez a törekvés nem megokolatlan, mutatja *Csokonai Vitéz Mihály* nevének példája.

A *Csokonai* nemesi előnevet a költő somogy megyei *csokonai származású* jobbágy őse, *Demeter* kapta Miksa királytól.¹ A költő családi neve *Vitéz*. A köztudatba mégis nemesi előneve hatolt be családnévként úgyannyira, hogy *Vitéz Mihály* néven ma már nem is gondolnánk a költőre. A *Csokonai* név a köztudatban tehát valójában úgy értődik, mintha vezetéknév volna, ill. mintha egy kettős vezetéknév első tagja volna.

Ugyanígy vagyunk *Baróti Szabó Dávid* és *Bartzafalvi Szabó Dávid* nevével.

Vagy — hogy a *Szabó* névvel folytassuk — megemlíthetjük a világháború utáni időben sokat szerepelt két kisgazda politikusunk nevét is, a „*nagyatádi Szabó István*“-t (vagyis a Nagyatádról való Sz. I.-t) és a „*sokorópátkai Szabó István*“-t (vagyis a Sokorópátkáról való Sz. I.-t). Itt nincsen szó sem nemesi előnévről, sem pedig kettős vezetéknévről. Mégis a két politikus család- és keresztnévének azonossága miatt az egyiket röviden általánosan *Nagyatádi*, a másikat *Sokorópátkai* néven említették, teljes nevüket pedig így írták: *Nagyatádi Szabó István*, *Sokorópátkai Szabó István*, és úgy értették, mintha „*Nagyatádi*“, ill. „*Sokorópátkai*“ egy kettős vezetéknév első tagja lett volna. Pedig tulajdonképpen illetőségi jelzőkről van szó. Ezért eredetileg kis kezdőbetűvel és névelővel kellett volna őket írni (l. fent). Figyelemmel azonban arra, hogy a közszokásban mintegy politikus előnévként állandó, sajátos tartozékaivá lettek a *Szabó István* névnek, most már nagy betűvel kell írunk. A M. T. Akadémia helyesírási szabályai szerint is nemcsak a nemesi, hanem „más pl. írói előnevet is“ nagy kezdőbetűvel kell írni.

Az elsorolt példák tehát azt mutatják, hogy az előnevek nagy kezdőbetűs írása valóban könnyen azt a zavart keltheti, mintha valamely kettős vezetéknév első tagjáról volna szó.

Márpedig a kettős vezetéknév (pl. *Rákosi-Römer*) első tagja a másodikkal egyenlőrendű családnév, sőt a kettő közül a fontosabbik, mert az illető egyént a rövidség kedvéért akárhányszor csak első nevének említik, s cím- és névtárban alkalomadtán ennek a névnek a kezdőbetűje alatt keressük. A nemesi előnév ezzel szemben tulajdonképpen csak díszítő jelző (epitheton ornans), és az élő beszédben csak ritkán használjuk. Éppen ezért az imént említett összetévesztés lehetősége valójában csak az írásbeli használat nyomán támadhat olyanok részéről, akik az illető nemesi előnévű egyént nem ismerik. Ezen pedig könnyen úgy lehet segíteni, ha minden kettős vezetéknévet már csak a két név szo-

¹ Vö. *Pintér Jenő magyar irodalomtörténete*. V. kötet. Budapest, 1932. 305. l.

ros és lényegi összetartozásának külső megjelölése végett is (vö. *Krassó-Szörény vármegye, Ausztria-Magyarország, Bécs-Újhely*), de a nemesi előnévtől való különböztetés végett is mindig kötőjellel írunk (mint ahogy a legtöbb ilyen nevet kötőjellel írják is), pl. *Temesi-Tóth János* (nemesi előnévvel: *Temesi Nagy Béla*).

Az összetévesztés lehetőségét csökkenti különben az a körülmény is, hogy az *i* hangra végződő családneveket általában *y*-nal, a nemesi előneveket pedig mindig *i*-vel írjuk. Csak az erdélyi családneveket, meg az olyanokat írjuk *i*-vel, amelyeknek *i* hangját *gy*, *ly*, *ny* előzi meg, pl. *Teleki, Apafi*, ill. *Szilágyi, Erdélyi, Abonyi* (de: *Thököly, Batthyány* stb.). A magyarosított nevek meg nem igen kelthetnek félreértést azért, mert nemesi előnév csak ritkán járul hozzájuk.

Ábécé-rendű elsorolásban, cím- és névtárban az előnevet hátra kell vetni így: *Szacs vay Sándor, Esztelneki és Szacsvai* (vö. pl. a németben: *Goethe, Johann Wolfgang*).

De ismételjük: Minden netán támadható félreértést eloszlathatunk, ha a kettős vezetéknevet mindig kötőjellel írjuk. Ennek pedig semmi akadályja sincs — még akkor sem, ha ezt vagy azt az ilyen nevet eddig kötőjel nélkül írták.

Lássuk most egyes címek helytelen írását.

A M. T. Akadémia helyesírási szabályai szerint „a név elé tett *gr.* (gróf), *br.* (báró), *hg.* (herceg), *ns.* (nemes), *dr.* (doktor), valamint a *vitéz* címet mondatban, felsorolásban belül kis kezdőbetűvel írjuk, pl. ott volt *gr. Gernyeszeghy Tamás, ns. Kiss János, dr. Nagy Mihály, vitéz Joó Pál*; — de mondat elején (így névjegyen is) nagygal: *Gr. G. T. — Dr. N. M. — Vitéz J. P.*“

Ezzel a szintén helyes szabállyal a gyakorlatban két baj van.

A *nemes* és *vitéz* címet ugyanis sokan kis kezdőbetűvel írják mondat elején is, így különösen névjegyen, meg pont utáni aláírásban (l. pl. egyes nyomtatott hivatalos rendeletek „s. k.“ jelzésű aláírását), nyilván szintén abban a hiszemben, hogy a nagy kezdőbetűvel írt szót (*Nemes, Vitéz*) könnyen egy kettős vezetéknev első tagjának lehetne felfogni.

A *dr.* címet pedig (ritkábban a *gr.*, *br.*, *hg.* címet is) sokan nagy kezdőbetűvel írják mondatban is, különösen címzésben (pl. *Tekintetes Dr. Fekete Béla* ügyvéd úrnak) és aláírásban (pl. *Kiváló tisztelettel Dr. Fekete Béla*). Ennek oka meg nyilván az aláírásnak nagy kezdőbetűs megszokottságában rejlik.

Az első bajon nagyon könnyen úgy lehet segíteni, hogy a *nemes* és *vitéz* címet is mindig rövidítve írjuk (így: *ns.*, *v.* vagy *vz.*, mondat elején: *Ns.*, *V.* vagy *Vz.*, vö. *ifj.*, *idb.*, *özv.*, ill. *Ifj.*, *Idb.*, *Özv.*), mint ahogy a *doktor* címet nagyon helyesen mindig rövidítve szokás írni.

A másik baj dolgában nincs más tennivaló, mint szokást

változtatni és a *dr.* címet mondatban kis kezdőbetűvel írni (Tekintetes *dr. F. B.* úrnak. Kiváló tisztelettel *dr. F. B.*).

A címek írásáról lévén szó, nem hallgathatjuk el azt az összevisszaságot sem, amely az „ő” névmásos címek írása dolgában mutatkozik. Vö. *Öméltósága, Ő Méltósága, öméltósága, ő méltósága.* Legritkábban találkozni a helyesen írt alakkal: *ő méltósága.*

Leggyakrabban az „*Öméltósága*”-féle írásalak fordul elő. Pedig ez kétszeresen is hibás: hiba az egybeírása is, meg nagy kezdőbetűvel írása is.

Az egybeírásra a közszerkeztetést nyilván a személynévással nyomósított személynévragos határozóragok írásának analógiája csábítja, vö. *őbennne, őhózzá, őneki, énéadm, tenálad,* stb. Ezeket valóban egybe kell írni, személynévragos r a g o k r ó l lévén szó.

Ugyanennek az analógiának a hatására szokták — hibásan — a névmással nyomósított személynévragos névutókat is egybeírni (őmellette, őmiatta, stb.), pedig a névutót külön kell írni (*ő mellette, ő miatta*), mint ahogy a főnévvel sem írjuk egybe (a ragot azonban igen!).

A szóban levő címszavak „ő”-je ugyanaz a birtokosjelző személynévadás, amely a mai irodalmi közszerkeztetés szerint határozott névelővel járul a birtokszóhoz (vö. „az ő nagysága”, „az ő kegye”, „az ő kegyelme”, „az ő háza”, stb.) és névelő nélkül már csak elszigetelten fordul még elő ezekben a kifejezésekben: „Miatyánk”, „én Istenem!”

Régebben ez a névelő nélküli használat a „te kegyelmed”, „te nagyságod”-féle címzésben is járta, vö. „kérem *te nagyságodat* mint kegyelmes uramat”.

Mai nyelvérzékünkkel a címszavak „ő”-jének ilyen értelmű használatát épp olyan kevésbé érezzük, mint ahogy birtokszavuk („méltósága” stb.) már régóta csak tartalmavesztett pusztán cím, tiszteletkifejező formáság (vö. „a fiatal *nagysága*”, „az öreg *méltósága*”, „*nagysád*”, sőt: „*nagysádkám*”, „*nagyságám*”,¹ „*nagysám*!”). Ezért mondjuk — mellékesen megjegyezve — több 3. személyre vonatkozóan: „ő fenségeik”, „ő felségeik”, „ő méltóságai”, stb., pedig ha a „fenségeik” stb. szót fogalmi tartalma szerinti birtokszónak éreznők (vö. „a természet *fensége*”, „a *nagyság* átka”, „megtisztelő *méltóság*”), akkor „ő fenségük”-et stb.-t mondanánk.² (Ha ugyanis több birtokosnak ugyanaz a birtoka, de csak egyszeresen, akkor csak az egy birtokot jelentő személynévragot használjuk, vö. Az udvari méltóságok *rangjuknak* [nem pedig: rangjaiknak] megfelelő sorrendben következtek). És ezért járja ez az értelmi egyeztetés: „méltóságok tudják” („méltóságok” több személyt jelent), holott a helyes nyelvtani (formai) egyeztetés ez volna: „mél-

¹ Helyes nyelvtani alakja tulajdonképp „*nagyságom*” volna.

² A Magyar Nyelvőr 1872-ben még ezt a ragozást vitatja jónak. L. I, 196. l.

tóságatok tudja“ (vö. atyátok tudja).¹ Ezért képezhetünk továbbá a szóban levő címszavakból összefoglaló főneveket, pl. *ő fenségéék, ő méltóságáék*, stb. (és inkább ezeket használjuk a szokatlanabb „ő méltóságaik“-féle többszámú alakok helyett), — holott tulajdonságot jelentő főnevekből (*méltóság, nagyság, kegyesség, szépség*) általában nem lehet összefoglaló főneveket képezni.

A kifejtettekből tehát nyilvánvaló, hogy az „ő“ névmásos címeket a helyesírási szabályok szerint nagyon helyesen nem szabad egybeírni.

Ami mármost a kezdőbetűt illeti, nagy kezdőbetűvel csak a megszólított személy címét írjuk (*Méltóságod* stb.), mint ahogy az állást, tisztséget, hatóságot jelölő címet is csak megszólításban kell nagy kezdőbetűvel írni, — és csak folyamodványban, hivatalos beadványban, meg levélben, pl. *Nagyméltóságú Miniszter Úr! Tisztelt Igazgató Úr! Tekintetes Kar! Tekintetes Elöljáróság! Nagyságos Asszonyom!* Az alkalmi udvariassági jelzőket azonban mondatban belül kis kezdőbetűvel írjuk, pl. Fogadja *igen tisztelt Igazgató Úr* őszinte tiszteletem kifejezését. Ezt Önnek köszönhetem, *kedves jó Barátom*.

Harmadik személyre vonatkozásban és másnemű szövegben (nem folyamodványban, beadványban vagy levélben)² mindig kis kezdőbetűt kell használni, pl. A *miniszter úr* elrendelte. Az *igazgató úr* intézkedett. A *jogtudományi kar* a kérést teljesítette. Az *elöljáróság* az engedélyhez hozzájárult. Vagy másnemű szövegben: Megmondtam *méltóságodnak*. Közöltem *kegyelmeddel*. Köszönjük *fenségteknek*. — Ezért kell az *úr* szót is címírásban a meglehetősen általános gyakorlattal, különösen a kereskedelmi gyakorlattal ellentétben — kis kezdőbetűvel írni: Tekintetes *Szabó Pál úrnak* (nem pedig: Sz. P. Úrnak).

Harmadik személyű vonatkozásban csak az egy Isten és az egyisteniség egyéb elnevezéseit (az *Úr*, a *Megváltó*, az *Üdvözítő*, a *Teremtő*, stb.), meg a *Boldogasszony* (a *Boldogságos Szűz* stb.) nevet írjuk nagy kezdőbetűvel (de: a görög *istenek*, az *istenő*, stb.).

Amikor a közeli multban az újságok hírt adtak a pápa haláláról, a fent kifejtettekkel ellentétben szinte egyöntetűen írták az itt következő szavakat: a *Szentatya*, a *Szent Atya*, a *Szentszék*, *Őszentsége*, az *Egyház*, az *Anyaszentegyház*. Helyesen így kellett volna írni: a *szentatya*, a *szentséges atya* (más papra alkalmazva: *szent atya*, vö. *szent atyám, tisztelendő atyám*, — de: *szent Atya* = *szent Isten, teremtő szent Atyám*; azonban: *szent atya Isten, szent*

¹ *Volff György* a Magyar Nyelvőr I. évfolyamában (1872) még a nyelvtani egyeztetést tartja jónak, mondván: „...ma már alig ütközik meg rajta valaki, midőn mondják: *kegyetek későn jöttek, nagyságtok tehetnek róla*, e helyett: *kegyetek jött* (t. i. a ti kegyetek), *nagyságtok tegyen róla* (t. i. a ti nagyságtok). L. 246. l.

² Vö. A magyar helyesírási szabályai. M. T. Akadémia. 1939. 44. l.

atya Üristen), a szentszék, ő szentsége, az egyház, az anyaszent-egyház.

Sok baj van a névmások írásával is.

Levélben tudvalevően nagy kezdőbetűvel kell írni a megszólításul használt személynévmást, pl. Ezt *Te* tudod (*Ti* tudjátok, *Őn* v. *Maga*, v. *Kegyed* tudja, *Őnök* v. *Maguk*, v. *Kegyetek* tudják) legjobban. — Ezzel nincs is baj. De baj van a határozóragos és névutós alakokkal! Természetesen ezeket is nagy kezdőbetűvel kell írni. Pl. Most *Hozzád* (*Tehozzád*) fordulunk. Nagyon szívesen *Veled* (*Teveled*) tartok. Derék ember lett *Belőled*. Most *Benned* (*Tebenned*, *Bennetek*, *Tibennetek*) van minden reményünk. Vess *Magadra* (*Tenmagadra*, *Tennenmagadra*). Ezt *Érted* (*Értetted*, *Teérted*) tettük. Most *Rajtad* a sor. És így tovább. (Vö. a németben: *mit Dir, für Dich*, stb.). — A M. T. Akadémia helyesírási szabályainak hivatalos kiadványa csak két idevágó példát említ („Értesítelek ezennel *Téged*; óhajtanék *Önnel* találkozni“), de éppen ennek a két példának (*Téged*, *Önnel*) annyira nyilvánvaló a megszólító vonatkozása, hogy — úgy látszik — nem szűrt eléggé szemet és ezért nem fejtett ki kellő analógiás helyesírási hatást kevésbé szembeötlő, de tulajdonképpen azonos udvariassági viszonyítások esetében. A gyakorlatban ugyanis az imént említett s hasonló 2. személyű ragozott névmásokat hibásan kis kezdőbetűvel szokás írni, pedig alakviszonyuk ugyanaz, mint a *Méltóságodhoz*, *Méltóságodról*, *Méltóságodon kívül*, *Méltóságod nélkül* s hasonló kifejezéseké.

A személyragos névutót is természetesen nagy kezdőbetűvel kell ilyenkor írni, pl. Ezt *Miattad* (*Te miattad*, *Miattatok*, *Ti miattatok*) tettem. Ott lesz *Kivüled* (*Te kivüled*, *Rajtad kívül*) K. barátunk is. *A társaság Nélküled* (*Te nélküled*, *Nálad nélkül*) nagyon hiányos volna. És így tovább. (Vö. a németben: *Deinetwegen*, *ausser Dir* stb.).

Másnemű szövegben (l. fent) kis kezdőbetűt kell használni.

A gyakorlat minderről mintha nem akarna tudni. Pedig a szabály azért szabály, hogy megtartsuk! Különösen, ha jó is. Teremtsünk hát végre rendet ebben a nagyon elterjedt helytelen írásban!

HIBÁK AZ ALÁRENDELTE MONDATOK SZERKESZTÉSÉBEN.

Írta: Édes Jenő.

(Első közlemény.)

A mellérendelt mondatok egyenrangú gondolatokat sorakoztatnak egymás mellé, ezért szerkezetük igen egyszerű, legtöbbször páros tagoltságú. Az ilyen mondatokat nemcsak a művelt, hanem az egyszerű ember is világosan, értelmesen tudja megalkotni. Az alárendelt mondatok összefűzési módja már sokféle lehet, bonyolult szerkezetekre, a gondolatok összekuszálására vezethet, s nem egyszer ellenkezik nyelvünk természetével is. Írók, művelt emberek egyaránt követnek el hibákat, midőn gondolataikat alárendelt mondatokban közlik, éppen ezért helyénvalónak látszik, hogy a főbb gondolatfűzési hibákra az alábbiakban rámutassunk.

Az alárendelt mondatok szerkesztésében sokan feleslegesen vagy hibásan használják az *aki*, *amely*, *ami* vonatkozó névmást. Azt is össze szokták téveszteni, hogy három alakja közül mikor melyiket kell használni. Az *aki* csak emberre, az *amely* csak állatokra vagy tárgyakra, az *ami* pedig az egész főmondat tartalmára, egy fogalomra vagy meg nem nevezett tárgyra vonatkozik. Így mondjuk tehát: „Ez a szőke fiú volt az, *aki* tegnap levelet hozott nekem.“ Évvel a jelzői mondattal személyt jelöltünk meg. „Megtalálta a bárányt, *amely* az erdőn eltévedt.“ Itt a mellékmondatot egy állatra vonatkoztattuk. Tárgyat jelölünk meg a következő vonatkozó mondattal: „Becsüld meg a könyvet, *amelyből* ifjúkorodban tanultál!“ Ha a főmondatban nem nevezzük meg a tárgyat, hanem annak egész tartalmára vonatkoztatjuk a mellékmondatot, akkor *ami* névmást kell használnunk, pl. „*Ami* késik, nem múlik. Tartsd meg, *amit* ígértél! *Amit* ma megtehetsz, ne halaszd holnapra!“ Az emberek legtöbbször az *amely*, *ami* névmást szokták összetéveszteni, mert nem tudják, hogy az *amely* csak a főmondatban kitett főnévre vonatkozhatik. Hibásak tehát a következő mondatok: Katonakorában Olaszországban sok mindent látott, *amelyek* öregségében is élénken éltek az emlékezetében. Titkolni akarta betegségét, *ami* megijesztette volna édesanyját.

Hírlapokban is, irodalmi művekben is gyakran találkozunk avval a jelenséggel, hogy számnév után többesszámba teszik a vonatkozó mondatot, mintha értelem szerinti egyeztetést akarnának feltüntetni vele. Ez a szokás nem felel meg nyelvünk természetének s igen idegenszerűen, latinosan vagy németesen hangzik, pl. „Két különös eset fordult elő, *amelyeket* az egész város sokáig emlegetett.“ (Helyesen: ...*amelyet*... emlegetett). „Nagy lármát csapott azért a néhány régi pénzért, *amelyek* gyűjteményéből eltűntek.“ (Helyesen: ...*amely*... eltűnt). Nem ritka eset az sem,

hogy a többszámra vonatkozó mellékmondatot beszúrják a főmondat részei közé, értelem szerint egyeztetik, a főmondat állítmányát elszakítják a hozzátartozó alanytól és ugyancsak többszámra teszik. Így azután nincs egyezés a főmondat alanya és állítmánya között, s az egész mondat szerkezet zavarossá lesz. Pl. „A két bankár, *akik* az angol érdekeltség részéről a kölesön folyósítása ügyében nálunk járnak, holnap a pénzügyminiszterrel fognak tárgyalni.“ Ha csak a főmondatot mondom ki, igen érezhető a hibás mondat szerkezet: *A két bankár... fognak tárgyalni.* Magyaros gondolkodással az ilyen mondatokat így kell szerkesztenünk: Az angol érdekeltséget képviselő bankárok a kölesön folyósítása ügyében holnap a pénzügyminiszterrel fognak tárgyalni.

Az *aki, amely, ami* vonatkozó névmás — mint a neve is mutatja — mindig a főmondatnak valamelyik szavára vonatkozik és annak jelzőjét helyettesíti. Ha a főmondatban nem neveztük meg a szót, nem mondottuk meg határozottan a fogalmat, akkor nem adhatunk neki jelzőt sem, tehát *aki-amely-ami*-vel kezdődő mellékmondatot sem használhatunk. Az ilyen erőszakolt és nyakatekert mondatfűzés helyett önálló tartalmú, vagyis mellérendelt mondatokkal kell gondolatainkat világosan kifejeznünk. Hibásak tehát a következő mondat szerkezetek: „Nagy nyomorában sorra járta az ismerős családokat, *akiktől* ruhát és néhány garast kért támogatásul.“ (Helyesen: felkereste és... támogatást kért). „Tanulmányútján az ismereteknek egész sorát szerezte meg, *amelyek* tágitották a látókörét.“ (Helyesen: ...és ezek tágitották...) „Jóízűen felkacagott, *amit* ritkán szokott tenni.“ Ebben a mondatban az *amit* névmás a főmondat egész tartalmára vonatkozik, vagyis a „kacagás“-t akarja éreztetni, de ezt a szót nem mondtuk ki a főmondatban, hanem csak odaértjük, azért nem is vonatkoztatathatunk rá jelzői mondatot. A gondolatot értelmesen és szabatosan így kell kifejeznünk: Jóízűen felkacagott, *pedig ezt* (t. i. a kacagást) ritkán szokta tenni.

A jelzői mellékmondat a főmondatban megnevezett személynek, dolognak, tárgynak vagy cselekménynek valamely lényeges ismertető jelét fejezi ki. Ha erre az ismertető jegyre a figyelmet különösen fel akarjuk hívni, akkor a főmondat elején kiteszünk valamely erősen hangsúlyozott mutató névmást (minők: *ez, az, ilyen, olyan*). Ezeket a főmondatból elhagyni sohasem szabad, mert elhagyásuk németességre vall. Pl. „A felfogást, *amelyet* magadévá tettél, nem lehet igazolni.“ Helyesen: *Azt a felfogást, amelyet* magadévá tettél, nem lehet igazolni. „Színházak, *amelyek* subventióból tartatnak fenn, soha termékeny életet nem élhetnek.“ (Helyesen: *az olyan* színházak, *amelyek*...: még helyesebben: A subventióból fenntartott színházak). A magyar stílusban, ha már a jelzői mondatot nem akarjuk elkerülni, szeretjük mutató névmással felkelteni a figyelmet, pl. „A tifusz *olyan* betegség, amely hetekig tartó lázzal jár.“ A németben a rámutatás helyett sokszor

megismétlik a főmondatnak azt a szavát, amelyre a mellékmondat vonatkozik. Az ilyesmi ellenkezik a magyar nyelv tömörséget kedvelő hajlamával, pl. „A hún-magyar rokonság nemzeti traditio volt, természetesen *nemzeti traditio*, amelyet a magyarok nem hoztak Ázsiából, hanem itt európai hazájukban részben készen találtak.“

Nyelvünknek természete, hogy a jelzői mellékmondat követi a főmondatot, amelynek valamely jelzőjét egész mondattal fejezi ki. Arra is van példa, hogy a jelzői mellékmondat megelőzi a jelzett főnevet. Közmondásokban és a költőknél az ilyesmi nem is ritka, pl. „*Aki* öt eloltá, az a veszedelem mindenik bajtársnak fáj, csak *ő*neki nem.“ (Arany.) „*Ami* volt és *ami* lesz, *ami* nem volt és nem lesz, minden, minden megfordult fejében“ (Petőfi). Idegenszerűen, latinosan vagy — ha tetszik — németesen hangzik, ha a jelzői mellékmondatot beszúrjuk a főmondat részei közé. Az ilyen szórend együvé tartozó mondatrészeket szakít el egymástól, nehezebbé teszi a mondat megértését, pl. „Az ingóságokat, *amelyeket* a földesúr úgy örökölt *ő*seitől, *akik* műgyűjtők voltak, később Debrecenben, *ahová* birtokáról beköltözött, a tűzvész elpusztította.“ A mondat jó magyarsággal így hangzik: A földesúrnak műgyűjtő *ő*seitől örökölt ingóságait elpusztította a tűzvész Debrecenben, *ahová* birtokáról költözött.

Igen csúnya idegenszerűség keletkezik, ha vonatkozó névmást használunk mutató névmás helyett. Ez a nyelvünkben igen elterjedt szokás a latin nyelv hatására vihető vissza. A latin ugyanis igen szereti a mondatok összefüggését szorosra fűzni s az előző állításokat a relatív névmással mintegy újra emlékeztetbe idézni. Egy példával megvilágítom ezt a mondatfűzési módot. Livius elmeséli, hogy a Róma falait szemlélgető Hannibal lovasai ellen a megdöbbsent rómaiak felvonultatták még a Hannibal seregéből megszökött numidákat is. De mikor ezek a városon átvonultak, szörnyű félelem fogta el a várost. Hogy miért, annak magyarázatául Livius hozzáfűzi elbeszéléséhez a következő mondatot: Quos cum quidam vidissent, captum Aventinum conclamaverunt. Betűszerinti fordításban: *Akiket midőn* egyesek megláttak, azt kiabálták, hogy az Aventinust elfoglalta az ellenség. Jó magyarsággal: Mikor ezt egyesek látták, ... stb. A klasszikusok régebbi fordításaiban hemzsegnék ezek a latinizmusok, de a Szentírás fordításában is sűrűn találkozunk velük. „*Aki midőn* szidalmaztaték, nem szidalmazott“ — mondja Szent Péter Krisztusról. „Ellenségtek, az ördög, mint ordító oroszlán jár körül, keresvén *akit* elnyeljen. *Akinek* erős hittel álljatok ellen!“ Mai nyelven ez a mondat így hangzik: „Ellenségetek, az ördög, ordító oroszlánként jár köröttetek, keresvén, hogy kit nyeljen el. Erős hittel álljatok *neki* ellen!“

Ha a régi magyar költők műveit olvasgatjuk, vagy régebbi történetíróink könyveit lapozgatjuk, az első pillanatban észrevesz-

szük, hogy latinos műveltségük van. Mondatfűzésük nemcsak azt mutatja, hogy a vonatkozó névmást a mondatok bekezdésében egészen a latin nyelv szabályai szerint használják, hanem azt is, hogy szeretik ezt a névmást még kötőszókkal is párosítani. Így azután kétszeresen fűzik a mondatot az előzőhöz. Ekként ilyesféle kapcsolatok keletkeznek: *kik mikor, melyek mikor, melynek mint-hogy, ki mihelyt, kit mikoron, melyet hogy, miért is, minek következtében, minélfogva, kik egyébként, kik egyébiránt*. Néhány példával megvilágítom ezt a régies, latinoskodó mondatszerkezetet: „*Kit mikor* hallottak volna...“ — írja a Bécsi-kodex. „Lát-hassa valaha óhajtott hazáját, *melynek minthogy* egyéb módját nem láthatja, új mesterségeken elméjét forгатja“ — éneкли Gyöngyösi István. Az effajta mondatszerkesztés még Vörösmarty, Arany és Tompa költészetében is előfordul, pedig ezeknek a stílusa általában magyaros. A Zalán futásában ezt olvassuk: „Karmel szaladott a visszafutókkal. *Kit mikoron* látott lobogós Csörsz...“ Aranynak Nagyidai cigányok e. époszából való a következő idézet: „*Ki mihelyt* megérté, amit Csóri kíván, a földre ültette.“ Tompának a vándor lápról írt költeményében olvassuk ezt a sort: „*Melyet hogy* elvigyen, a szellőnek adott.“

Betűszerinti latin fordításokból egészen meggyökeresedett nyelvünkben a vonatkozó névmás használata a célhatározó mondatok összekapcsolásában, pedig mi magyarok ilyenkor *hogy* kötőszót használunk. Számtalanszor használják a vonatkozó névmást az okhatározó mondatokban is, pedig ezekben a *mert, mivel, mint-hogy* kötőszók használata van helyén. Nem szabad tehát így beszélnünk: „A gallusok követeket küldtek, *akik* békét kérjenek“, — hanem a célt így kell kifejeznünk: ...*hogy* békét kérjenek. Hibás a következő okhatározó mondat is: „Nagy a bűne Pelopsnak, *aki* nem nevelte gyermekeit.“ Magyarosan így kell a megokolást kifejeznünk: ...*mert* nem nevelte gyermekeit.

A hivatalos nyelv nagyon szereti az *aki-amely-ami* névmást és más kötőszókkal való kapcsolatait, pl. „A temetőlátogató közönség a baloldali kapun menjen be, *ami által* a torlódás elkerülhető.“ Helyesen: ...*ezáltal* elkerülhető; még jobb: ...*így* elkerülhető. A Pesti Hírlap Nyelvőre elrettentő például idézi a következő mondatot: „Stein Aurél, a világhírű tudós, *aki* a Ludovika Akadémia növendéke volt, *ahol* 1885-ben avatták honvédhadnagyá, a mai napon felkeresté a régi Alma matert, a Ludovika Akadémiát, *ahol* az Akadémia parancsnokának és tanári karának deputációja fogadta és kalauzolta azon a sétáján, *amelyet* az Akadémia területén tett, *hogy* felkeresse azokat a helyeket, *ahová* ifjúságának emlékei fűzik.“ (58. l.) A Magyar Nyelvvédő Könyv 10. lapján olvassuk a következő rossz mondatot és helyesbítését: „Bement a szobába, *amelyben* már ott volt a vásárhelyi hadnagy, *aki* a betyárokat kereste, *akik* az imént nyargaltak el Szeged felé, *ahol* eltűntek a tanyák között, miközben a bosszús hadnagy hiába

szidta embereit.“ Helyesen: „Bement a szobába. Már ott volt a vásárhelyi hadnagy, a betyárokat kereste, de azok az imént nyargaltak el Szeged felé, ott eltűntek a tanyák között. A bosszús hadnagy hiába szidta embereit.“

Ha már ennyi bajt csinál ez az *aki, amely, ami*, kérdés: hogyan szabadulhatunk meg tőle, és hogyan tehetjük magyarossá a vele fűzött mondatokat?

Első tanácsom erre vonatkozólag az, hogy ne keressük az alárendelő mondat szerkezeteket, hanem tények és események felsorolásában elégedjünk meg a mellérendeléssel. Ilyenkor a vonatkozó névmást legtöbbször vagy elhagyhatjuk vagy mellérendelő kötőszóval helyettesíthetjük. Pl. „Kánya külügyminiszter, *aki* a magyar küldöttséggel Komáromba utazott, alaposan felkészült a tárgyalásokra.“ Helyesen: Kánya külügyminiszter alaposan felkészült a tárgyalásokra és a magyar küldöttséggel Komáromba utazott. „A vita során felszólalt Apponyi Albert gróf is, *aki* a jogfolytonosságot hangoztatta.“ Helyesen két mellérendelt mondatdal fejezhetjük ki ezt a gondolatot: A vita során felszólalt Apponyi Albert gróf is; a jogfolytonosságot hangoztatta.

Második tanácsom az, hogy a közönséges jelzőt vagy értelmzőt sohase alakítsuk át alárendelt mondatná, mert így ellaposítjuk a mondanivalónkat a helyett, hogy a tulajdonságot kiemeljük. Pl. „Mátyást, *aki* nagyon szerette az igazságot, még ma is emlegeti a nép.“ A mondat tömörebb is, szebb is ebben a formában: Mátyást, az igazságot, még ma is emlegeti a nép. „A gyermek, *aki* szüleit tiszteli, eleget tesz az Isten negyedik parancsának.“ Jó magyarsággal: A szüleit tisztelő gyermek eleget tesz az Isten negyedik parancsának.

Harmadik eset lehet az, amikor a vonatkozó névmás helyett a közelebbre mutató meghatározó névmással két önálló mondatra bontjuk fel az alárendeltségi viszonyt. Pl. „Elmondotta a hírt az apjának is, *akit* igen meglepett az eset.“ Helyesen: Elmondotta a hírt az apjának is; *ezt* igen meglepte az eset. „A szultán Verbőczyt tette meg a keresztények bírójává, *akinek* nagy jogtudása az országban általánosan ismeretes volt.“ Magyarosan: A szultán Verbőczyt tette meg a keresztények bírójává. *Ennek* nagy jogtudása az országban általánosan ismeretes volt.

Negyedszer arra kell vigyáznunk, hogy az ok vagy cél kifejezésére ne használjunk vonatkozó névmást, hanem ok- vagy célhatározói kötőszókkal fűzzük össze az ilyen mondatokat. Pl. „Dárius hidat veretett a folyón, *amelyen* seregét átvezesse.“ Jó magyarsággal: Dárius hidat veretett a folyón, *hogy* seregét átvezesse. „A rendek Tomory Pált választották meg fővezérnek, *aki* kisebb összecsapásokból már ismerte a török harcmodorát.“ A választás okát értelmesebben így jelölhetjük meg: A rendek Tomory Pált választották meg fővezérnek, *mert*... ismerte a török harcmodorát.

Ezek után azt kérdezheti valaki, hogy mikor jogos és megokolt a vonatkozó névmással való mondatfűzés? Használhatjuk-e egyáltalán, vagy miért üldözik ezt a névmást, hiszen a nép nyelvében is gyakran előfordul? A kérdésre egyszerűen felelhetünk. A vonatkozó névmást és a vonatkozó mondatot nyelvünk újabb vizsgálói nem üldözik, csak felesleges és hibás használata ellen küzdenek. Igaz, hogy a nép is használja, de jól! Használunk is kell, valahányszor a főmondatban rámutató névmás áll és a figyelmet előre felhívjuk valamire, vagy kijelentésünknek nagy fontosságot tulajdonítunk. Pl. „Nincsen *olyan* emberi alkotás, *amelyet* az idő vasfoga el ne pusztítana.“ „Az *ilyen* apróságok, *amelyekre* érvelésedben hivatkozol, a lényegen nem változtatnak.“ Jogos és szükséges a vonatkozó névmás használata akkor is, ha a főmondatban meghatározó névmás van. Pl. „Az a mondás, *amelyet* te Cicerónak tulajdonítasz, Catótól ered.“ Végül elkerülhetetlen olyan közmondásokban, amelyekben a mellékmondat megelőzi a főmondatot. Pl.: *Ki* korán kel, aranyat lel. *Akinek* Krisztus a barátja, könnyen boldogul. *Aki* másnak vermet ás, maga esik bele. Egyébként a vonatkozó névmás használata kétségtelenül a latin nyelv hatása alatt öltött nagyobb méreteket és nem teszi sem széppé, sem tömörre a magyar stílust. Ezért óvatosan és módjával kell használunk.

Hasonló elbánásban kell részesítenünk az *ahol*, *ahová*, *ahonnan* helyhatározói kötőszókat is. Sokkal értelmesebb, összefüggőbb és tetszetősebb lesz a beszédünk, ha ezek helyett az *itt*, *ott*, *oda*, *onnan* határozószókat használjuk. Pl. „Az idegeneket elviszik a Halászbástyára, *ahol* a főváros csodás fekvésében gyönyörködnek.“ Helyesen: Az idegeneket elviszik a Halászbástyára; *ott* gyönyörködnek a főváros csodás fekvésében. „Négy napot töltöttünk Rómában, *honnán* kirándultunk Tivoliba.“ Magyarosan: Négy napot töltöttünk Rómában, *onnan* kirándultunk Tivoliba. A nép az említett határozói kötőszókat csak akkor használja, ha a főmondatban *oda*, *arra*, *itt*, *ott*... stb. rámutató határozószók fordulnak elő. Pl. „Én is *oda* való vagyok, *ahol* az a csillag ragyog.“ „*Arra* fordítom a fejemet, *ahonnan* a szél fúj.“ Petőfi is így mondja: „*Itt*, *ahonnan* messze kell utazni, míg az ember hegyet láthat...“

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Északtenger, délszél és társaik

alázatos folyamodó levele az nagyságos Nyelvtudományhoz, jelesül az Magyarosan tudósaihoz.

Szolgálatom ajánlása után kívánok Tikegyelmeteknek minden jókat.

Megbocsásson Tikegyelmetek, hogy az nagy messziségből, úgymint idestova 300 öreg esztendőknék távulságából írunk Kegyelmeteknek. De olvastam a Magyarosanbul (akit is minden deákos ember mi felénk, az öreg magyaroknál is örömet forgat), olvastam, mondom, hogy az újmódi világ miképpen küszködik nemcsak az politicumok ügyében, de az reájuk való elnevezésekben is. Mert amiólta az Magasságos kegyelmébül visszatért megfogytakozott hazánknak egy darabkája, de sőt annak előtte is sokat hallatszott amaz új két szó: *kárpátorosz* meg *szudétanémet*. Ezekről a Magyarosan (VII. 211) azt írja, hogy nem magyar fábul faragták őket, merthogy *szudétai német* meg *kárpáti orosz* lenne a böcsületes magyarságuk. De meg hogy akit védelműkre beszólíthatnánk, a *Nyugatmagyarország, délszláv* és *északnémet*-félék se lönnének törzsök-magyarok, hanem az német kakuk bélopta tojasok.

Ez-olvastunkban bátorkodánk Kegyelmetekhez folyamodni alázatos magunk-mentő levelünkkel. Először is a eseláklelkű *kárpátoroszt* hadd tagadjuk meg, hogy az nem atyafi mivélünk. De nem nyelvi formáiért, hanem mivel őtet az újmódi ukrán gondolat fajzotta. Maradjon csak minékünk az régi derék *ruténunk, kisorosznak* vagy ha tetszik, *ruszinunk*.

Ami a formát nézi, a *szudétanémet* is, a *kárpátorosz* is elgyühetne közénk magyarnak, nobátor író uramnak igazsága vagy on annyiban, hogy szokásosabb az *-i*-vel toldott szó: *dunántúli magyar, keleti német*. Csakhogy csinján az analógyiákkal. Amiért nincs *dunántúlmagyar* vagy éppen *pestmagyar*, attul még lehet *északnémet*, sőt nemcsak lehetek, v a g y o k is én: gróf Zríni Miklós *északtengere*:

„Hun az *északtenger* magában küszködik,
Híred mindenütt van, s mint nap úgy tündöklük“.

Valaki azt mondja, hogy az *északtenger* nem egyíbtül lett, hanem az versszerző pennája futamatjából avagy a versezet kedvéért, az észbe vegye ezeket a kódexbelieket: *délszél, északszél, tengersizél*, ámbátor előtálalkozik azidőtájt a *déli szél* is. Azt is esudálom, hogy rosszaltatik a *délszláv*, merthogy „Vörösmarty sem a *délszaktündérről* hexameterezett, hanem a *délszaki* tündérről.“

Már itt meg nem állhatom, hogy azt ne mondjam: „de a *déliszlaki* tündérről sem, akit a *déli szláv* után váránk.“

Azt mindenek tudják, hogy ez a hiánylott *-i* egy tövön kelt az *-é* birtokos végzettel, ez fajult jelzőül működve *-i*-vé. Volt, mondjuk, hajdan *úté fű*, vagyis olyan *fű*, amely az *úté*; ebből lett az *úti fű*. Mármost a füvet, amely az *úté*, mondhatni így is: *út füve*. A birtokos szerkezetből összetétel hamar lehet: *városháza* = *városház*, *ház teteje* = *háztető*, *hegy oldala* = *hegyoldal*. Ez okból vagynak eféle kettősségek: *nádpálca* ~ *nádi pálca*, *bőregér* ~ *bőri egér*, *városbíró* ~ *városi bíró*, *hadbíró* ~ *hadi bíró* (MTsz, NySz), Mikesnél: *asztali bor* ~ másutt: *asztalbor*. Lám, a régiség mily rendetlen; ahun helyrül van szó, nincs *-i*, ahun nem kéne, nagyon: *mezőpásztor*, *erdőpásztor*, és viszont: *lelkipásztor* (NySz.). Ebben sincs *-i*: *asztalkeszkenő*. Nem tudom ugyan urát adni, de nem valami tegnap költ németes szó ez se: *anglia-posztó*. Ezt is érdemes említeni: *földi-munkás* és viszont *mezőmunkás* (NySz.). Jöjjenek ide azok is, ahun az előrés nem helyet, hanem időt jelöl: a kettő majdsaknem minden nyelvben egyre megy. Ilyen: *dél-ebéd* (szerte a népnél MTsz., *déli ebéd* is, de ritkásan), *tavaszfű* = *primula veris*, *tavaszzvetés*, *tavaszbúza* (1529-ben, 1594-ben, *tavaszi búza* csak 1597-ben, OklSz.), *őszbúza*, *hajnalcsillag* (Pázmány: A setét hajnalsillag után bujdosó luteristák... könyveimben), *est-csillag*, *bőjteleség*, *télvíz* (NySz.).

Az *úti-pénz* (Comenius-ford.) régibb alakja *útpénz*, a *hadi-úté* meg *hadút* (1055-ben a híres *hodu utu!*). Hivatkozzunk-é még a *városútra* („Stadtstrasse“, 1343-tól)?

De hogy a népekre is rátérüljünk, itt van mindjárt ez, hogy *földnép* és mellette *föld-népe* meg *földi nép*: mind a három lehetőség egybefér a régi nyelvben. *Háznép* és mellette *háza népe* meg *házi nép*. *Udvarnép* Pázmánynál (Kal. 510) és máshol *udvar népe* (Faludi, Melius) meg *udvari nép*.

Az *északmagyar*-félékre nem tudunk példát mondani a régiségből, megvalljuk az okát is: alighanem azért, mert a Nyelvtörténeti Szótár (főforrásunk) a népneveket, sajnos, nem dolgozta föl. De mégis említhetjük azokat, ahol a helynevet népnévül mondjuk. Ilyen: *francia* (igazában: franciai, mert Francia, ahogy a vége is vallja, tulajdonképen az ország neve), *holland*, az újabb *japán*, a régi *muszka* (Moszkva nevéből, még 1555-ben *muwzkway hercegh*: muszkvai herceg, de *muszkva* is. Aranynál: „*ti welsz ebek*... A vendég *welsz urak*“, *osztrák* (< Oesterreich?), *szittyá* (< Scythia), *turánok* ~ *turániak*, a régi *velencék* (= velenceiek), *stájerok* stb. Keletkezésük részben úgy magyarázható, hogy a helynév összetételbe került (Franciaország) s újra elvonódott, most már mint népnév (vö. Szudétaföld). A *szudétanémet* annyiban más, — ha ezek mintájára fogom is föl — hogy még egyszer kitevődik egy népnév: német.

A Szudéta, mint vidék, lehet birtokosa a benne lakozó nem-

zetnek, az ottanvalósi németek igazán részei a Szudéta-vidéknek. Idevesszük azt is, hogy akit ajánl a szerző az *Északmagyarország* avagy *Nyugatmagyarország*-félék helyett, egyazon gyökértül szakadt, amitől ezek a kárhoztatottak. Mert a *Felvidék* vagy *Alföld* szónak eleje mi lenne más, ha nem főnév, és az, ki nem nézne régiségükre, mondhatná: hiányzik belőlük az *-i* vagy az ezzel egyértelmű *-só, -ső* képző (*alsó, felső*). Hogy pedig efféle nemzetrévre példát adjak, arra már erőm érkezik: *felmagyar, almagyar, fel-német* (1309-ben *Felnemuth*).

Ambátor avvallók vagyunk, hogy az ilyen *-i*-elhagyásos összetételek nagyrészt a mi szellemünkben is németség hidege leli, mégis kíméletet javallunk a nem kirívóbbaknak, mert 1. lám a magyar is élt mindenkor effélivel, ha csínjában is a németnél, — 2. mert az összetételek-beli szabadosság egyre terjed és ebben nemcsak a német sógor ludas, hanem az irodalmi nyelv is magával hozza. Minden nyelv, ha literatúrára kap (azaz ha irodalmivá lesz), sokat tágit korábbi keretein.

Ne akarjuk visszacsavarni nyelvünket mi se a kódexek korára, kivált, ha megbizonyosodik, hogy még azok is több szabadságot hagytak neki, mint amennyit mi porcióznánk ki.

De immár sok lesz az írásbul, Tikegyelmekek is, nagy jó uraimék elúnják. Ajánljuk magunkat további jóindulatotokba, nem különben az szegény magyar nyelvet is, kinek hogyha fejlődhetnékje támad, hogy egy kicsit hosszabb pórásra eresszék, azon kérjük az gondjaviselő tudósokat.

És ezzel kívánunk kedves egészséget mind az magyaroknak. — Költ Csáktornyán, az 1651-iki télben.

„Északtenger“ és társai.

Meskó Lajos.

Világhíres.

Mikor erről az újabb szó-találmánynak mondott szóról a megrovó fölszólalást (Msn. VIII, 25) olvastam, a Nibelung-éneknek szépséges első versszaka csendült föl emlékezetemben Szász Károly fordítása szerint:

Világ-híres csodákat beszélnek ős-regék:
Dics-teljes daliákat, harczok történetét,
Zaját vig ünnepeknek, siralmas bánatot,
Boszút, mely földet renget, — most ily csodákat halljatok!

(A Nibelung-ének. Pest, 1868.)

Úgy érzem, hogy itt a fordítás költői szavát nem lehetne *világhírű*-vel fölcserélni, mert ez a kifejezést hétköznapivá tenné. De igaza van viszont a fölszólalás írójának, mikor prózában, színi bírálatban a *világhíres* szónak minduntalan való használatát mes-

terkéltnék érzi. Nem is irány szempontjából teszek megjegyzést az idézett megrovásra, hanem csak a két szó becsületének érdekében, amelyek közül az egyiket, a *világhírű*-t a cikkíró németes ízűnek találja, a másikat, melyet mindennap mérgelődve olvas, a *világhíres*-t, még amannál is rosszabbnak. Ami az elsőt, az általánosan használt *világhírű* szót illeti, én azt hiszem, nem kell elítélnünk. Bizonyára német hatás alatt keletkezett ugyan újabb nyelvünknek sok *világ*-os összetétele (a régiség csupán tárgyias viszonyú *világbíró*-féléket és birtokos viszonyú *világrész*-t ismer), ez azonban nem volna méltó ok arra, hogy lemondjunk valamenynyire olyan *világ*-előtagú összetett szavunkról, amelyben a *világ* szó más vonatkozással fűződött az összetétel utótagjához. Már rámutattam egyszer arra, hogy újabbkori nyelvünk nagyot tágitott azokon a szűk korlátokon, amelyek között a szóösszetételnek módja régebben mozgott (l. Msn. IV, 150). Ha a *világhírű* annyira németes ízű volna, vele együtt egy sereg ilyen előtagú szavunkról — aminők *világbajnok* (Weltmeister), *világbéke* (Weltfriede), *világbölcs* (Weltweise), *világcsoda* (Weltwunder), *világesemény* (Weltereignis), *világfájdalom* (Weltschmerz) stb. stb. — le kellene szókincsünk kárára mondanunk, csupán azért, mert a német nyelv is hasonló előtagú összetételeket használ, illetőleg mert sok ilyen összetétel először a német nyelvben alakult ki. A *világ*-előtagú összetételek nagy része azonban még a szószerkesztés régi módja szempontjából is kifogástalan, mert valóságos birtokviszony érezhető tagjaik között, minők: *világbéke*, a. m. a világ békéje; *világbölcs*, a. m. a világ bölcse stb. stb.; és az ilyenek mintája után magában a mi nyelvünkben is keletkezhetett önállóan is számos olyan *világ*-os összetétel, amelynek tagjai között a régi nyelv kívánta birtokviszonyt betű szerint nem lehet megállapítani. Ami magát a *világhírű* melléknevet illeti, ez semmi esetre sem másolata német megfelelőjének, a *weltberühmt*-nek, mert alapszava nem önálló melléknév, mint a német kifejezésé (*berühmt*), külön *hírű* szavunk ugyanis nincsen. Az összetétel alapjául tudniillik a *világhír* főnévi fogalma szolgált, mert hiszen *világhírű* az, akinek vagy aminek *világhíre* van, épúgy, min *jóízű* az, aminek *jó íze* van stb.

Ami a megrovás fő tárgyát, a *világhíres* szót illeti, ez — amint költői idézetünk tanúsítja — nem „újabb szó-találmány”. Ha Szász Károly tollából pattant ki először, akkor is immár hét évtizedes multja van, noha mindezt csak egyetlen egy szótár, a Sauvageot Nagy Kéziszótárának Magyar-Francia része (Budapest, 1937) vett róla tudomást, röviden ezt mondván róla: „*világhíres* = világhírű”. Természetesen nem lehetetlen az sem, hogy a szó nem Szász Károlynak kevesektől olvasott Nibelung-fordításából hagyományozódott tovább, hanem hogy valóban újonnan keletkezett valamely mai írónk nyelvérzéke alapján. Amde nézetem szerint nem úgy alakult, amint a szóbeli cikk véli, vagyis

nem a német *welt* (= világ) + *berühmt* (= híres) szolgál fordítása-képpen, tehát nem a *világ* és a *híres* szavak összetétele útján, hanem a meglevő *világhír* összetett szóból -s melléknévképző hozzájárulásával; származásmódja tehát mennyiségtani képlettel kifejezve, nem *világ+híres*, hanem (*világ+hír*)+-es. Olyan származású szó ez ennél fogva, mint *holdvilág-ból holdvilágos* (éjszaka), *napfény-ből napfényes* (oldal), mint *vasút-ból vasutas* és számos hasonló szavunk, amelyeket nem lehet és nem szabad ilyen módon bontanunk elemeikre: *hold+világos*, *nap+fényes*, *vas+utas* stb. És amint a *hír* főnévből származott a *híres*, ugyanúgy szabályszerűleg származhatott a *világhír* főnévből is *világhíres*.

Még csupán két megjegyzést kell esetleges ellenvetés megelőzése céljából tennem. Egyik, hogy Szász Károlynak kötőjeles írásmódja: *világ-híres* nem jelentheti a német összetétel (*welt + berühmt*) utánzását. Ő ugyanis ezt az írásmódot általában igen kedveli, amint az idézetbeli *ös-regék* és *dics-teljes* szavakon kívül fordításának következő példái is tanúsítják: *leg-dicsőbb* 1. l., *jó-szívűek*, *ör-gróf*, *konyha-mester*, *udvar-mester* 2. l., *férfi-szív* 10. l., *zászló-tartónk* 31. l., stb. Másik megjegyzésem, hogy ha akár őt, akár bárkit a német *weltberühmt* mintája vezetett volna is a *világhíres* szó megalkotására, ezt az összetételt mégsem szabad németességnek tekintenünk, mert — amint láttuk — a szóösszetételnek más, magyar mintái szerint német hatás nélkül is létre jöhetett.

Zolnai Gyula.

Baj van a -ni képzővel!

Annakidején a közös hadseregnél egyes vezényszókat, de különösen az utasításokat a felszólító mód alkalmazása helyett az ige -en képzős alakjával fejezték ki. (Links schwenken! Feuer einstellen! Aushalten bis zum letzten Moment! Durchführen!) A rendelkezéseknek efféle kifejezésmódja honvédségünk nyelvében is meghonosodott, s a honvédség, meg a németül jól (sőt jobban, mint magyarul) tudó közönség elterjesztette közbeszédünkben a -ni képzős felszólító mód használatát.

Igen sok budapesti lakás ajtaján olvashatjuk ezt a figyelmeztetést: *Csöngetni*. Igaz, hogy sokan nem hajlandók akárki fiát-bornyát tessékelní, mégis szebb volna, ha magyaros szíves-séggel ezt írónk ajtónkra: *Tessék csöngetni*. Nagyobb üzletek, vendéglők, kávéházak így tájékoztatnak bennünket a be- és kijáratokról: *Tolni*. *Húzni*. Jobban esnék a közönségnek, ha kissé udvariasabban szólítanák meg: *Tolni tessék*. *Húzni tessék*. Kávéházban, vendéglőben *fizetek* helyett azt mondjuk: *Fizetni!* Furesza felszólítás ez, mert nem az fizet, akinek mondjuk, hanem az, aki mondja. De hát így kell mondania a „művelt“ embernek, mert a német is így szól ilyenkor: *Zahlen!* Mulatságos jelenetet láttam

egyszer a Keleti pályaudvaron. Indulnia kellett egy vonatnak, s a kalauz erélyes hangon kiáltott: *Beszállni!* A következő pillanatban egy megrakott tolókoesi tetejéről majdnem fejére fordult egy csomag, rajta éktelen betűkkel a felírás: *Nem felfordítani!* A csomag feladója megérdemelte, hogy küldeménye mégis felfordult, a kalauz pedig, hogy a „nem felfordítani“-csomag majdhogy a földhöz nem teremtette.

De ez csak néhány, derűssége mellett is elszomorító példa a mindennapi életből. Még elszomorítóbb, hogy ez a csúf németesség az iskolába is befurakodott, s — most következnek a legelszomorítóbb megállapítás — legtöbb iskolában a tanulók nemcsak mindennap, hanem minden órán hallják. A tanítást imával kezdjük, s ezt ilyen felszólítással rendeljük el: *Imádkozni!* Nem ártana, ha a tanító meg a tanár, érezve és éreztetve a közösséget tanítványaival, így szólna: *Imádkozzunk!* Vége az imának. *Leülni!* E helyett: *Üljetek le!* vagy: *Üljenek le!* vagy akár: *Üljünk le!* Néhány nem eléggé készült tanulónak padján még a könyv, s ezt nem szeretjük. *Könyveket eltenni!* Ebben a két szóból álló mondatban három németesség van. Az egyik az, hogy elmaradt az a névelő: „A könyveket eltenni!“ A másik, hogy — csodálatos, de valóság — a magyar így okoskodik: egy-egy tanuló előtt nem könyvek vannak, hanem csak könyv van. Tehát így kellene mondanunk: „A könyvet eltenni!“ A harmadik németesség az „eltenni“. Az egész kifejezés szolgál fordítása ennek a német parancsszónak: *Bücher weglegen!* A magyar kifejezésből is azért hiányzik az a névelő, mert a németben sincs ott a *die*. Helyesen (némelyek így is mondják): *Tegyük el könyvünket!* vagy: *Tegyük el a könyvet!* Ha meg nincs inyünkre ez a „barátkozás“: *Tegyétek el könyveteket!* vagy: *Tegyétek el a könyvet!* Ugyanilyen németesség s ugyanígy orvosolható: *Füzeteket elővenni!* — Vége az órának. *Fölällni!* Helyesen s vezényszónak sokkal alkalmasabban: *Föl!* vagy: *Vigyázz!* — A tanulók azonban, mikor kivonulnak a terem-ből, még egy németességet hallanak. A hetest ugyanis utasítjuk: *Ablakot kinyitni!* Miért nem „ablakokat“ a „könyveket eltenni“ mintájára, hiszen egy teremnek több ablaka is van! Ennek is a német az oka! Akár ezt akarom mondani: „ablakot“, akár ezt: „ablakokat“, németül egyképen *Fenster* a szóalak. S végül a folyosókon is farkasszemet néz nyelvvédelmünkkel ez a figyelmeztetés: *Lábakat letörölni.* Hosszabb lenne a mondat, de megérné, ha ezt írnök intésül: *Töröljék le lábunkról a sarat!* vagy *Töröljék le lábunkat!* Ezt a mondatot egyébként egy kissé megcsapta a magyarosság szele, mert nem azt kívánják benne, hogy a „cipőket“ töröljék le, mint a német, hanem a „lábakat“.

Kellemetlen vendég nyelvünkben a *-ni* képzőnek a *kér* igével való alkalmazása is. *Kéretik azonnal fizetni. Kéretik a süteményt nem fogdosni. Kéretik a kaput becsukni.* Az efféle mondatok, úgy látszik, csak a papiroson élnek: számtalan helyen láttam,

de élő beszédben még sohasem hallottam, s — érdeklődtem — mások sem hallották. De igen gyakran hallani is, nemcsak olvasni az ilyeneket: *Kérjük a dohányzást mellőzni!* Helyesen: *Ne tessék dohányozni! Kérem átadni önagyságának üdvözetemet.* E helyett: *Üdvözetemet küldöm önagyságának. Kérem őt is meghallgatni.* Helyesen: *Kérem, hallgassák meg őt is. Kéri az összeget kiutaltatni.* Magyarul: *Kéri, hogy az összeget utalják ki.*

A Beszkárt udvariasságra utasította alkalmazottait. Ennek mindjárt az lett a dícséretes eredménye, hogy magyarosabb beszédet hallunk tőlük. A vasutasok *Beszállni!* kiáltása helyett a kocsindítók így figyelmeztetik a közönséget: *Indul a kocsi, tessék beszállni!* Ha más irányból közeledik egy villamos, ezt kiáltják: *Tessék vigyázni!* De a kalauzok beszédében van egy fülbántó mondat: *Kérem a jegyeket felmutatni vagy megváltani!* A német ilyenkor azt mondja: *die Billets.* Igazsága van a németnek a maga módján, hogy ő a „jegyeket“ látja; de igazsága van a maga módján a magyarnk is, aki nem a jegyeket látja, hanem minden utas kezében „a jegyet“. Jellegzetes magyar képe van a legtöbb Beszkárt-kalauznak, s kirívó ellentét van magyaros arcvonásuk, meg *Kérem a jegyeket felmutatni vagy megváltani!* mondatuk között. Jóképmű magyar voltukhoz ez a magyar beszéd illenek: *Tessék a jegyet felmutatni vagy megváltani!*

Juhász Jenő.

Fülsleges igekötők az élő beszédben.

A Magyarosan múlt évi 3—4. száma a 66. lapon megemlíti az *elkülönböztet* és *eltúloz* szokat, például arra, hogy az *el* igekötő magyartalan használata mennyire terjed a napisajtóban és a közbeszédben. Írásban ritkábban találkozik az ember ilyen helytelenségekkel, mint az élő beszédben. Ezért természetes, hogy én, akinek foglalkozása az élő beszéd írása, sokkal több példát tudok felhozni arra, hogy beszéd közben mennyire gyakori lett már a felesleges, magyartalan igekötőhasználat s mennyire kell vigyáznunk nekünk, gyorsíróknak, hogy lehetőség szerint ne kerülje el figyelmünket az ilyesmi, s ha a szónok használt is rossz igekötőt, az legalább az országgyűlési naplóba ne kerüljön bele.

Az alábbiakban nem kigondolt példákat, hanem valóban hallott eseteket hozok fel, nem egyszer jónevű szónokok használta helytelenségeket. Magyarázatot nem fűzök hozzájuk, hiszen az ép nyelvértékű ember rögtön érzi magyartalanságukat.

A képviselőház ülésein gyűjtött anyagomból adom közre a következőket:

Ha a gazdaember megörököl egy vagyont,...

Önökhöz beszélünk, akik annak a nemességnek közösségébe tartoznak *bele*, amely nemességből származnak a XIX. századbeli nagy magyarok. Mi, akik nem tartozunk *bele* a történelmi leszármazásúak közé... (Itt nyilvánvaló,

hogy nem nyelvbötlésről van szó, mert hiszen a szónok néhány másodperc alatt kétszer is használta ugyanazt a rossz kifejezést.)

Olyan adóreform kell, amely lehetetlenné teszi, hogy a terhet nem bíró apró emberekre hárártassék *vissza* a teher. (Itt legfeljebb az *át* igekötő volna helyén; visszahárításról csak akkor lehetne szó, ha előbb a szóbanlevő kisémberek hárártották volna a terhet a többire, s azok most visszahárítanak rájuk.)

Egy ciklus alatt 10.000-ról 17.000-re emelkedett *fel* a választók száma.

Amikor ezt a kérdést *megválaszolom*...

Három évvel ezelőtt az egyik miniszter egyszer ugyancsak *megostorozta* itt az állást kereső magyarokat, akik csak fix állást hajkurászunk.

Mielőtt álláspontomat *lefixiroznám*,...

Ezeknek a keresete napi két pengőre sem rúg *fel*.

Kérem a miniszter urat, szaporítsa *meg* a személyzet létszámát.

Ebben az évben kevesebb búzát exportáltunk *ki*.

Az ügyet *odavitték* a Kúria elé. (Elég lenne csak ez: Az ügyet a Kúria elé vitték.)

Az alkalmazottak fizetését *megemelték*.

Mi *felemeljük* szavainkat, elmondjuk Cassandra-jóslatainkat.

A fizetéseket *lecsökkentették*.

Ha már a feleslegesen használt igekötőkről beszélünk, legyen szabad megemlítenem két határozószót is, amelyeknek felesleges használata szintén ijesztő mértékben terjed. Ez a két szó a *vonatkozólag* és a *nézve*. Élő beszédben szinte már nem is lehet hallani egyszerű *-ra*, *-re* végződést; a szónok mindegyikhez oda-biggyeszi valamelyiket. Ebből a gyűjteményemből is felhozok néhányat.

Erre a kérdésre *nézve* azt válaszolom,...

Erre az eljárásra *vonatkozólag* azt a megállapítást kell tennem,...

Képet festek arra *vonatkozólag*...

Erre *nézve* a miniszter úr nem tett ígéretet.

Áldást jelentene az ország legkisebb községére *nézve* is.

Akik az élő beszédet csak hallgatják, azoknak ezek a helytelen igekötők és határozók talán nem is tűnnek fel, mert hiszen a beszéd hallgatásakor nem annyira a beszéd külső alakját, mint inkább tartalmát figyeli a hallgató. Aki azonban írja a beszédet s azután írásba át is teszi, az megdöbbenéssel tapasztalja, hogy ezek a fölösleges és helytelenül használt igekötők és határozók az élő beszédben mennyire elharapódtak már. Csak az a vigasztaló, hogy a gyorsíró a legtöbb esetben kigyomlálja ezeket a magyartalanságokat, s kezéből már megfésülve kerül ki a beszéd.

Nemes Zoltán.

Csencsolj, magyar!

Vagy, ha jobban tetszik: *csencselj!* Az Estben (1938. aug. 27.) olvastam ezt a mondatot:

„...a mellett rendszeren félig használt(?) festékeket és vedlett kis ecseteket szoktak ezek a szegény gyerekek beszerezni, többnyire *csencsolás* révén.“

Nem tudtam hamarjában, hol keressem a *csencsolás* révét. A hasonló hangzás „révén“ azt hittem, hogy kínai szó a *csencsolás*. Ám délibábos nyelvészkedésemet megdöntötte a Magyar Nemzet. Ennek az újságnak 1938. szept. 17-i számában a legutóbbi nemzetközi cserkészösszejövetelről jelent meg cikk, s e cikkben megszólal az egyik magyar résztvevő. A fiatal cserkész többek között elmondja, hogy

„a táborban bejártunk a többi fiúk (miért többes szám?) sátrába, rengeteg jelvényt, karszalagot, sapkát *cscncseltünk*.“

Igy tudtam meg, hogy a *csencsolás* eredetét nem a kínai nyelvben, hanem az angol *change* szóban kell keresnünk.

Tehát nem cserélünk, nem is csereberélünk, hanem *cscncselünk*! A *cscncselés* szót fiatal cserkészeink iktatták imígyen nyelvünkbe. Ez a jelenség gondolkodásra kell, hogy késztesen bennünket.

Nyelvművelő munkánk egyik fontos feladata az, hogy a nyelvünkbe betolakodott felesleges idegen szokat megfelelő magyar szókkal pótoljuk. A magyarítás munkásainak sok gáncsoskodással kellett megküzdeniök a multban; de nem kevesebb a küzdelem a jelenben. Ennek ékes tanúságtételei a Magyarosan füzetei is. A bíráló leggyakoribb ellenvetése az, hogy az ajánlott magyar szó nem fedti teljesen az idegen szó fogalmát.

Cserkészeink szóátvételében azonban megfordított jelenséggel állunk szemben. Egy *ómagyar* szót játszi kedvtelésből eltorzított angol szóval helyettesítenek, újságjaink meg átveszik az új szót s vígan terjesztik. Pedig a szépen hangzó *csere* szót a XV. század óta ismerjük és megvan minden okunk rá, hogy becsüljük. Idegen nyelv is befogadta a *csere* szót. Mi keresni valója van tehát a szörnyűséges hangzású *cscncselés*nek nyelvünkben? Pokolra vele!

Több ízben esett szó folyóiratunkban arról a jelenségről, hogy az elcsatolt területek magyarságának nyelvébe mind erősebben befurakodnak cseh és román szók. Nemrégiben meg Zsoldos Benő szóvátette (Magyarosan VII, 135) az amerikai magyarok angol szókkal torzított beszédét. Aggályos jelenségek ezek és keservesen nehéz ellenük a küzdelem. Az angolok gyarmati benszülőtteik keverék nyelvét *pigeon*-angolnak nevezik. Vajjon szabad-e eltúrnünk, hogy idehaza, Csonka-Magyarországon, kifejlődjék egy *pigeon*-magyar nyelv? Isten óvjon meg ettől bennünket! Ezért a legkezedtelegesebb jelenségeket is irgalmatlanul ki kell irtanunk. Ebben a munkában ifjúságunknak, cserkészeinknek kell példátadó munkával előljárniok. Szent élménnyé kell, hogy váljék számukra is Gárdonyi Géza szava: „Minden nemzetnek főkincse a nyelve. Bármit elveszthet, visszaszerezheti, de ha a nyelvét elveszti, Isten se adja vissza többé!“

Loványi Gyula.

SZÉLJEGYZETEK

A -nak -nek mellőzése. — A mostani magyar sajtóbeli nyelvhasználatnak egy feltűnő sajátosságát kívánom szóvá tenni, mely a *-nak -nek* ragnak majdnem teljes mellőzésében nyilvánul meg. Óvatosságból írtam csak sajátosságot, de meggyőződéselem, hogy hiba, sőt súlyos hiba ez, mert a nyelv szerkezetét rontja, lazítja. Ezenkívül én szépséghibának is érzem, sokszor pedig az érthetőség rovására megy. Azeelőtt úgy tanultuk és gyakoroltuk is, hogy a *-nak -nek* ragot nem szabad elhagyni akkor, ha két birtokviszony következik egymásra, vagy ha a birtokos és a birtok közt két vagy több szó van. Ma lépten-nyomon ilyen mondatokat olvashatunk a napi, sőt a tudományos sajtóban is: „Már ekkor megfogant benne saját Faustja ötlete.“ „Jelentik, hogy Cedillo több mint 1200 híve adta meg magát.“ (Helyesen: saját Faustjának ötlete, — Cedillónak több mint 1200 híve.)

Sokszor az érthetőség rovására történik ez a furcsa takarékoság. Egy lexikonban ezt olvashatjuk: „Gnú, a tehén Afrikában, nagy csordákban élő vad rokona.“ (T. i.: a tehénnek... rokona.) Végül egy igazán díszmondát, melyet szintén egy budapesti napilapban olvastam. „Nem militarista szellem ez, hanem az az ősi ösztön öntudatosává válása, mely a maga otthonához ragaszkodik.“

Hát ennyire kerékbe törni mégsem volna szabad ezt a szégyény magyar nyelvet! *Annak az ősi ösztönnek* öntudatosává válása igen-igen kívánatos volna sajtónk nyelvében is!

Dóka Loránd.

Széljegyzetek egy országgyűlési felszólaláshoz. — Egyesek alkalmasint jobban értenék, ha így írnám: „Egy parlamenti interpelláció margójára“. Magam ugyan nem voltam az országgyűlésen, de az újságok olyan egyöntetűen közölték a következő mondatföredéket, hogy nem kételkedem hitelességében. Hangzik vala pedig a mondatföredék a következőképen: *Vidéki korifeusok szatellitái... Szegény vidéki* milyen árván érezheti magát ilyen előkelő korifeusok társaságában! Rövidesen talán ő is szégyelli majd egyszerű magyaros gúnyját és a szebb csengésű *provinciális* nevet veszi fel. Mennyivel egyöntetűbbnek is hangzanék: *provinciális korifeusok szatellitái!* Így legalább egy magyar szó sem lenne benne. Nem volna éppen olyan kifejező, ha magyarul mondanók: *vidéki pártvezérek csatlósai?*

A szóbanforgó honatya még be sem fejezhette „magyaros“ szónoklatát, máris mindenünnen felhangzottak a következő közbekiáltások: *Denunciáns! Ez nyílt denunciaciója az országnak! Denunciáció!* stb. Nem tudom, vajjon a *denunciáns* kevésbé sértő szó-e, mint a *besúgó* vagy *árulkodó*, bár alig hiszem, hogy a közbeszólók kíméletből vagy udvariasságból használták volna az idegen szót. Valószínűbb, sajnos, hogy a magyar szó nem is jutott az eszükbe. Úgy látszik, hogy rövidesen csak szótárral lehet majd olvasni a magyar országgyűlési tudósításokat.

Kálmán Béla.

Ja, jaaa? — Mintegy négy évtizeddel ezelőtt Simonyi Zsigmond összegyűjtötte a közbeszédbe befurakodott *ja* különböző formáit: *ja* igen, *ja* persze, *ja* úgy, *hja*, *jaaa* (Nyr. XXX, 470). Sajnos, a *ja* még mindig él a köznyelvben; nemcsak a pesti aszfalt, hanem a vidék nyelvében is. Sőt rangemelésben részesült: bevonult az irodalmi nyelvbe.

Szép Ernő írja: *Ja*, azt kérem nem kapjuk már. (Az Est, 1938. máj. 21.), Endrődy Béla meg ezt mondja: *Ja*, te még itt tartasz! (Nemzeti Újság, 1938. ápr. 24.) De még a tisztatollú Harsányi Zsolt is híve a *ja*-nak, mert imígyen ír: *Ja* igaz és Pisában láttam a Galilei-féle lámpát. (Pesti Hírlap, 1937. jún. 27.)

A *ja* szóra nincs semmi szükség nyelvünkben. Valamennyi formáját pótolhatjuk a „vagy úgy“, „persze“ szólással és hasonlókkal. Sok esetben el is maradhat.

Tán végre elkotródik nyelvünk tájékaról ez a nem éppen izléses használatú, megvéhnédtt töltelék-szó, ha használói arra gondolnak, hogy a német irodalmi nyelv nem ismeri a *ja* szónak ezt a „magyaros“ formáját, de nem ismeri a német közbeszéd sem!

Loványi Gyula.

Gyerünk a Vígbe. — Pogány Kázmérnak a Magyarosanban megjelent széljegyzetére szeretnék néhány szerény megjegyzést tenni. Előrebocsátom: lehet, hogy tévedek, s ha fülem nem azt érzi helyesnek, amit Pogány ajánl, ennek Zlinszky Aladár tekintélye az oka. Az egyetemen hallgattam őt.

Pogány Kázmér ezt írja: Azt mondjuk: *vígak* vagyunk, *vigan* élünk. Mélyhangú ragot kíván a szó. Budapesten azonban más a törvény. Itt azt mondják: „Ma este elmegyünk a *Vígbe*“.

Zlinszky Aladár meg így tartotta helyesnek: „a *Vígek vígan* voltak a *Vígben*“, s azt mondta: ha *tulajdonnév* a *víg*, akkor magashangú kell, hogy legyen a ragja. És így érzem helyesnek én is. „Kezdjünk valami *vígba!*“ (t. i. nótába), de „gyerünk a *Vígbe!*“, mert *tulajdonnév*.

Leszky András.

Mi van veled? — Lépten-nyomon olvassuk a címbeli kifejezést és változatait nemcsak sebtében fordított regényekben, hanem neves írók írásaiban is. *Mi van veled?* — ezt legfeljebb olyan jóemberemtől kérdezhetném, aki pl. öreg este indul neki valami nem igen bátorságos útnak, s azt akarom tudni, van-e vele revolver vagy más védő eszköz. De ha hogyléte vagy lelki állapota iránt érdeklődöm valakinek, akkor azt kérdezem: *Hogy vagy? Hogy érzed magadat?* vagy ha látom, hogy rossz hangulatban van: *Mi lett? Mi bánt? Mi bajod van?* Ezeket mind eldobjuk a németes *mi van veled* kedvéért?

Csengery János.

Rokkant ülőhely. — A multkor társas gépkocsin (autóbuszon) menve szemembe tűnt, hogy az ajtó melletti széken ez a felirat ékeskedik: „rokkant ülőhely“. Jól megnéztem az így megbélyegzett ülést, de a rokkantságnak vagy rozzantságnak semmi jelét sem vehettem rajta észre. Olyan ép és új volt, mint az új

kocsinak többi ülőhelye. Már pedig a felirat határozottan azt jelenti, hogy a szék rokkant. — „Mit tanuljunk ebből? Csak azt, hogy a főváros közlekedési bizottsága ügyeltessen a közlekedő eszközök felirataira is, s írassa oda: „rokkant ülőhelye.“

Szinnyei Ferenc.

Még egy megjegyzés a rakotta szóhoz. — A *rakotta* szó a rántotta hasonlatosságára készült. Az új szót szokatlannak éreztük, holott a rántotta ellen nyelvérzékünk nem tiltakozik. Talán azért, mert a rántotta a madárlátta hasonlatosságára melléknévi tulajdonságjelzőként is érthető: rántottam, rántottad, rántotta tojás, ellenben a rak igéből ekként képzett jelző *raktam*, *raktad*, *rakta* pallónak hangzanék. Ezért, ha a parketta magyar nevét a rak igéből akarjuk képezni, a rakotta helyett a „szótttes“ hasonlatosságára a *rakottas* szót ajánlanám.

Czillinger Loránd.

ÍRÓINK MAGYAR NYELVE

Kiss Lajos: *A szegény ember élete*. Budapest, évszám jelzése nélkül. 283 lap. Athenaeum-kiadás.

Hódmezővásárhely és környéke szegényeinek rajza. A kis kanász, a csordásgyerek, a béresek, a különféle kocsisok, árendások, esőszők, a zsákoló, éjjeli őr, csordás, kanász meg más egyéb nehezen élők ismertetése után a könnyen élőket vonultatja el előttünk a szerző: a bolti szolgát, a lócsiszárt, a lajtost, a hordárt, a gyüvő-menő embert, a kártyapillert, a dohánycsempészt és a többieket, Nagyalföldünknek lassan-lassan fogyatkozó, kivesző alakjait.

A könyv stílusa eleven, színes, népies. A népről beszélni nem is illenék másképpen. Mintha nem is tudós ember írná, jobban mondva: *mintha a vásárhelyi nép maga szólna Kiss Lajos szája által*. A velős mondásoknak, szebbnél-szebb kifejezéseknek, az irodalmi nyelvbe kívánczó tájszavaknak bőséges tárháza ez a könyv. A tájszavakat össze is gyűjti a szerző a könyv végén. Látszik ebből is, hogy nem különködés a szándéka velük, hanem hogy csak annál jobban megértesse velünk szerette népét. Jellemzőjéül ennek a külön ízű, igazi magyar beszédnek (ami persze nemesak a vásárhelyiek jelessége, hanem leírójuknak is érdeme), ide iktatjuk egészében a könyv egyik rövidke fejezetét:

A gyüvő-mönő embőr.

Városi lakos. 30—60 éves. Korábban rissz-rossz béres, kocsis volt, később pedig házpásztor vagy kéregető lesz. Virágjában nyáron a hűvös, télen meg az enyhe oldal a hazája. *Kunhátas*: a dolog nem kenyere. Egész éven át, naponta mindig van valami mehetnékje. Lekötöttsége, megbízatása a valóságban soha nincsen. De *mindíg útban van, mint Kan Sári*. Ha valahol azt hallja, hogy

a nagy forgószél valahol a város végén, a Cigányérben kidöntött egy fát, képes a város másik végéről odamenni, hogy igaz-e. Gyüszménköl hajnaltól esthajnalig. Hébe-hóba, ha kerül egy-egy bejárás a paphoz, miegymás, pár fillért kap. Folyton *pöszlet*, most a gyerek gazdájához viszi a tisztát, máskor a komájék ángya-fia ügyében tüsténkedik a városházára. Legtöbbször siet, de minden kapuban megáll. Dolgának se oka, se foka. Közben, ahol csak megkínálják: eszik, iszik. Van rá gondja: szűk esztendőben sem hal éhen. Kiskapuban, fosztókában, ahol a törvényt hasítják, ő a mester. Különbén nagyon ártatlan ember, nem bántja a másét, sőt ha gyüszménködésiben észrevesz valami nem törvényes dolgot, hát rávezeti az igazság őreit. A piacon mindig csak az ócska lábbelik közt kutaszkodik, mert az Úristen minden lábbelije kevés neki. Végesvéig a családja tartja el. Mikor meghal: megkönnyebbül utána a föld.

Ezt a könyvet, ezt a kifejezésformát minden magyar írónak, sőt minden művelt magyarnak meg kell ismernie. A szerzőt pedig arra kérjük, s erre az eddigiek alapján igazán megvan a jogunk: Ne sajnálja azt a kis fáradságot, amivel Pintér Jenő Magyar Nyelvvédő Könyvének áttanulmányozása jár vagy azt a nagyobb nekigyürközést, amit Dengl János művének végigtapasztalása kíván, mert csak így érheti el azt, hogy vidékének és saját magának értékes nyelve készül munkájában: A szegény aszszony életében szeplőtlenül ragyoghasson.

Főbb hibái: az *ügy, míg* németes használata, a németes *ügy-mint* mind-mind, is-is helyett; a vonatkozó névmás fölösleges alkalmazása, kezdetét veszi: kezdődik, bemondás: elbeszélés, elmondás; végül ilyen, a nép nyelvében is előforduló idegen szavak el nem kerülése: kommandíroz, szuperál, uzovál, stand, szezőn stb. Pedig ezek mellőzése semmiképp sem esnék a néprajzi hűség rovására.

Tiszamartí Antal.

Shakespeare: Ahogy tetszik. Fordította: Szabó Lőrinc. Budapest, é. n. 103 l. Singer és Wolfner Rt. kiadása.

Új köntösben jelent meg ez a bájos vígjáték. Talán seholsem érezzük annyira, hogy a költészet „édes játék“, mint Shakespeare vígjátékaiban. Farsangi kacagás hallik ezekben; földi emberek, tündérek, esörgősipkás bolondok évődnek egymással. „Játszik velünk bűbajos képzelet“, hiszen a költőnek „királyok voltak eselédei és aprópénz gyanánt hullottak zsebéből a szigetek és országok.“

Ebben a vígjátékban is egymást éri a bohóság és dévajkodás; szócsata és kötődés folyik az ardennes-i erdő mélyében, ám ugyanakkor beletekinthetünk az emberi szív mélységeibe is.

Ahol fény és árny így játszadozik, ott nem könnyű a fordítás. Shakespeare rakoncátlan, tündéri képzelete összetételt-összetételre, képet-képre halmoz. Nyelve merész és eredeti, csupa szó-játék és színjátészó pompa, s valami különös „vad zamat“ rejlik benne. Az angol renaissance-nyelv és Shakespeare egyéni nyelvének zamatos keveréke.

A Shakespeare-fordítás pedig akkor jó, ha megeljük benne ezt az ízt és zamatot, ha nem kelti föl bennünk minduntalan azt a kérdést: hogy is van ez az eredetiben? Ha a fordítás olyan, mintha független volna az eredetitől, és mégis érezteti a shakespeare-i szellemet. (Pl. Arany Sh. fordításai így valóban mintaszerűek; költőnk szinte benne élt Shakespeare világában, s az idegen nyelv alakjait eredeti magyar zamattal fordította le. Arany fordításai — Riedl szerint — „shakespeare-ibbek“, mint a világhírű Schlegelé.)

A nyelvészeket tán érdekelné, de a nagyközönséget untatná, ha egybevetnők az *Ahogy* tetszik eredetijét, Rákosi Jenő (régí) és Szabó Lőrinc (új) fordítását. E helyett vegyük inkább szemügyre az új fordítás néhány érdekes nyelvi sajátosságát.

Az új *Ahogy tetszik* fordulatossá és eleven. Előadásra és szavalásra nagyon alkalmas. Könnyedebb, mint a Rákosi Jenő fordítása. (Nem csoda, hiszen azóta simább és „könnyebb“ lett a magyar nyelv.) A versek jól pörögnek. Böven találunk nyelvében eredetibb jelzős szerkezeteket (pl. *hárijánosi henccegés, épkézláb indokolás, tetőzött kedv*), magyaros szólásokat és kifejezéseket (pl. *táncot ropnak, suba alatt megtudtam, hitet tegyek és szegjek, juszt tart rád; szurkolnak, éledezik*). Akad néhány tájszó is, pl. *vackor, toklyó* (v. tokjú), *hergelődni* (ingerkedni) stb. Pattognak a szójátékok is, pedig ezek ugyancsak próbára teszik a Shakespeare-fordítót! (pl. *Fog-e az eszed? Hát, uram, fogja, amit megfog* (87). Tudja, mi van odakünn? *Torna*. — *Kin-torna?* (13). Csak hogy a mai köznapi, sőt a „csibésznyelv“ szavai és szólásmódjai is belopakodtak az új fordításba; lépten-nyomon fölbukkannak ilyesfélék: *megfőzni* (25), *vacak világ* (20), *rázza a rongyot* (68), *poni* az én esetem (34), *meg akarok lógni* (63), *egész tít-top* vagy (58), *hé! te hólyag!* (34). Lehetséges, hogy ilyen *uk-muk-fuk* ennyire belehabarodj.. (21), — (Rákosi szövegében: *Lehetséges-e, hogy ily hirtelen beleszerettél?*); itt élek... a hegyi *srákok* közt (60) stb.

Néhol meg magyartalan mondatok és hibás kifejezések sérítik fülünket és nyelvérzékünket, pl. *lekéste* a szerencsét (6), *bevette magát*... az én házam népének a szívébe, *amely* legjobban ismeri, úgyhogy engem *egyenesen* lenéznek... Nem tudok *semmi okos eszközt*, hogy miképpen szabaduljak tőle (6). — még nem tudom módját (R).

Legbántóbb azonban az idegen szavak bőséges áradata: *intrikál ellenem* (9) = eselszövő ellenem (Rákosi ford.), ne szálljak *ringbe többet* (10) = soha nem birkózom többet (R), *felheccelem* (10) = beleugratom (R), *Fortuna*... rosszul *plaszírozza* a jótéteményeit (11) = rosszul alkalmazza (R), a *főattrakció* még hátra van (14) = még a java hátra van (R), *meccs* (15) = birkózás (R), nem az én pénzem a nagy *pucparádé* (41) = nem az én költségesen kevélykedik (R), *szólóban* szeretném elfújni a nótámat (54) =

kíséret nélkül... (R), — *stop a nyelvednek!* (54) = kiáltás nyelvedre hollát! (R) vagy: csitt a nyelvednek! *kikúráltál* már valakit? — én *kikúrálom* jó tanácsal... (59), tanácsaimmal meggyógyítom (R), *stuccolás* (98) = vágás (R), stb.

Ha az idegen szavak a tudákos és „elmés érthetlenség“ jellemzésére valók (mint pl. az V. felvonásban Próbakőnek, a bolondnak tudákos szellemeskedése), akkor még odaillők; de az előbb fölSOROLTAKAT gyökerestül ki kellene gyomlálni. A pesti csibész nyelv szavai bántók és izléstelenek ebben a bűbajos költői birodalomban. Többet meríthetett volna a fordító a régi nyelvből, vagy a népnyelv gazdag szókincséből, s akkor valóban „shakespeare-ibb“ lett volna fordítása, ámbár így is érzünk benne valami sajátságos, „vad zamatot“.

Vöőné Pécs Mária.

KÖNYVSZEMLE

Pintér Jenő: Magyar Iparosok Nyelvvédő Könyve. Férfi iparágak. Első és második rész. Budapest, 1939. 80 és 96 l. Sárkány Nyomda R.-T.

Ismert és sokfelé megfigyelt jelenség, hogy az azonos mesterséggel foglalkozók valósággal külön nyelvet teremtenek maguknak. Bátran vehetjük ezt a nyelvet titkos nyelvnek, mert szavainak jó részét csak a beavatottak értik. Ezeknek a szavaknak az ismerete és a velük való bánni tudás mintegy hozzátartozik magához a mesterséghez, ezért ragaszkodnak hozzá a mesteremberek görcsösen és babonás makacssággal, mint tudásuk és szakképzettségük lényegesnek érzett részéhez. Aki hallott már asztalost vagy lakatost mestersége dolgairól beszélni, és megfigyelte komoly, szinte ünnepélyes arckifejezését, igazat fog adni nekünk.

A baj csak ott kezdődik, hogy a mi mesterségi szavaink kevés kivétellel idegenek, elsősorban a németből valók. Nem nyugodhatunk bele, hogy magyar iparosaink eltorzított német szavakkal nevezzék meg mesterségük eszközeit és eljárásait. Nemzeti büszkeségünk arra indít, hogy szembeszálljunk a titkos nyelvhez való ragaszkodás ősi ösztönével, és hogy magyarra váltsuk az idegent.

Erre nem először történik kísérlet. 1912-ben adta közre Frecskay János a Mesterségek Szótárát, miután 35 éven keresztül lelkesen fáradozott a mesterségek nyelvének megmagyarosításán. Szótárát (751 lapos nagy kötet) füzetekben is kiadta az egyes iparágak szerint. Hogy művének milyen hatása volt, azt nem lehetne egykönnyen megállapítani. Annyi bizonyos, hogy nem igen érhetette el a kívánt eredményt, már csak nehezen kezelhető alakja miatt sem.

Pintér Jenő két csinos, könnyen kezelhető könyvecskében

összeállított szótára minden tekintetben alkalmas arra, hogy iparosaink fiatal nemzedékét elszoktassa az idegen műszavak használatától. Mert kétségtelen, hogy a magyarosító munkát elsősorban a fiatalságon kell kezdeni. Bennük még csirájában lehet megfojtani a régi babonát, s ha megtört a varázs, mi sem állja útját az új, minden ízében magyar mesterségi nyelv kialakulásának.

Sokan nem is hiszik és nem is sejtik, hogy milyen nehéz feladat egy ilyen iparos-műszótár megalkotása. Igen, alkotásról van itt szó: szóalkotásról és kifejezés-teremtésről. A feladat ma sokkal nehezebb, mint akárcsak néhány évtizeddel ezelőtt. Ma már — távol a nyelvújítás hősi korszakától — a nyelv nem fogad be önkényesen alkotott, furcsa képzőkkel megtöltött vagy kurtán-furcsán megrövidített szavakat: a nyelvújítónak kevés eszközzel lehet csak dolgoznia. Sokszor hosszas keresés vagy fárasztó, idegfeszítő munka eredményeként születik meg az új szó, mert akár képzés, akár összetétel, feltétlenül könnyednek, természetesnek kell lennie. Különbözik örökre a szótárban marad, soha életre nem kél.

Pintér Jenő szótáraiban az *abfall* nem *esőlék* (mint Freckay szótárában), az *absnitt* nem *metélék*, hanem mind a kettő: *hulladék*, az *ájnacc* nem *ereszték*, hanem: *betét*, *abkantol* nem *leélel*, hanem: *hajlít*, *bimzel* nem *habkövez*, hanem: *habkövel csi-szol*, és így tovább. A Magyar Iparosok Nyelvvédő Könyvének két füzetében körülbelül 4000 idegen műszónak helyes, használható, pompás magyar megfelelőjét találjuk. Mivel egy-egy idegen szó mellett gyakran több magyar megfelelő van, a javasolt magyar szavak száma négyezernél is több. Ha ez mind átmegy a használatba, nem sok okunk lesz keseregni többé iparosnyelvünk idegen voltán.

A Magyar Iparosok Nyelvvédő Könyvének két kötete újabb biztosítéka annak, hogy a Magyar Tudományos Akadémia egyre eredményesebbé váló magyarosító mozgalma nem marad a társadalom egy-két rétegéhez kötött, elszigetelt jelenség, hanem lassankint felöleli a magyar élet minden ágát, a szaknyelvek százféle területét.

Bence István.

Zelovich Dezső: Szókinés és idegen szóhasználat a mai szónoki nyelvben. Budapest, 1939. 16 l. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt.

A szerzőt művének megírásában főképen gyorsírói szempontok vezették. Érdeklődése elsősorban arra irányult, hogy néhány megfigyelt szónok beszédében hány tőszó fordul elő. Vizsgálódásai közben természetesen nem kerülhették el figyelmét a beszédek idegen szavai és kifejezései sem. Arra a megállapításra jutott, hogy az országgyűlési szónokok legtöbbször „a kifejezések nyomatékolása vagy a szöveg díszítése céljából használnak feleslegesen sok és nagyrészt magyarral helyettesíthető idegen szót”

A megfigyelt beszédekben az idegen szavak mennyisége 8.4% (Antal István) és 2.7% (Lányi Márton) közt mozog (5000 szóhoz vagyis kb. egy órányi szöveghez viszonyítva). Ha azonban a szavaknak nem minden előfordulását vesszük figyelembe és csak a tőszó-előfordulásokat számítjuk, az idegen szók százaléka sokkal nagyobb, 21.5% (Sulyok Dezső) és 17.5% (Antal István) közt ingadozik.

A szerző összehasonlítást is közöl egy 103 perces beszéd idegen szavairól. Ebben a 8600 szónyi szövegben 158 idegen tőszó hangzott el 666 előfordulásban, tehát percenkint átlag 7 idegen szó; leggyakoribbak: politika 91, probléma 61, szociális 41, parlament 38, szisztema 35, kodifikáció 23, reform 22, konstruktív, korrektívum 20—20. Zelovich azonban nem elégszik meg a tények megállapításával; 90 beszédrészleten azt is bemutatja, hogy az idegen szavakat milyen magyar kifejezésekkel lehetett volna helyettesíteni. Javításai nagyrészt sikerültek; itt-ott azonban nem fedik egészen az idegen szók értelmét. Pl. „a *demokrácia* felhasználásával“ kifejezésben a *népbarátság* helyett megfelelőbb a *népuralom*; a *funkcióját folytatja* kifejezésnek magyarítására jobb a *tevékenységét, munkáját végzi*, mint a szerző-ajánlotta *rendeltetését folytatja*; az *árja* szó nem mindig jelenti a *keresztény-t*; kevésbé sikerült a *klasszikus*-nak *remekkori*-val helyettesítése. A *miniszter* szó magyarítására a *kormányfőt* ajánlja; elfogadható, ha a *miniszterelnök* helyett nem kormányfőt, hanem *kormányelnököt* mondunk; bár a *miniszter* szó nem tartozik a feltétlenül magyarítandók közé.

A dolgozat szerzője hasznos munkát végzett. Írása nemcsak a gyorsírókat érdekelheti, a nyelvvédelem ügyének is szolgál vele. Milyen jó lenne, ha a füzet az országgyűlés szónokainak kezébe kerülne, és lelkiismeretvizsgálatra, beszédeiknek magyarosság szempontjából való ellenőrzésére indítaná a nemzet sorsának intézőit!

Janson Vilmos.

L A P S Z E M L E

A Posta. 1939. február. — *Dóczi István: Anyanyelvünk szolgálataiban.* A Magyar Nyelvvédő Könyv második kiadásának ismertetése. Részletesen beszámol a könyv tartalmáról és ezzel kapcsolatban rámutat azokra a magyartalanságokra, amelyek a postai szolgálatot teljesítők nyelvében lépten-nyomon előfordulnak. A m. kir. posta vezetősége igen szép munkát végzett az idegen szavak kiküszöbölése terén. A magyar nyelvvédelem meghódított minden maradiságba, közönyösségbe nem süllyedt értelmes magyart. S a m. kir. posta is megteszi kötelességét.

Családi Kör. 1939. évf. 3. szám. — *Dávid Istvánné: Beszéljünk magyarul!* A kereskedő és az iparos magyarosító tö-

rekvéseinek nagy akadálya a vásárló közönség nemtörődömsége. Sokszor még az értelmiséghez tartozók is megmosolyogják a kereskedőt nyelvtisztító buzgalmaért. Pedig éppen a közönség sokat tehetne ebben az irányban, ha egyrészt maga nem használná az idegen szavakat, másrészt a kereskedőt és az iparost, akinél vásárol, figyelmeztetné a nyelvrontó idegenszerűségekre. Ennek bizonyára meglenne a foganatja, mert a kereskedő igyekszik vevő köréhez igazodni.

Erdélyi Iskola. 1938/39. évf. 3—4. szám. — *Szabó T. Attila:* *Az idegen szók.* Az idegen szók befogadásának és elterjedésének oka néha a szükség, legtöbbször azonban a nyelvi öntudat hiánya, a kényelemszeretet és a félműveltség. Az idegen szó nem gazdagodást, hanem leggyakrabban szókincsbeli szegényedést jelent. Csak a tudatlanság egy bizonyos fajának, tehát műveletlenségnek minősíthető az, ha valaki nem igyekszik legelőbb is anyanyelve szókincsének minél gondosabb elsajátítására. Az idegen szavakkal szemben való állásfoglalásunkban a következő szabályokhoz tartjuk magunkat: 1. Használhatunk minden olyan idegen szót, amelyet nem helyettesíthetünk jó magyar szóval. Pl. *sport, rádió, csekk, benzin, politika* stb. 2. Soha ne használjunk olyan idegen szót, amely magyar szóval is kifejezhető. 3. Ne írjuk soha idegen alakjukban azokat az idegen földrajzi neveket, amelyeknek magyar alakjuk is van. *Bécs, Boroszló, Lipcse* stb. 4. Az idegen keresztneveket, hacsak lehet, magyar alakjukban használjuk. Tehát Shakespeare Vilmos, Verne Gyula, Dickens Károly a helyes névhasználat. 5. Ne írjuk idegenszerű helyesírással a magyarban meghonosodott keresztneveket. 6. A meghonosodott idegen szavakat mindig magyar helyesírással írjuk. Pl. cinikus, foszfor, katolikus.

Esti Újság. 1939. március 12. — *Orbók Attila:* „*Hivatalos*“ *nyelv.* „Nemrégiben egy angol folyóirat pályázatot hirdetett annak megállapítására, hogy ki az igazán művelt ember. Tíz pontban kellett a fogalmat meghatározni. A díjnyertes pályázat első pontja így szólt: Művelt ember az, aki hazája nyelvét írásban és szóban tökéletesen tudja. Ha ezt a felfogást sikerülne átvenni a magyar köztudatba és az iskolai oktatásba is, hamarosan kipuштulna az úgynevezett „hivatalos“ nyelv, amely nem egyéb mint — rossz magyarság. Mert nincs olyan gondolat, törvény, rendelet, intézkedés, amit világos, érthető, kristálytisztá nyelven ki ne fejezhetne az, aki tud magyarul.“

Képes Vasárnap. (A Pesti Hírlap melléklete.) 1939. március 5. — *Halász Gyula:* *Édes anyanyelvünk. A célkitűzés lefektetése.* A szónokok újabbán cél helyett örökké *célkitűzést* emlegetnek. A kettő között különbség van. „A célkitűzés olyanformán viszonylik a célhoz, mint a rágyújtás a szivar elszívásához, vagy az útrakelés a megérkezéshez. A célkitűzés a kezdet, a cél a vég. A célkitűzés többnyire üres szónyujtogatás, s csak arra jó, hogy elhomályosítsa, elbujtassa a célt“.

Kereskedelmi Szakoktatás. 1938—39. évf. 6. szám. — *Nyárády József:* *A magyar nyelvért minden tanár személyesen felelős.* „A

nyelv érdeke a nemzet életének érdeke. Aki a nyelvet rontja, a nemzet életerőit sorvasztja. Az iskola a legnagyobb lélekalakító műhely. Amit az iskola elmulaszt, nemzedékek sínylik meg. Különösen nagy az iskola felelőssége az anyanyelv tanítása tekintetében. Az iskola nyelvi tekintetben még azoknak is árthat, akik mint jövődöbeli költők és írók különösen fogékonyak nyelvi kérdések iránt, mennyivel többet árthat tehát a nyelvilag közömböseknek. Ugyanakkor azonban az iskola, ha megfelelően látja el feladatát, olyan fokra fejlesztheti növendékei anyanyelvi tudását, hogy a nyelv minden növendék kezében finom, érzékeny, tiszta és kifogástalan szerszámmá válik gondolatai kifejezésére. A magyar nyelvért minden tanár személyesen felelős!"

Magyar Kultúra. 1939. február 20. — *Kertész Kálmán: Nyelvünk védelmében.* Ma már minden nemzet küzd nyelvének tisztaságaért. Így követeli ezt a nemzeti öntudat és önérték. A magyar nyelvhelyesség és nyelvtisztaság dolgában az idegen szavak kérdésénél fontosabb is van, mégpedig az, hogy saját nyelvünket tudjuk helyesen és tisztán használni. Ezen a téren sokkal nagyobb bajok és mulasztások vannak. A nyelvrontás, a magyartalanságok vígan burjánzanak, bár évek óta ostorozzák őket az illetékesek. Ennek a szomorú jelenségnek két főoka van. Az egyik az, hogy nyelvünk használatában nem elég erős a nemzeti önérték, a másik az, hogy nem elég erős bennünk a magyar nyelvérzék. A más téren annyira megkívánt nemzeti öntudatot és önértéket a nyelv dolgában is meg kell követelni. Törvényt kell hozni a magyar nyelv védelmére!

Nimród Vadászújság. 1939. február 1. — *Kunsági: Gyomlálás a magyar vadásznyelv mezején.* Csathó Kálmánnak a magyar vadásznyelvről a Magyarorszában megjelent cikke élénk visszhangot keltett a Nimród Vadászújság olvasói körében. A cikkíró a vadásznyelv és vizslaidomítás néhány idegen eredetű szavát szeretné megmagyarosítani. Ilyenek: apportíroz, busirozás, forszírozás. Az idegen szavakat nem lehet mind kiszorítani a vadásznyelvből, mert mindegyikre nincs megfelelő magyar szavunk. Rosszul képzett, nyelvünk szerkezetével ellenkező magyar szavakkal nem helyettesíthetjük őket. — 1939. február 20. — *Kiss Sándor: A magyar vadásznyelv kérdéséhez.* „Tévedés, hogy nincsenek megfelelő magyar műszavaink a vadászat egyes fogalmainak, kitételeinek megjelölésére; csak éppen hogy elegendő nincsen. A magyar nyelv szókinése oly nagy, kifejezései oly zamatosak, hogy szégyen volna lemondani a reményről egy megfelelő vadász-terminológia összeállítására. Különösen, ha egy olyan társunk vállalkoznék a vezetésre, mint Csathó Kálmán, aki jó vadászember is, no meg a nyelvünkhöz való hozzáértésről is elég tanúságot tett ahhoz, hogy tekintélynek fogadhassuk el.“ Ha ő veszi kezébe a dolgot, kezdeményezése és vezetése elegendő lesz az általánosabb érdeklődés felkeltésére. A cikkíró ezek után megjelöli azokat a főszeponpontokat, amelyeknek figyelembevételével a magyar vadásznyelvet gazdagabbá és magyarabbá lehetne tenni.

Női Divat. 1938. évf. 5—6. szám. — *Keserű András: Tiszta magyar nyelvet ipari beszédünkbe!* Beszámoló arról a magyarosító

munkáról, amelyet a cikkíró műhelyében tizennyolc év óta végez, mégpedig eredménnyel. Szigorú örökösével elérte, hogy műhelyében senki sem meri használni az idegen szerszámneveket és szakmai kifejezéseket. A nőruha készítő iparosoknak különösen hozzá kellene járulniok a magyarosító munkához, mert a közönség tőlük veszi át és viszi széjjel az idegen szavakat. — 1938. évf. 7—12. szám. — *Keserű András: Magyarosan!* Felhívja a nőiszabó iparosokat, hogy ne mutassanak közömbösséget a szakmai nyelv megmagyarosítása iránt. Nem vagyunk ráutalva, hogy minduntalan idegen szókat használjunk, minden fogalomra nagy számban van jó kifejezésünk. A magyaros ízű beszédre szeretettel és türelemmel neveljük környezetünket. Az idegen szavakat a vezetőcégek terjesztik, amikor pl. üzemetüket finomkodva *salon*-nak nevezik el. Ez csak újabban észlelhető, mert harminc évvel ezelőtt a legnagyobb cégek is restelkedés nélkül írátták cégtábláikra a *divatterem* szót. Ma mindenféle foglalkozás mellé odabiggyeszítik a *salon* szót, mintha ezzel egyszerre előkelőbbek és finomabbak lennének. A cégtáblákon egyébként is fölháborítóan elburjándoztak az idegen szavak. Van olyan divatterem, amelynek cégtábláján hat idegen szó jelzi a tulajdonos foglalkozását, de magyarul egyszer sem nevezi meg a mesterségét. Miért tűri ezt a hatóság?

Pesti Hírlap. 1939. február 11. — *Siklóssy László: Rudolf trónörökös-tér.* Rudolf trónörökös halálának ötvenedik évfordulója alkalmából, nyilván kegyeleti okokból a Rudolf-tér elnevezést Rudolf trónörökös-térré bővítették ki. Erre a jószándékú intézkedésre semmi szükség sem volt: a kegyeletet jól szolgálta a régi elnevezés is, az új pedig sem nem gyakorlati, sem nem időálló. Nyugaton gyakorlati szempontból nevezik el az utcákat és ragaszkodnak azokhoz a régi, egyszerű nevekhez, amelyeket évszázadokon át megszokott a közönség. Idegenforgalmi szempontból kívánatos volna, ha az újabb, hosszú utcaelnevezések helyett a régi, egyszerű és könnyen megjegyezhető táblák kerülnének vissza a falakra. — 1939. február 23. — *Harsányi Zsolt: Posta.* Az olvasók sokirányú érdeklődése a legkülönbözőbb kérdésekkel fordul a cikkíróhoz. Az egyik levélíró a *dacára* semilyen használatával sem tud megbarátkozni, a másik restelkedve vallja be, hogy a *sparherd* szónak nem tudja a magyar megfelelőjét. Egy harmadik meg azt kívánja az Akadémiától, hogy egyes újonnan keletkező dolgoknak azonnal magyaros nevet adjon s ne várjon addig, amikor az idegen szó már közhasználatba ment át. „A dolog úgy áll, hogy a hibának előbb elő kell fordulnia, csak úgy vehetjük észre. Megelőzni nem lehet.” — 1939. február 25. — *(-óth-): Nyelvtudás.* Büszkék lehetünk rá, hogy anyanyelvünkön kívül mi beszélünk aránylag a legtöbb idegen nyelven. Szeretünk utazni, de mivel nyelvünkkel hazánk határain túl nem jutunk, azért kénytelenek vagyunk világnyelveket tanulni. Nyelvtudásunknak köszönhetjük, hogy a világ legnagyobb íróit eredetiben olvashatjuk, és azt is, hogy nálunk készülnek a világ legtökéletesebb műfordításai. — 1939. március 19. — *Harsányi Zsolt: „Óvóhely” és egyebek.* A helyes magyar beszédet a közönség igen fontosnak érzi, ma még fontosabbnak, mint máskor. „Mikor más nemzetek elbuknak és

elvesztik önmagukat, mi örvendjünk, ha a fajtánkhoz, nyelvünk-höz való ragaszkodást erősnek látjuk magunkban.“

Pesti Napló. 1939. február 10. — *Laczkó Géza: SZACSOTÓ-MAT.* A címben írt szó ennek rövidítése: Szavak Csonkítására Tömörült Magyarok Társasága. Az ilyen rövidítések is idegen eredetűek. A szülemény német, de szovjet karok dajkálták nagygyá. Az egymáshoz tapadásra hajlamos német szavak (pl. Maschinentegek német, s a német nyelv tökéletesen germán hangzású rövidítésekkel védekezik ellenük. A Schupo semmivel sem kevésbé német dallamú, mint a Schutzpolizei. Ezt a német rövidítő törekvést átvették az orosz bolsevisták, pedig az oroszban ez teljesen idegen. Így született pl. a Komintern szó. A mi nyelvünk is elkapta ezt a betegséget, s közéletünket, írott és beszélt nyelvünket ellepte a sok Kansz, Fansz, Mansz, Poge, Voge, Nep, Oti, Otba. Egyiknek sem magyar a hangzása, de még csak nem is német. Nem lehetne ezeket valahogy kiszorítani a nyelvhasználatból?

Textil-Ipar. 1939. március 10. — *Mit kifogásol a szakember...* Hozzászólás a lapban a magyar szövőipari szavakról megjelent cikkhez. Ha az idegen szavakat jó magyar megfelelőekkel sikerül helyettesíteni, annak mindenki örül. De ügyelni kell arra, hogy az új szó ne csak magyar, hanem félre nem érthető, kifejező, főképpen pedig helyes legyen.

Typographia. 1939. február 3. — *H. S.: A szedő és a kézirat avagy: „Így írtok ti!”* A cikkíró a nyomtatott lapok munkatársainak nyelvrontó magyartalanságaiából, helyesírási és szórendi hibáiból egész gyűjteményt állít össze. Szerencsére ezek a hibák sok esetben nem látnak nyomtatásban napvilágot, mert a szedő és a szedésvizsgáló eltünteti őket.

Új Magyarság. 1939. február 18. — *Mi van a Fészekben?* Vezércikk a Fészek Rongyos Báljának meghívójáról. A cikkíró szóról-szóra közli a meghívó szövegét az eredeti helyesírással: „Mi alulírott rongyosok és szedett-vetett piktor és képfaragó vagányok tisztelettel meghívjuk... uratt és b. családját, hogy haverjaival együtt gyűjjék el a Művészek Rongyos Báljára a Fészek Művészek Klubjába, ahol reggelig surglizik kiki a márijával vidám fonográf-szó és jasszband mellett a vurstli padjai közt, meg a Zöldvadászban, meg a Buzelkában. Előzőleg ugyanitt helyben cirkuszba viheti uraságod a naccságját meg a Cé-llövölde is nagybecsű rendelkezésére áll a látványos bódék között. A színművész srácok is felvonulnak a színésznékkal, szóval az összes pesti jópofák és gyerejek te és tip-toprongyos legyél, mer nálunk simon a lak salni, meg az elegáns jakó. Mer fesztelenség lesz és kaja meg pia dosztig. Zimankó esetén a muri előző nap lesz megtartva és ezer gyere pontosan és ne citeráz a raziától, mer nem lesz sztrül. A belógás potyán fijatal, szúrd le a kasszánál jó szív-vel a báreszt, mert az egész szajré a Művészesere javát szolgálja és katonák csecsemőtől lefelé úgyis csupáncsak a felét fizetik. Legyél Stram

és gyertek el okvetlen és a viszontlátásig üdvözölnek titeket az össz Művészcserre Vagányok ... Ja igaz, február 18-án este 10-kor lesz a muri!" — „A Fészek Klub Rongyos Báljának meghívójából felénk áradó szellem mélységesen elszomorít, sőt fölháborít. Hát a „pesti“ művész csakugyan már csak a rendőrség elől bujkáló alvilág szellemi színvonalára való leszállásban lát humort és jókedvet?”

Újság. 1939. március 19. — *R. I.: Édes anyanyelvünk a törvény szolgálatában.* Szakszerű cikk a zsidótörvény-javaslat szövegének magyartalanságairól. Elkedvetlenítő példákat hoz föl arra nézve, milyen nyelvi hibák éktelenkednek az ügyis nehezen érthető szövegben. «Talan nem késő, ha a bizottság figyelmébe ajánlunk egyet-mást.» Mert: «Egyet elfelejtettek: megvizsgálni a javaslat nyelvét, stílusát, édes anyanyelvünket a törvény szolgálatában.»

FIGYELŐ

A NYELVMÜVELŐ BIZOTTSÁG ÜLÉSEI.

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának 1939. évi február 22-i ülése.

Pintér Jenő elnökletével jelen vannak: Csathó Kálmán, Csengery F. János, Gyomlay Gyula, Madzsar Imre, Nagy Miklós, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József, Verebély László, Vikár Béla, Voinovich Géza akadémiai tagok, Bárczi Géza, Dengl János, Halász Gyula, Hindy Zoltán, Juhász Jenő, Radó Antal meghívott tagok. Távolmaradását kimentette Östör József. Jegyző: Putnoky Imre.

Az elnök megnyitja az ülést és üdvözli Bárczi Gézát, a Magyar Nyelvtudományi Társaság képviselőjében megjelent új bizottsági tagot.

Közli a Bizottsággal, hogy a Magyar Iparosok Nyelvvédő Könyvének mind a három füzeté megjelent. Az első füzet a női iparágak, a második és harmadik füzet a férfi-iparágak magyartalanságait foglalja magában. Az iparosok szakközlönyei örömmel fogadták mind a három füzetet, a szakszerű ismertetések nyomán számos iparágban élénk nyelvjavító munka indult meg. Örömmel mondhatjuk el ezt a kereskedőkről is. A kereskedők szaksajtója szintén ébren tartja az érdeklődést a nyelvművelő mozgalom iránt. Legfőbb erősségünk természetesen az iskola. Az iparosiskolákból és a tanonciskolákból évről-évre kikerülő sok ezer fiú és leány lelkes hazafisággal viszi bele a műhelyek életébe a megújított szaknyelvet.

Putnoky Imre h. előadó bemutatja a múlt ülés óta érkezett iratokat. Kodály Zoltán azzal az indítvánnyal fordult a Nyelvmű-

velő Bizottsághoz: kérje fel a Bizottság a Magyar Tudományos Akadémiát, hogy „A magyar helyesírás szabályai“ című füzet legközelebbi kiadását az indítványban részletezett bővítésekkel jelentesse meg. — A Bizottság az indítványt további intézkedés végett a Nyelvtudományi Bizottságon át eljuttatja a Helyesírási Bizottsághoz.

Jordán Dezső kereskedelemügyi miniszteri tanácsos egy most készülő új hajózási szabályzatban néhány régi műszót és kifejezést újjal óhajt fölcserélni. A szóajánlatokra nézve a Nyelvművelő Bizottság hivatalos véleményét kéri. — A Bizottság Gyomlay Gyula és Verebély László felszólalása után úgy határoz, hogy az ajánlott szók kérdésében nem foglal állást, hanem következő ülésén megbeszéli őket és véleményt mond róluk.

Loványi Gyula, a Magyarosan munkatársa egy tervezetet juttatott el a Bizottsághoz. Egy Magyar Nyelvvédő Szövetség gondolatát veti föl benne, amelynek feladata volna a Nyelvművelő Bizottság céljainak megvalósítása. — A Bizottság ilyen szövetség megalakítását nem tartja szükségesnek, minthogy céljai azonosak volnának a Nyelvművelő Bizottság céljaival.

Csathó Kálmán megemlíti, hogy a magyar vadásznyelvről a Magyarosanban közzétett cikkéhez több hozzászólás jelent meg a Nimród Vadászújság-ban. A cikkírók nyelvi szempontból szólnak hozzá a kérdéshez. Mivel a magyar vadásznyelv kérdése így felvetődött, azt kérdezi, mit lehetne ebben az ügyben tenni. Nem lehetne-e az iparos szótárak módjára megcsinálni a vadászszótárt is? — Az elnök fölkéri Csathó Kálmánt, vegye ő kezébe ezt az ügyet. Talán össze lehetne hívni a vadászokat és velük megbeszélni a szótár kérdését.

Gyomlay Gyula szóváteszi a magyar kiejtésnek mostanában legnagyobb hibáját, t. i. a jelző szükségtelen hangsúlyozását. Ez különösen a felolvasások hibája, mert a szöveg írója rendesen tudja, mikor kell a jelzőt, mikor a jelzett szót hangsúlyozni. A rádió felolvasóit figyelmeztetni kellene, hogy ne hangsúlyozzák a jelzőt, ha arra nincsen ok. Csathó Kálmán szerint az igekötő hangsúlytalanítása szintén nagy hibája a felolvasásoknak. A felszólalásokkal kapcsolatban Halász Gyula bejelenti, hogy a rádió már gondolt erre. Fölkérésére Papp Viktor tart majd előadásokat az ú. n. bemondóknak, különösen a helyes magyarságról és a helyes kiejtésről.

Fővárosi intézmények nyelve.

A délelőtti csendes villamoson a minap tanúja voltam annak a magyarzatnak, amellyel a kalauz egy értelmes tekintetű falusi magyart bevezetni igyekezett a kisszakaszos közlekedés titkaiba. Megmutatta neki az egyik kifüggesztett hirdetést is. A „Beszkárt“ hirdetése azt mondja: „Kisszakaszos utasok csakis a

kocsiperselybe való egyidejű érembedobás mellett szállhatnak fel.“ A villamos szűkszávú falusi vendége a hivatalos hirdetés elolvasása után nem szólt semmit. De hogy romlatlan nyelvérzékével nem értette, mert nem érthette meg ezt a magyar szokines ruhájába öltöztetett zengzetes németességet, az szent bizonyos! Pedig nem is oly nehéz a magyaros szöveg. Íme: Tessék a kisszakaszos pénzt a perselybe bedobni. Másképp felszállni nem szabad!

Baj van a világítási üzemmel is. A multkor világítási zavart akartam bejelenteni. A távbeszélő névsorában hiába kerestem az illetékes osztályt V. betű (villamos világítás), de B. betű (Budapest székesfőváros hivatalai) alatt is. A távbeszélő hivatal kérdésemre azt válaszolta, hogy rossz nyomon járok. Ne V. meg B. betű alatt keressem az osztályt, hanem — E. betű alatt, mert nem Világítási művek, vagy Villamos művek a neve, hanem — *Elektromos művek!*

Karácsony táján művészi hatású hirdetés jelent meg a villamos kocsijain. Csak egy szó volt a szöveg: *Takarékgáz*. Három héttel később s ugyanott még szebb hirdetést láttam, — be irigyelhetik nyelvünk művelői a művészetek művelőit! — szövege meg: *Olesó a takarékgáz, használja!*

A *takarék* szó jelentése „összegyűjtött s félretett holmi, pénz stb.“ *Takarékgabona* tehát félretett gabonát, *takarékpénz* félretett pénzt jelent. De, mert a hirdetésekben hiába kerestem okosulást, s mégis szerettem volna tudni, hogy mily célra, mily módon takarékolnak gázt, a Gázművek igazgatóságához fordultam fölvilágosításért. A nyomtatott ismertetőből megtudtam, hogy például a kétszobás lakás bérlője negyven köbméterig 20 filléres, azonfelül 12 filléres egységárat fizet a gázért. De azt is megtudtam, hogy ez a *takarékgáz!* Azt mondja a füzetecske többek között: „*Ügyelátszik* (egybeírva, rövid u-val, *vessző nélkül*) mégis van *abban a takarékgázban valami*“. Hát bizony van: hibás szóösszetétel, sült németesség! Mert az újszülött *takarékgáznak* a német *Spargas* volt a keresztapja! Hogy a *Spargas* szót miképpen magyarítsuk? Tessék a *takarékgáz* ügyében hirdetett pályázatot a *Spargas* jó magyarítására kiterjeszteni. Néhány szólás itt következik: Olesó, kisárú, kivételes árú, csökkentett árú gáz. Vagy: Ha kisárú gázt használsz — takarékkönyv gazdájává válsz!

Negyedik a rendben Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága. Január elején hirdetéseinek örvendetesen hosszú sora jelent meg az utcákon. Jómagamat leginkább a Belvárosi művelődési *telep* meg az Iparművészeti *telep* hirdetése érdekelt. Az első nem csupán azért, mert az idegen nyelvek tanulóit kezdők, *újkezdők*, *erőskezdők*, haladók, *középhaladók* stb. csoportjára osztja, hanem mindkettő első sorban a *telep* szó használata miatt.

A *telep* szó a kódexek kora óta ismert *telepedik* igéből a nyelvújítás kezdetén, elvonás útján keletkezett. A *telep* szó jelen-

tése „Lager, Sitz, Niederlassung, Kolonie“ (Szily, A nyelvújítás szótára). Beszélhetünk a százados-úti művésztelepről, mert egy nagy kert közepén tíz-tizenkét műtermi épület áll; nevezhetnők a közös telken épült klinikákat gyógyító telepnek. De az egy-egy iskolai épület tantermeiben működő nyelvi, könyvkötészeti és más hasonló tanfolyamok nem telepek. Művelődési, iparművészeti tanfolyamok, iskolák, intézetek azok.

*

A nyelvünk épségét bomlasztó élősdiék sokfélesége között a legveszedelmesebb az idegen szók használata, meg a magyar szó ruhájába bujtatott idegen szellem megnyilvánulása: a magyartalan szófüzések, szerkezetek, szólások.

Újabban mind erősebben mutatkozik a köznyelv szókinésének zsugorodása is. Az emberek nyelvi háztartásukat szegényesen szűkös szókészlettel viszik. Nyelvük mind erőtlenebbé, szürkébbé válik. A ritkán használt szók emlékképe idővel elhomályosodik. Az elhomályosodás egyik következménye pedig — példákat mutattunk — a szó hibás használata.

A példák könnyen nyújtható tömege helyett négy fővárosi intézmény egy-egy jellegzetes esetét ismertettük. Mi tehát a tenni-való? Allítson székesfővárosunk polgármestere a Népművelési Bizottság mellé Nyelvművelő Intézetet! A Nyelvművelő Intézet a főváros valamennyi hivatalának, intézményének tanácsadója lenne nyelvhelyességi kérdésekben, de nemcsak a főváros hivatalainak, hanem mindenkinek, aki útbaigazításért hozzáfordul. Mindenekelőtt pedig fölülvizsgálná kibocsátás előtt a főváros hivatalainak szabályrendeleteit, szabályzatait, hirdetményeit, átíratait, szerződéseit, egyszóval mindazokat az írásokat, amelyek a közönség elé kerülnek.

Az eszme nem tőlünk ered. Bevált példára hivatkozhatunk. A német birodalomban kiváló eredménnyel működik a *Deutsches Sprachpflegeamt*. Ennek a hivatalos intézménynek a működéséről a *Deutscher Sprachverein* folyóirata, a *Muttersprache* számol be hónapról-hónapra. Ennek a folyóiratnak a nyomán (1937. áprilisi és májusi füzet) a *Sprachpflegeamt* munkájából a következőt emeljük ki: Fölülvizsgálta több városi hivatal ügyiratait; egy erdészeti hivatal iratait; egy szakiskola ügyrendjét; egy nagyipari vállalat iratait; egy író kéziratát; magyar költemények német fordítását. Szakértői véleményt adott nyelvhelyességi kérdésekben; az igazságügyi minisztériumnak, az *Arbeitsfront* vezetőségének, az ipari- és kereskedelmi kamarának.

Székesfővárosunk vezetősége nem egy példát adó alkotására hivatkozhat a magyar közművelődés terén. Kérjük: cselekedjék ugyanígy nyelvünk védelmének szent ügyében! Kövesse a maga hatáskörében a nagy német példát. Vegyünk át egyszer a némettől olyat, aminek a magyar nyelv nem kárát vallja, hanem hasznát látja!

*

Ez a cikk már a szedő kezében volt, amikor megtudtuk a következőt:

Folyóiratunk decemberi füzetének „Székesfővárosunk polgármesterének figyelmébe!” című cikke a villamos szakaszjegyeinek magyartalanságára hívta föl a polgármester figyelmét; fejtegetéseinek velejét ez a mondat fejezi ki: központi nyelvvédő szervet kérünk a városházára! Örömmel jelentjük, hogy folyóiratunk fölhívásának máris van eredménye: megváltozott a szakaszjegy szövege! A régi jegy így szólt: „Érvényes a kifüggesztett beosztás szerinti két kisszakasz beutazására. A jegy további használata, másra való átruházása a büntető törvénykönyvbe ütközik. Átszállásra nem érvényes. A kalauz a felszállás helyének megfelelő kisszakaszszámot lyukasztja a jegyen.” A jegy új szövege íme ez: „Ez a jegy két egymáshoz csatlakozó kisszakaszra érvényes. Átszállásra nem jogosít. Két kisszakasznál nagyobb távolságra való használata visszaélés, amiért törvényszabta büntetés jár. A kalauz a felszállás helyének megfelelő kisszakasz számát a jegyen lyukasztással jelöli.”

A nyelvművelés leggonoszabb ellensége a közömbösség. A polgármester úr gyors cselekedete ígéretet jelentő esemény. Rászolgált a nyelvvédelem munkásainak mély hálájára! Hittel teli reménnyel várjuk fővárosunk hivatott vezetőjének további intézkedéseit!

Loványi Gyula.

Tót vagy szlovák?

Polner Ödönnek a Magyarosan 1939. évi 1—2. számában megjelent hasonló című cikkéhez több hozzászólást kaptunk.

Zsoldos Benő ny. kir. ítélőtáblai bíró örömmel üdvözli Polner Ödön helyes felszólalását, amelyben találó észrevételekkel sürgeti a *tót* név szerzett jogaiba való visszahelyezését. Már csak azért is időszerű és megokolt e név további használata, mert hiszen az a bizonyos trianoni csehszlovák állam-képződmény is megszűnt, így hát minek sértegesse továbbra is ez a Trianon-szagú „szlovák” név az ilyentől idegenkedő magyar füleket? Hozzászólását így fejezi be: Illesszük mi csak a már történelmi hangzású és emlékü *tót* szavat a magyar nyelvben az őt megillető régi helyére.

Tariska Lajos, a rimaszombati kir. törvényszék elnöke nem ért egyet Polner Ödön indítványával. Álláspontját részletesen igrakszik megokolni. Abból indul ki, hogy akik a csehszlovák uralmat csehszlovák hivatalokban „végigélvezték”, igen élénken emlékeznek arra az ideges felfortyanásra, amellyel a „tót” szó használatára a csehek és a szlovákok mindig válaszoltak. Az 1918. évi október hó után néhány évig a Csehszlovák köztársaságban Magyarországot szóban és írásban nem „Madarsko“-nak, ha-

nem „Uhorsko“-nak nevezték. Ez a kifejezés nem tetszett az ott maradt magyarságnak, de nem tetszett Magyarország akkori államférfiainak sem. A tisztviselőkkel ugyanis hivatalosan közölték, hogy a magyar kormány felszólalására megtiltják az „Uhorsko“ kifejezés használatát. E helyett a „Madarsko“ szót kellett használni és ezt is használták következetesen ők is, a csehek is és a szlovákok is. Mi vezette a magyar kormányt felszólalásában? Bizonyára az érzékenység is, meg az is, hogy az „Uhorsko“ kifejezés szokatlan, és eredete legalább is homályos volt.

Az 1918. évig a szlovákokat magyarul tótoknak neveztük. Ez a kifejezés akkor annyira általános, sőt kizárólagos volt a Felvidéken élő nemzetiség megjelölésére, hogy mindnyájan nagyot néztünk volna, ha valaki a becsületes drótot egyszerre *szlovák*-nak nevezi. Nem is tudtuk volna bővebb magyarázat nélkül megérteni ezt a kifejezést, hiszen a „tót“ szó annyira benne élt nyelvünkben. De a Csehszlovák köztársaságba zárt magyarok húsz év alatt elfelejtették és törölték szókincsükből a *tót* kifejezést és mindenki megszokta helyette a *szlovák*-ot.

Azért, hogy most néprajzilag csaknem teljesen elválasztottak bennünket a szlovákoktól, még sem okunk, sem jogunk nincs ahhoz, hogy a visszavárt szlovák testvéreket az esetleges visszatéréskor „olyan megszólítással üdvözljük, amelytől azok menten újabb Trianon után kiáltanak“.

Ma a nemzeti eszme államokat épít és államokat robbant szét. A nemzeti érzést a tőlünk távolabb élő népeknél sem ildomos próbára tenni. Annál kevésbé ildomos és ajánlatos azoknál a népeknél, amelyekkel a sors közösségbe kovácsolt vagy közösségbe kívánczunk vissza.

Tariska Lajos fejtegetését azzal a megjegyzéssel közöljük, hogy a Magyarosan a „tót“ és „szlovák“ szók használatának kérdésében már több alkalommal kifejezte a maga álláspontját. (V. ö. Magyarosan II, 21, 59, 61—62, VIII, 16, 33.) Meggyőződésünket az imént ismertetett okfejtés sem ingatta meg. Egyébként ebben a kérdésben minden további felszólalást feleslegesnek tartunk és a vitát lezárjuk.

Hírek.

Az Országos Ügyvédszövetség Igazságügyi Nyelvművelő Szolgálatának nevében dr. Boda Ernő ügyvéd, m. kir. kormányfőtanácsos a közelmúltban azzal a megkereséssel fordult a visszacsatolt Felvidék törvényszéki elnökeihez, hogy a jogi nyelv művelése érdekében létesülts a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságával együttműködő Szolgálatukat támogatni szíveskedjenek. Felhívása visszhangjaként a kassai kir. törvényszék elnökétől a következő átiratot kapta:

Örömmel állok a mélyen tisztelt Ügyvédszövetség nyelvmű-

velő szolgálatába és szívesen teszek meg mindent a nyelvművelés sikere érdekében. Az utolsó húsz év alatt szomorúan tapasztaltam nyelvünk romlását, különösen itt, a Felvidéken. A politikai viszonyok miatt természetesen nem sokat tehettem nyelvünk magyarsága érdekében, legfeljebb szűkebb társaságban és egyik-másik magyarnyelvű periratban javítottam a hibákat és gondoskodtam arról is, hogy a Magyarosan című folyóirat minden számát megkapjam. A felszabadulás után saját elhatározásomból hivatalos felhívást köröztettem a vezetésem alatt álló kir. törvényszék alkalmazottai között és ebben felhívtam figyelmüket a Magyarosan című folyóirat áldásos munkájára. Ennek a felhívásnak eredményeképpen negyvenkét bíró és segédhivatali tisztviselő rendelte meg a Magyarosan-t. Ezek után nem szerénytelenség, ha a kassai kir. törvényszéknél az előadói tisztelet magam akarom betölteni. — Forgách Tivadar s. k., a kassai kir. törvényszék elnöke.

Hasonló értelmű átiratok érkeztek dr. Boda Ernőhöz az ungvári és rimaszombati, valamint a beregszászi kir. törvényszék elnökétől is.

A német gazdasági minisztériumnak nemrég megjelent rendelkezése az újsághirdetések, reklámok és cégelnevezések között teremt rendet. A cégek és a különféle hirdetések nem lehetnek idegennevelők, hanem csak német szavakat és elnevezéseket tartalmazhatnak. A hirdetésekben sem vallási, sem történelmi neveket nem lehet felhasználni. A hirdetések szövegében csak a való tényállást szabad megemlíteni, és a különféle anyagok elnevezése és minőségük meghatározása csak a való tényállást tartalmazhatja.

Ezzel kapcsolatban megemlítjük, hogy a Modiano-gyár magyarországi vállalata gyártmányait (szivarkapapiros és hüvely) *Diadal*-ra keresztelte el, s hirdetőtábláit ennek megfelelően, nagy költséggel átfestette. Tette pedig ezt azért, mert magyar közönségnek magyar nevű gyártmányokat akar adni. Példáját sok más gyár is követhetné.

Az olasz törvénytarban rendelet jelent meg, amely szerint a jövőben olaszországi színházak, mozik, hangversenytermek, nyilvános tánchelyiségek és más szórakozóhelyek nem használhatnak idegen neveket. A római színházak közül ez a rendelet keveset érint, de a moziknak és a mulatóhelyeknek régi és meggyökeresedett, idegen elnevezései közül annál több esik áldozatául.

A nyelvvédő mozgalomba a mezőtúri ref. gimnázium ifjúsága is bekapcsolódott a folyó iskolai év elejétől. Az Ifjúsági Önképzőkör-ben Nyelvvédő Szakosztály alakult. Minden osztálynak van két-két nyelvőre. Ezek összeírják a tanulók körében elhangzott magyartalanságokat, megfigyelik a kirakatok, cégtáblák felírásait, a hivatalos vagy egyéb falragaszokat és hirdetéseket, s ha valahol hibát találnak, feljegyzik és gyűlés elé viszik. Figyelemmel kísérik a két helyi lapot is a magyarosság szempontjából.

ÜZENETEK

F. T.-nak. — Levele minden megállapításával egyetértünk. Nagy örömünkre szolgál, hogy a jogásznyelv magyartalanságait a maga hatáskörében igyekszik kiküszöbölni. Amit a mostanában felkapott s az újságokban már a nevetségig köznapivá koptatott kifejezésekről ír, az annyira helytálló, hogy készséggel közöljük leveléből: „Bámulatos, hogy a művelt közönség milyen gyorsan tanulja el a helytelen, értelmetlen, dagályos kifejezéseket. A sajtó jár elől rossz példával. Jön egy új kormány, egészen bizonyos, hogy politikai *vonalvezetése* nem változik. A régi kormányok nem pályáztak ilyen mozdonyvezetői babérokra és megelégedtek azzal, hogy politikájuk *iránya* a régi maradt, hasonló *célokkal*, nem pedig *célkitűzéssel*. A mai kormányok, államférfiak, egyesületek stb. ugyanis csak *kitűzik a célt*, csak *célkitűzéseik* vannak, — a *célt* elérni valószínűleg nem is akarják. Elég, ha változatlanul ragaszkodnak valamilyen *tengelyhez*, ha „beható megbeszélést folytatnak“, akkor biztosan *átütő sikerük* lesz. Szereplésük a „forró siker jegyében“ folyik le, miért is az érdekeltek „nagyszabású ünnepség keretében“ ünneplik őket, s ez az ünneplés az ilyen vagy amolyan „*akció keretében zajlik le*“.

v. V.-nak. — „Beszédet, előadást, ülést tart“: ezek ma már bevett kifejezések, bár kétségtelenül német eredetűek. *Beszédet tart* helyett magyarosabb a „beszédet mond“, *előadást tart* helyett egyszerűen ez: *előad.* Az „ülést tart“ kifejezést azonban nem helyettesítheti az „ülést hív egybe“ — mint levelében ajánlja, — mert az ülés vagy gyűlés egybehívása nem jelenti mindig a megtartását. Szíves figyelmeztetését és a nyelvvédelem iránt tanúsított érdeklődését hálasan köszönjük.

D. J.-nek. — A vármegyei és városi testnevelési és népgonozó felügyelőségek és kirendeltségek új elnevezései csakugyan kifogásolhatók a szabatosság szempontjából. Különösen képtelen a következő elnevezés: M. kir. Budapest Székesfőváros Katonai Parancsnoksága. Helyesen így kellett volna az elnevezést fogalmazni: Budapest székesfőváros m. kir. katonai parancsnoksága.

L. K.-nak. — A helyes írásmód a következő: Nagyméltóságú dr. N. N. vallás- és közoktatásügyi *miniszter úrnak*. Nagy kezdőbetűvel csak a megszólításban írjuk a „miniszter úr“ szót, címzésben, akár a borítékon, akár a levél belsejében, kis kezdőbetűt használunk.

Laptársainknak, íróársainknak. — Számon akarjuk tartani a napilapokban, folyóiratokban, könyvekben szétszórt nyelvújító és nyelvhelyesbítő cikkeket. Az ilyen lappéldányoknak és önállóan megjelent munkáknak szíves megküldését kérjük Putnoky Imre szerkesztő címére.

A szerkesztésért Putnoky Imre felelős, a kiadásért Gergely Pál.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt., Bpest. Tel.: 111—003.

HIVATALOS STÍLUS.

A Műegyetemi Felvételi, Tanulmányi, Tandíjmentességi és Fegyelmi Szabályzat 202. §-ának 1. pontjában foglalt rendelkezéseknek megfelelően értesítem, hogy mivel Ön sajtó útján elkövetett osztályelleni izgatás és ugyancsak sajtó útján elkövetett nemzetrágalmazás vétségéért jogerősen háromhónapi fogházbüntetésre ítéltetett, a m. kir. József Nádor Műegyetem rektori tanácsa a folyó évi november hó 24-én tartott ülésében hozott határozatával az idézett szabályzat 199. §-ának 1. pontja, valamint a 208. §. alapján elrendelte, illetőleg megindította Ön ellen — a szabályzat 200. §-ának 1. pontjában említett előzetes vizsgálat mellőzésével — a fegyelmi eljárást, mert a szóbanforgó szabályzat 171. és 172. §-ában foglalt rendelkezések szerint az Ön műegyetemi fegyelmi felelőssége még nem szűnt meg, mivel Ön a múlt tanév II. félévében a műegyetemre be volt iratkozva s így a szabályzat 169., illetőleg 208. §-a alapján a műegyetemen kívül tanúsított magatartásáért, illetőleg a szóbanforgó ítélettel sújtott vétkes cselekményének a műegyetemi rendre és a műegyetem becsületére való kihatásához képest a műegyetemen is felelősségre vonható.

A magyar kir. pénzügyminiszter f. é. december 3-ik napján 194.956/1935. IV. a. fő. szám alatt kelt rendeletével a Nagykunsági Takarékpénztár kisújszállási bejegyzett céget a szolnoki kir. törvényszék Ct. I. 6/43/1915. számú végzése alapján 1934. január 8-áig megillető s az 1933. évi december hó 10-én kelt 171.106/1933. II. a. számú pénzügyminiszteri leirattal 1935. évi január hó 8-áig, majd pedig az 1935. évi január hó 3-án kelt 177.151/1934. II. a. számú pénzügyminiszteri leirattal 1936. évi január hó 8-áig meghosszabbított fizetési halasztás időtartamát az 1800/1934. ME. sz. rendelet 1. § a alapján 1937. évi január hó 8. napjáig meghosszabbította.

MAGYAR NYELVVÉDŐ KÖNYV

Közrebocsátották:

PINTÉR JENŐ ÉS MUNKATÁRSAI.

Harmadik kiadás.

36.000—40.000 példány.

Budapest, 1939.

Ara két pengő.

A pénzt postautalványon a következő címre kell küldeni:

REGÉNYI SÁNDOR, BUDAPEST, VII., BARCSAY-UTCA 5.

MAGYAROSAN

a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának megbízásából szerkesztett és kiadott nyelvművelő folyóirat.

A Magyarosan február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 30 fillér. Az előfizetési díjat a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalának 44.888. számú postatakarékpénztári folyószámlájára tessék befizetni vagy postautalványon beküldeni a következő címre: A M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatala. Budapest, V., Akadémia-u. 4.

Putnoky Imre szerkesztő lakása: Budapest, I., Márványutca 35. (Kéziratok, cserепéldányok, könyvek.)

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága.

Elnök: Pintér Jenő. — Helyettes előadó és a Magyarosan szerkesztője: Putnoky Imre.

Tagok:

Az Akadémia I. osztálya részéről: Csathó Kálmán, Csengery Ferenc János, Csűry Bálint, Gyomlay Gyula, Horger Antal, Horváth János, Keményfy János, Klemm Antal, Melich János, Mészöly Gedeon, Nagy József Béla, Pais Dezső, Sági István, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József, Vikár Béla, Voinovich Géza, Zlinszky Aladár, Zolnai Gyula, Zsirai Miklós.

Az Akadémia II. osztálya részéről: Hegedüs Loránt, Lukinich Imre, Madzsar Imre, Nagy Miklós.

Az Akadémia III. osztálya részéről: Kaán Károly, Kenyeres Balázs, Szily Kálmán, Verebély László.

A Kisfaludy-Társaság részéről: Radó Antal.

A Természettudományi Társulat részéről: Gombocz Endre.

A Nyelvtudományi Társaság részéről: Bárczi Géza.

Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács részéről: Harsányi Zsolt.

Meghívott tagok: Dengl János, Halász Gyula, Hindy Zoltán, Juhász Jenő, Kodály Zoltán, Márkus Miksa, Östör József.

VIII. ÉVF.

1939.

3. FÜZET

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVMŰVELŐ BIZOTTSAGÁNAK MEGBÍZÁSÁBÓL

PINTÉR JENŐ
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

PUTNOKY IMRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1939.

TARTALOM.

NAGYOBB CIKKEK.

lap

Zolnai Gyula: A Nyelvművelő Bizottság célja, eszközei és kilátásai (III.)	97
Édes Jenő: Hibák az alárendelt mondatok szerkesztésében (II.)	106

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Ferenczy Géza: Tisztítsuk meg beszédünket a pucol szótól!	119
Zolnai Gyula: Elmegyünk a Vigbe	113
Loványi Gyula: Új szók a politika szótárának nyelvében	115
Meskó Lajos: Strand = mart	118
Péchy Zoltán: Utcajelző tábláinkról	119
Bárczi Géza: Tallózás	121
Jacobi Lányi Ernő: Erdélyi emtékek	122
Juhász Jenő: Az a, az névelő szomorú sorsa	123
Halász Gyula: Magyarkodás	124

SZÉLJEGYZETEK.

Loványi Gyula: Félvér	125
Jacobi Lányi Ernő: Arja	126
Handlovits Miklós: Kikeresztelkedni, kitérni	126
Majunke József: Az igekötők hóbortja	127
Márkus Jenő: Bitter csokoládé	127
Aradi László: A mai színírálat műnyelve	127
Csengery János: Tünik	127

ÍRÓINK MAGYAR NYELVE.

Gazdasági tanácsadó.	
Ism. Tiszamarti Antal	128
Nagy Magyarország szakácskönyve.	
Ism. Márkus Jenő	129

KÖNYVSZEMLE.

Gyomlay Gyula: A felolvasó- és szavalóművészetéről.	
Ism. Putnoky Imre	130
Nemes Zoltán: Az élőbeszéd fésülése.	
Ism. Tardos Károly	131

LAPSZEMLE.

Folyóiratok és napilapok nyelvvédő cikkei	132
---	-----

FIGYELŐ.

A Nyelvművelő Bizottság ülései	139
Buzás Dezső: A M. T. I. magyarsága	141
Hírek	142

ÜZENETEK.

Öt üzenet	143
-----------	-----

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

NAGYOBB CIKKEK

A NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG CÉLJA, ESZKÖZEI ÉS KILÁTASAI.

Írta: Zolnai Gyula.

(Harmadik közlemény.)

III. Azzal a kérdéssel is érdemes foglalkoznunk: van-e valami *kilátás* a Nyelvművelő Bizottság működésének sikerére? Hiszen föladatunk kétségkívül igen nehéz, és szereplésünket némely részében szélmalomharcnak tekintették.

A nehézségek kétségtelenek. Nehézségbe ütköztünk már azzal is, hogy nem találkozhattunk mindjárt egyértelmű helyesléssel, hogy némelyek a nyelvművelés munkájára, illetőleg irányítására nem tartottak bennünket illetékeseknek, és hogy némely elveinkkel — így főképpen az idegen szókra vonatkozókkal — nem mindenki ért egyet. Az ilyen ellenünk szegezett nézetekkel való harc munkánkat nehezíti ugyan, azonban természetes velejárója minden eszmehirdetésnek, a nyelv ügyének pedig csak használhat, mert ezt az érdeklődés előterébe vonja, s az elvek tisztázódására és előbb-utóbb megegyezésre vezethet.

Működésünk fő nehézsége magában a föladat természetében rejlik. A különböző álláspontok és fölfogások egy nevezőre hozásának nehézségén fölül ugyanis a nyelvközösségre való hatás maga is olyan cél, amelynek teljes egészében való elérése szinte lehetetlen. Ámde ez a sorsa csaknem minden szép és nemes eszmének, és az eszmékről, valamint célpontjukról, az eszményekről, mégsem szabad lemondanunk. Az irodalmi és társadalmi nyelvközösség annyi egyénből áll, hogy valamennyiükre hatnunk alig lehet. A nyelvszokás hibáinak és magyartalanságainak továbbterjedését és megrögződését tehát egészen megakadályoznunk lehetetlen. Az élőbeszédben fölbukkanó nyelvhibák és magyartalanságok a nyelvfejlődésben nagy szerepet játszó utánzó-ösztőnnél fogva — amint már megjegyeztük — gyorsan terjednek tovább, és kellő ráeszmélés és ellenőrzés hiányában az irodalom nyelvébe is behatolhatnak. Az írott szón azonban közzététele előtt lehet és

kell is javítanunk. Az író a hibát önmagán is ellenőrizheti, és tudással meg fegyelmezettséggel el is kerülheti.

A Nyelvművelő Bizottság nemescélú igyekezetét mindezen nehézségek ellenére sem tartjuk kilátástalannak. A kilátás esélyeit két irányban kell fontolóra vennünk, úgymint a *mai* és a *jövő nemzedék* szempontjából.

A *mai nemzedékre* nézvést legnagyobb kilátásunk akkor lehetne, ha a napisajtó vezetőit és munkásait célunk szükséges voltáról teljesen meg tudnók győzni, és ha ezek folyóiratunkat és kiadványainkat állandóan szorgos figyelemmel kísérnék, figyelmeztetéseinket és tanácsainkat megszívlelnék és követnék. Mert kétségtelen dolog, hogy — amint már az előbbi fejezetben is kiemelttem — az irodalmi termékek közül a hírlapoknak, mint mindennapos és legáltalánosabb olvasmánynak, van az irodalmi és a társalgási nyelvre a legnagyobb hatásuk. Ezen a területen már eddig is biztató jeleket figyelhetünk meg. Hegedüs Lorántnak és a nagy veszteségünkre oly korán elhunyt lelkes bizottsági tagnak, az erős magyar érzésű, kiváló nyelvművésznek, Kosztolányi Dezsőnek megállapítása szerint „az egész sajtóban látható a magyar szavak felülkerekedése“ (l. Pesti Hírlap 1933. dec. 21, 3. l. és vö. Msn. V, 40). Magam is örömmel figyelhettem meg, hogy nem egy divatos idegen szó helyett eredeti magyar kifejezések kezdenek kisebb-nagyobb mértékben tért hódítani.* Csak tovább kell tehát haladnunk a megkezdett úton. Mikor tollunkból egy-egy érezhetően idegen szó pattan elő, eszméljünk föl egy pillanatra, és nem hiszem, hogy a következő szempillantásban ne tudnók legtöbbször megfelelő igaz magyar szóval, lelkünkbeli lelkezett eredeti kifejezéssel föleserélni. És ami első alkalommal, siető munkánkban egy pillanatnyi megállásra kényszerített, az a második és következő alkalmakkor már minden zökkenő nélkül, magától (ahogy ma még németesen mondjuk: *spontán*) fog végbemenni.

Az irodalmi nyelvnek ezen örvedetes jelenségén kívül, amely a nyelvi öntudat ébredését és nemzeties megmozdulását jelenti, a Bizottság eddigi működésének a mai nemzedékre való üdvös hatását a nyelvi társadalomnak több részében is örömmel állapíthatjuk meg. A m. kir. posta vezérigazgatósága elhatározta, hogy új üzletszabályzatát a jó magyarság szempontjából is átnézeti (l. Msn. II, 46). A székesfővárosi Törvényhatósági Bizottság egyik közgyűlésén indítvány merült föl, hogy a bizottság és a társörvényhatóságok csatlakozzanak az Akadémia nyelvművelő mozgalmához (l. Msn. IV, 30). Az 1935-i közgyűlés határozatot is hozott arra, hogy a székesfőváros hivatalai, intézményei és üze-
mei a hivatalos rendeleteket, átiratokat, fali hirdetéseket, körleveleket és egyéb nyilvános közléseket mindenkor a magyar nyelv-

* E megfigyeléseimet. — a Magyarító Szótár és a Nyelvvédő Könyv kiégésítéséül is — külön szándékozom elősorolni.

helyesség és nyelvtisztaság törvényeinek figyelembevételével készítsék, és hogy a szabályrendeletek szövegezése is így történjék. Ezt a határozatot a székesfőváros polgármestere egyik 1938-i rendeletével a székesfőváros alkalmazottainak újból figyelmébe ajánlotta (l. Msn. VII, 142). Később a főpolgármester is intézett a polgármesterhez egy átiratot, amelyben elégedetlenségét fejezi ki a fővárosi hivatalok nem eléggé gondos nyelvhasználata miatt, és utasíttatja őket legalább azoknak a rendeleteknek gondosabb szövegezésére, amelyek a nagyközönség elé kerülnek (l. Msn. VII, 238). Ezenkívül a székesfőváros tanügyi vezetősége is elismerésre méltó kezdeményt tett azzal, hogy a Pedagógiai Szeminárium 1938/39-i tanfolyamának tárgyai közé a magyar nyelvhelyességet is fölvette (l. uo.). Az Országos Ügyvédszövetség 1937. évi soproni vándorgyűlésén nevezetes mozgalmat indított a törvényhozási és általában a hivatalos nyelvnek magyartalanságoktól való megtisztítása ügyében: célravezetőnek mondotta ki, hogy minisztériumaink a törvénytervezetek és rendeletek szövegét magyarság szempontjából fölülvizsgáltassák; hogy a rendeletek szövegezőit a jó magyarság szemmeltartására állandóan utasítsák; hogy az alájuk rendelt vagy szabályrendelet-alkotó joggal fölruházott hatóságokat hasonló eljárásra bírják, és általában minden hivatalos írás fogalmazásában e követelmény megtartását elrendeljék; hogy az igazságügyminisztérium a törvényesszövegek nyelvi szempontból való átvizsgálására bírákból, irodalmi szereplésű ügyvédekéből, hivatásos írókból és a magyar nyelv egyetemi tanáraiból állandó tanácsot szervezzen, és az ítélőtáblák elnökeit hívja föl a bírói határozatok magyarságának gondozására mind az ítélőtáblai tanácsok, mind a táblák fölügyelete alá tartozó bíróságok működése terén, stb. (l. Msn. VI, 120—22, 161, 165—68; VII, 79).

A Nyelvművelő Bizottság föllépésének nagyobb hatása legkorábban sporttársadalmunkban mutatkozott. A Nemzeti Sport című lap csakhamar hozzálátott idegen, különösen angol szavaktól hemzsegó sportnyelvünk megtisztogatásához, és buzgó fáradozásának már eddig is számos életrevaló és forgalomba is jutott magyar kifejezés lett az eredménye (l. Msn. I, 97; legutóbbi műszómagyarító pályázathirdetését l. VII, 236). A Magyar Országos Tornaszövetség pedig versenyszabályainak átdolgozása alkalmával nemcsak az idegen szokat küszöbölte ki, hanem a helytelen magyar szakkifejezéseket is helyesekkel igyekezett pótolni (l. Msn. II, 42). Amint folyóiratunk egyik munkatársa megállapíthatta, sportnyelvünknek ez a magyarosító mozgalma minden várakozást fölülmult (l. Msn. IV, 157). A Magyar Elektrotechnikai Egyesület kebelében szótárbizottság alakult egy *Villamossági Szótár* készítésére (l. Msn. VI, 161; elhatározásukat dicsérettel említve, bátrak vagyunk mindjárt azt is ajánlani: vegyen föl az egyesület maga is egészen magyar nevet: Magyar *Villanyműszaki* Egyesület). Misángyi Vilmos műegyetemi tanár a *Technika, Magyar*

Mérnökök Lapja útján a *mechanikai technológia* műszaki kifejezés magyarítására, a műegyetem egy-egy tanszéke pedig több szakműszó magyarítására pályadíjat tűzött ki (l. Msn. VI, 87). Pávó Elemértől *Idegen-magyar Műszaki Szótár* címmel (Budapest, 1938) igen becses magyarító könyv jelent meg (ismertetését l. Msn. VII, 169). A Magyar Szabványügyi Intézet elhatározta, hogy a „Marques de fabrique ou de commerce, classification des produits“ stb. című berni műben (1935.) felsorolt több mint 20.000 ipari termék (áru) nevét magyar szójegyzékkel egészíti ki és négy nyelvű szótárként kiadja, s tervéhez Bizottságunk közreműködését is kérte (l. Msn. VII, 179). Az Ipartestületek Országos Központja örömmel csatlakozott az idegen mesterszók megmagyarosítását célzó mozgalmunkhoz, e végből fölhívta a különféle ipartestületeket a kézművesipari nyelv megmagyarosításában való közreműködésre, és máris tekintélyes anyagot gyűjtött össze (l. Msn. VII, 141, 179). A tanonciskolák tantestületeiben bizottságok alakultak a mesterségi, illetőleg szakmai szavak összegyűjtésére és magyarítására (l. Msn. VI, 164). Hasonlóképpen alakultak nyelvvédő bizottságok a szakipariskolákban is, és a budapesti kávéháztulajdonosok szakirányú ipariskolájának tanári testülete az ipartestületi elnök közreműködésével már össze is állította a *Kávésók Szakszótárát* (l. Msn. VII, 90 és 178). A húsipari idegen szóknak (pl. *ficli, flakszni, zájtnbug!* stb.) magyarral helyettesítése már megindult, és a Mészárosok és Hentesek Lapjának 1938-i 30. számában egy lelkes hangú cikk végén a mészárosok, hentesek és más húsiparosok műhelyszótára olvasható (l. Msn. VII, 174). *Műszerészek Műhelyszótára* címmel egy gyár tanulóiskolájának Értesítőjében 260 műszerészipari szóznak jegyzéke jelent meg, és elnökünk jelentése szerint ötvennél több ipari és kereskedelmi szójegyzék készült már, amelyekből egy nagy szakszótár lesz összeállítható (l. Msn. VII, 33, 179—180 és lásd még a 173. lapon a Magyar Iparosnevelés című lap ismertetését). A Sütőiparosok Lapja 100 idegen szóznak, a VI. ker. iparostanonciskola Értesítője több iparág idegen szavainak magyarítását közölte (l. Magyar Nyelvőr LXVII, 85). Serénységgel folyik az egyes kereskedelmi ágak szakszótárainak egybeállítása is (l. Msn. VII, 34), fáradhatatlan elnökünk pedig *Magyar Kereskedők Nyelvvédő Könyve* címmel (Budapest, 1938) a kereskedőknek is hasznos útbaigazítót adott kezükbe. Az életbiztosítás szakszótára is megjelent már a Közgazdasági Közlemények 1938-i évfolyamában (l. Msn. VII, 78).

A Nyelvművelő Bizottság működése számtalan fölőiratban és szaklapban is visszhangot keltett. A szerkesztők föltűnő helyen és föltűnő szedésben kérik munkatársaikat, hogy a nyelv tisztaságára ügyeljenek, így például a Közgazdasági Szemle szerkesztősége (l. Msn. VI, 88). Buzdító és tanácsadó cikkek is jelentek meg, amelyek az illető szakban vagy foglalkozási ágban a magyaros nyelvhasználat szükségét hangoztatják és módját megvilá-

gítják. Így a Magyar Biztosítástudományi Szemlében (az 1935-i évf. 11—29. lapjain, e szakban, mint fentebb említettük, meg is jelent már egy szótár), a Magyar Iparosnevelésben (l. Msn. VI, 158 és 173), a Néptanáítók Lapjában (l. Msn. VI, 159), a Sümeg és Szentgrót című lapban (imádságaink szövegének magyarosabbá tételéről, l. Msn. VI, 160), a Fodrász Ujságban (l. Msn. VII, 28 és 76), a Magyar Művelődésben (l. Msn. VII, 28), a Magyar Szárnyas-kerékben (l. Msn. VII, 30), a Napkeletben (l. Msn. VII, 31), a Balatoni Kurirban (egy cikk a Balatoni Intéző Bizottság figyelmét a nyelv magyarosságára is fölhívja, l. Msn. VII, 75, hozzá fűzhetjük, hogy a lap mindjárt a nevét is magyarosabbá tehetné), a Csendőrségi Lapokban (a cikk a csendőrség szolgálati nyelvének leggyakoribb magyartalanságait állítja egybe és helyesbíti, (l. Msn. VII, 76), a Családi Körben (l. Msn. uo. és 171), az Ipartestületek Lapjában (l. Msn. VII, 76), a Kerületi Híradóban (a cserkészeket buzdítja egy cikk a nyelvművelő mozgalom támogatására, l. Msn. VII, 77), a Kir. Közjegyzők Közlönyében (l. Msn. uo., a cikk a közjegyzői irány magyarosabbá tételét célozza), a Lakatosmesterek Lapjában (l. Msn. VII, 78), a Magyar Közgazdaságban (l. Msn. uo.), a Rakétában (jegyzéket ad a helytelen kifejezésekből, l. Msn. VII, 79), a Szabolcsi Kereskedőben (l. Msn. VII, 80 és 127), az Akaratban (l. Msn. VII, 124), a Budapesti Női Divat Kalapkészítők Ipartestületének Értesítőjében (l. Msn. VII, 124 és 224, az utóbbi helyen ismertetett szám a női kalaposok műhelyszótárát is közli már), a Festék Újságban, a Hímzés és Fehérnemű című lapban, a Magyar Drogistában (e hármat l. Msn. VII, 124), a Magyar Kárpitos Iparban (l. Msn. VII, 124 és 225, az utóbbi helyen ismertetett szám a paplanos ipar köréből közöl számos új szót), a Magyar Tanítóképzőben (a cikk a rajztanítás mesterszavaira állít össze egy magyarító sorozatot, l. Msn. VII, 125), a Mezőtúr és Vidékében (l. Msn. uo.), a Nyugati Órszomban (a német hatásnak erősen kitett sopronvidékieket buzdítja a cikk az idegenszerűségek kerülésére, l. Msn. VII, 126), a Rekláméletben (a cikk a hírverés körébe vágó idegen szavak magyarítására tesz javaslatot, l. Msn. VII, 127, a VII, 226. lapon ismertetett szám pedig a könyvnyomtató mesterség nyelvének dudvált kezdi gyomlálni), a Veszprémi Hirlapban (a Veszprémben tapasztalható magyartalanságokra hívja föl a cikk a figyelmet, l. Msn. VII, 128, a VII, 227. lapon ismertetett szám pedig a magyar kereskedőket a magyarul és magyarosan való beszédre és írásra buzdítja), a Búvárban (l. Msn. VII, 170), a Katolikus Nevelésben (a cikk imádságaink szövegének magyarosabbá tételét kívánja, l. Msn. VII, 172), a Magyar Gyorsíró Szemlében (l. Msn. VII, 173), a Magyar Könyvbarátok Diáriumában (l. Msn. uo., megjegyezzük, hogy a lap maga is egészen magyar nevet vehetne föl, ezt pl.: M. K. Naplója), a Mészárosok és Hentesek Lapjában (l. Msn. VII, 174), a Női Divatban (l. Msn. uo.), az Orvosi Hetilapban (l. Msn. VII, 175), a Pesti Tőzs-

dében (l. Msn. VII, 177), a Tükörben (l. Msn. no.), a Vendéglősök Lapjában (l. Msn. VII, 178) és a Postás Útban (ennek cikke a postások figyelmét hívja föl a nyelvvédő mozgalomra, l. Msn. VII, 226); a Színházi Élet pedig pályázatot hirdetett 58 idegen eredetű színházi szónak magyarítására (l. Msn. VII, 32). Itt említem meg a Magyar Földrajzi Társaság elnökének egy lelkes közgyűlési megnyitóját, amely a tudományos nyelv és irány magyarosságának szükségét hangoztatta és az e téren tapasztalható számos magyartalanságra részletesen figyelmeztetett (l. Msn. VI, 119), valamint egy debreceni egyetemi tanárnak külön buzgalmát, aki a magyar nyelv hathatós védelme ügyében körirattal fordult a tiszántúli szellemi élet irányítóihoz (l. Msn. VII, 224).

Íme egy jókora seregszámla a nyelvi társadalmunk legkülönbözőbb ágazataiból zászlónk alá sorakozott lelkes harcosokról! Megelégedés töltheti el lelkünket e meglepő hatás láttára.

A fény mellett azonban árny is szokott meghúzódni. Nem látunk elég hatást a tudományos világ, az államférfiak, az országgyűlés és általában a nyilvános közélet területén. A tudományos műszók magyarítása ügyében szétküldött kérésünkre (l. Msn. I, 79; II, 46) a tudományos társaságok közül eddig csak három szak művelői vizsgálták át műnyelvüket és terjesztették erre vonatkozó javaslatukat a Bizottság elé, úgymint: a Magyar Szemorstársaság (l. Msn. IV, 146), a Magyar Numizmatikai Társulat és a Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság, és a tudományos irányon sem tapasztalhatunk javulást (l. például folyóiratunkban *Az új magyar stílus virágoskertjéből* című cikkek tudományos idézeteit: VII, 45, 138, 188, 234). Hogy államférfiainknak, az országgyűlésnek és általában a nyilvános közéletnek nyelvét a fölösleges idegen szók kedvelése és ezerszer megrótt idegenszerűségek és nyelvhibák mennyire magyartalanná teszik ma is, azt minden ép magyar nyelvérzékű hírlapolvasó maga is észreveheti és megállapíthatja.

Természetes dolog az is, hogy a nyelvi társadalom föntebb bemutatott lelkes megmozdulásának eredménye magán a mai nemzedék nyelvén azonnal, máról holnapra észrevehetőbben nem jelentkezhetik. Idő kell ahhoz, amíg a ma emberei a maguk megszokott szavainak és kifejezéseinek hibás vagy idegenszerű és magyartalan voltáról szélesebb körökben tudomást szerezhetnek, amíg róluk — a mozgalom üdvös voltát belátva — lassanként leszokhatnak. Azért kétségtelen, hogy a nyelvművelés igazi eredményei főképpen a *jövő nemzedékben* fognak megvalósulni, ha tudniillik az iskolák a nemes cél érdekében minden tőlük telhetőt megtesznek. Ezen a téren nagy reményre jogosít Pintér Jenőnek, a budapesti tankerület főigazgatójának az a lépése, amelyet még bizottsági elnökké választása előtt tett, s amelyet közlönyünk méltán mondott eseménynek nyelvművelő mozgalmunkban (l. Msn. VI, 33). Ez a lépés egy megbecsülhetetlen fontosságú és folyóira-

tunkban egész terjedelme szerint közölt körlevél, amelyet Pintér Jenő a budapesti középiskolák, képzőintézetek, felső kereskedelmi iskolák, felső mezőgazdasági iskolák és polgári iskolák igazgatóihoz intézett. Ez a körlevél határozottan kimondja, hogy az Akadémia nyelvművelő fáradozásának teljes sikere csak akkor lehet, ha a küzdelemben az iskola is egész erejével bekapcsolódik, és ezért a főigazgatói irat a nevezett-fajta iskolák minden tanárának elsőrendű kötelességévé teszi a magyar nyelv ápolását, a magyar nyelvérzék fejlesztését. Ennek a célnak az elérésére a körlevél értelmében minden tárgy tanítási óráján törekedni kell, a magyar nyelv tanáraitól pedig ezenkívül elvárható, hogy valamennyi osztályban néhány órát külön is szenteljenek a nyelvtisztítás munkájának. A nevezetes irat e főintézkedésen kívül számos részletes utasítást és tanácsot is ad a tanártestületeknek a nyelvápolás céljából, és tervezetet kíván tőlük a cél megvalósítására vonatkozólag. Pintér Jenő a körlevele alapján csakhamar keletkezett iskolai nyelvművelő mozgalomról a vidéki tankerületi főigazgatókat is tájékoztatta, és fölkérte őket is a cél érdekében való közreműködésre (l. Msn. VI, 162). Ezek, valamint a benedekrendi főapát is elhatározták, hogy a főnhatóságuk alá tartozó iskolákban a nyelvművelés munkáját teljes együttérzéssel támogatni fogják (l. Msn. VI, 164). Elnökünk ezenkívül a középiskolai tanárokból egy nagyobb nyelvművelő csoportot alakított (l. Msn. VI, 163) és közreműködésükkel összeállította a gyakorlati célú és áttekinthető *Magyar Nyelvvédő Könyv*-et (Bpest, 1938.), amely megjelenése évében rövid idő alatt már második kiadást is ért. A nyelvművelés hatályosabb előmozdításának kérdését az elnök ezenfölül a neveléstudományi és oktatásügyi folyóiratok szerkesztőivel is megvitatta, és a nyelvművelés munkájában való közreműködést ezek is megígérték (l. uo.). Már a rendkívüli fontosságú körlevélnek is megvolt mindjárt a hatása. A budapesti tanárság lelkesen és tettekre készen szegődött a jó ügy szolgálatába (l. Msn. VI, 97), és a tanulók az évvégi értesítők tanúsága szerint szintén nagy bizalmat fejtenek ki nyelvünk eredetiségeinek és tisztaságának tanulmányában és megvédésében (l. Msn. VII, 181, 229). Hasonló eredményről szólhatunk a vidéki tankerületek iskolai nyelvművelő munkáját illetően is (l. Msn. VII, 180).

A nagy fontosságú főigazgatói lépés nyomában következett elnöki munkásság tárgytalanná fogja tenni azokat a panaszokat, amelyek az iskolai magyar nyelvtanítás ellen eddig joggal fölhangozhattak (l. például Msn. IV, 129; VI, 47), hogy t. i. tanáraink és tanítóink eddig nem vetettek elég súlyt a gondos és magyaros beszéd és írás tanítására. Az a nemzedék, amely iskoláinkban Pintér Jenő intézkedései alapján nevelődik, erős nyelvi öntudatot és nemzeties nyelvi lelkiismeretet visz majd az életbe magával és mind írói, mind közéleti pályáján, mind pedig mindennapi társalgásában meg fogja őrizni a nemzeti nyelv eredeti, tősgyökere

szellemét, mert föl lesz kellően szerelve mindazokkal az ismeretekkel, amelyek a helytelen és magyartalan nyelvhasználat elkerüléséhez okvetetlenül szükségesek. A mai nemzedék tudásából ezek az ismeretek, sajnos, legnagyobb részt hiányzanak, és utólagos beléoltásuk nehezebben viheto keresztül. Az iskolai lelkes nyelvüvelö mozgalom azonban, főképez azon oknál fogva, hogy a tanárság az ügyet a szülöi értekezleteken is tárgyalni szokta (l. Msn. VI, 162; VII, 180), a családokra, tehát a társadalom minden rétegére is hatással lehet.

Mindezekben a mozzanatokon fölül még három körülmény is hozzájárul a kilátásainkban való bizakodáshoz. Egyik: folyóiratunk előfizetőinek fokozatos szaporodása (l. Msn. VII, 82, 180; egy vidéki gimnáziumban a tanulóknak csaknem fele járátja a Magyarosán-t, l. uo. 183). Másik: a *Magyar Nyelvvédö Könyv* iránti nagy érdeklödés, hogy t. i. első kiadásának 25.000 példánya néhány hónap alatt elkelt, és a második kiadása is elfogyott már (l. az utóbbinak előszavát és Msn. VII, 220). Harmadik: hogy a magyar rádióban is rendszeres előadások folynak a nyelvvédelem érdekében (l. Msn. VII, 31, 82, 140, 152, 178).

Nyelvüvelö törekvésünk tehát a fönt előadott társadalmi megmozdulások és a fokozódó érdeklödés után reménnyel kecséget, mert nem szabad elfelednünk, hogy irodalmunkban már két biztató példa is van a tudatos nyelvüvelés sikerére, nevezetesen a XIX. század első évtizedeiben lefolyt nyelvüjítésben és a 70-es években megindult nyelvhelyesbító mozgalomban. Amannak nagy hatását nyelvünk fejlődésére ma már senki sem vonja kétségbe, az Akadémia megbízásából megindult Magyar Nyelvör iskolájának pedig a nyelvüjítés szertelenségeinek megfkekezésében és a természetesebb és magyarosabb nyelvüvelésnek irodalmi elvvé emelésében szintén megvolt a maga érdeme.

A biztató kilátás szempontjából örömmel utalhatunk arra a nézetváltozásra is, amelyet egy olyan írónkban tapasztalhatunk, aki föllépésünket annak idején kicsinyléssel és gánccsal fogáilta (l. Msn. I. 64, 85), és ma Nyelvvédö Könyvünk sikerének örül és föladataink megvalósulását nem tartja lehetetlenségnek (l. Msn. VII. 226, a Pesti Napló 1938 okt. 5-i cikkének ismertetésében). Ezzel szemben legkevésbbé sem zavarnak bennüket egy ifjú nyelvésznek hányaveti gúnyolódásai, aki éppen akkoriban rázta le az iskola porát és — amint ő nevezi — „akadémia-egyetemi“(!) folyóiratunkkal való alaposabb megismerkedés nélkül máris följosogítotttnak érezte magát arra, hogy nemescélü fáradozásunkat szélmalomharcnak, söt *szélmalomharcoskodásnak* minösítse, és hogy bennünket „bankár és tudós új nyelvüjítőknak“ nevezzen.¹

¹ Hogy ez a bírálónk folyóiratunkat csak híreböl ismeri, kitétszik a közevetkező megjegyzéséböl: «csak tisztogatók könyveiben, írásaiban található [a *tárbeszélö* szó], a purista úr a valóságban már „telefonál“». Aki nemcsak látatlanban gúnyol, hanem olvas is bennünket, az tudja, hogy mi bizony a *telefo-*

Ez a nyelvészünk ugyanis a szükségtelen idegen szók elleni küzdelmünket — ebbeli álláspontunk ismerése nélkül — betyéken leki-csinylelve, *Nyelvi nemzetköziség* (hát akkor miért nem internacionálizmus?) című leckéztető, de esetlenül írt elmefuttatását ezzel a főtágast álló mondattal fejezi be: „Nyelvtisztítóink, vigyázat, ne írtsuk [így!] az európaiságot, csupán az értelmetlenségek, a rosszhangzás, a helytelen kiejtés és szóhasználat ellenségei legyenek;¹ itt lehet szélmalomharcuknak eredménye“ (Literatura VIII, 311). Nos, ha szélmalomhare a mi működésünk, akkor egyáltalán nem lehet eredménye; ha pedig — *itt* vagy *ott* — eredménye lehet, akkor máris nem szélmalomhare. De lehet-e vajjon az idegen szók szükségtelen áradata és az eredeti szók elhanyagolása² ellen való küzdelmünket is szélmalomharcnak nevezni? Szélmalomhare volt-e a nyelvújítás, amelynek sikerült százakra menő addigi deák szavaink ,nyelvi nemzetköziségétől’ megszabadítani bennünket? Nem ismeri vagy elfeledte-e a ,nyelvi nemzetköziség’ hangoztatója, amit Sandfeld-Jensen a nyelvtisztító törekvések sikeréről mond, mikor erre mintegy követendő például a magyar nyelvújítás szavaira is hivatkozik (Die Sprachwissenschaft 71. l.)?! A mi nyelvtisztító törekvésünk csak akkor volna szélmalomharcnak tekinthető, ha az egész magyar irodalom *Literatura* volna, és ha minden művelt magyar (Literaturai nyelven: *kultúr*magyar) olyan nemzetközi jellegű volna, mint amilyent a *Nyelvi nemzetköziség* című cikk írójában bámulhatunk, aki egybek között nyilvánvalóan annak is örül, hogy a kunágotai, kübekházi, kiskunmajsai és szőregi *falusi* társaságban is megvan már a — *korruptió* (Literatura VIII, 310). Sátáni gúnnyal minden nemes törekvést, amely egészében el nem érhető célt tűzött ki, szélmalomharcnak lehetne nevezni. A világbéke eszméjét Erasmus óta hiába hirdetjük. Szélmalomhare-e azért a népek békéjére való törekvés? A vallás legszebb erkölcsi elveit nem tagadja-e meg a földkerekség millió meg millió pontján és — mondhatjuk — minden pillanatban az emberiség? Szélmalomhare-e tehát ezeknek az elveknek a hirdetése is? Az ilyenféle éretlen és főnnhéjázó megjegyzések nem téríthetnek el bennünket a nemes céltől, mert buzdít az a tudat, hogy az irodalom nagyobb része megértéssel és tisztelettel kíséri, sőt támogatja is küzdelmünket. Ez a tudat nyújt nekünk kilátást nyelvünk ügyében való fáradozásunkhoz.

Ha az a fölbuzdulás és az a serény munka, amely a nyelv-művelés nemzetibbé tétele végett nyelvi társadalmunknak fönt

nálást budapesti németajkú honfitársainktól szükségtelenül fölkapott szónak tartjuk a régebbi, magyarabb kiejtésű *telefonoz* helyett (l. Msn. I, 49, 85). A *bankár* minősítéssel pedig a fiatal tudós a Bizottságnak egy olyan tagjára céloz, akit az Akadémia összeessége és a Kisfaludy-Társaság is tagjaként tisztel. sőt Tudós Társaságunk azóta tiszteleti tagsággal is kitüntetett.

¹ Az iménti l. személyével önmagát is közénk számította-e?

² L. az előbbi fejezetben már idézett, *Miben áll a mi küzdelmünk az idegen szók ellen?* című cikkünket (Msn. II, 97—100).

elősorolt ágazataiban megindult, egyik tagadhatatlan gyöngénk jeleként nem marad szalmaláng (ezt a kifejezést a maga jellemző külön értelmében alig ismerik más nemzetek), akkor a Nyelvművelő Bizottság nem végez hiábavaló munkát, nem harcol szélmalomharcot, és nyelvünk már a mai nemzedék ajkán és tollán is hovatovább magyarabbá válik, a jövő nemzedékén pedig mindenestre magyarabb, tehát nemzetesebb lesz.

HIBÁK AZ ALÁRENDELTE MONDATOK SZERKESZTÉSÉBEN.

Írta: Édes Jenő.

(Második közlemény.)

Igen gyakori kötőszavunk a *hogy*. Ennek a használatában arra kell törekednünk, hogy ne fűzzünk egymáshoz több alanyi, tárgyi, mód- vagy célhatározó mondatot, mert ha mindegyik evvel a kötőszóval fog kezdődni, beszédünk igen egyhangúvá lesz. Pl. „Tudom, *hogy* régi vágvad, *hogy* Firenzében tölthess pár hetet, *hogy* Tintoretto képeit tanulmányozhasd“. Ezen a bajon könnyen segíthetünk a *hogy* kötőszó elhagyásával vagy a mondat szerkezet átalakításával. A célhatározó mondatot ugyanis beolvaszthatjuk a főmondatba *végett* névutóval, a módhatározó mellékmondatot is eltüntethetjük *nélkül* névutóval, s akkor a *hogy* halmozása megszűnik. Pl. „Látom, *hogy* vidám életet élsz, *a nélkül, hogy* szüleid segítségére rászorulnál“. Ez a mondat *hogy*-ok nélkül sokkal jobban hangzik: Látom, vidám életet élsz szüleid támogatása nélkül is. Érdemes megfigyelni, hogy a nép milyen ügyesen kerül el ezt a kötőszót. Ha ugyanis a mellékmondat kérdő vagy felszólító tartalmú, a nép csaknem mindig elhagyja a *hogy* kötőszót. Pl. „Mondd csak, mi járatban vagy?“ „Tudod-e, mit ígértél?“ „A bíró azt kérdezte tőlem, láttam-e vagy hallottam-e a civódást? A jegyző azt izente, holnap menjek be a hivatalába. Az ügyvéd azt tanácsolta, kössünk egyességet“. A nép ily módon elkerüli, hogy két kötőszó, vagy egy kötőszó és kérdőszó kerüljön egymás mellé, ami erőtlenné és lapossá teszi a gondolat kifejezését. Ez a jelenség feltűnt Arany Jánosnak is. Prózái dolgozataiban kikelt az ilyen torlódások ellen, aminők: *hogy mily, hogy mennyi, hogy mikor, hogy meddig, hogy ki, hogy mi* ... stb.

A nép beszéde nyugodtabb, megfontoltabb, mint a köznyelvet beszélő városi emberé. A nép egyszerű eszközökkel nagyobb nyomatékot és fordulatosságot tud adni kijelentéseinek, mint a választékosságot szándékosan kereső művelt ember. Ha valami nagyot akar mondani, vagy lelkiállapotát akarja éreztetni, sokszor rövidre fogja a mondókáját s még a kötőszót is elhagyja. Erős

bizonykodásokban igen sokszor csak egy szóból áll a főmondata, kötőszót sem tesz utána, és ha kiejtését megfigyeljük, azt is észrevesszük, hogy némi szünet után emelkedettebb hangon folytatja a beszédet. Máskor meg az alanyi vagy tárgyi alárendelés viszonyát nem *hogy* kötőszóval érezteti, hanem a főmondatba tett módhatározó szócskával segíti kifejezni. Ilyen bizonykodások és erős állítások pl. a következő népies szerkezetű mondatok: „Igaz, tévedtem, de hiszen más is téved! Látod, nem bottal ver az Isten! Tudom, fele sem tréfa a dolognak. Remélem, használt neki a lecke“. A kedélyhangulat kifejezésének népies formái a következő *hogy* nélküli alárendelések: Lásd, ez fáj nekem! Hidd el, az Isten is megáld érte! Gondold csak, a Julis visszaküldte a jeggyűrűjét a vőlegényének! Módhatározós erős állítások a következő *hogy* nélküli kijelentések: Jól tudom, még az apja szerezte azt a birtokot. Biztosan állítom, nincs annak még betevő falatja sem. Szent igaz, tizenketten voltunk testvérek!

Evvvel szemben a köznyelv, a hivatalos nyelv halmozza a *hogy*-ot, s amikor már megsokallta, változatosság kedvéért *miszerint*, *miképp* vagy *miként* szókkal helyettesíti. A Budapesti Hírlap egyik régebbi számából való a következő idézet: „A Wolff ügynökség abban a helyzetben van, *miképp* kijelentheti, *hogy* ily ülés nem volt.“ Fiatalabbskori írásaiban, különösen hírlapi tudósításaiiban Jókai Mór is nagyon szerette a *miszerint*-et. Az *Életképek* c. folyóiratban csemege gyanánt külön rovatban találta fel a közönséget izgató csendemondákat és híreket. *Mi hír Budán* c. rovatát olvasgatva, jóízűen mulathatunk ma is a nagy író szellemeskedésein, stílusában azonban meglepődünk a kötőszók használatán. Az *Életképek* 1847. évfolyamából veszem az alábbi példákat. A 29. lapon a Honderűhöz és a Divatlaphoz való írói viszonyáról ír Jókai s rövid egymásutánban négyszer használja a *miszerint*-et *hogy* helyett. Így szól: „Kívánjuk, *hogy* tudja meg a világ, *miképpen* mi fő kötelességünknek tartandjuk azon hangot eltalálni, mely kollégáink irányában a legtettszetősebb leend...“ Valamivel alább azt újságolja, hogy Bajza József elvállalta a Nemzeti Színház aligazgatóságát. Erről az örvendetes hírről ezt a szokatlanul kuszált, tizenötszörösen összetett tudósítást olvasuk: „Ügy hisszük, *hogy* egy lélekket alatt ennél kívánatosabb hírt nem oszthatnánk ki; *mert noha* hatáskörének napjai kényszerítő körülményeknél fogva, *mik azonban* nem leendnek kényszerítő körülmények, igen rövid időre vagynak szabva, azon hitben biztunkban, *miszerint* e minden tekintetben kedvezőnek nevezhető alku minél továbbra terjesztését mindazok, *kik* a nemzeti színház ügyeit hatalmukban és szívükön hordják, kívánatosnak érzendik, ki merjük mondani: *miképp* e nemzeti intézetünk fölvirágzását reményeink legbiztosabbikának tartjuk, s rajta leszünk, *hogy* mennyire csekély erőnk és befolyásunk engedi, e reményünk teljesültének akadályai minél kevesebb számban gördüljenek Bajza működésé-

nek útjába.“ Találomra nyitom fel a könyvet az 509. lapon. Itt is három *miszerint* van a budai tudósításban, de van egy igazán szokatlan *mely szerint* is. A dunai gőzhajózási társaság kapja Jókaitól a következő gúnyos elismerést: „Kénytelenek vagyunk megdicsérni a gőzhajózási társulatot azon szíves gondoskodásáért, *mely szerint* az utazók számára rendelt gőzöket rendszeren úgy telerakatja szurkos és kátrányos s más efféle ragaszkodó ponyvával leterített málhaneműekkel, *hogy* bármely oldalról fújjon is a szél, az utazó a szurkos Csimborasszók árnyékában mindenkor biztos menedéket talál.“ Pedig Jókai kitűnően tudott magyarul, de gyorsan készült hírlapi cikkeiben alig fordított valami gondot a stílus magyarságára és művésziességére.

Furcsa és szabálytalan módja a *hogy* kiküszöbölésének a főnévi igenévvel történő mondatösszevonás. Ezt a csúnya germanizmust nyelvünk sem az alanyi, sem a tárgyi, sem a célhatározó mondatokban nem tűri meg, írónk mégis elégszer használják a következő esetekben: 1. Ha a főmondatban mutató vagy meghatározó névmás, esetleg határozószó már előre sejtet valamilyen következményt. Pl. „A koplalás arra tanította, máskor jó lesz megbecsülni a garast“. „Elég gyáva volt bűnét be nem ismerni“. „Ahhoz nem volt ereje lemondani régi szenvedélyéről“. 2. Ha a főmondat valamelyik szavára vonatkozó értelmező mellékmondatot igenévvel olvasztjuk be a főmondatba. Pl. „Kossuth már fiatalon lelkesedett a gondolatért Ausztriától függetleníteni Magyarországot“. Helyesen: ... *hogy* Magyarországot függetlenítsé Ausztriától. „A törekvés, felkeresni a magyarok őshazáját, keletre vitte Kőrösy Csoma Sándort.“ Jó magyarsággal: Kőrösi Csoma Sándort az a törekvés vitte keletre, *hogy* felkeresse a magyarok őshazáját. 3. Elhatározást, kérést, szükséglet kifejező igék után sohasem állhat ilyen mondatösszevonás. Pl. „Feltette magában bosszút állani“. „Kéri az összeget kezéhez kiutalni.“ „Örvendek Önt hajlékomban üdvözölhetni.“ „Szükségesnek véltem mindezt elmondani.“

Sok embernek a figyelmét elkerüli, hogy a kérdő tárgyi mondatokban el szabad ugyan hagynunk a *hogy* kötőszót, de az állítmányt sohasem tehetjük felszólító módba, mint a német vagy a latin nyelvben. Hibásak tehát az ilyen mondatok: „Folyton azt tudakolta, mi legyen az oka szomorkodásának.“ „Az ember nem tudhatja, melyik eljárás vezessen biztosan célhoz. A német így beszél: Man kann nicht wissen, welches das beste sei. Ezt a mondatot jó magyarsággal így fordítjuk: Az ember nem tudhatja, melyik a legjobb. Nem mondhatjuk így ... melyik legyen a legjobb.

Végül a *hogy* használatára vonatkozólag tudnunk kell, hogy a tagadást, tiltást, akadályozást és ellenkezést jelentő igék után magyarosabb a tagadó, mint az állító mellékmondat. Pl. „A polgármester megtiltotta, hogy a lakók a padláson ne tartsanak éghető holmit.“ „Vonakodott beismerni, hogy nincs tudomása a történetekről.“ „Fájdalma akadályozta meg, hogy tovább ne beszéljen.“

A többi alárendelő kötőszó számos hibás használata közül csak a következőket említem meg:

1. *Ha* kötőszó helyett ne használjunk *amennyiben*-t, mert ennek csak akkor van helye, ha részleges korlátozást akarunk vele kifejezni. Németesen hangzik a következő mondat: *Amennyiben* egészséges leszek, elmegyek a vadászatra. Helyesen: Ha egészséges leszek... stb. Valaha a Bach-korszakban ránkzúdult a német tisztviselők hada, azok honosították meg és terjesztették el fogalmazványaikban az *insoweit*, *insofern* kötőszókat, s ezek mintájára terjedt el az *amennyiben*.

2. Megengedő mondatokban tartsuk meg a mi jó magyar köztöszavainkat, a *habár*-t és a *noha*-t; ezek ugyanis sokkal szebben hangzanak, mint a három részből álló *dacára annak, hogy...* Feltűnő németesség van a következő mondatban: *Dacára annak, hogy* kevés jövedelme volt, mindig juttatott valamit a koldusoknak. Helyesen: *Habár* kevés jövedelme volt, mégis mindig juttatott valamit a koldusoknak.

3. Két alárendelt mondat összekapcsolásához elég egy kötőszó. Kettőt ne használjunk! Felesleges szószaporítás van pl. a következő mondatokban: Olyan ajándékot kapott, *mint amilyenre* régen vágyott. Értelmesebben: Olyan ajándékot kapott, *amilyenre* régen vágyott. Eltorzított mondat kelekezik, ha egyszerre alárendelő és mellérendelő kötőszót is használunk. Pl. „Megdagadt az arca, *minthogy* ugyanis fogat húzatott.“ Ebben a mondatban egy okhatározó és egy magyarázó kötőszó van. Az egyik teljesen eleendő.

4. Ne tévesszük össze az időhatározó *miután* kötőszót az okhatározó *minthogy*-gyal. Ez a tévedés a kereskedelmi levelezésben szinte mindennapos. Jobb cégek is így írnak: „*Miután* a rendelt áru kifogyott, a szállítást nem eszközölhetjük. *Miután* a havi részletet nem kaptuk meg, behajtását ügyvédünkre bíztuk.“ Ez a mondat is az okot akarja megnevezni, nem pedig az időt, azért helyesen így kell fogalmazni: *Mivel* a részletet nem kaptuk meg... stb.

5. A magyar a *-ván, -vén* képzős határozó igenevet idő-, mód- vagy állapothatározó mondatok összevonására használja, de okhatározó mondatokat ma már nem rövidít vele. Ne mondjunk tehát ilyesmit: „Testvéremet kórházba szállították eltörvén a lábát“, hanem nevezzük meg az okot a szokásos kötőszókkal: Testvéremet kórházba szállították, *mert* eltörte a lábát.

6. Végül szenteljünk némi figyelmet a tagadó célhatározó mondatnak. Ennek *hogy ne* vagy *nehogy* a kötőszava. Ez utóbbi lazán jelöli meg a viszonyt, magyartalan is és kétségtelenül a latin *ne* kötőszó hatása alatt terjedt el. Régebben főként a félést jelentő igék után használták. Dugonics még így írt: „Attól kezdtem tartani, *nehogy* az ebek harmincadjára vonassam.“ Ma egyszerűbben és magyarosabban így alkotjuk ezt a mondatot: Attól tartottam, *hogy* az ebek harmincadjára kerülök. Ma jó magyarsággal így

figyelmeztetünk valakit: „Vigyázz, *hogy* az utcán el *ne* gázoljanak!“ Hibás az összefűzés másik módja, amikor ezt mondjuk: Vigyázz, *nehogy* elgázoljanak! A német szereti a célhatározót *um zu* igeneves szerkezettel kifejezni. Ezt sokan majmolják, körülírják gondolatukat a német minta szerint, pedig az ilyen szerkezet legtöbbször nem is igazi célt fejez ki, hanem csak eseményeket vagy tényeket sorol egymás mellé. Ebből világos, hogy nyelvünkben ilyenkor nem célhatározó, hanem mellérendelt mondatokra van szükség. Pl. „Elszenderült, *hogy* soha többé föl *ne* nyissa szemét.“ Helyesen: „Elszenderült és sohasem nyitotta fel többé a szemét.“ „Elbujdosott, *hogy* soha többé vissza *ne* térjen.“ Helyesen: „Elbujdosott és sohasem tért vissza.“

Ha a mondatszerkesztések ismertetett főbb szabályait megtartjuk, annyit mindenestre elérünk, hogy értelmes és magyaros színezetű lesz beszédünk. A stílus finomabb sajátságait azonban nem tanulhatjuk el ilyen könnyen. Kevés embernek van meg az a képessége, hogy gondolatait hangulatosán, élénken és művésziesen tudja kifejezni. Így csak a költők és jelesebb írók tudnak írni. Ha meg akarjuk őket közelíteni, sokat kell olvasgatnunk. Műveik olvasgatásából nagy hasznunk lesz, sok szépet elsajátíthatunk az ő stílusművészetükből. Aki sokat olvas, nemcsak gondolatokkal gazdagítja lelkét, hanem finomabb kifejező készségre is tesz szert, mert a többször látott nyelvtani és stilisztikai formák erősítik a nyelvérzékét, tudatossá teszik a szabályokat. Ezért olvassuk a jelesebb magyar írók műveit, s akkor szebb és tökéletesebb lesz a nyelvünk.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Tisztítsuk meg beszédünket a *pucol* szótól!

Így mondom: beszédünket. Mert ez a nem nagyon „puccos“ jövevény mintha egyelőre kerülné a papiros fehér mezejét; tiszteltre méltó szégyenlősségében még nem érzi magát odavalónak. Ám annál otthonosabban forog nyelvünkön. Nemesak a városiakén, hanem a finom magyar ízeiket, zamatokat csettintgető falusiakén is. Eleinte még szájukba illőbben így mondogatták: *pucová!*, de ezt ma már túlságosan parasztinak vélik, hát lehántanak egy rendet ragasztékából, „póri“ magyar jellegéből, s pucérabban így ragyog: *pucol*.

Gyermekkoromban szülőföldemen már ismerték ezt a *subick*-től, *puccpasztától* maszatos idegen szót, de nem mázoltak be vele annyi mindent, mint mai nap. Akkor még csupán a lábbelit, a puskát meg a rézmozsarat *pucolták*. Másfélét csak elvéve. Hosszú évek multán a nyáron huzamosabb ideig éltem eleim falujában, s kedvemre kigyönyörködhettem magamat édes szép anyanyel-

vünknek e régi kútfejenél. Nem győztem betelni az áradó sok szépséggel. Az ihletett szavaknak, kifejezéseknek, szólásoknak buzgó fakadásában, sajátos hangulatokat áramoltató kapcsolódásában, képeket villantó szemléletességében, a lélek messzi tájait társító bátor, eredeti szokelléseiben szinte a nyelvteremtődés ősi titkai nyiladoztak.

Bámulatos, kincses gazdaság! Igazán nem szorulnánk rá afféle jöttment bitang szavakra. Csak erőt kellene vennünk szellemi renyhességünkön, szárnyára biztatnunk porban vergődő vagy aszfalton bágyadozó képzeletünket, nem volna szabad annyira elrévülnünk az idegenen, öntudatosan kellene élnünk avval, ami magyar, ami lelkünkbelől lelkedzett!

Mennyi szedett-vedett ringy-rongy! Mennyi idegen éktelenség! Mennyi fülszajdító kakukfia-szó még tősgyökeres mese- és nótafáink táján is!

Főként ez a *pucol*, ez nyilallott belém folyton mint valami rossz fajta fájás. Minduntalan mindent *pucoltak*, szakadtáig, töréséig, izetlenedéséig. Szívbeli örömömre volt a vége-érhetetlen tisztogatás, törölgetés, sikárolás, öblítés, takarítás, fényesítés, mosogatás, meszelés, mosdatás, söpörgetés, csiszálás, cseszetelés, hámozás, tisztálás, mondom, örültem a szenny, szemét enyészetének, a rozsdá vesztének, csak az fájt, hogy a *pucol*, ez a maga hazájában tisztos és tiszta, de nálunk magyar földön piszkos szó, tüstént be is szennyezte tisztálkodásukat és a magyar nyelvet.

Pucolták az evőeszközöket (az „eszeájg“-ot), nem pedig *tisztogatták*, *sikálták*, *zsúrolták*, *csiszolták*, *csiszálták*, *fényesítették*. *Pucolták* a sárgaréz dolgokat, midőn *fényesítették* őket. *Pucolták* a tűzhely lapját (a „sporhelt platnijá“-t), amikor — úgy láttam — *kefélték*.

A sáros udvarról belépő gyermeknek is *le* kellett *pucolnia* cipőjét, pedig ő erre a paranesszóra csak *meztörölte* a gyékényen; azután még dörgedelmesebb leckéztetésre maga *kipucolta*, a helyett, hogy *ki-* vagy *meztisztította* vagy esetleg *kitakarította* volna. Rászóltak, hogy tányérjából a kis maradékot *pucolja ki* rendesen, pedig ugyanannyi fáradsággal így is mondhatták volna, vagy amúgy: „*Takarítsd ki!*“, „*Kanalazd ki egy csöppig!*“, „*Ne hagyj ám benne semmit!*“, „*Megedd!*“ A szegény gyerekek, urambocsá', még az orrát is úgy kellett *kipucolnia*, amidőn pedig annak rendje-módja szerint *kifújta* zsebkendőjébe, *meztörölte*. Lefekvés előtt fogát is *pucolta*, vagyis *mosta*.

A eselédlynak a leforrázott baromfit *meg* kellett *pucolnia*, bár egyszerűen *megkoppaszthatta* volna. A „krumplit“ is *pucolták*, holott kiskoromban még *hámozták*. Ugyancsak *pucolták* a borsót, babot is, mikor *kifejtették* vagy *tisztogatták*, *tisztálták*. Mert hát miért nem mondhatná lányának vagy eselédjének a gazdasszony, mikor odaadja neki a zöldbabot, hogy lemesse a hüvelyek végeit, fehúzza szálkájukat: „*Tisztáld ezt a babot!*“ (t. i. hogy csak a hasz-

nálható tisztája maradjon meg; a *tisztáz* igét én nem igen használnám ilyen értelemben, mert az falun is, városon is mást szokott jelenteni: *tisztázzák* a gyereket, midőn tiszta ruhát adnak rá, *tisztázzuk* a kérdést, — ha ugyan nem a „problémát“! — *tisztázzuk* az irkafirkát).

Egy bácsi hajnyírás közben így utasította műkedvelő fodrászát: „A nyakamból is jól *kipucold* ám, János!“ S az erre kicset-tegette az ollóval, *kinyírta* onnan a sok piheszört.

A *búcsú* előtti nagy sütés-főzéskor sok diót *pucoltak*, én is segítettem benne, én azonban *törtem* és *fejtettem*. „Ahá! — derülhetne rám valaki kárörvendőn — tehát nem lehet egyetlenegy szóval kifejezni! Ide mégis csak kell a *pucol*!“ Nem kell! — harsogom vissza, — Mert itt is mondhatjuk így: „*Tisztáld* azt a diót!“ vagy: „*Belezd*...!“ (t. i.: Szedd ki a belét!), vagy ha valaki szereti az igekötős nyomósítást, így is parancsolhatja: „*Belezd ki* azt a diót!“ (Különbén a „*Törd meg* a diót!“ kifejezéshez rendesen *azt* is hozzáértik, hogy „és fejtsd ki!“) Talán már akad olyan valaki is, aki a dió zöld burkát, kopácsát szintén úgy *pucolja le*, noha ennek a műveletnek megnevezésére van egy egészen külön kocsányon termett szavunk: diót *kopálni*.

Úgy illik, hogy a *búcsú* vigadalom nagy napján az ablakok is ragyogó szemmel mosolyogjanak; hát *megpucolták* őket. Mintha már elfelejtették volna földiim, hogy régente még *ablaktisztítást* műveltek.

Egy szombati estén, a vasárnapra készülődés szorgos munkájában odakiáltott egy gazda a béresének: „*Pucold össze* a szalmát ott a kazal körül!“ A legény *összetakarította*. Közben egy szélördület ezt a bánatos sóhajt csapta oda fülembe a kertek alól, a temetőből: „Ejnye, fiam, ha engem a végső tisztességadáskor, már jó régen, olyan szépen *eltakarítottatok*, mért nem tudtok most is olyan takaros magyarsággal beszélni! Ha ma halok meg, talán már engem is úgy *pucoltok el*! Félek, rettegek, hogy *takarmány* helyett nemsokára *pucolmányt* hordotok innen a mezőről.

A hosszú távollét után sorra látogattam rokonaimat, a temetőben nyugovó dédjeimet, ükeimet is. Valaki odasutogja a szolgálót az egyik sírdombhoz és kéri: „*Pucold ki* a virágok közül azt a gazt!“ A leány *kigyomlálta* (*kitépte, kiszaggatta*). Újra sóhajtás hallatszott a mélyből, és olyanféle nesz, minthogyha valaki megfordult volna korhatag koporsójában. Rosszul mondtam az előbb: nem *nyugosznak* ott lent a szegények!

Arra mifelénk nemesak a ház táját és a temetőkertet tartják rendben, hanem ruhájuknak is gondját viselik, mármint az ünnepelőnek, s ha mégis elpeacesétedik, beviszik Pápára a *pucorájba* (*tisztítóba*), *kipucoltatni* (*tisztíttatni*). Ott Pápán aztán még jobban megerősödnek *pucoló* szenvedélyükben, mert a városi műveltség fénykörében többek közt már ilyen magasabb rendű jelentéssel csillog

meg előttük a jól ismert szó: „Semmiházi Samu *elpucolta* a rábi-zott pénzt, azután *megpucolt*“.

Így haladhatnánk tovább e szó gyomos útján, tovább, egészen Budapestig. De ne keljünk országos böngésző útra; azt hiszem, egy gyujtat máglyának elég lesz ez a kis gazkupac is, amelyet vidékünkéről hordtam össze. Budapest említésével nem a *pucol*-ragály fészkrét akartam kipécézni; úgy gondolom, inkább régi, közös hadseregbeli katonáink *linkszum!*—*rekszum!*-os nyelvéből indult ki a baj.

S ez a baj nem kicsiny. Ha egyelőre még nem tört is be irodalmi nyelvünk területére, már döngeti a záros ajtót, ott ólálkodik a kerítés körül és feszegeti híjas helyeit. Kint a szabad mezőn már kevés a pusztítani valója; végzett csaknem minden vetekedő magyar szóval.

Ilyen veszedelmes egy jószág ez a *pucol!* Piszkít és öl!

Hát itt az ideje, állj elébe, magyarom, kiálts rá: „*Tisztulj* tőlünk!“

Sőt többet is merhetsz:

„Csípd, döfd, rúgd, valahol kapod a gaz latrot!“

Ferenczy Géza.

Elmegyünk a Vigbe.

„Azt mondjuk: *vígak* vagyunk, *vígan* élünk. Mélyhangú ragot kíván a szó. Budapesten azonban más a törvény. Itt azt mondják: Ma este elmegyünk a *Vígbe*“ — olvasom Szélszegzetek című rovatunkban (Msn. VII, 215). A *Vígbe* járás azonban nem budapesti törvényen alapszik, hanem egy más, általános nyelvi jelenségen; nem is budapestiesség ez tehát, és nem is hiba. Arra volnék kíváncsi: ha a cikkírónak *Víg* (vagy *Vígh*) nevű ismerőse van, hogyan szól róla? Így-e vajjon: szeretem *Vígat*? találkoztam *Víggel*? Én — megvallom — nem tudnám így mondani, hanem csak—látszólag szabályellenesen—így: szeretem *Víget*; találkoztam *Víggel*; a *Vígek* (vagyis a *Víg* család tagjai) mind együtt voltak, stb. És ha van a cikkírónak *Bokor* vagy *Fodor* nevű barátja, azt mondja-e például: meglátogattam *Bokrot* vagy *Fodrot*? Hiszen a *bokor* és *fodor* szónak szabályosan így hangzik a tárgyalakjuk. Meg vagyok győződve róla, hogy velemmel együtt ő is így beszél: meglátogattam *Bokort* vagy *Fodort*. Ugyanilyen különbségtételek ezek is: ki korán kel, *aranyat* lel, és: egészen átolvastam *Aranyt*; továbbá, hogy a *fehér*, *kemény* és *vörös* mellékeveknek tárgyalakja rendszerint *fehéret*, *keményet*, *vöröset* (bár *fehért*, *keményt* és *vöröset* is előfordul), személynévi használatban azonban csak *Fehéret*, *Keményt* és *Vöröset* mondhatunk.** Mindezek a példák azt

* Lásd erről a nyelvi jelenségről *A nyelvbeli különböztetéshez* című, 1913-ban tartott akadémiai fölolvasásomat (Nyelvtudomány V, 1—11).

mutatják, hogy a köznévből lett tulajdonnév nem követi mindig a köznévi rendes ragozási szabályait. Ha nyelvtanilag megvan valamely más alaki lehetőség, akkor a tulajdonnévi alkalmazásban nyelvérzékünk ösztönszerűleg kihasználja ezt, és a tulajdonnevet — hogy valamiképpen a köznévi benyomását ne tegye — valamely megengedhető más nyelvtani alakban szoktuk mondani. Ha ugyanis pl. *bokrot* vagy *fodrot* mondanánk, bizonyára igazi bokorra vagy fodorra gondolnánk, és nem *Bokort* vagy *Fodort* értenénk rajtuk. A nyelvérzéknek ez a természetes megkülönböztető ösztöne hozza létre mind az ilyen *Aranyt*, *Fodort* stb.-féle eltérő ragozási alakokat, és ez a magyarázata a *Vígben* voltak, a *Vígbe* megyünk stb. beszédmódnak is.

Más természetű a *férfi* szó kérdése. A cikkíró maga megvallja, hogy úton-útfélen, nemcsak Pesten, hanem vidéken is ilyen magashangú ragos alakot hallani: *férfinek*, pedig ez szabálytalan, és, mint következtelenség, szerinte „teljesen érthetetlen“ is, hiszen többesben mindenki mélyhanggal *férfiak*-at mond. A *férfi* szóban csakugyan kezd az utótagnak, a *fi* szónak mélyhangúsága feledésbe menni a nyelvérzék előtt, mert nemcsak *-nek*, hanem más, testes, úgynevezett másodlagos (vagyis a magyar nyelv külön történetében keletkezett) raggal is kezdjük már magashangúan ragozni: *férfihez*, *férfire*, *férfitől*, *férfivel* stb. Ilyen alakokkal az irodalomban is gyakran találkozhatni,* és megvallom, az én nyelvérzésem nem is akad fönn rajtuk, annyival kevésbbé, mert mindennapi beszédben magamat is rajtakaphattam már ilyen ejtőmódon. Mi több, a magashangú ragozásmód kifejlődött már több helyütt a népnyelvben is: Székesfehérvárt magam figyeltem meg a múlt század két utolsó évtizedében ezeket a föltűnő, éppen többszámi alakokat: *férfiket*, *férfiknek*, *férfiké* (l. Magyar Nyelvőr XXX, 274). Vas megyéből ilyen népi szóalakok vannak följegyezve: *férfinek*, *férfiek* (l. uo. LIX, 117). Legújabbán pedig a *férfihez* ejtőmódot a szamosháti nyelvjárásból közli Csúry Bálint Szamosháti Szótárában. Mindebből természetesen nem következik az, hogy az irodalmi nyelvben — amíg csak lehet — ne ragaszkodjunk az eredetibb mélyhangú ragozáshoz. A *férfi* szónak ebben a ma még szabálytalan magashangú ragozásában ugyanaz a nyelvi jelenség mutatkozik, amelyet a *fi* szóval összetett családnevekben általánosnak és ennél fogva immár szabályszerűnek mondhatunk. A *Petőfi*, *Péterfy* stb.-féle, magashangú keresztnevekből (Péter, Pető stb.) lett családneveket ugyanis mindenki így ragozza: *Petőfiben*, *Petőfinek*, *Péterfyhez*, *Péterfytől* stb. Ezeket azért lehetetlen mély-

* Íme néhány példa: „a maga erejéből jegecesedik [a fiú] *férfivé*“ (Budapesti Hírlap 1933 I/22, 9. l.); „a hallgatás illik leginkább a *férfihez*“ (uo. 1937 XII/12, Bibó Lajos tárcacikkében); „fájdalom vonta körül egész lényét... ennek az életvidám fiatal *férfinek*“ (uo. 1939 III/2, te.); „semilyen európai... állam-*férfitől* nem fogadok el előírásokat“ (uo. IV/2, 3. l.); „közös szakaszba került egy jólöltözött fiatal *férfivel*“ (Pesti Hírlap 1939 IV/9, képes mell. 16. l.) stb.

hangú raggal mondani, mert az ilyen nevekben a *fi* szónak képzetét egyáltalában nem érzi már nyelvérzékünk. Így vagyunk, vagy legalább is így kezdünk lenni a *férfi* szóval is, és nagyon valószínű, hogy a *férfinak* előbb-utóbb ez lesz a sorsa általában. A többesszámban nyilván azért nem keletkezik az irodalmi és a köznyelvben férfiek-féle (s aztán férfieknek stb.) magashangú ragozásmód, mert az *-ak*, *-ek* többesi végződésnek nem élnek olyan erősen és önállóan nyelvtudatunkban, mint az önálló szókból (*nekem*, *tőlem*, *velem* stb.) keletkezett másodlagos ragok, a *-nek*, *-től*, *-vel* stb.; a *férfiak* szó *-ak* végződésének *-ek*-re változtatása tehát erősen beleütköznék a nyelvérzékünkbe. A népnyelvben, mint láttuk, mégis *férfik* többesszámi alak is kifejlődött, s ezt aztán már könnyű volt következetesen magashangú raggal ragoztatni: *férfiket*, *férfiknek* stb. (Székesfehérvárt). Az egyesszámi *férfinek* stb. és a többesi *férfiak* stb. használatában néhol mutakozó következetlenség az előbb mondottaknál fogva nem olyan „teljesen érthetetlen“ dolog, mint ahogyan első pillanatra látszik. A nyelvszokásban egyébként is sok az efféle következetlenség. Csak egy példát említek: az *-s* végű melléknevek középfokát ma általánosan tővéghangzós alakkal mondjuk: *magasabb*, *erősebb*, *teljesebb*, *idősebb* stb. És mégis van, éppen a legutóbbi példára nézve, egy — szabálytalannak látszó — kivétel, az apa nevét a fiútól megkülönböztető *idősb* jelző, amelyet mindig ebben az alakban használunk, és ez nem egyéb, mint a régibb képzésmódnak megőrzése (régén ugyanis általában így fokozták a mellékneveket: *erősb*, *őregb*, *undokb* stb.), amely napjainkig csupán a személynevekben maradt meg tisztes hagyományként: *idősb* Dumas, *idősb* Szász Károly stb.

Ami a *hídre* ejtésmódot illeti (*hídra* helyett), az *ma még* csak nyelvbólás lehetett, tehát hibának kell minősítenünk. Azért mondtam: *ma még*, mert nyelvünk történetében két példa is van arra, hogy eredeti mélyhangú *i*-magánhangzós szó időnként teljesen átesapott a magashangba. Ezek: a *hím* és a *szirt* szavak. Régen ugyanis így ragozták őket: *hímet*, *hímek* stb. és *szirtet*, *szirtok* stb., mai ragozásmódjuk pedig: *hímet*, *hímek* stb. és *szirtet*, *szirtok* stb.

Zolnai Gyula.

Új szók a politika szótárának nyelvében.

Szellemi, társadalmi áramlatok hatásai mindenekelőtt a nyelvben nyilvánulnak meg: a nyelvnek meg kell alkotnia az új fogalmak kifejezőit.

Ez elé a feladat elé állították a mi nyelvünket is a világháború után kialakult új politikai rendszerek.

A megoldás a hibák jellegzetes két csoportját mutatja. Az egyik: az idegen szó használata. A másik — a veszedelmesebb — a magyar szóba bujtatott idegen szellem.

Mutatóba az itt következő kis szógyűjteményt állítottam össze.

ÁRJA. A német az indoeurópai, vagyis árja népesaládkhoz tartozik. A magyar az urál-altaji népesalád tagja. Tehát nem árja. Aki azt akarja kifejezni, hogy nem zsidó származású, magyarfajúnak nevezi magát.

ASSZIMILÁCIÓ, DISSZIMILÁCIÓ. *Asszimiláció* helyett Pintér Jenő Nyelvvédő könyvével áthasonulást, beolvadást mondanunk. A *disszimilációt visszahasonulásra* magyarítanám.

DESTRUKTÍV, KONSTRUKTÍV. A *destruktív* szó helyes megfelelője a Nyelvvédő könyv szerint: bomlasztó, romboló. *Konstruktív* helyett pedig az 'építő, alkotó' szót ajánlom.

DINAMIKUS. Mozgó, cselekvő, feszítő erejű.

EGYPARTRENDSZER. Szintén hibás szóalkotás. Pártnélküli rendszert, nemzeti szocialista rendszert, uralmat, mozgalmat kell mondanunk (l. Msan. VII, 67).

FASIZMUS. Elkéstünk a magyarítással. De ha már átveszük az idegen szót, ne német formájában vegyük át. Ne szaporítsuk az *-izmusok* hadseregét. Mondjunk *fasizmó*-t, az olasz *fascismo* átültetéseképpen.

FOTOKÓPIA. Magyar megfelelője: fénykép, fényképes másolat (l. Msan. VII, 163).

GLEIHSALTOLNI. Egyenlősíteni, egyenlővé tenni, egyformává tenni. *Gleihsaltolás*: egyenlősítés.

HIVATÁSI KAMARA. A német *berufskammer* rosszul sikerült átültetése. A németnek hivatás is, foglalkozás is: *Beruf*. A magyarnak más a foglalkozás, más a hivatás. Helyes: a foglalkozási csoportok kamarája.

HOROGKERESZT. Németes szóösszetétel. A helyesen képzett nyilaskereszt mintájára „horgaskereszt”-et kell mondanunk.

INTERNÁLÓ TÁBOR. Elkülönítő, különtartó tábor.

KORPORÁCIÓ. Magyarul testületet jelent. Így is megérti mindenki.

MENETREND. Mindgyakrabban használják sorrend, tárgysorozat, beosztás, terv, tervezet helyett. Ilyenféleképpen: A szavazatok leadásának menetrendje. A birodalmi gyűlés ülésének menetrendje. Runciman prágai tárgyalásainak menetrendje.

OSTMARK. A csatlakozás óta újságjaink többnyire *Ostmarkot* írnak Ausztria helyett, egyik-másik a gyengébbek kedvéért zárójelben hozzáteszi: a volt Ausztria. Hát Ausztria most is van, de *Ostmark* csak volt. A Nagy Károly alapította *Ostmark* elnevezésű határgrofságnak vagy kilenc évszázad óta Ausztria a neve. Amióta a Német birodalom része, azóta *Land Österreich* a hivatalos neve. Beszél ugyan a német *Ostmark*ról, de abban az értelemben, amelyben mi is szólunk hazánk keleti végeiről. Éljük tehát bátran továbbra is a történelmi Ausztria elnevezéssel.

(*Ostreich* = *Österreich*.) Túlbugzó pestiek cselekedtek effélét

húsz évvel ezelőtt a cseh pénzzel. Elkeresztelték szokolnak, holott a csehek a cseh korona nevet adták neki és csak ezt az elnevezést használták.

ÖSKERESZTÉNY. Újságjaink foglalkozás-rovatában mind-sűrűbben találkozunk a gyors- és gépiráshoz, idegen nyelvekhez értő őskeresztényekkel. A hit- és a történelemtudomány az őskereszténység korszakát a második század közepével lezárta. Ezért huszadik századi őskeresztény helyett régi vagy ősi keresztény családról, ily családból való származásról beszélünk. Korunk őskereszténye — kivételesen — nem idegenből jött hozzánk, idehaza termett. Úgy látszik, hogy ezért német nyelvű napilapunk kivételre, a német nyelvterületnek szánta: „tökéletes“ német nyelvűtűdású „*junger Urchrist*“ és más *Urchrist*-ek hirdetéseit közli. A német élclapok okvetlen átveszik!

PARANCSURALOM, TEKINTÉLYURALOM. Nem jó kifejezői korunk új politikai rendszereinek. Vezéri uralom, vezéri uralmi rendszer, kormányvezéri rendszer, kormányuralmi rendszer jobban kifejezik az új irányzatok többféle formáját.

STÁTIKUS. Mozdulatlan, várakozó, állapotartó.

SZAVALÓ KÓRUS. Ebben az esetben jobb lett volna a német *sprechchor* összetétel előtagjához ragaszkodva csoportos beszélőket mondani.

SZOCIÁLNACIONALÉ. A *nacionalizmust* összetévesztik a *nacionáléval*. *Nacionálé* jelentése: személyi, származási adatok. A szociális nacionalizmust (nem szociálnacionalizmust!) szociális nemzeti iránnyal, politikával fejezhetjük ki.

SZÜLETETT KERESZTÉNY. A megkeresztelkedett zsidó nem született kereszténynek. De született keresztény, hisz őt sem a gölya hozta! A német: *gebörner christ*. A magyar keresztény szülőktől, keresztény családból származik.

VEZÉRKANCELLÁR. Dengl János rámutatott a kifejezés hibás voltára s arra, hogy a helyes cím: vezér és birodalmi kancellár (l. Msan. VII, 117).

VILÁGDEMOKRÁCIA. Németes összetétel. A világ demokráciái, demokrata államai a helyes kifejezés. Megszoknánk ugyan a népuralom szót is a demokrácia helyett.

A méreg még nem okozott nagyobb veszedelmet, mert még nem szívódott föl nyelvünk szervezetébe. Megállíthatjuk a kór terjedését. Helyesebben: megállíthatják ők, újságjaink. Mert a politika szóalkotásainak sorsát a napilapok döntenek el. Csak azok az új szók, szólások vernek gyökeret, amelyeket az újságok elfogadnak, rendszeresen használnak. Az újságírórenden a sor: ne csak dicsérjék a nyelvművelő munkát, gyakorolják is!

Loványi Gyula.

Strand = mart.

(Egy ősi magyar szó érdekében.)

Nyár elején, mikor az emberiségnek nagy része a vizek partjára tódul „strandolni“, föl-fölkísért egy eltemetett ősi magyar szó. A helyén betelepült idegen *strand*, meg igei származóka, a *strandol*, bármennyire sűrűn hangzik, legalább is néhányunkkal nem tudja elfelejtetni a Magyarosan-nak pár évvel ezelőtti ajánlatát. Akkor a *mart*nak, ennek a szép magyar szónak nem lett sikere a közönség érdektelensége miatt. Talán ma fogékonyabb a talaj, azért pörújítást kérünk.

Elüljáróba megjegyezzük, hogy a *strand* korántsem olyan nagy „műveltségi“ avagy „európai kultúr szó“, amilyennek játssza magát, s amilyen pl. a rádió, telefon, diplomata stb. (Pedig ezekre is joggal kereshetünk magyar szót.) Nem! Ökegyelme közönséges, ősi dolognak, a homokos vízpartnak a neve. Hogy erre édes anyanyelvünknek nincs szava, hogy kénytelen a csúf, idegen, kirívó *strand* szóval élni: ez egy kicsit szégyenletes a magyar nyelvre, vagy talán a magyar anyanyelvűekre nézve. Hiszen sehol máshol (persze Némethonon kívül) nem szorulnak a *strandra*. Az angol jól érzi magát a maga *beach*-én, a francia a *plage*-án stb. stb. Nekünk sem kellene beérnünk a stranddal, nem is kell szoronganunk az általános értelmű, annyi más kör részére is főnntartott *part*-on. Itt van az ősi *mart* szavunk. Strand tehát: *mart*, strandol: *martol*. Akik idegenkednek tőle, vegyék eszükbe, hogy a *mart* kétségtelen finnugor szó, talán még a partnál is ősbibb szavunk (Budenz József megtalálta mását a hegyi cseremiszen: *myrt*, Nyelvtud. Közl. VI, 478), tehát több évezrede éltek vele őseink. Régente nem is volt olyan szűkkörű tájszó, mint ma. Ezt bizonyítja az, hogy minden régi szótárunk ismeri. Ellenvetésül fölemlgették, hogy a *mart* szó „magas part“-ot jelent. De ennek egyetlen szótárban sincs nyoma, mindenütt „ufer, ripa, litus“ az értelmezése. A Magyar Tájszótár Erdélyből és a Székelységből mint közönséges szót közli, s ott látni, hogy még egy székely nótában is szerepel: „Duna *martján* két szép nádszál“. (Ki látott már meredek parton nádat?) Kétségtelen, hogy sok példa „meredek part“-nak mutatja a *martot*, ennek azonban az az oka, hogy az alföldi homokpart sok helyt padmalyos, omladékos. Ilyen helyen fészkel a „marti fecske“ is (MTsz). De hiszen a *part* szó is sokszor meredek partot jelent. Hogy lenne különben érthető, hogy Dunántúl *part* = domb, hegy („Látszanak a stájer partok“ MTsz). A régi nyelvben, Árpád-kori emlékekben oly gyakori *mart* külön jelzöt visel nem egyszer: *Mogos Mortu* (= magas mart 1220-ban, ugyanígy 1278-, 1283-ban stb.). Mért kellene kitenni a „magas“, „meredek“ jelzöt (mint: „Meredek martja volt“, NySz), ha a *mart* mindig „meredek part“ lenne? Szerintünk a *part* és *mart* közt csak az a különbség, hogy az első általánosabb, az utóbbi különleges part neve, t. i. a laza-

talajú, elsősorban homokos és éppezért omladékos parté. Nincs ennél alkalmasabb szó a mai *strand* kiszorítására! Mégha egy kis jelentés-nehézség lenne is, az irodalmi használat jogosult ennyi változtatásra. Vegyük hát elő ezt az ősi, irodalmi nyelvünköl amúgyis kihalt szót, adjunk neki szerepet mindennapi beszédünkben! A magyar nyelvnek elég sok kincse veszendőbe ment már, ne hagyjuk ezt is úgy eltűnni, mint Hunor és Magyar gimjét, ott valahol messze. „puszta *martján* sóstengernek...” (Arany: Rege a csodaszarvasról).

*

Ha már e versnél vagyunk, még egy apróságot! Egy másik ősi szót is megtanulhatunk belőle. „Puszta földön, sík *fenyéren* Zene hallik sötét éjen...” Sokat töprenghattünk rajta egynéhányan, hogy a magyar pusztai nép létére nem tudott nevet adni a pusztaságnak. Mert a *puszta*, mindenki tudja, szláv eredetű jövevényszavunk. Azokat a nagy, sík, füves végtelenségeket, ahonnan Vereckéig áradt a hazát kereső magyar, ezeket a tájakat a földrajzos meg a történész *szteppének* nevezi. Ne lenne rá magyar szó? Arany ebben is valami csodálatos ösztönnel megtalálta az ősi megjelölést, noha az ő idejében még nem értekeztek honi és külföldi tudósok a „szeppe-kultúráról.” Az ő magyarjai nem is szteppén üzik a szent gímet, hanem *fenyéren*. — Az amerikai prairie-k sem olyan tulajdonnevek, amiket soha le nem lehetne fordítani. Szeretnők olykor látni szép és találó magyar nevüket is: *rétség*. *Magyar* regényírók, fordítók, meg a *magyar* földrajzosok ne féljenek a magyar szótól.

Tehát szótárunkba és beszédünkbe besorozhatjuk: szeppe = *fenyér*, prairie = *rétség*, de legelsősorban: strand = *mart*, strandol = *martol*... Kívánunk azért kedves olvasóinknak az idei nyárra immár kellemes *martolást*!

Meskó Lajos.

Utcajelző tábláinkról.

Az utcaneveket meg a házzámokat jelző táblák szövegében sok *következetlenséget*, *helyesírási és egyéb hibát* találunk. Ezek következőképen csoportosíthatók:

1. Nincs megjelölve a kerület vagy kerületrész neve: Erzsébet-város, Szent Imre-város, Viziváros, stb. Pld. XI. ker. Budaörsi-út. Helyesen: *XI. ker. Szent Imre-város. Budaörsi-út*. Más példa: *XIV. ker. Hermína-mező. Hungária-körút*. Kerületeink elnevezése teljesen kivész a köztudatból, azaz az új elnevezések (Magdolnaváros, Szent István-város, stb.) nem is kerülnek bele, ha e neveket nem tüntetik fel mindenütt az utcai táblák. A régebbi táblákon megtaláljuk ugyan a kerület nevét, de ebben a sorrendben: Erzsébet-város, VII. ker. Bethlen Gábor-utca. Ha pontosan elemezzük, ez azt jelenti, hogy az Erzsébet-város, mint tágabbkörű fogalom

után, annak részeként, mint szűkebbkörű fogalom következik a VII. ker. megjelölés. Az ellenkező sorrend: *VII. ker. Erzsébet-város. Bethlen Gábor-utca* viszont világosan megmutatná, hogy az Erzsébet-város név értelmezője a VII. ker.-nek, s ezért utána következik.

2. Hiányzik a kötőjel: Horthy Miklós út, Petőfi Sándor utca, Zoltán utca, Szerb utca. Helyesen: *Horthy Miklós-út, Petőfi Sándor-utca, Zoltán-utca, Szerb-utca.*

3. Ott van kötőjel, ahol nem kellene, a családnév és keresztnév közt, vagy a keresztnévek között, és hiányzik, ahol pedig szükséges, a név és az utca, vagy ehhez hasonló megjelölés között: Gróf-Zichy-Jenő-utca, Szász-Károly-utca, Ferenc-József rakpart. Helyesen: *Gróf Zichy Jenő-utca, Szász Károly-utca, Ferenc József-rakpart.*

4. Kötőjelet írnak a birtokosjelző és a birtok közé: Nagy Lajos király-útja, Nagyboldogasszony-útja, meg a jelző és a jelzett szó közé: Alsó-erdősor, Olasz-fasor, Alsórákosi-rétek. Helyesen: *Nagy Lajos király útja, Nagyboldogasszony útja, Alsó erdősor, Olasz fasor, Alsórákosi rétek.*

5. Különbféle helyesírási hibákat találunk. A csupa nagy betűvel nyomtatott táblák ú-jára nem tesznek ékezetet: MUZEUM-KÖRÜT, ANDRÁSSY-ÚT, HIDEGKUTI-ÚT; helyesen: *MŰZEUM-KÖRÜT, ANDRÁSSY-ÚT, HIDEGKÜTI-ÚT.* (V. ö. a Magyarosán V. évf. 39. lapján P. Z.-nak című üzenettel.) Másutt is elmarad a hosszú ékezet: Szűz-utca, Rézmál-dülő. Helyesen: *Szűz-utca, Rézmál-dülő.* Helytelen az elavult ez használata, akár a köznevekben: Akácfa-utca, Sánc-utca (a régi táblákon még az utca szóban is: utcza), akár a földrajzi helyek nevében: Váci-utca. Helyesen: *Akácfa-utca, Sánc-utca, Váci-utca.* Bár ritkán, de előfordul, hogy utca helyett uccát olvasunk. Ezt oly kisebb budai utcákban figyeltem meg, ahol az utcatábla a rendestől eltérő méretű és nyomtatású, talán nem hivatalos jóváhagyással készült. De ennek sem szabad így maradnia.

6. A már említett ez-n kívül sok önkényesség fordul elő a földrajzi nevek írásában. Pld. a VIII. ker.-ben újabban így olvasuk: Vajda Hunyad-utca. Pedig így kellene nyomtatni: *Vajdahunyad-utca.* A helységnevet ugyanis egy szóba írjuk. (A magyar helyesírás szabályai. Hivatalos kiadás. 199. §.) Nem tartozik egészen ide, de megemlíthetjük az olyanféle pongyolaságot is, amikor *Selmecbányai-utca* helyett Selmeci-utcát találunk a III. ker.-ben.

7. Ha pedig személyt jelentő tulajdonfőnév kerül az utca nevébe, pontosan ragaszkodnunk kell az eredeti írásmódhoz. Nemcsak a már idézett Gróf-Zichy-Jenő-utca-féle írásmód helytelen, hanem az is, hogyha például Tormay Cécile nevét a róla elnevezett utca nevében — félig franciás, félig magyaros helyesírással — Cecil-nek írjuk. Nevét ő következetesen franciásan írta és iratta

(lásd Napkelet XV. évf. 329. l.), s az ilyesmi époly kötelező szabály marad, mint ahogy például senkinek sem jutna eszébe a Széchenyi-név régebbi írásmódjaiból mást választani, mint amelyet a Legnagyobb Magyar használt.

Bizonyosan akad az itt felsorolt hibákon kívül más is. Szeretnők arra kérni a Székesfőváros illetékes ügyosztályát, hogy készíttessen minden utcában egységes utcanévtáblákat. S a táblákon mindig tartsa meg a helyesírás, az észszerű sorrend, a teljesség és a mindent figyelembe vevő pontosság szabályait!

Péchy Zoltán.

Tallózás.

A télvégi náthaláz-járvány alatt mindenkinek szemébe ötlött a villamosokon a következő hirdetmény: „Kérjük a t. utazóközönséget, legyen szíves a náthaláz elterjedésének korlátozása végett tüsszentésnél vagy köhögésnél zsebkendőjét arca előtt tartani.“ Mindenekelőtt örömmel állapítjuk meg ebből a szövegből, hogy a villamos-társaság nem közömbös a helyes magyarság követelménye iránt, s hirdetménye ebből a szempontból haladást mutat. Megmagyarosodott az *influenza* s a borzalmas „*kéretik*“ is „*kérjük... legyen szíves*“-sé honosodott. Sajnos, marad azért kifogásolni való ebben a szövegezésben is. A főnévi igenévnek ilyen használatába (*legyen szíves... arca előtt tartani*) még beletenyünk, de hibáztatnunk kell az *el-* igekötőt az „*elterjedésének korlátozása végett*“ kifejezésben; helyesebb lett volna csak annyit írni: „*terjedésének korlátozása végett*“. Hogy miért, azt hisszük fölösleges, hogy külön hangsúlyozzuk, minden magyar ember érzi a kettő között a különbséget. Súlyosabb hiba a *-nél* rag használata a „*tüsszentésnél vagy köhögésnél*“ határozókban. A legtermészetesebb ilyen esetben a föltételes mondat használata: *ha tüsszent vagy köhög*, persze ebben a mondatban ez kissé nevetségesen hatna (az egész közönség tüsszent vagy köhög?). Ezen is lehetett volna segíteni azzal, hogy a t. utazóközönség helyett a t. utasokhoz fordult volna az igazgatóság, de azért úgyis megoldható a kérdés, ha az egész közönséghez intézi a hirdetményt. Van ugyanis a magyarban egy rendkívül kényelmes és kifejező időhatározórag, a *-kor*. Sokszor, mint itt is, ez a legmegfelelőbb, s bizony kár, hogy a németes *-nál, -nél* lassan egészen szűk körre korlátozza használatát.

Egy fogpép-tubuson olvasom: „A Magyar Fogorvosok Országos Egyesülete előírása szerint és annak állandó ellenőrzése mellett“. E szerény pár szóban nem is egy magyartalanság húzódik meg. Ne legyünk túlságosan szigorúak, kegyelmezzünk meg az *előírásnak*, bár szükség erre sincsen. De teljesen fölösleges és magyartalan az *annak* mutató névmás: csak nehézkessé, esetlenné teszi ezt a rövid szöveget, mely nélküle is teljesen világos. Nem

helyeselhető a *mellett* névutónak ilyen átvitt értelemben való használata. Igaz, hogy ilyesmire a régi nyelvből is vannak példáink, mégis sokkal helyesebb lenne itt a *-vel* rag használata. A felírás tehát így módosulna: „A Magy. Fogorvosok Orsz. Egyesületének rendelve (vagy rendelkezése?) szerint és állandó ellenőrzésével“.

A legtöbb időszaki lap s a napilapok vasárnapi melléklete ételleírásokat is ad. Ezeket többnyire a lap olvasói s főképen olvasónői küldik be a szerkesztőségnek. Nincs az a magyartalanság, amely ezeket az igénytelen közleményeket ne éktelenítené. Különösen megdöbbentő, hogy a budapesti olvasók nyelve, e rovat tükrében, aránylag gondosabb, kevésbé kifogásolható, mint a vidékieké. Sokszor színmagyar területen lakó olvasónők oly hajmeresztő magyartalansággal szerkesztik meg pársoros mondanivalójukat, hogy az ember ijedten kérdi: hát ennyire romlott, zagyva és tisztátlan a magyar középosztály beszélt nyelve? Főlöszleg és rosszul alkalmazott vagy eltorzított idegen szók (pl. *champion*, *sampion* vagy ritkábban *champignon* csiperke gomba helyett, *prézli*, *staubolni*, *kiklopfolni* a húst, *nokedli*, *dunsztos* stb., stb.), idegen lelkű kifejezések (*adjunk egy lábosba...*, *meg lett dinsztelve*, a sütésnél arra kell vigyázni, hogy...). Alig hisszük azonban, hogy a magyar köznyelv valóban ennyire az ebek harmincadjára került volna, talán csak éppen a konyha nyelve ilyen szennyes. De vajon miért nem bír vagy miért nem tud a kitűnő magyar konyha nyelvében is magyarrá válni?

Bárczi Géza.

Erdélyi emlékek.

Azt hiszem, ha a nyelvjárások szókinésében körülnéznénk, még sok olyan szót találnánk bennük, amelyekkel gazdagítani és tisztítani lehetne a köznyelvet.

Sajnos ott, ahol legtöbb új magyar szónak hiányát érezzük, az új találmányok, új nemzetközi fogalmak terén, ott úgyszólván hiába fordulnánk a nép nyelvéhez. Annál inkább ki kellene használni ezt a bő forrást ott, ahol van mit keresni benne. Például az ételneműek elnevezésében. Pedig éppen ebben sok a gyomlálni való. A vendéglősök szolgálai fordításai sok szörnyszülött szót csempészenek be nyelvünkbe.

Nem ártana például, ha a sivár *habgaluskát* végre kiszoríthatná a költői szép *madártej* szó. Ez sokkal magyarosabb ízű, még ha esetleg idegen hatásra keletkezett is. (V. ö. francia lait de poule.)

A *madártej*-et a Tájsszótár is említi, de hiába kerestem ott is, másutt is az *ökörsem* (Spiegelei) nevét. Pedig gyermekkoromban otthon a családban csak ezen a néven hallottam nevezni. Nem is ismertem sokáig a szolgálilag fordított, idétlen *tükörtojás* szót. A tágabb székelyudvarhelyi rokonság is csak *ökörsem*nek nevezte.

Minden esetre százszor költőibb, ötletesebb, szemléletesebb név, mint a német.

Nem tudom, hogy a nép nyelvében hol és mennyire terjedt el, vagy a régi nyelvből hol mutatható ki, de mindenesetre nagy nyeresége volna a köznyelvnek, ha meg lehetne benne honosítani.

Ilyen erdélyi szó a *párhagyma* (Schnittling) is. Ezt sem hallottam másképp gyermekkoromban. Ismeri a *Magyar Tájszótár* is: pórihagyma: allium porrum, schnittling. *Czuczor-Fogarasi szótára*: Párhajma: „A leveles szárú és lapos levelű *hajmák* egyik faja, mely a széles levelűtől abban különbözik, hogy *hajmája* réteges, máskép: *póréhajma*, vagy csak *póré*. (Allium porrum.) Nevét a latin porrumból kapta“. *A magyar nyelvtörténeti szótár*: Pár (hagyma): porrus, porrum.

Kodály Zoltán azt írta valahol egyszer, hogy a magyarságot senki sem kapja ingyen. Meg kell a magyarságunkért dolgozni, nem elég a jóakarát. Hogy példát mondjak: Nem elég, ha magyarosan akarunk beszélni, meg kell szerezni rá a képességet. S még ez sem elég: állandó munkával kell ébren tartani.

Volt Budán a Krisztinavárosban egy rövidárkereskedő. Jó magyar ember volt. (Meg is bukott azóta.) Ebben is megvolt a jóakarát. Lehetőleg nem írt a kirakatába, boltjában sehová idegen szót. Frottier-törülköző helyett ezt írta: *dörzstörülköző*. Meg volt róla győződve, hogy igen magyaros kifejezést használt.

Erről jut eszembe megint gyermekkorom. Mi otthon az ilyent *bolghos törülközőnek* neveztük. Kell-e ennél kifejezőbb, találóbó név?

Ott, ahol a nyelvösztön eleven, nemzeti szellemű, ott még az új szavak alkotása is természetesebb, nemzetibb szellemben történik, mint az idegennel fertőzött levegőben.

Jacobi Lányi Ernő.

Az *a*, az névelő szomorú sorsa.

Nyelvvédő Könyvünk megrója az efféle mondatokat: *elnök megnyitja az ülést, folyamodó azt kéri, számvevőség jelentse, szónokot számosan üdvözlík* (e helyett: *az elnök, a folyamodó, a számvevőség, a szónokot*). Kértem annak idején, hogy vegyünk fel ide néhány ilyen mondatot az iskola hivatalos nyelvéből is. De nem lehetett, mert akkor az „*a*, az“-cikk igen hosszú lett volna, s ez a négy fentebbi mondat is élesen rávilágít a hivatalos nyelv ferdeségére.

Pedig azt hiszem, helyet kellett volna adni az iskolai hivatalos nyelv fonákságának is, mert a Magyar Nyelvvédő Könyvet tanárok és tanítók is megvették (s reméljük, nézegetik is), tehát jó lett volna, ha minél több iskolai nyelvbötlásről olvashattunk volna benne. Itt van mindjárt az *a*, az névelő, mely, szegény feje,

az iskolában is annyira háttérbe szorult, hogy (bocsánatot kérek a hasonlatért) színmagyar származású létére húszszázalékos lett.

Előfordul a diákok írásában is: *Visszakaptuk Felvidék egy részét. Király kiadta a parancsot. Kirándulás igen tanulságos volt.* Ennek oka azonban nem az, hogy eltanulták tőlünk ezt az épületes stílust, hanem bátortalanságuk. Gyakran hallják ugyanis: Ne használd minduntalan a névelőt! Nem *a* Kovács Feri, hanem Kovács Feri, nem *a* Bendeguz szövetséget kötött *a* Detre szásszal, hanem: Bendeguz szövetséget kötött Detre szásszal, nem *a* Mátyás király, hanem Mátyás király, nem *a* Magyarország, hanem Magyarország. — A tanulók aztán féltékenyen takarékoskodnak az *a*, az névelővel.

Nézzünk csak meg néhány értekezleti jegyzőkönyvet! *Osztály összetétele nem mondható kedvezőnek. Tanulók szorgalma nem változott. Magaviseletben némi javulás mutatkozik. Igazgató közli az értekezlettel, hogy... Osztályfőnökök és szaktanárok jelentik, hogy... Beszámolók az óralátogatásokról: Óra elején tanár kérdéseire áttekintették történelmünk nevezetesebb szakaszait. Tanítás közben tanár ne járjon a padsorok között, mert akkor nem láthatja minden tanulóját. Padokat a tanulók összefirkálták. Netalán elkövetett rongálásokat a kár okozójával téríttessük meg. Az osztálykönyvekben az egyes órák anyaga: Szőlő gondozása. Veréb. Hatszög területe. Tízesszámrendszer bővítése. Golf-áramlat. Nagy síkforma. Gőzgép. Birtokos jelző. Garay: Obsitos (pedig a költemény címe a tankönyvben is: *Az obsitos*). *Sein és haben jövő ideje. Első polgárháború.**

Kétségtelen, hogy szállak vannak tanulóink szemében, s ezeket ki kell szedni. De kisebb-nagyobb gerendák vannak a mi szemünkben is, tanítókéban és tanárokéban, s ezeket is ki kell szedni!

Juhász Jenő.

Magyarkodás.

A nyelvvédelem nem merül ki abban, hogy megszűrjük a nyelvünkbe beférkőző idegen elemeket. Gondja van arra is, hogy nyelvünk meg ne esorbuljon. Védjük nyelvünk egészségét, e szónak eredeti értelmében. Ez az igazi nyelvvédelem.

Az iskolában verték a fejünkbe, hogy az *egy* határozatlan névelő *németes*. Szánalmas kiskorúság, hogy felnőtt korunkban sem merünk szembeszállni ezzel a babonával. Hiába *lepleztük le* százszor — a *Magyarosan*-ban is, egyebütt is — a *kísértet* tovább garázdálkodik. Íme egy újabb példa:

„*Szóval* sem érintettük, miről van szó a filmben“.

Hiányzik előle az *egy* szócska: Egy szóval sem... Nem arról van szó, hogy *szóval* nem, de másvalamivel igen, hanem hogy még csak egyetlen szóval sem érintettük a film tárgyát.

Más: „Töltött káposzta volt a menü *darab* hússal“ — olvas-

suk. Ez a *darab* értelemzavaró hangsúlyt kap, mert hiányzik előle az *egy*: egy darab hús. Minőségi jelző lett a darabból: darabhús, olyanformán, mint darált hús vagy disznóhús. Ha már ennyire irtózik az *egy*-től, miért nem mond le a *darabról* is: töltött káposzta hússal. Ez így magyaros. Kifejezésnek is, ételnek is.

De miért „menü”? Micsoda nagyképűség a töltött káposztát menünek enni?!

Ha már a „menü“-ről beszélünk, eszembe jut egy vastagbetűs cím az újságból: „*A tunkolás alkonya*“. A cikk azon sajnálkozik, hogy a *tunkolás* (!) kimegy a divatból. Milyen szomorú, hogy már nem is tunkolhatunk. (Nem emlékszem, azért-e, mert nem illik, vagy mert nincs mit). — Ha erre a szerencsétlen szóra gondolk, igazán nem adhatok igazat ennek a mondatnak: „A sajtó... Prügelknabeja a *másoktól* elkövetett bűnöknek“. — Amíg *tunkol* és ilyeneket ír, mint ez a *Prügelknabe*, ő maga a hibás.

A *Magyarosan* 1937. évi szeptemberi számában kimutatta, hogy nem az *egy* névelő a németes, hanem a névelő *elhagyása*. Újabban fölkapott henye szokás ez a németben. Ott múlt divat. Nálunk annál inkább megrögzött.

A *hiányzó* egy-nél tősgyökereesebbnek képzelik némelyek az a névelőt. Száz példánkhoz íme egy százegyedik:

„Le akarta vetni magát a Gellérthegyről a négy nyelvet beszélni“.

Ez majdnem úgy hangzik, mintha a nyelvtudás kergetné szégyent a halálba.

Halász Gyula.

SZÉLJEGYZETEK

Félvér. — A *telivér* meg a *félvér* a lótenyésztés mesterszava. Fordított jövevényszó, angol eredetű mind a kettő. Az angol *full-blood*-ról és *half-blood*-ról beszél. A *full* szó jelentése Yolland szótára szerint ‚valaminek teljessége‘. A *full-blood* eredeti jelentése tehát ‚teljesen arabvérű‘, a *half-blood*-é ‚félíg arabvérű‘ ló. Ilyeténképpen *full-dress* jelentése ‚teljes dísz (ruhában)‘.

A *telivér* szó, úgy látszik, német hatásra képződött. Ám a fordítás nem ismeri a német *voll* szónak azt a jelentését, amelyet Paul — szövefjítő szótárában — így állapít meg: ‚der ganze Umfang eines Gegenstandes einbegriffen‘. Ebbe a sorba való a szó *Vollblut* öszszetétele is. A *Vollblut* tehát az angol szó kifogástalan, a *telivér* viszont a német kifejezés hibás átvétele.

A *telivér* a nyelvújítás szóalkotása: százesztendő. A mintájára képzett *félvér* azonban csak a századforduló körül került szótárba. Hogy kiszoríthatjuk-e még az állattenyésztés szakszótárából ezeket a nyelvhasználathatban erősen élő németes képzésű kifejezéseket? A nyelvművelés munkásainak kötelessége: dolgozni és bízni...

Egyelőre megelégednénk azzal, ha gátat vehetnénk az egyik szó, a *félvér* továbbterjedésének; annak, hogy át ne vándoroljon az állatok birodalmából az — ember világába. Mert már úton van. Pedig itt még idegen példa hatására sem hivatkozhatunk. Hiszen a német nem nevez embert *Halbblut*-nak; *Mischling* a kevertvérű ember német neve.

Manapság minduntalan *félvérről* hallunk, olvasunk, sőt *negyedvérről* s *nyolcadvérről* is. Félvérű ember nincs. De megtaláljuk már a régi nyelvben a *félhitű*, *félkeresztény* szót. Használjuk tehát a *félkeresztény*, *félzsidó*, vagy a *kevertvérű*, *kevertfajú* kifejezést.

Loványi Gyula.

Arja. — Vigyázat! Újabb veszedelem fenyegeti a magyar nyelvet! Itt van az arja-veszedelem! Ezer esztendeig meg tudtunk maradni szlávok, germánok tengerében magyaroknak, s most csupa tudatlanságból még megérjük, hogy árjakká leszünk. Ha a németek magukat a semitáktól úgy különböztetik meg, hogy ők árják, ezt a szó némi átvitt értelmű használatával magyarázni lehet. *Arják*-nak a tisztavérű hinduk nevezték magukat, megkülönböztetve India más, idegen vagy kevert népétől. A nyelvtudomány egy időben ezzel a szóval az egész indogermánságot is nevezte. Ha tehát volna egységes indogermán faj, akkor átvitt értelemben az indogermán fajú embert lehetne árjának is nevezni.

De nem a magyart. Mi nem vagyunk indogermánok, tehát árják sem. Nevezhetjük magunkat ugoroknak vagy finn-ugoroknak, vagy akár uraliaknak, sőt a belénk olvadt sok török vért tekintve egész nyugodtan urál-altajiaknak is, de még abban sem volna nagy hiba, ha a *turáni* szót használnók.

Voltak, akik annakidején elítélték a tudománytalan *turáni* elnevezést. Vigyázzunk, meg ne essék rajtunk, hogy a tudománytalan turániság helyett beleugrassanak a még tudománytalanabb árjaságba!

Mi magyarok, urál-altaji magyarok, maradjunk meg csak magyaroknak!

Jacobi Lányi Ernő.

Kikeresztelkedni, kitérni. — Sokszor hallja az ember ezt a két kifejezést. Pedig ahogy nem lehet *bekeresztelkedni*, mert nem mondjuk így, éppen úgy nem lehet *kikeresztelkedni* sem! Ha nem mentem be valahová, akkor ki sem jöhetek onnan. A nem keresztény vallású ember, ha akar, *megkeresztelkedik*, a pap pedig sem *ki*, sem *be* nem kereszteli őt (ha felsőbb hatósága megengedi), hanem *megkereszteli*. Éppen így nem lehet *kitérni* a vallásból, nem lehet *átkeresztelkedni* sem, hanem *áttérni* (egyházi szempontból *megtérni*), és megint csak *megkeresztelkedni*. Csak a nem keresztény ember *keresztelkedhetik meg*, mert a keresztény csak áttérhet a másik keresztény felekezetre, de nem kell sem *ki*-, sem *be*-, sem *át*-, sem *megkeresztelkednie*, mert már annakidején *megkeresztelték*. Lehet tehát a nem kereszténynek megkeresztelkednie, a kereszténynek áttérnie, de a többi igekötőt dobjuk a sutba!

Handlovits Miklós.

Az igekötők hóbortja. — A pedagógiában is van divat, ére-
zük mindnyájan. Van divat a nyelvhasználatban is. Ilyen az ige-
kötők divatja. A *be* és *le* igekötők németes használatát és fordí-
tását már régebben is megrótták, de ma már valósággal divat-
hóbort lett belőlük. Néhányat a februári számban Kendi Finály
István említett, így az újabb keletű *elhívatást*. Legtolakodóbb még
ma is a *le*: lebüntet, leáll, leellenőriz, lebuktat, leigazol, lehatárol,
leegyszerűsít, leosztályoz; de egyre-másra terjednek és szaporod-
nak a többiek is. Mutatóba néhány: kihangsúlyoz, kiábrázol, ki-
teljesedik, felnagyít, felfokoz. Valóságos hóbort ez: *az igekötők*
hóbortja, méltó párja az *aki, amely, ami* posványának.

Majunke József.

Bitter csokoládé. — Nemrégiben a feleségem a Fiumei Kávé-
behozatali Részvénytársaság egyik üzletében csokoládé-szeletké-
ket vásárolt. Volt közöttük mogyorós, tejescsokoládé stb. Az egyik
zárószalagon ez a felírás volt: *Bitter csokoládé*. Vajjon a Bitter-
cég gyártmányát akarja a felírás jelenteni? Ha igen, miért árulja
a társaság saját neve alatt? Ha nem ez a felírás értelme, hanem
azt akarja jelenteni, hogy a csokoládé sok kakaótartalma miatt
kesernyés, természetes ízű, miért nem írja a cég ezt magyarul?
Ennyit már elvárhatnánk egy Magyarországon magyaroknak áru-
sító társaságtól! Talán divatosabb, ha németül ír? De magyarul
írhatná a címke hátsó részén levő netto súlyt is. Vajjon nem hang-
zanék-e szebben, ha így írná: a csokoládé tiszta súlya 20 gramm?
Vagy talán a vezetőség, az illetékes tisztviselő nem tud magya-
rul?

Márkus Jenő.

A mai színibírálat műnyelve. — Arra a keresetten szellemes-
kedő modorra, amelyben egyes színbírálok különös kedvüket ta-
lálják, elrettentő példa a következő: „De amit Kovács Károly Lu-
cifer szerepében művel, ahhoz idegek kellene. *Mi ez a spleen, ez*
a monoton fölény, mi ez a kuglibajnoki rezonőrség, amellyel el-
szincerizálja Lucifer szerepét, kínosan utánozva Csontos lapított
és kabaréutánzásokban annyit szerepeltetett hanghordozását.“
(így, kérdőjel nélkül! Egyed Zoltán: Az ember tragédiája kamara-
színpadon. Az Est, 1939. május 16. 10. l.). Vajjon mikor érjük meg,
hogy törvényt és sajtókamarával szabályozzák az ilyen magyar-
talansági „csücssteljesítmények“ kiirtását, melyekhez hasonlót a
manapság annyit kárhoztaltott „asszimiláció“ virágkorában is rit-
kán írtak le?

Aradi László.

Tűnik. — Alig vehetünk a kezünkbe újabb magyar regényt
vagy regényfordítást, hogy szemünkbe ne tűnjenek ezek a szólá-
sok: „Nekem úgy tűnik, mintha akart volna még valamit monda-
ni“; „úgy tűnt neki, hogy nincs miben reménykednie“; úgy tűnik,
hogy már láttam valahol“. Nem régen csak *fel* igekötővel kapeso-
latban használták ezt az igét ilyen jelentésben, de más igék is ál-
lottak az írónak rendelkezésére, mint: úgy *látszik, tetszik, rémlik*.
Ma mindezek az egészséges levelek lehullanak nyelvünk fájáról
a satnya *tűnik* kedvéért? *Tűnik* elégedjék meg a maga régi jelen-
tésével és használatával, vagy legalább ne restelje régi társát, a
fel igekötőt, ha versenyezni akar a fenn említett igékkel.

Csengery János.

ÍRÓINK MAGYAR NYELVE

Gazdasági tanácsadó (gazdasági kérdés — feleletek). Összeállította: Zoltán Gyula. 1938. 224 lap. „Mezőgazdaság“ kiadás.

Mifelénk inkább csak így beszélünk: *kérdések — feleletek* vagy *kérdések és feleletek*, avagy *kérdésekben és feleletekben*.

Az előszóban azt mondja a szerkesztő, hogy „ebben a könyvben a legkiválóbb gazdasági szakírók“ oktatják a mezei népeket. Lehet, hogy a szakjuk legkiválóbb, de az írásmódjuk csak olyan félbepakált, aszúkörságos, vízöntéses, jégboronálta. Pedig a szakíró az jellemzi, hogy a maga szakmáját olyan könnyen írja, hogy másszerzetbeli izzadozva se érhet a nyomába. De ezek az urak itt — eleven cáfolatok. Ezek úgy írnak, mintha mezőt, állatot sose láttak volna; mintha darázs sose csípte volna meg őket; mintha a csótány „ismérveit“ csak német monográfiákból szűrték volna le; mintha egy jóra való szavú paraszttal soha nem szóltak volna. Azt várhatná az ember, hogy földművelő és állattenyésztő országunkban legalább az ezekkel a foglalkozásokkal kapcsolatos dolgokat szép és ép magyarsággal írják; ezzel szemben ezek a tudósok a magyar nyelv ellen eddig elkövetett minden hibát belezsúfoltak egy olyan könyvbe, mely éppen azoknak a szemé elé kerül, akik eddig még egészséges magyarsággal beszéltek. Csak egy lépés kell még, s elénk toppantják derék szaktudósaink a *bagifana borzonokat* és a *górugrányokat*. Ha annyit használnak a szerzők könyvükkel a gazdálkodásnak, mint amennyit vétkeznek anyanyelvük ellen, akkor nagyon nagy lesz a sikerük.

Így írnak ők:

„a vitaminhiány igen kedvezőtlenül befolyásolja az állatok egészségügyi állapotát“ Az ilyen kacskaringókat még az orvosi szemlékből is kiirtjuk; még ott is — művelt szakemberek előtt — jobban hat így: a vitaminhiány árt az állatok egészségének. Ellenben az ilyen körmönfont stílus nemesak a világosság és az egyszerűség ellen vét, hanem *igen kedvezőtlenül befolyásolja az ilyen szakírók kényének kitett anyanyelvünk épségbeli állapotát is*.

„*fajtiszta* angóra“: tiszta angóra, tisztafajú angóra, vérbeli angóra.

„*fajtaszilárd* állat“: fajtartó v. fajtájátartó állat.

„*szagmentes* vaslakk“: szagtalan vaslakk.

„*fagymentesen* letakart burgonyahalom“: fagyállóan letakart burgonyahalom.

„*kimondottan* homokos talaj“: homokos, igazi homokos, nagyon homokos talaj, homoktalaj.

„Van 4 darab ludam és egy gunár“: Van 4 ludam meg egy gunárom. Egy könnyed magyarsággal megfogalmazott utasítás: „Az alapos és szakszerű hordótisztítás kifenekelés *mellett* mindig hidegvízzel és kefével való mosással *kezdendő*“. Az alapos és szak-

szerű hordítisztítást azon kell kezdeni, hogy a hordót kifenekeljük s hidegvízzel és kefével megsúroljuk. „Ha egyszeri ilyen kezelés nem *segítene, úgy* meg kell *azt* ismételni“: Ha egyszeri ilyen kezelés nem segít, meg kell ismételni. „A kisajtott almamust kedvező hőmérséklet *mellett, ami* 15 C fok *körül* van, rendszerint 3—4 hét alatt *kierjed*“: A kisajtott almamust kedvező hőmérsékleten, azaz kb. 15 C fokon, rendszerint 3—4 hét alatt megerjed.

Minék folytassam? Az egész kötetet úgysem másolhatom ide.

Tiszamarti Antal.

Nagy Magyarország szakácskönyve. Összeállította: Lucullus. Budapest, 1939. 160 lap. Athenaeum.

A Villamos Fogyasztók Lapja nemrégiben jelentette meg a fenti szakácskönyvet. Egy álnévbe burkolódzó úr: Lucullus állította össze a beküldött ételleírásokból. Lehet, hogy kipróbált ételleírásai (nem receptjei!) jók, de még soha nem láttam így kerékbetörve a magyar nyelvet, mint ebben a szakácskönyvben. Lucullus úr már előre védekezik: „mi a recept szövegén nem változtathatunk“. De bizony változtatnia kellett volna! Meg kellett volna írnia magyarul. Úgy látszik, ő még nem vett tudomást a magyar nyelvvédő mozgalomról. Vagy talán strucc módjára homokba dugta a fejét? Csak úgy hemzseg a könyv az idegen szavaktól, pedig ezekre olyan jó magyar szavaink vannak! Vajjon nem tudja, hogy a gríz darának, a prézlit morzsának, a garnírungot körítésnek, a primát elsőrendűnek mondjuk? Nem hallotta még soha, hogy a húst nem megpucoljuk, hanem megtisztítjuk, nem klopfoljuk, hanem megverjük és már nem spékkeljük, hanem szalonnával megtűzdeljük. Mit jelent magyarul az, hogy a *spékelt nyelvet röviden sütjük*? Nem értem, mi az az „izzó zsír“? Talán forrót akar mondani? S mióta parancsol a magyar főnévi igenévvel? A borjúkotlett (magyarul: karaj) egyik felét vajban megsütni stb. A fecskéfészek (41. l.) leírásában: kiverni, sózni, ráhelyezni, összezavarni stb. — Arról nem is beszélek, hogy a tárgyias és tárgyatlan igeragozásról sejtelmé sincs. Mint elrettentő példát hozom föl a *Töltött sertés szűz* leírását. Az egész *egy* mondat! „1 darab 35 dekás sertés szüzet (Szegény kicsi szűz, nem tudott megnőni!) kettévágunk, (Milyen kicsi lesz a szüzecke, ha kettévágjuk!) kiverjük, megsózzuk, kis törött borssal meghintjük, közben apró kockákra vágott 2 deka füstölt szalonnát, 5 deka füstölt húst, 3 deka vargányagombát zöldpetrezselyemmel összekeverünk, majd a húst megtöltjük vele, összevarrjuk, hogy a sütés alatt a töltelék ne tudjon kijönni, majd forró zsírban átsütjük, lábosba helyezzük, addig a fennmaradt zsírban 5 deka finomra vágott vöröshagymát adunk, (Hova adunk?) megpirítjuk, egy pici fokhagymát, majd késhegynyi pirospaprikát, kevés vízzel, hogy oda ne égjen, felengedjük, 2 zöldpaprikát, egy nyers paradicsomot, télen lecsót, majd ráöntjük a húsrá, lefedjük és puhára pároljuk, ha puha, a húst kiszedjük, 3 deci tejfelt vagy

tejszínt egy kis liszttel elkeverünk, felengedjük, felforraljuk, majd a húst felszeletelve tátra rakjuk és a paprikás lével leöntjük, garnírungnak galuskát adunk“. Ilyen bájos pont- és vesszőnélküli leírások tucatjával akadnak a könyvben.

Lucullus úr! Vagy ne szerkesszen máskor szakácskönyvet, vagy ha szerkeszt, írja át magyarra a beküldött leírásokat. Ha egyik-másik idegen szót magyarul nem tudná, lapozgassa végig a Magyar Nyelvvédő Könyvet. Megengedem, hogy ételleírásai elsőrendűek, de magyarsága gyalázatos.

Márkus Jenő.

KÖNYVSZEMLE

Gyomlay Gyula: A felolvasó- és szavalóművészetről. (Tanulmány a magyar kiejtés, hangsúly és hanglejtés kellékeiről.) Budapest, 1939. 25 lap. Különlenyomat a Budapesti Szemle 1939. évi áprilisi füzetéből.

A tanulmány két kérdésre ad választ: Mik a kellékei az írott művek élőszóbeli előadásának? E tárgy körében lehet-e szó egyáltalában művészetéről, s ha igen, mennyiben?

A beszéd technikájának kellékeiről szólva, rámutat a fővárosi beszéd, különösen a színpadi és a társasági kiejtés néhány általánosan elterjedt hibájára. Ilyen az *s*-nek *h* felé hajló selypes kiejtése, az *l* hang *ly* felé hajló németes ejtése (hall(j)atlan!), az *ly* hangnak tűrhetetlen pattogtatása (különösen a *folyton* szóban) s a magánhangzók megnyujtása a folyékony mássalhangzók előtt (*kórút*). Ezekhez a hibákhoz vegyük még hozzá a fővárosi beszéd idegenszerű hanglejtését. Szól a nyelvjárási kiejtésről is. Mint a jellemzés eszközének megvan ennek a jogosultsága, de csak akkor, ha a színészek s a színiírók helyesen használják. A szöveg tiszta kiejtésének szabályát a következőkben állapítja meg: „alkalmazkodjunk a magyar irodalmi köröknek és a magyar színpadnak az utolsó évtizedekben megformálódott kiejtéséhez, azonban gondosan óvakodva mindentől, amivel a legutolsó évtizedek gyanús befolyásai, divathóbortjai megfertőztették“.

Az értelmes előadásnak és a jó hangsúlyozásnak fő feltétele a szövegnek minél pontosabb megértése. Ez a megállapítás egyaránt vonatkozik a prózai és költői szövegekre. Aki a remekművek tolmácsolására vállalkozik, legyen az szavaló vagy művész, annak elsősorban mély irodalmi műveltséggel kell rendelkeznie. Ehhez járuljon azután a nagy gyakorlat. A tanulmány itt rámutat arra, hogy Arany, Petőfi, Vörösmarty műveinek milyen sok sorát értik és szavalják még ma is rosszul.

Az értelmes előadás fő eszköze a hang erősítésében nyilatkozó hangsúly, az érzelmesé a hangfok váltakozásában nyilvánuló hanglejtés. Ez a beszédnek minden ízén érvényesül, minden

szaván és a szavaknak nem csupán első szótagján. Együtt jár vele egy másik beszédbeli tényező, a hang színezete, árnyékolása. Az előadás művésziességének feltételei: összhang a mű tartalma és az élőszóbeli kifejezés között és a művésszel veleszületett és céltudatos tanulmányokkal kifejlesztett ízlés.

A tanulmány új szempontjaival, számos értékes gondolatával bizonyára hathatósan hozzájárul ennek a mostanában sokat vitatott kérdésnek megvilágításához.

Putnoky Imre.

Nemes Zoltán: *Az élőbeszéd fésülése*. Budapest, 1939. 72 lap. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt.

A szerző több évi gyűjtőmunka eredményét tette közé ebben a füzetben. Útmutatásnak szánta a kezdő vagy gyakorlatlan beszédíró-gyorsíróknak, hogyan kell a szónok ajkáról elhangzott beszédet megtisztítani azoktól a pongyolaságoktól, nyelvtani és stilisztikai helytelenségektől, amelyek kisebb-nagyobb mértékben majdnem minden szónok beszédében előfordulnak. Ezt a tisztító munkát a gyorsírók *fésülésnek* nevezik. Csak ennek elvégzése után kerül az elmondott beszéd nyomdába.

A füzet tehát elsősorban gyakorlati célt szolgál: összefoglalja az élő beszéd leggyakoribb nyelvi hibáit, hogy kalauz legyen a gyorsírónak, s ez szempontjainak figyelembevételével kellő mértéket tartson a fésülés munkájában. De más tekintetben is tanulságos ez a füzet. Haszonnal forgathatja mindenki, akit a nyelvtisztaság ügye érdekel. Hiszen azok a hibák, amelyeket a szerző, bőséges példatárral megvilágítva, művében összegyűjtött, majdnem mind megvannak a hírlapok nyelvében és a közbeszédben is.

A szerző két csoportban mondja el megjegyzéseit. Az elsőbe a nyelvtani simítások tartoznak, vagyis azok a helyesbítések, amelyekkel a gyorsíró a nyelvtani hibákat tünteti el a beszédből. Ilyenek — hogy csak a legfeltűnőbbeket említsük — a határozott és határozatlan névelő helytelen használata vagy elhagyása, az ikes igék hibás ragozása, egyéb igeragozásbeli szabálytalanságok (pl. „szoktam“ helyett „szokok“, „látja“ helyett „lássá“ stb.), a németes *lett...-va, -ve* szerkezet („a parancs ki lett adva“), a ragok helytelen elhagyása, ha felsorolásban több szóhoz ugyanannak a ragnak kellene járulnia stb. Az igeragozási hibák közé sorolja a szerző a *játszhat, történhet* alakot, valamint az alanyi és tárgyas ragozás ragjainak fölcserélését a föltételes mód jelen idejének többesszámú első személyében. Pl. „Ha most megkezd~~enék~~ a munkát, estére be is fejez~~enék~~.“ Ma már egyiket sem tekinthetjük hibának. Az ikes igék ható alakját régebben ikesnek ragozták, ma azonban az iktelen ragozás már általánosan elterjedt. A *-nók, -nök* tárgyas személyrag helyett az irodalmi nyelvben és a közbeszédben a *-nánk, -nének* rag járatos. Az előbbi már csak a székely és csángó nyelvjárásban él.

A második csoportban azokat az útbaigazításokat találjuk, amelyeknek szem előtt tartásával a gyorsíró a beszédet csinosabbá, magyarosabbá és irodalmibbá teheti. Ide tartoznak bizonyos ragok és főlöleges szók, névutók és igekötők, a vonatkozó névmás használatában előforduló hibák, a főnévi igenév helytelenül elhagyott személyragjai, a névutók hibás föleserélése (végett és miatt, iránt és szemben), a szenvedő igék stb.

Befejezésül a szerző összefüggő szövegeken is bemutatja a gyorsíró fent vázolt fészülő munkáját. Szószzerint írt beszédrészletek mellett párhuzamosan adja ugyanazokat megfészülésük után. Ezek a szemelvények igazolják a szerzőnek az előszóban olvasható ama kijelentését, hogy a gyorsírás nem egyszerű mechanikus munka, hanem olyan szellemi tevékenység, amely állandó figyelmen és nagy körültekintésen kívül megköveteli a jó nyelvérzéket és a nyelv teljes ismeretét is.

Tardos Károly.

L A P S Z E M L E

A Vármegeye. 1939. május 1. — *Egy kassai magyar: Jó magyar ejtés.* (Levél a szerkesztőséghez.) A budapesti egyetemen az ifjúság számára megrendezték a jó magyar kiejtés versenyét. A magyar fülnek és a magyar szívnek nincs szebb zene, mint a szépen csengő, zengő magyar szó. Ezt szeretné hallani a rádióban is. A magyar rádió olyan szószék, amely százezrekhez és milliókhoz szól. A magyar szó zenéjének ismerője legyen az, aki százezrek tanítására, milliók lelkesítésére, meggyőzésére és gyönyörködtesítésére a mikrofon elé áll. A rádió hallgatósága bel- és külföldön egyaránt elvárja, hogy az éter hullámain keresztül magyar zamatú magyar szó, magyar beszéd köszöntson be a családi otthonokba.

Budapesti Polgári Iskola. 1939. évf. 3—4. szám. — *Pánczél Tibor: Tanulóink és az utca nyelve.* A cikkíró a főváros különböző pontjain lévő iskolákban kísérleteket végzett s ezekből megállapította, hogy a kültelki utcák szókinese valamennyi elemi és polgári iskola tanulóinak nyelvébe befészkelődött. Az iskola nyelvtisztító munkájának szempontjából fontos, hogy ezt a romlott nyelvet a tanítók és tanárok is megismerjék. Az utca nyelve több forrásból táplálkozik, főképpen a csoportnyelvekből, elsősorban a tolvajnyelvből. A gyűjtött kb. 400 szó közül csak 20—30 látszik eredeti diáknyelvi szónak, a többi mind az alvilág szókészletéből való. A cikkíró rámutat a nyelvromlás forrásaira is. A tanulók nagy része abból a társadalmi osztályból kerül ki, amelynek nyelve argot-val átitatott köznyelv. A nyelvromlás másik tényezője: a nagyvárosi étellel együtt járó sűrű érintkezési alkalmak (sportpályák, labdarúgó mérkőzések stb.), amelyek igen vegyes társadalmi elemeket hoznak össze. Az iskola nyelvvédő munkájának kettős feladata a további nyelvromlás megakadályozása s a tanulók nyelvének megtisztítása.

Eserkészlányok Lapja. 1939. évf. 2. szám. — *Erdélyi aszszony: Magyar nevet kutyáinknak!* Leghűségesebb háziállatunkat mint előkelő idegent szólítgatjuk. Még hagyján, ha idegen fajtájú a kutya, de magyar fajtájú kutyáinknak magyar nevet adjunk! Van miből válogatni.

Erdélyi Múzeum. 1939. 1. füzet. — *Szabó T. Attila: A magyar kiejtés kérdése.* A nyelvművelésnek figyelmet kell fordítania a kiejtés terén mutatókozó magyartalanságokra is. A magyar kiejtés Erdélyben is rendkívül sokat vesztett zeneiség tekintetében. E jelenség okai részben az egész magyar műveltség mai irányából, részben az erdélyi magyarság különleges helyzetéből folynak. Ez utóbbiak közül legfontosabbak a következők: 1. A nyelvi oktatás teljesen *nyelvtani* és nem *nyelvi* alapon áll. Óvónőinket, tanítóinket, tanárainkat és papjainkat meg kell tanítanunk helyesen beszélni magyarul. 2. Nagy kárt tesz kiejtésünkben az idegen nyelvek hatása. A mai középiskola az anyanyelven kívül legalább három más élő nyelvvel akarja megismertetni a tanulókat. Egészen különleges veszélyt jelent nyelvünkre az idegen eredetű, de magyarul beszélők nyelvi hatása. 3. Mindezek következtében az előttünk példaképpen álló közéleti nagyságok beszéde is sokszor csapnivalóan rossz; tanítóink, papjaink, tanáraink a nyelvi gondatlanság áldozatai. 4. A magyar kiejtés megzavarásához hozzájárult a sok idegenből fordított táncdal, operett, sőt egyházi ének is. 5. A színházjáró közönség kiejtését a színház is rontja. Az érthető és szép magyar beszéd elsajátítása ma már nem feltétele annak, hogy a színész színpadra kerüljön. — *U. a.: Kerengő-út vagy keringő-út. A serpentin és serpentin-út magyar megfelelője a nép nyelvében a kerengő-út.* A szó csak ebben a jelentésében új, egyébként a régiségben is megvan. A csigalépcsőt is *kerengő garádicsnak* hívták a régi nyelvben. A *kerengő-út* szó mind jelentés, mind képzés szempontjából kifogástalan. — *U. a.: „Nyelvújítás.”* Egy baloldalnak ismert újságíró véleménye nyelvi kérdésekről. A nyelvtisztaságról szól személyes tapasztalatai alapján. Sorai meggyőző erővel tesznek tanúságot a magyar szókinés kifejező voltáról és az idegen szók szükségtelenségéről. — *U. a.: A nyelvművelés hírei.* Részletes beszámoló a Nyelvművelő Bizottság munkájáról, a Magyarosan és a Nemzeti Sport nyelvművelő pályázatairól, a magyar rádió nyelvhelyességi előadás-sorozatáról és egyebekről.

Esti Kurir. 1939. április 23. — *Úr ír.* (Szemelvények egy miniszteri cikkből.) A cikkíró csokorba szedi a szóbanforgó cikk feltehetőbb magyartalanságait és egyéb stilisztikai hibáit.

Esti Újság. 1939. április 25. — *Nyelvújítás.* Egyik lapunk gúnyos hangon emlékezett meg a sportnyelv néhány újabbkeletű és szokatlanul hangzó magyar szaváról. A cikkíró azt tanácsolja a gúnyolódóknak, próbálják megszokni az idegen kifejezések helyett a magyar szavakat. Az új sportkifejezéseket a Magyar Tudományos Akadémia nyelvművelő mozgalma helyesléssel vette tudomásul és használatukat ajánlja.

Ifjú Polgárok Lapja. 1939. évf. 9. szám. — *Juhász Jenő: Nyelvhelyességi és helyesírási tanácsadó.* A kis diákok beszédjében gyakoriak az ilyen henye szók: *és, és akkor, és aztán, akkor aztán.* A gyermekek azt hiszik, hogy tanáraik csak a megállás nélküli beszédet értékelik. Az ilyen henye szók a gondolkodásra szánt szünetet töltik ki.

Köztelek. 1939. évf. 15. szám. — *Surányi János: Megjegyzések a szakirodalom nyelvéről.* Az *oltás* és *ojtás* szavak használatában a cikkíró megállapítása szerint teljes a zűrzavar. A kertészek és az orvosok *ojtása* és baktériumkultúráknak a talajba juttatása azonos fogalmak. Ezekről különbözik az *oltás*, ami tulajdonképpen valamely állapot csillapítását vagy megszüntetését jelenti. Ha a tüzoltó *oltást* (Löschchen) végez, az orvos *ojtást* (Impfung). Utóbbinak felel meg a kertész *ojtása* (Pfropfen), valamint a talaj *ojtás* is. — (A két szónak ezt a megkülönböztetését nem igazolja sem a nyelvtörténet, sem a népnyelv, sem pedig a mai nyelvhasználat.) A továbbiakban a szakirodalom néhány helytelenül használt szava helyett ajánl megfelelőbbet, így a *termelés* helyett, ha növényekről van szó, a *termesztést*, a rossz *hozam* (Ertrag) helyett a jó magyar *termés-t*. A szakírókra is kötelező a szabály: ne csak magyarul hangzó, hanem *magyaros* szavakat és kifejezéseket használjunk! Magyar szavakkal magyarul beszéljünk és írjunk!

Magyar Lélek. 1939. évf. 4. szám. — *Halász László: Sokat túlozunk.* A mai nyelvnek egyik feltűnően jellegzetes hibája a *túl* határozószó helytelen használata. Mintha a versenypályák lázas erőlködése, a versenyzők kimerült lihegése hallatszanék ki belőle. Nagyszámú példán mutatja be, mennyire szeretik ma a *túl*-lal összetett igéket és mellékneveket.

Képes Vasárnap. (A Pesti Hírlap melléklete.) 1939. május 7. — *Halász Gyula: Édes anyanyelvünk.* Az idegennyelvű cégfeliratok egyre jobban szaporodnak nálunk. „Helyes és dícséretes, ha világvárossá nőtt Budapestünk kirakatai idegen nyelven is szólnak a járókelőkhez. Ez kedves figyelmesség idegen vendégeink iránt. De udvarias készségünkben és buzgó hevünkben ne feledkezzünk meg önmagunkról. Végre is itthon vagyunk, tizenegymillió lakosú hazánk milliós magyar fővárosában. Elképzelhetetlen, hogy akadjon még egy európai város, ahol ilyen „alázatos tisztelettel“ értelmezzék az európaiságot és nemzetköziséget.“

Magyar Nemzet. 1939. április 6. — *Drescher Pál: Búcsú egy névtől.* „Meválni készülök német hangzású nevemtől! Hovatovább egyre kevésbé tudom elviselni, hogy ennek a névnek olyan jelentéstartalmat tulajdonítson bárki, amely benne nincs... Velem együtt igen sokan döbbsenten érzik azt a tragikus hasadást, amit *nevük* és *lényük* közt egyre szélesebbre szakít az idő. Oda jutottunk, hogy a faji elvre épült mai világban rettegnünk kell a könnyelmű *azonosítástól*. Attól, hogy a név pusztá hangzásán elinduló durva osztályozás abba a „népközösség“-be utalhat mindünket, melyben semmi keresetünk, s amely sajátosan magyar lelki alka-

tunktól gyökeresen eltér... Meg kell taganunk nevünket, ha nem akarjuk bizonyos azonosításnak kitenni magunkat... Elviselhetetlenné vált számomra, hogy ez a név, mely ködös előidők nemzetiségi jelentésének üres maradványa csupán, mint egy hamis lobogó, azt jelezze, azt hirdesse fennen, ami viselője lényétől távol áll!... Német nevemet magyarral föleserélni ma, úgy érzem, többet jelent a boldog, régi béke-korok eszélyes alkalmazkodókészségénél.“ — 1939. április 21. — *Salamon Henrik: Nyelvrontás.* (Egy orvosprofesszor levele.) A *kapcsán* és *kapcsolatban* névutókat hirlapírók és politikai szónokok ma időbeli egymásután, alkalmoszerű történet és más laza tartalmi összefüggések kifejezésére használják, vagyis olyan esetekben is, amikor ez egyáltalában nincs helyén. A cikkíró számos példával igazolja, hogy ezzel a két szóval mennyire visszaélnék, egy sereg más magyar ragot és névutót szorítva ki a használatból. Pl. „Be kell nyujtani a *kérvény kapcsán* a szegénységi bizonyítványt.“ Helyesen: a kérvénnyel együtt. „Cikket írt Daladier északafrikai útjával *kapcsolatban*.“ Helyesen: útja alkalmából. „Ezeknek a képes határozóknak túlzó és napról-napra gyakoribb használatával elszűrkitik nyelvünk szépséges színeit. Ezek a henye szavak úsznak a nyelvben szürkén és súlytalanul, mint a békanyál a levegőben. Ideje őket irgalmatlanul irtani.“

Magyar Nyelv. 1939. évf. 3—4. szám. — *Laziczius Gyula: Magyar Nyelvtudományt!* Egy ifjúsági lapban Papp István megtámadta a magyar nyelvtudósokat és nyelv művelőket. Szerinte nyelvtudományunk a múltban nem volt magyar s ma sem az, mert „idegen grammatikai fogalmak igájában vergődik.“ A nyelv művelésről szólva megállapítja, hogy a magyar nyelv ügye a nyelvtudomány és a nyelv művelés között „vészesen megoszlott“. A kettő közül a nyelv művelés vállalta a nehezebb és a fontosabb feladatot. „De amikor a nyelv művelés kétségtelenül nehéz és kétségtelenül fontos feladatának a megoldásáról ír, arról a nagy munkáról, amelyet a nyelv művelési mozgalom részesei végeztek és végeznek ma is, egyetlen jó szava sincs, nemcsak a letagadhatatlan eredményeket, de még a szándékokat illetőleg sem.“ Megbírálja a Magyar Nyelvvédő Könyvet is. Az a Papp István emel a könyv ellen vádakát, «akinek mosdatlanul és fésületlenül megjelent cikkében hemzsegek a bosszantó sajtóhibák és a rendetlen mondatok... Az a Papp István beszél szórakozottságról, aki egy helyütt „igetű“ helyett „igekötű“-t ír, amiből az a furcsaság kerekedik ki, hogy a magyar igék jelenidejében „a személyes igealakot öt esetben az *igekötű plusz rag*“ alkotja, egy másik helyen meg a *ház* szót *melléknév*nek mondja.“ Végső ítéletképen a magyar nyelvtudományról és nyelv művelésről azt írja Papp István, hogy „idegen szemléletmód vágyain jár s idegen célokat tűz maga elé.“ „Ennél súlyosabb, ennél rosszhiszeműbb vádat“ — állapítja meg Laziczius Gyula — tudtommal még eddig senki sem emelt a magyar nyelv művelés és a magyar nyelvtudomány ellen! Mert lehet, hogy történtek tévedések itt is, ott is, de a szándékok tisztaságában, a célok magyarságában eddig még senki sem merészelt kételkedni! Papp István az első. Szomorú elsőség...“

Magyar Nyelvőr. 1939. évf. 1—3. füzet. — *Balassa József: A Magyar Nyelvőr megindulása.* A Magyar Nyelvőr első száma 1872. január 15-én jelent meg. A folyóirat megindulásáról és munkásságáról Farkas Gyula mostanában megjelent könyvében (Az asszimiláció kora a magyar irodalomban) két helyen is megemlékezik. A Nyelvőr megindulásának célja a magyar irodalmi nyelv megjavítása volt. Szarvas Gábor nyelvvédő mozgalma hadat izent a nyelvújításnak. „Fáradhatatlanul irtotta az idegenhangzású, újképzésű szavakat, köztük olyanokat is, melyeket egy Vörösmarty, Petőfi vagy Arany már magyarrá szentesítettek. Leghűbb fegyvertársai asszimiláltak voltak, akik az ő tekintélyének védelme alatt elhittették magukkal, hogy elég magyaros szavakat egymás mellé rakni, vagy idegen szavakat magyar helyesírással írni, hogy stíljük gyökeresen magyar legyen.“ Balassa József sorra veszi Farkas Gyula vádjait s megállapítja róluk, hogy ahány mondat, annyi tájékozatlanság. Úgy látszik, hogy Farkas soha bele nem pillantott a Nyelvőrnek azokba a köteteibe, amelyeket Szarvas Gábor szerkesztett, különben nem merete volna mindezt leírni. Aki teljesen tájékozatlan azon a területen, ahol támadni akar, azzal nem érdemes vitatkozni. „Milyen nevetséges, hogy Farkas Gyula akarja kioktatni Szarvas Gábort, a magyar nyelv és stílus egyik legnagyobb mesterét arról, hogy mi teszi a stílust gyökeresen magyarrá.“ A továbbiakban ismerteti Balassa József a Nyelvőr megindulásának történetét, közli a folyóiratnak Szarvas Gábortól kidolgozott munkatervét. Ebből mindenki láthatja, hogy a Nyelvőr nemcsak a nyelvújítás koros alkotásainak bírálatával foglalkozott, hanem munkássága kiterjedt a magyar nyelvtudomány egész területére. „Szarvas Gábor munkásságáról azt mondani, hogy ezzel vette kezdetét a „magyarkodás“ vészes áramlata, legyenyhében szólva, szégyenletes tájékozatlanság.“ — *Kardos Albert: Helyes-e vagy helytelen a kölcsönszó?* A Magyar Nyelvvédő Könyv helytelennek mondja a *kölcsönszó*-t s a *jövevényszó*-t ajánlja helyette. Az előbbi több hasonló összetétel támogatja (kölcsönkenyér, kölcsönügylet, kölcsönkönyvtár stb.). Szarvas Gábor minden idegen szót *kölcsönszó*-nak nevezett. — *B. J.: Farkas Gyula irodalomtörténete és a magyar nyelv.* Rövid közlemény Farkas Gyula könyvének nyelvéről. Stílusát a lomposság jellemzi. Főlemli néhány gondatlan kifejezést (*egyenlőre* „*egyelőre*“ helyett, *övéké, övékéi, sejtetni engedte, beszüntet* stb.). — *Zsoldos Jenő: Rokokó és barokk.* A két szó irodalmi életének és jelentéstartalmának fejlődése a mult század negyvenes éveitől kezdve.

Magyarország. 1939. május 18. — „*Hapsi*“ és társai. Tiltakozás az ellen, hogy a filmművészeti kamara hivatalos lapjában, a Magyar Film-ben a szerkesztői üzenetek írója zuglói csibész kifejezést használ. *Hapsi* a csibésznyelvben egyént, alakot, figurát jelent.

Napkelet. 1939. évf. 4. szám. — *Pasquino: A budapesti „nyelvjárás“.* A magyar vidék közönsége a magyar irodalom cégére alatt magyartalan, keréketört, lompos nyelvet kapott a pesti nyelvjárás íróitól. Ez szivárgott le az utolsó falucskába is rontani az ízlést, a nyelvérzékét. Ennek az állapotnak véget kell vetni.

Nemzetnevelés. 1939. évf. 7. szám. — *Uhlárik István: Hogy beszéljünk?* (Irodalmi magyar nyelvre neveljük-e növendékeinket vagy nyelvjárásokra?) A Tanterves Utasítások az iskolában az irodalmi magyar nyelv tanítását teszik kötelezővé, de ezt ajánlják nyelvtani, nemzetvédelmi, vallási és gyakorlati okok is. — 1939. évf. 8. szám. — *Hogyan beszéljünk?* Váth János, Horváth Sándor és Brenner Tivadar hozzászólása a fölvetett kérdéshez. Az első két hozzászóló szerint kímélni kell a tájnyelvet, az élő nyelvnek joga van háborítatlanul tovább élni. Amíg a nyelvet nem szükséges írásba foglalni, addig használják a növendékek a tájnyelvet. Brenner Tivadar rámutat a többi között arra, hogy a művelt államok iskoláiban mindenütt az irodalmi nyelv fejlesztése a cél és az uralkodó elv. Kivételt mi sem tehetünk. Maradjanak meg a tájszólások továbbra is az otthonokban és az írók tollában, de az iskolákban meg kell kívánnunk az egységes irodalmi nyelvet.

Néptanítók Lapja. 1939. évf. 9. szám. — *Drozdy Gyula: A magyar nyelv védelme.* Vezéreltek a Magyar Nyelvvédő Könyv jelentőségéről, az Iparosok és a Kereskedők Nyelvvédő Könyvéről. „A maga őrhelyén minden tanítónak határozott parancsnak kell tekintenie ezeket a könyveket s azok szelleme és útmutatása szerint kell a harcot felvennie és a végső győzelemig küzdenie.“ Rámutat a jó magyar kiejtés mozgalmának fontosságára. Ismerteti a budapesti egyetem bölcsészeti kar hallgatóinak kiejtés-versenyét. Buzdítja a tanítóságot a nyelvvédelem hathatós támogatására. „Ha a népiskola s ezen át a tanítói kar helyzetét a nyelvvédelem szempontjából nézzük, az egy cseppet sem mellékesebb, mint a tanári karé“. A népiskola abban a korban neveli a gyermeket, amikor a gyermek nyelvkészsége fejlődésnek indul s minden hatásra a legfogékonyabb. Ehhez járul, hogy a népiskola nevelő hatása a nemzetnek sokkal szélesebb réteget érinti, mint a középiskola.

Női Divat. 1939. évf. 2. szám. — *Keserű András: Magyarosan.* Ma ebben az országban mindenben és mindenütt megnyilatkozik a magyar lélek, s olyan áhítattal nézünk mindenre, ami magyar, mint a szentségre. A magyaros viseletről sem beszélhetünk tehát zagyva nyelven megszerkesztett mondatokban. Magyarországon magyar ruháról magyarul mondjunk mindent!

Nyugat. 1939. évf. 5. szám. — *Halász Gyula: „Során“ és társai. (Töltelékszók).* Abból a megállapításból indul ki, hogy „egyszótagnyi rag helyett egész szavak terpeszkednek beszédünkben, munkanélküliségre ítélt ragjaink pedig lassan-lassan elsorvadnak“. Például ilyenek: „A földbirtokpolitika nem rejt-e veszélyeket... a parasztnép számára“. Helyesen: „a parasztnépre“. Vagy: „A White Hall számára súlyos fejtörést okoz Perth... visszavonulása“. Helyesen: „a White Hallnak“. Gyakran megesik az is, hogy egy-egy névutó más névutó helyét bitorolja. *Íránt* helyett gyakori a helytelenül használt *szemben*: „Varsóban rendkívüli bizalmat éreznek Horthy Miklós kormányzó *személyével szemben*“. Pongyolaság a *nézve* túlzott használata is: „A normannoknak is voltak fölfedezéseik, de ezek... az európai népek világszemléle-

tére nézve semmikép sem folytak be“ (a cikkíró e mondatot „egy szép magyarságára kényes földrajztudósunk“ nyelvéből idézi!). „Ragokat fölfaló divatos töltelékszó“ még az üres *keretében, keretén belül* s az újabban újságnyelvben, politikában annyira felkapott *során* (egy-két nap leforgása *során*, Mussolini calabriai útja *során*, az orvtámadás megtorlása *során*, stb.). Szinte szerencse, hogy gyakran a *során*-t is utoléri a henyé divatszavak végzete: értelmetlen, bántó képzavarba fullad (ilyen ez a kifejezés: „az eszmezsere *során*“).

Orvosi Hetilap. 1939. évi 2. szám. — *Tiszamarti Antal: Nyelv-művelés.* Szóajánlások az orvosi műnyelv megmagyarosítására.

Pesti Hírlap. 1939. március 25. — *Márai Sándor: Konyha-nyelv-védelem.* A M. T. Akadémia nyelvvédő munkájának meleghangú ismertetése számos gondolatkeltő észrevétellel. „A nyelvben élünk, a nyelv jelenti nemzeti igényünket a világban. A népek életében vannak pillanatok, mikor a nemzeti nyelv megdönt-hetetlen menedék. Egy nép, mely önként lemond a nyelv igényéről, lemondott az élethez való jogáról.“ — 1939. április 21. — *Márai Sándor: Jó Magyar Ejtés.* „A magyar nyelv hangzása, kiejtése városi életünkben, városi civilizációnkban különösen megromlott... Ritka tünemény, mikor egy vendéglőben, kereskedésben helyes hangsúllyal ejtett, gondosan megválasztott és rangosan helyezett, a nyelv értelmének és méltóságának megfelelő ejtéssel előadott beszédet hallgatunk. A városi nyelv kapkodó, hadaró. De a magyar nyelv nem bírja el a hadarást. A magyar szavakat bizonyos lassú ütemmel kell ejteni, *andante*... A magyar filozófikus nyelv, minden bőségében is szüksézáví nyelv. Írók, írjunk lassan!... És olvasók, olvassunk lassan. És kartársak, beszéljünk lassabban.“ — 1939. május 14. *Harsányi Zsolt: Levelesláda.* Az olvasóközönség érdeklődése a nyelvhelyesség kérdései iránt feltűnően élénk. A napi postával érkező levelek nagyobbik fele ilyen kérdésekkel foglalkozik. A levelek tartóssága igazolja, hogy ez az érdeklődés nem szalmaláng, hanem mélyen fészkel a százazrek lel-kületében.

Pesti Napló. 1939. április 5. — *Tápay-Szabó László: Az úkap-ját neki!* Valószínű, hogy a rokonság fokozatainak kifejezésére a magyar épolyan gazdag volt, mint a görög és a latin nyelv. A régi rokonsági nevek pontos jelentését a nyelvemlékekből, Werbőczy Hármás Könyvének magyar fordításaiból és a régi magyar szótárakból tanulhatjuk meg. Az *ük* szó jelentése Páriz-Pápai szótárában proavia. Ez pedig annyi, mint az *apám nagyanyja*. Az *ük* szó kizárólag nők megjelölésére szolgált, tehát *ükapa* nincsen.

Református Élet. 1939. évf. 16. szám. — *Kónya Sándor: A hír-
verés mérgezése.* A Pesti Hírlapban a Válóperes leány c. filmről megjelent hírverés nemcsak a keresztény és magyar erkölcs tisztasága ellen vét, hanem a tiszta magyarosság ellen is. Egyetlen hirdetésében hét fölösleges, jó magyar szóval könnyen helyettesíthető idegen szó fordul elő.

Tükör. 1939. évf. 5. szám. — *Laczkó Géza: A küzdelem hiábavaló voltáról.* Ne az idegen szavak, hanem az idegenes gondolkodás ellen hadakozunk. A németességeket legtöbbször a nagyképűsködésre, fontoskodásra, oktalan méltóságoskodásra való hajlam hajtja nyelvünkre. Igyekezzünk egyszerűen beszélni, s ha valamilyen kifejezésen megakadunk, vessük a magyaros szemlélet mérlegére, ha úgy nincs értelme, hajítsuk el. Műveljük magyarság tanítóinkat, tanárainkat, tankönyveinket, hogy zagyvanyelvű nemzedékünkre magyaros gondolkodástól mozgatott, magyar beszédű nemzedék következzen. Minden egyéb küzdelem szép, hősi, de hiábavaló.

Zalai Közlöny. 1939. április 26. — (bl): *Beszéljünk magyarul!* A cikkíró szerint a Rómából hazaérkezett magyar miniszterek fogadtatásáról a Magyar Rádió elkedvetlenítő közvetítést adott. A bemondó többek között ilyeneket röpitett szét az éter szárnyán: „A téren sorakozó tömeg előtt délceg lovon állva ülnek a rendőrök.“ „A miniszterelnök úr elindult, hogy *lelépje* a díszszakasz arcélét“. Az első mondat — úgymond a cikkíró — nyilvánvalóan csak derús elszólás, de a második elszomorító és boszszantó magyartalanság. A magyar Rádió bemondójának tudnia kellene, hogy lépni lehet egyet, százat, lehet lépni nagyot, kicsit, de sem arcélt, sem sorfalat nem lehet lépni, még kevésbé lelépni; csak az arcél előtt lehet ellépni vagy elvonulni.

FIGYELŐ

A NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG ÜLÉSEI.

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának 1939. évi április 26-iki ülése.

Pintér Jenő elnökletével jelen vannak: Csengery F. János, Gyomlay Gyula, Kaán Károly, Keményfy János, Madzsar Imre, Nagy Miklós, Szinnyei Ferenc akadémiai tagok, Bárczi Géza, Dengl János, Halász Gyula, Hindy Zoltán, Juhász Jenő, Kodály Zoltán meghívott tagok. Távolmaradásukat kimentették: Csathó Kálmán, Harsányi Zsolt, Hegedüs Loránt, Östör József és Verebely László. Jegyző: Putnoky Imre.

Az elnök megnyitja az ülést és üdvözli Kodály Zoltánt, a Bizottság legutóbb megválasztott tagját. Üdvözli különösen abból az alkalomból, hogy olyan buzgón szolgálja a magyar kiejtés ügyét. Fáradozásának máris megvan az eredménye, széles körben sikerült fölbresztenie a figyelmet a kérdés iránt. Ezt bizonyítja a napokban rendett egyetemi magyar kiejtés-verseny is.

Közli, hogy a Magyar Nyelvvédő Könyvnek megjelent a harmadik kiadása (36.000—40.000). Nagyon átdolgozta és sokat javított rajta. Mozgalmunk nagy hullámokat vert. A nyelvédelem ügye nemcsak a napilapokat és a folyóiratokat foglalkoztatja, hanem a szaksajtót is.

Putnoky Imre h. előadó közli a Bizottsággal, hogy a kereskedelem- és közlekedésügyi minisztérium Hajózási Szakosztálya, most készülő új hajóvezetői szabályzatának néhány műszaváról a Bizottság véleményét kérte. A szóajánlatok kérdésében mai ülésünkön kell döntenünk. Egyúttal bejelenti, hogy a távolmaradását kimentő Verebély László a javasolt új kifejezésekkel egyetért és elfogadásukat ajánlja. Bárczi Géza a *géphajó* és *gépnélküli hajó* kifejezések helyett *gépes hajót* és *géptelen hajót* ajánl. Ezek magyarosabbak és kényelmesebb a használatuk. Ezen a véleményen van Dengl János is.

Madzsar Imre attól tart, hogy az új elnevezések esetleg elhomályosítják néhány régi szavunkat. A *géptelen hajó* ajánlása pl. kizorítja a *dereglyét*, a *bárkát*, az *uszályt*, a *kishajó* a *csónakot* és a *ladikot*. A *kishajót* el kellene lefelé határolni a *csónaktól* és a *ladiktól*. A *hajóvezető* elnevezésre sincs talán szükség, hiszen van jó magyar szavunk: *kapitány* és *kormányos*. Fölveti a kérdést: nem fognak-e ártani ezek az új elnevezések meglévő jó szavainknak? Csak abban az esetben ajánljuk ezeket az új műszavakat, ha okvetlenül szükség van rájuk.

A Bizottság a következő új elnevezéseket ajánlja: *gépes hajó* (régbben géperejű hajó), *gépes kishajó* (géperejű kishajó), *géptelen hajó* (nem géperejű hajó), *géptelen kishajó* (nem géperejű kishajó), *révész* (géperejű révhajóvezető), *gépes hajózás* (géperejű hajózás) és *géptelen hajózás* (régbben: nem géperejű hajókkal folytatott hajózás). A Bizottság megállapítja, hogy a szabályzatban javasolt *géphajó* elnevezés kifogástalan jó szó.

A h. előadó bemutatja Zolnai Gyula bizottsági tag jelentését a Magyar Gyógyszerésztudományi Társaságtól összeállított magyar gyógyszerészeti műszókról. — A Bizottság a bíráló észrevételeket tudomásul veszi s a jelentést eljuttatja a Társaság elnökségéhez.

A Budapesti Villamfelszerelők, Műszerészek és Látszerészek Ipartestülete a m. kir. iparügyi minisztérium 1871/1939.—IX. sz. körrendeletére, amelyben javaslatot kér arra, hogyan lehetne az általuk képviselt iparágakból az idegen szavakat kiküszöbölni, a következőket válaszolta: „Megítélésünk szerint javaslattételre nincs szükség, mert a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának elnöke ezt a hézagpótló tevékenységet már el is végezte. A „Magyar Iparosok Nyelvvédő Könyvé”-ben foglalt megjelöléseket a magunk részéről is igen alkalmasaknak tartjuk az idegen szavak kiszorítására“.

Kodály Zoltán megköszöni az elnöknek az ülés megnyitáskor elhangzott üdvözlő szavait. Arra kéri az elnököt, mint a budapesti középiskolák főigazgatóját, találjon módot, miként lehetne a középiskolai tanulmányi versenyek közé beilleszteni a magyar kiejtést is. A részletekre nézve többen felszólálnak és értékes felvilágosítással szolgálnak. (Bárczi Géza, Csengery F. János, Gyomlay Gyula.)

A M. T. I. magyarsága.

A Magyar Távirati Iroda közleményei természetük szerint mindig fontosak és éppen mert közérdekűek, legtöbb olvasójuk is van, legkivált a mostani válságos időkben. Mily nagy szolgálatot tehetne hát az Iroda nyelvünk ügyének, ha a helyes magyarságra és a közérthetőségre is ügyelne! Igaz: aki ezeket a közleményeket fogalmazza, annak óvatosan kell bánni a szóval, de ha mégoly csínján fogalmaz is, össze lehet minden óvatosságot egyeztetni a nyelvhelyesség szabályaival.

Alább bemutatunk a sok közül egy ilyen közleményt, melynek sokszorosan alárendelt, egymásba zsúfolt, kuriális stílussal megtüzdelt mondatai aligha érthetők mindenki számára. Mellette a szerintünk helyes szöveg, melyben a közleménynek egyetlen értelem-árnyalata sem vész el:

Az eredeti szöveg:

A Magyar Távirati Iroda jelenti: Azok a tárgyalások, amelyek egyrészt Románia, Jugoszlávia és Csehszlovákia között a múlt év óta folytak, abból a közös vágyból kifolyólag, hogy az útból elháríttassanak a Magyarországra és a fent említett három állam közötti jószomszédi viszony kifejlődését zavarni alkalmas tényezők, ideiglenes megállapodásra vezettek. E megállapodások Magyarországra fegyverkezési egyenjogúságának a fent említett három állam részéről történő elismerését és Magyarországra, valamint a szóbanforgó három állam közt mindennemű fegyveres erőszak alkalmazásáról való lemondást tartalmazták.

A megállapodások tető alá hozatalát megelőző megbeszélések során az összes egyéb kérdések, amelyek megoldása a dunai államok viszonyát kedvező módon befolyásolhatná, szintén beható és jóindulatú megfontolás tárgyát képezték. A fent említett államoknak e kérdéseket illető magatartását leszögező nyilatkozatok előkészítették, de végleges formájukban nem voltak lefektethetők.

Remélhető, hogy mihelyt a fennálló nehézségek áthidalattak, az e kérdésekre irányuló tárgyalások kedvező befejezést nyernek, és a létrejött megállapodások, valamint a szóbanforgó nyilatkozatok egyidejűleg közzé fognak tétetni.

A helyes szöveg:

A Magyar Távirati Iroda jelenti: Egyrészt Magyarország, másrészt Románia, Jugoszlávia és Csehszlovákia közt a múlt év óta tárgyalások folytak annak a közös vágnak megfelelően, hogy elháruljanak az útból a három állam közt való jószomszédi viszony kifejlődését esetleg megzavaró okok. Ezek a tárgyalások ideiglenes megállapodásokra vezettek. Tartalmuk az, hogy a fentemlített három ország Magyarországnak a fegyverkezésre való egyenlő jogát elismeri, és hogy hazánk, valamint a szóban forgó három állam egymás közt mindennemű fegyveres erőszak alkalmazásáról lemond.

A megállapodások dűlőre jutását megelőző megbeszélések során behatóan és jóindulattal megfontolták az összes egyéb kérdéseket is, amelyeknek megoldása a dunai államok viszonyaira kedvező hatással lehet. Előkészítették azokat a nyilatkozatokat is, amelyek a fentemlített államoknak e kérdéseket illető magatartását megrögzítik, de ezeket végleges formájukban nem lehetett megszövegezni.

Remélhető, hogy mihelyt a fennálló nehézségeket áthidalatták, az e kérdésekre irányuló tárgyalások kedvezően befejeződnek, a létrejött megállapodásokat, úgyszintén a szóban forgó nyilatkozatokat pedig egyidejűleg közzéteszik majd.

Íme: nem ördögség ez! A mondatok egész sorának egymás alá rendelése, legkivált úgy, hogy az értelem az utolsó szóig függőben marad, tisztára a németek eszejárása; törjék is rajta a fejüket ők. A közlemény első mondata jellegzetes példája az ilyen, nem minékünk való fogalmazásnak. Az e fajta mondatok fölbontása, széttagolása az érthetőséget megkönnyíti. A *-tattatik, -tetetik* nemzetséges nyavalyája a kuriális stílusnak; most már igazán letehetnénk róla. Szülője az a gondolat, hogy az alanyt nem akarják nevének nevezni. Isten neki! Erre is van orvosság, ezért ismeri nyelvünk az általános alanyt. Mint a jobboldali szövegből látni, a többes számú harmadik személy pontosan kifejezi azt, amit a szenvedő ige baloldalt szenvedett. A *lefektet, tartalmaz, befolyásol, megfontolás tárgyát képezi, leszögez, tető alá hoz, befejezést nyer*-féle idegenségek nélkül szintén ellehetünk.

Buzás Dezső.

Hírek.

A jó magyar kiejtés versenye. Eckhardt Sándor, a Pázmány Péter tudományegyetem bölcsészeti karának ezidei dékánja április 20-án és 21-én a kar hallgatói részére versenyt rendezett a jó magyar kiejtésből. A versenyen 24 férfi és 12 nőhallgató vett részt. A bírálóbizottság elnöke Eckhardt Sándor volt, tagjai Horváth János, Laziczius Gyula, Melich János, Németh Gyula. Pais Dezső, Zsiray Miklós, Dékány István és Györffy István tudományegyetemi tanárok és Kodály Zoltán főiskolai tanár voltak. A verseny résztvevői saját maguk által választott, hibátlan, tősgyökeres magyarsággal írt szövegeket olvastak fel vagy adtak elő szabadon. A versenyzők közül legtöbben Nyirő József műveiből választották ki az előadásra szánt szöveget, de szerepelt még Gárdonyi Géza, Móra Ferenc és más író is. A nagy érdeklődéssel kísért verseny eredménye olyan jó volt, hogy a díjakat meg kellett szaporítani. A verseny első díját (50 pengőt) a férfighallgatók csoportjában Lőrincze Lajos nyerte el, a harminc pengős második díj nyertese Börzsönyi Márton kegyesrendi tanárjelölt. Díjat nyert még Kiss Jenő és Kőváry Lajos, dícsérő oklevelet kapott Urbán Lajos. A nőhallgatók közt az első díjat Kacziba Mária nyerte, jutalmat kapott még Rakitovszky Ilona és Tóth Ilona, dícséretben részesült Csordás Teréz és Tóth Margit. A verseny döntőjét és eredményhirdetését május 24-én a rádió is közvetítette.

Nyelvhelyességi előadások a rádióban. „Szép magyarság“ címmel április 17—27-ig naponként egy-egy ötperces nyelvi előadás hangzott el a rádióban. Május 8-án Papp Viktor olvasott fel „Magyar beszéd — magyar hangsúly“ címmel. Előadásában sürgette a magyar kiejtés szabálykönyvét. „Legyen szabálykönyve a művelt magyar köznyelv kiejtésének is, mint van a német, angol, francia és olasz nyelvnek.“ A felolvasás keretében Gyulai Pál mű-

veiből vett két szemelvény hangzott el hanglemezről a helyes és helytelen magyar kiejtés bemutatására.

Román nyelv-művelés. Az elmúlt évben a kolozsvári román nyelvészeti intézet kezdeményezésére a közoktatásügyi minisztériumban értekezletet tartottak a román nyelvvédelem ügyében. Az értekezlet azokat a jelenségeket vizsgálta meg, amelyeket a román nyelv egészséges fejlődése szempontjából veszedelmesnek tartanak. Különösen hangsúlyozási és szótani kérdésekben találtak az értekezlet résztvevői fenyegetőnek bizonyos idegenszerűségek terjedését. A kolozsvári román nyelvészeti intézet rendszeres heti ülésein az előadók állandóan szóvateszik a legfeltűnőbb jelenségeket, közvetlen hangú vitát rögtönöznek e kérdésekben és a lehetőség szerint felhívják e viták eredményére a figyelmet. Az intézet tagjai különösen fontosnak tartják, hogy erre vonatkozó megjegyzéseiket a középiskolai oktató-személyzettel megismertessék. Ennek érdekében ez évben, a húsvéti szünetben megrendezték Kolozsvárt a román nyelv hetét. Ez alkalommal hat napon át a legkiválóbb román nyelvészek és irodalomtörténészek ismertették a román nyelv rendszerét, sajátosságait és élesztették fel a hallgatókban a nyelv öntudatos használatának vágyát.

A mai arab nyelv. Kairóban az arab tudományos akadémia most állítja össze az arab nyelv modern szótárát. Mindenre, a legújabb keletű dolgokra is kitűnő szavaik vannak, pl. az omnibuszra, az autóra, az automatára, a vasútra, a repülőgépre stb. Elvont orvosi és műszaki fogalmakra, amelyeket mi még mindig görög és latin műszavakkal akarunk kifejezni, ők már tökéletes arab szavakat találtak. Ez az arab irodalmi nyelv, amely összeköti a sok arab nyelvjárást. Az újságokat már az irodalmi nyelven írják. (Germanus Gyula nyilatkozatából. Magyarország 1939. április 26.)

Fényképészeti szótár. A fényképészet műszavainak magyarítására Pataky Ferenc egy kis szógyűjteményt adott ki, hogy a fényképészettel foglalkozók lehetőleg magyar mesterszavakat használjanak. Munkája összeállítására — mint az előszóban írja — az indította őt, hogy mind a hivatásos, mind a műkedvelő fényképészek körében nagyon felburjánzott az idegen szavak használata. A kis szótár első kiadása hat hét alatt elfogyott.

ÜZENETEK

Égy rádióelőfizetőnek. — Találóa írja, hogy a hibák felhánytorgatásának nem szabad egy percre sem elhallgatnia. Igazat kell adnunk abban is levelének, hogy a „rádió a legnagyobb tömeghez szól, nagyobb tömegekhez, mint akár az újságok, akár a templomi szöszékek, éppen ezért fokozott mértékben és a legaprólékosabb gonddal kell a rádió helyes magyarsága felett örködni. Oktatni kellene a bemondókat a helyes beszédre“. — Úgy tudjuk, hogy ez az oktatás már meg is történt. Várjuk az eredményét.

H. F.-nek. — Az *alany*, a *kitevő* és *nevező* helyett új elnevezéseket ajánl. Folyóiratunkban csak a legkritkább és valóban megokolt esetben közlünk ilyen szóajánlásokat. A nyelvművelés nem azt tekinti főfeladatának, hogy bevált és megszokott műszókat újakkal cseréljen föl, ami nem is olyan egyszerű dolog, mint némelyek gondolják, hanem azt, hogy a még meg nem magyarosított elnevezéseket lehetőleg jó magyar megfelelőekkel helyettesítse. A *kitevő*, *nevező* és az *alany* annyira benne él hosszú idő óta a köztudatban, hogy hasztalan kísérelné meg bárki kicserélésüket. Az *alany* lehet „rosszképzésű“ szó, de szükségünk van rá, mint ahogy nem tudnánk ellenni az *eszmény*, *példány*, *regény* stb. ugyancsak nem egészen törvényes születésű szavaink nélkül. És ha az exponens-t jelentő *kitevő* helyett *mutatót* mondanánk, hogyan fejeznék akkor ki magyar szóval az index-et? Mindebből láthatja, hogy az újításnak sok csinja-binja van, s megállapodott értelmű, a közhasználatba átment szókat nem lehet máról-holnapra újakkal helyettesíteni.

K. I.-nak. — Ezt írja levelében: „Az elkényeztetett pesti utas sértésnek venné, ha őt parancsoló módban szólítanák fel jegyváltásra. Ezért használják a villamoskalauzok közül legtöbben a „Kérem a jegyet felmutatni vagy megváltani“ felszólítást. Nem a nyelvérzékünk romlott meg, hanem a kényszerűség erőszakolja ránk a helytelen kifejezést.“ — Erre csak azt válaszoljuk, hogy a „tessék“-kel lehet parancsolni is, meg kérni is. Minden a hangúlytól függ. Ha udvarias hangon mondja ki a kalauz, senki sem veheti sértésnek. Régi, szép és magyaros módja ez a kérésnek. S ha valaki még udvariasabb akar lenni, használja a „szíveskedjék“ kifejezést, ahogy levele tanúsága szerint ön is szokta.

R. M.-nak. — A névelő kitétele a személynevek és tulajdonnevek előtt általában vidékiesség. A kértetett köszönés a nyelvhasználatban úgyszólván az ország egész területén ebben az alakban él: Dicsértesség a Jézus Krisztus.

K. I.-nek. — A levelében felsorolt idegen szók magyar megfelelői mind megvannak a Magyar Nyelvvédő Könyvben. Néhányat ide írunk: drukker: ijedős, szurkoló; dumál: fecseg, locsog, jár a szája; gratulál: köszönt, szerencsét kíván, üdvözöl; recept: ételleírás, orvosi rendelvény; stoppol: beszó, foltoz, javít, megállít. Szóajánlásaira levélben tesszük meg észrevételeinket.

Laptársainknak, íróársainknak. — Számon akarjuk tartani a napilapokban, folyóiratokban, könyvekben szétszórt nyelvújító és nyelvhelyesítő cikkeket. Az ilyen lappéldányoknak és önállóan megjelent munkáknak szíves megküldését kérjük Putnoky Imre szerkesztő címére.

A szerkesztésért Putnoky Imre felelős, a kiadásért Gergely Pál.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt., Bpest. Tel.: 111—003.

GYÖNGYSZEMEK.

Ezt a katonatemetőt az orosz hadvezetőség alapította 1914 őszén. A világháború befejezése után a környéken levő sírok ebbe a temetőbe *lettek áttelepítve*. (Az uzsoki Hősök-temetője emlékművének fölíratából.)

Tekintettel arra, hogy a Gyámügyi Törvény 258. §-a alapján kirendelhető ideiglenes gondnok hatásköre a gondnokolt vagyoni jogi ügyeiben csak igen szűk téren mozoghat, ezzel szemben a gondnokolt elmebeteg gondnokság alá helyezését az illetékes kir. törvényszék előtt az arra jogosítottak éppen az eljárás költségessége miatt a legtöbbször meg nem indítják, — sőt az esetek nagy számában, amennyiben a gondnokság alá helyezési eljárást a jogosultak folyamatba teszik nagyon sokszor a bírói eljárás magas költségei a gondnokolt vagyoni romlását idézhetik elő, — a magam részéről csatlakozom árvaszékünk teljes ülésének ahhoz a javaslatához, miszerint a megalkotandó reform során törvényhozási intézkedés szükségességét tartom etekintetben, hogy az elmebetegség címén zárt intézetben elhelyezett elmebeteg végleges gondnokság alá helyezése iránt — kir. járásbírósnak zárt intézetben való elhelyezést fenntartó végzésének jogerőre emelkedése után, — az eljárás az illetékes kir. törvényszék útján hivatalból tétessék folyamatba és mondassék ki az elmebeteg gondnokság alá helyezése. (A Vármege 1939. április 20.)

Azt gyanítják hogy bukaresti oláh *vagányok* követték el a vakmerő útonállást. (Magyar Szó 1939. április 22.)

Kiderült, hogy az óriási anyagot képtelenek két óra alatt *átbeszélni*. (Hétfő Reggel 1939. április 24.)

Nem jött zavarba s *tip-top* estélyi öltönyben pontosan megjelent a fogadáson. (Hétfő Reggel 1939. május 1.)

Összehasonlította az angol, német és olasz légi erőket, *leellenőrizte* azokat a számokat, amelyeket a francia légügyi miniszter említett minap a párizsi diplomáciai akadémiában tartott előadásában. (Magyar Nemzet 1939. május 20.)

OLVASÓINK FIGYELMÉBE.

A Magyarosan most megjelent füzete igazodott az új sajtótörvény rendelkezéséhez s mint nem időszaki folyóirat új számozással jelent meg. Ez a füzet a 3. s nem az 5—6. szám. A 4. füzet október havában, az 5. füzet december havában jelenik meg.

MAGYAROSAN

a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának megbízásából szerkesztett és kiadott nyelvművelő folyóirat.

A Magyarosan február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 30 fillér. Az előfizetési díjat a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalának 44.888. számú postatakarékpénztári folyószámlájára tessék befizetni vagy postautalványon beküldeni a következő címre: A M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatala. Budapest, V., Akadémia-u. 4.

Putnoky Imre szerkesztő lakása: Budapest, I., Márvány-utca 35. (Kéziratok, cserepéldányok, könyvek.)

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága.

Elnök: Pintér Jenő. — Helyettes előadó és a Magyarosan szerkesztője: Putnoky Imre.

Tagok:

Az Akadémia I. osztálya részéről: Csathó Kálmán, Csengery Ferenc János, Csúry Bálint, Gyomlay Gyula, Horger Antal, Horváth János, Keményfy János, Klemm Antal, Melich János, Mészöly Gedeon, Nagy József Béla, Pais Dezső, Sági István, Szinnyi Ferenc, Szinnyi József, Vikár Béla, Voinovich Géza, Zlinszky Aladár, Zolnai Gyula, Zsirai Miklós.

Az Akadémia II. osztálya részéről: Hegedüs Loránt, Lukinich Imre, Madzsar Imre, Nagy Miklós.

Az Akadémia III. osztálya részéről: Kaán Károly, Kenyeres Balázs, Szily Kálmán, Verebély László.

A Kisfaludy-Társaság részéről: Radó Antal.

A Természettudományi Társulat részéről: Gombocz Endre.

A Nyelvtudományi Társaság részéről: Bárczi Géza.

Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács részéről: Harányi Zsolt.

Meghívott tagok: Dengl János, Halász Gyula, Hindy Zoltán, Juhász Jenő, Kodály Zoltán, Márkus Miksa, Östör József.

VIII. ÉVF.

1939.

4. FÜZET

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGANAK MEGBÍZÁSÁBÓL

PINTÉR JENŐ
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

PUTNOKY IMRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1939.

TARTALOM.

	lap
NAGYOBB CIKKEK.	
Polner Ödön: A politika új szavai — — — — —	145

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.	
Zolnai Gyula: Szudétánemet, kárpátorosz; északnémet; Nyugat-Magyarország — — — — —	151
Halász Gyula: Ugye? — — — — —	153
Dengl János: Magyar-orosz, magyarorosz — — — — —	154
Loványi Gyula: Reklamírozni. — Reklámozni — — — — —	156
Fest Aladár: Színi évad — „staggione“ — — — — —	156

SZÉLJEGYZETEK.	
Révai Izidor: Komplexum — — — — —	157
Cziráki József: Szakszerűen vállalok — — — — —	158
Zsoldos Benő: Inkább — — — — —	158
Loványi Gyula: Öregem — — — — —	158
Kaán Károly: Baromfiak. — Selyemtenyésztés — — — — —	159

ÍRÓINK MAGYAR NYELVE.	
Somerset Maugham: Színház. Fordította Szerb Antal. Ism. Elek Oszkár — — — — —	159

KÖNYVSZEMLE.	
Szabó T. Attila: A nyelvművelés időszerű kérdései. Ism. Loványi Gyula — — — — —	160

LAPSZEMLE.	
Folyóiratok és napilapok nyelvvédő cikkei — — — — —	162

FIGYELŐ.	
A Nyelvművelő Bizottság ülései — — — — —	165
Nagy Sándor: A magyar nyelvvédelem ügye gimnáziuma- inkban — — — — —	166

ÜZENETEK.	
Négy üzenet — — — — —	176

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

NAGYOB B CIK KEK

A POLITIKA ÚJ SZAVAI.

Írta: Polner Ödön.

A Magyarosan f. évi 3. füzetében Loványi Gyulának egy közleménye megjegyzéseket és javaslatokat tesz néhány új szóra a politika szótára számára.

Megjegyzései nem annyira a nyelvhelyesség szempontjából indulnak ki, mint inkább a fogalmak megjelölésének helyességéből. Nézete szerint a felsorolt szavak nemesak nem magyarosak, de nem is jelölik meg szabatosan azt a jelenséget, amelyről szólni akarnak.

Részemről az utóbbi szempontból kívánok hozzászólni a kérdéshez.

E szempontból mindenekelőtt azt hiszem, nem fog ártani emlékezetünkbe idézni GUIZOT-nak, az egykori francia tudósnak és államférfiúnak 1828-ban mondott szavait: „C'est le bon sens qui donne aux mots leur signification commune, et le bon sens est le génie de l'humanité“ (Histoire de la civilisation en Europe, première leçon, al. 16.).

De másrészt figyelembe kell azt is venni, hogy „qui bene distinguit, bene docet“.

1. Az „árja“ az első kifogásolt szó, s helyette a közlemény a „magyar fajú“-t ajánlja. Hogy az „árja“ a nyelvhelyesség szempontjából kifogás alá esik-e, s ha igen, miért, nem tudom. Abban igazat adok a közleménynek, hogy a nem zsidó magyarok összefoglaló megjelölésére nem alkalmas. De a „magyar fajú“ még kevésbé az.

A „magyar“ szó nem fajt különböztet meg, hanem nemzetet. Amint nem helyes német, francia, angol stb. fajról beszélni, épügy nem magyar fajról; hanem igenis német, francia, angol, magyar nemzetet kell mondanunk.

A faj és a nemzet között óriási a különbség. A faj az embertannak, szélesebb értelemben az állattannak és még szélesebben a természettudománynak a fogalma; a nemzet a néprajzé, a társadalomtané, a szellemi tudományoké. A faj a megtermékenyülésnek és a világrahozatalnak, vagyis a tenyészetnek az eredmé-

nye, a nemzet a világrahozottak szellemi fejlődésének. Faj tehát állatok között is van, nemzet csak emberek között.

Bármely faj széteszolhat több nemzetre, és egy nemzeten többféle fajú emberek lehetnek. A többféle fajú nemzetnek mintaszerű példája a magyar. A magyar nemzetnek ma nemcsak olyan tagjai vannak, akiknek ősei a déloroszországi mezőségről Árpád vezérrel jöttek be hazát foglalni, akik tehát fajilag talán urál-altajiak vagy turániak, vagy Bartucz embertantudósunk szerint keltbalti, turanid-alföldi, vagy mongoloid fajúak, hanem olyanok is, akiknek ősei a magyar állam évezredek fennállása alatt szlávokból, németekből és más nemzetiségű népekből olvadtak be, akik tehát igenis árják, avagy az újabb megkülönböztetés szerint dinári, alpi, északi vagy középtengeri fajúak, de akik szellemileg, érzületileg époly 100%-os magyarok, mint Árpád vezér honfoglaló vitézeinek ivadékai. Az előbbieket Bartucz szerint a magyarság 45–55%-át, az utóbbiak kb. 40%-át teszik.

Kétségtelen azonban, hogy vannak a magyar nemzetnek sémita fajú tagjai is, és keverten turáni, árja, sémita stb. fajúak. Mindezeknek faji megjelölésére az összefoglaló kifejezés hiányzik, és ha fajilag összefoglalóan meg akarjuk jelölni a magyar nemzetnek azokat a tagjait, akik nem zsidók, erre más megjelölés nincs, mint csakis a „nem zsidó“. Ezek között azután vannak, mint láttuk, tisztán vagy keverten urál-altajiak, turániak, árják stb.

2. Az említett közlemény helyteleníti az „egypártrendszer“ szót is. Nézete szerint hibás szóalkotás. De ezt is nem annyira ezért kifogásolja, mint inkább az értelméért, mondván, hogy egypártrendszer nem lehet, mert ez tulajdonképpen pártnélküli rendszer.

Hogy az „egypártrendszer“ mint szó hibás-e vagy nem, annak megítélését a nyelvészekre bízom. Ha hibás, akkor a „kétpártrendszer“, „többpártrendszer“ is az. S akkor helyesen talán egypártos, kétpártos, többpártos, vagy egypárti, kétpárti stb. rendszerről kell beszélnünk.

Akárhogy kell ezeket a fogalmakat megjelölni, abban a tekintetben, hogy „egypártrendszer“ nem lehetséges, téved a cikkíró. Hogy csak egyetlenegy párt van, mint párt és hogy ezenkívül többnek nem szabad lenni, hogy ez az egyetlenegy párt, mint olyan, gyakorolja az állami hatalmat, ez az állapot jelenleg fennáll Olaszországban és Németországban. Mind a fasiszmus, mind a nemzeti szocializmus szerint a fasiszták és nemzeti szocialisták pártot alkotnak, megvan a saját pártszervezetük és ez különbözik az állami szervezettől, de kapcsolatban van vele olyképen, hogy az állami hatalom szervezetét egészen ez az egy párt irányítja. A pártvezér egyúttal a kormányzat feje, sőt Németországban az államfő is.

Nem lehet tehát azt mondani, hogy ez pártnélküli rendszer, sőt nagyon is pártos rendszer. A többpártú rendszertől abban kü-

lönbözők, hogy emez szerint nemesak lehet több párt, hanem érvényesülhet is, amaz szerint csak egy pártnak szabad lenni és csak egy párt érvényesülhet.

A többpártrendszerben is előfordul, hogy csak egy párt emberei gyakorolják azon párt elvei szerint az állami hatalmat, és ez a kétpártos rendszernél szabályszerű dolog; de ott ez a párturalom váltakozhatik, mert nincs kizárva, hogy a másik párt érvényesüljön, és akkor ennek a pártnak emberei ennek elvei szerint veszik át és gyakorolják az állami hatalmat. A fasizmus és a nemzeti szocializmus egypártos rendszerében ez kizárt dolog, mert ott más párthoz tartozni, más pártot szervezni tilos. E rendszer szerint az egyetlenegy párt uralmának öröknek és változhatatlannak kell lennie.

Igaza van Loványi egy előbbi megjegyzésének (Magyarosan VII, 67.), hogy a „párt“ tulajdonkép „rész“, jó magyarul: „felekezet“, s ez mindig csak az egésznek egyik részét jelenti. Az egyetlen pártnak örökös uralma tehát annyi, mint egy résznek örökös uralma az egész felett, kizárva azt, hogy a másik rész valamikor érvényesülhessen. A fasizmus és nemzeti szocializmus ugyan arra törekszik, hogy pártjukhoz a nép minden egyes tagja hozzátartozzék és reménylik, hogy ezt el is fogják érni. Ha ez meglesz, akkor valóban nem lehet majd az egészről, mint pártról beszélni, de ezt a fejlődést saját bevallásuk szerint még nem érték el. El fogják-e érni valamikor? Kérdés.

Külsőleg talán igen; de belsőleg bizonyára nem. Az egy pártnak jelzett rendszerében az egyetlen párthoz tartozás kényszerűség, tehát nem mindenkire a meggyőződés következménye. Ennélfogva kizárt dolog, hogy azok, akik magukat a párthoz tartozóknak vallják, mind meggyőződéses hívei a párt elveinek, és hogy nincsenek olyanok, akiknek meggyőződése mást kíván. Az egyetlen pártban tehát kétségtelenül vannak árnyalatok, alpartok, csakhogy egyelőre nem érvényesülhetnek.

Már ezért sem lehet azt mondani, hogy az egy párt rendszerű tulajdonképpen pártnélküli rendszer, hanem ha szabatosan akarunk beszélni, azt kell mondanunk, hogy az oly rendszer, amely mindenkit egy pártba akar toborozni, sőt kényszeríteni s ki akarja zárni más partok keletkezését, amely azonban még sem akadályozhatja meg, hogy akár az egy párton kívül, akár azon belül meggyőződésen alapuló felekezetek ne keletkezzenek, csakhogy e felekezetek egyelőre pártként nem érvényesülhetnek.

Ezzel kapcsolatban kívánom megjegyezni, hogy azt a javaslatot, amely az eddig használt „*fasizmus*“ helyébe az olaszos „*fasizmó*“-t akarja helyezni, nem tartom elfogadhatónak.

A *fasizmus* nem német, hanem latin forma. A latin forma pedig nekünk magyaroknak sokkal megszokottabb, hogy ne mondjam, magyarosabb, mint az olasz forma. Nincs tehát ok, hogy az

idegenebb formát helyezzük a megszokottabb helyébe. A sok más „izmus“ mellett ez is megállhat.

3. A „parancsuralom, tekintélyuralom“ szavak sem jó kifejezői korunk politikai rendszereinek a jelzett közlemény szerint. Helyettük a „vezéri uralom, vezéri uralmi rendszer, kormányvezéri rendszer, kormányuralmi rendszer“ kifejezéseket tartja jobbaknak, az új irányzatok többféle formájának megfelelően.

Nézetem szerint, ha jó összetétel a népuralom (Loványi is használja), tömeguralom, nőuralom, akkor jó a tekintélyuralom is. Ennek jelentése kettős. Az egyik szerint tekintélyuralmat gyakorol az, aki elismert tekintély, akiben hisznek s akit ennél fogva önként követnek, bírálat és meggondolás nélkül. Uralmat ez csak átvitt értelemben gyakorol. Valóban uralmat gyakorol azonban az, aki nem elismert tekintély, de tekintélyt követel magának és ezen a címen a követést, az engedelmisséget hatalmi szóval kikényszeríti.

Az új politikai rendszerek tekintélyállamnak minősítik államukat, és a tekintélyuralomnak mind a két értelme alkalmazható is rájuk, mert miként az egypártos rendszerről mondottakból kitűnik, az e rendszerben élők részint önként követik az egyetlen párt vezérét, mint elismert tekintélyt, részint „muszáj“-ból alkalmazkodnak hozzá és alávetik magukat parancsainak.

A „tekintélyuralom“ tehát sem nyelvi, sem értelmi szempontból nem hibáztatható.

A „parancsuralom“ hibásabb. Némileg erőltetett. A parancsnak nem lehet uralma, nem gyakorol uralmat. Más uralmának az eszköze. Lehet beszélni parancsos uralomról, parancsoló uralomról, és a „parancsuralom“ szó önkényes megrövidítéssel ezt akarja jelenteni. Azonban minden uralom parancsoló, tehát a „parancsuralom“ az uralom általános fogalmában nem megkülönböztetett módosulás.

Mégis az akar lenni és jelenteni akarja a „diktatúrát“. Erre magyar kifejezés nincs. Ennél fogva ha ilyet nem találunk, jobbnak hiányában a „parancsuralom“ elfogadható már azért is, mert meglehetősen elterjedt, s nem szószerinti fordítása semmiféle német szónak, mint a „vezéri állam“, hanem magyar gondolkodás szülötte, és mert benne a parancsnak hangsúlyozása csakugyan rámutat a diktatúra egyik vonására.

Az ókori római köztársaságban működő diktátor ugyanis az első időkben háború esetében kirendelt hadvezér volt; a köztársaság végső korszakában azonban állása, úgy amint Sulla és Caesar nyerték el, külön törvényes felhatalmazás alapján rendkívüli törvényalkotó hatalommal felruházott állás lett a köztársaság szabályozása végett (*dictatura legibus scribendis et rei publicae constituendae*).

A régi hadvezéri diktatúra természetesen katonai parancs-adással járt és a későbbi kivételes hatalmú diktatúra rendelkezé-

sei tulajdonkép szintén egy személynek a parancsai voltak. A „dictator“-t tehát mind a két esetben valóban parancsolónak minősíthetjük s működését parancsuralomnak.

A két hibáztatott szó helyébe ajánlott megjelöléseket nem tartom alkalmasaknak az új politikai rendszerek jellemzésére. A németek ugyan a maguk jelenlegi uralmi rendszerét „vezéri államnak“ nevezik (Führer-Staat). De azért, mert a jelenlegi német birodalom államfője „vezér“, az államformájukat nem kell vezéri államnak minősíteni, amint p. o. a köztársaságot, mert elnök áll az élén, nem nevezzük „elnöki“ államnak s Magyarországot sem minősítjük jelenleg „kormányzói“ államnak.

A „vezéri uralom“, „vezéri uralmi rendszer“ semmitmondó megjelölés. A vezér szó önmagában semmit sem jelent. Ha vezérről beszélünk, meg kell mondani, hogy kiknek a vezéréről van szó. Van hadvezér, van pártvezér, és lehet nemzetvezér. Miféle vezér tehát az, aki a német birodalom élén áll, és akiről ennek államát elnevezni helyesnek tartják?

Abból, amit az egypártrendszerrel mondtam, kitűnik, hogy az egyetlen párt vezére az állami hatalom legfőbb gyakorlója, tehát pártvezérről van szó. És ennél fogva a vezéri állam uralma és kormányzata pártvezéri uralom és kormányzat. Azonban azért kapcsolatos a pártvezéri állás az államfőivel, hogy a párt elveit, irányát valósítsa meg, ennél fogva a pártvezéri állam pártállam, helyesebben pártos állam. Ilyen értelemben vezéri kormányzat, ha nem is uralom, más országokban is van. Az angol első miniszter (Prime minister) „leader“-e, vezére pártjának, de „leader“-e a parlamentnek is. A magyar miniszterelnök is mindenkor vezére a pártnak, s mind a ketten a párt elvei szerint intézik az ország kormányzatát. Mind a két állam kormányzata tehát pártvezéri kormányzat, de mégis egészen más, mint a német vezéri kormányzás. Ennek a jellegét tehát nem a vezéri minőség és vezéri uralom adja meg, hanem elsősorban az, hogy a német pártvezéri uralom és kormányzás mellett minden ellensúlyozás nélkül csak egyetlen párt lehetséges, és hogy a hatalom gyakorlása kizárólag ennek a pártnak irányában történhetik.

Megvan ugyan a törekvés, hogy az egyetlen párt a birodalom egész népét magába foglalja, hogy a pártvezér népvezérré váljék, sőt arra is, hogy az összes németiségnek vezére legyen, tehát más országok németjeinek is, de ez az állapot egyelőre még csak kívánság, s így a vezért ma még csak pártvezérnek kell tekintenünk, a vezetése alatt álló államot pedig pártos államnak.

A „vezér“ szónak a német közügyirodalom azt a jelentőséget tulajdonítja, hogy a vezérnek önkéntes követői vannak s nem alattvalói, hogy tehát a vezérnek uralma ennyiben tekintélyuralom a fentebb jelzett első értelemben s nem parancsokon alapuló uralkodás. Azonban láttuk, hogy ez csak részben felel meg a valóságnak, s uralma a valóságban részben kényszeren és parancsolá-

son is alapul. Ez különben jóformán minden uralmi rendszerben így van s nemcsak a jelenlegi németben.

Akár vezéri államnak, akár pártállamnak minősítjük tehát ez államot, ez még mindig nem jelöli meg az állam formáját és az állam uralmi rendszerét.

A jelenlegi német uralmi rendszernek jellemzője a következő: A mellett, hogy az állam élén az egyetlen párt vezére áll mind államfői, mind kormányfői minőségben, az államnak ez a szerve az államhatalomnak minden főmegnyilvánulását (a törvényhozó és az ú. n. végrehajtó hatalmat) kizárólag egymaga gyakorolja. Az uralmi rendszer tehát egyetlen személynek osztatlan mindenható uralma. E hatalom a legkorlátlanabb uralkodóévi azonos, s a „vezér“ tulajdonkép „monarcha“, „egyeduralkodó“ a szó szoros értelmében. De nem uralkodó, nem „monarcha“ e szónak általában elfogadott értelmében, mert személyileg maradt állampolgár, tehát nem áll az állam népén kívül és népén felül, mint a személyileg is minden tekintetben felelőtlen és bírálat alá nem vonható Felső: „Majestas“. Figyelembe kell e mellett venni, hogy hatalmát népi képviselői szerv felhatalmazása által kapta meghatározatlan időre, hogy tehát állása népi akaraton nyugszik, s a tulajdonképeni szuverén a nép.

A német állam formája tehát köztársaság; uralmi rendszere *külsőleg* hasonló az Augustus által köztársasági alapon létesített „principatus“ eredeti alakjához, amely szerint ő mint „imperator“ (katonai parancsnok) és „tribunus plebis“ (népvédő) csak első az egyenlők között („princeps civium“ és „princeps senatus“, a senatus első tagja). A hasonlóságot mutatja, hogy a görögök a „princeps“-et „hégemón“-nak fordították, ami vezetőt jelent. *Belsőleg* azonban a német uralmi rendszer a Sulla és Caesar-féle diktatúrának minden ismertető jelét visszatükrözi, még azt is, amely a diktatúrát csak nagy szükség okából állítja fel, mert az 1933. évi március 24-i német törvény a nép és birodalom végveszélyének elhárítása végett adja meg a jelzett felhatalmazást és ennél fogva tulajdonkép csak átmenetileg. Parancsuralomnak tehát, ha ezt a szót elfogadjuk a diktatúra magyar kifejezőjéül, méltán minősíthetjük. De parancsuralomnak lehet azután minősítenünk nemcsak a jelenlegi német, hanem az olasz uralmi rendszert és mindazon államok rendszerét is, amelyek uralmukat német és olasz mintára rendezték be, tekintet nélkül arra, hogy azoknak külső formája „monarchia“-e vagy nem.

E rendszernek megkülönböztetésére a „kormányvezéri“ vagy „kormányuralmi“ megjelölés azért nem jó, mert ezek nem jellemeznék semmiféle különös rendszert. A kormány minden államban vezér s magának a kormánynak csak kormányzója vagy irányítója, esetleg feje lehet, de vezére nem. A kormány és uralom egyesülése még szintén nem jellemzője valamely külön uralmi rendszernek, mert e két működés egyesítése egy kézben egyaránt elő-

fordulhat oly különböző formájú államokban, mint az Északamerikai Egyesült Államok és a cári Oroszország.

Az új német rendszer egyik kedvelt intézkedése a „*Gleichschaltung*“ (még leírni sem szeretem magyarított alakjában). Ez nem egyenlősítés, mert az egyenlősítés egyenlő rangúvá, egyenlő jogúvá tételt jelent, ez pedig nem akar lenni. Hanem igen, hasonlóvá tétel, tehát *egyformásítás*, egy kaptafára húzás.

4. A „világdemokrácia“ helyett Loványi Gyula szerint a világ demokráciái, demokrata államai a helyes kifejezések.

Nézetem szerint nem, mert a „világdemokrácia“ hasonló jelentőségű szó, mint a „világbéke“, „világállam“, „világszabadság“. A világdemokrácia az egész világra kiterjedő egyetlen demokrácia, tehát nem több; vagyis demokratikus világállam, s nem a világ demokratikus államainak foglalata. Ép oly messze távolban állónak mutatkozik, mint a világbéke.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Szudétanémet, kárpátorosz; északunémet; Nyugat-Magyarország.

Igaza van egyik dolgozótársunknak, hogy nyomatékosan hibáztatja a *szudétanémet* és a legújabban divatba jött *kárpátorosz* elnevezéseket (l. Msn. VII, 212).

Mind a kettő tisztára németutánzás. A *szudétanémet* kifejezés, amelyet csak tavaly kezdtek el használni, a német *sudetendeutsch* elnevezésnek magyartalan másolata, és ez a sűrűn használt szóösszetétel szolgált mintául a *szudétai német* kérdés után csakhamar történelmi homloktérbe került *kárpáti oroszok* vagy *kárpátaljai oroszok* újabb és magyartalan elnevezéséhez, a méltán kifogásolt *kárpátorosz* névhez. A *szudétanémet* elnevezés bizonyára nem bántotta még annyira a nyelvérzékét, mint a róla mintázott *kárpátorosz* név, mert nem magyarországi hegységnevé szerepel az összetételében, és főképpen inkább azért, mert a *szudéta* előtagnak a személyeket jelentő *anachoréta*, *analfabéta*, *esztéta*, *proféta* szókéval egyező végződése talán elnyomta a nyelvérzékben a szónak földrajzi, hegység képzetét. A *kárpátorosz* elnevezés azonban — amelyre a régebbi *rutén*, az újabb *ruszin* és a Kárpátok nevéből alkotott magyaros *kárpáti orosz* és *kárpátaljai orosz* elnevezések mellett szükség sem volt — bizonyára minden ép nyelvérzékben megütközést kelthetett. Ha megfigyelésben és emlékezetben nem tévedek, ez az elnevezésmód először az amerikai ruténok kérelmében bukkant elő, akik kormányuk előtt a Ruténföldnek hazánkhoz való visszacsatolását sürgették. Ilyen hírlapi közleményt találok ugyanis először följegyzéseim között: „Az Amerikai *Kárpátoroszok* Uniója... A *Kárpátoroszok* Nemzeti Tanácsa az Egye-

sült Államokban“ stb. (Budapesti Hirlap 1938. X/19, 2. l.). Ha vaióban így van a dolog, akkor az Újvilágba szakadt honfitársak nyelvérzéke botlott meg először, és a nyelvi magyarság iránt meglehetősen közömbös hazai nyelvérzék nem kísértette meg a botlás jóvátételét. Így terjedt el és lett aztán általánossá az eddig valóban példa nélkül álló, magyartalan *kárpátorosz* népelnevezés. Ez már nem is áll magában, mert Fölvidékünkéről kelt közleményekben ezt is olvashattam már: „*kárpát-ukrán* miniszter“ (BH. 1939. I/20, 2. l., Pozsonyból); „*kárpát-ukrán* kormány“ (uo. I/21, 1. l., Husztról). A helyes magyar elnevezés: *kárpáti ukrán* vagy *kárpátaljai ukrán*.

Másként van azonban a dolog az *északnémet*, *délszláv*-féle népnevek és a *Nyugat-Magyarország*-féle földrajzi elnevezések kérdésében. Ezeket, még ha német hatás alatt támadtak is, nem merném hibáztatni, mert vannak régi adatok, amelyek azt mutatják, hogy a világtájak neveinek összetételekben képzőtelenül, jelzői értékű előtagul való használatától nem idegenkedik a magyar nyelvérzék. A cikkíró maga hivatkozik Vörösmarty *délszaki* tündérére, amit valóban hiba volna *délszaktündérnek* nevezni (Msn. VII, 211). Ámde éppen a *délszak* szóban már ilyen képzőtelen előtagul áll a *dél* világtájnév. A régi nyelvben, a Bécsi kódexbeli bibliafordításban ilyen szókat olvashatunk: *délszegi* királ, *délszegi* királnénak, *délszeg* királa, *délszegnek* karjai, *délszegnek* városit (Károli Gáspár fordítása ezeken a helyeken a *dél* és *déli* szavakat használja), és ez a *délszeg* szó alig lehet egyéb, mint a *délszak*-nak illeszkedett és aztán *k > g* hangváltozáson átment alakja (I. Nyelvőr LXIV, 9). A *délszak*-ról u. i. kiderült, hogy nem a nyelvújítók alkotása, hanem már 1640-ből kimutatható (I. Nyelvőr uo., 10).* De előfordul ezenkívül a régiségben egy *délszín* szó is, és a szokott *déli szél* mellett *délszél* is. Épígy találunk a régi nyelvben *északi szél* mellett *északszél*-t és *északi tenger* mellett *északtenger*-t (I. a Nyelvtört. Szótárban). Ezek alapján bátran megnyugtathatjuk nyelvérzékünket a *délszláv* és *északnémet* szavak magyaros volta felől (az előbbit kár, hogy eljugoszlávosítottuk!), mert nem valószínű, hogy a régi nyelvnek efféle összetételei német hatás alatt keletkeztek volna. Magától értődik, hogy a régiségnek ez a tanúvallomása az *Észak-Magyarország*, *Nyugat-Magyarország*-féle összetételeket is igazolja, még akkor is, ha az ilyen országnevek és földrésznevek keletkezésében a német mintáknak is szerepük volt. Avagy lemondjunk-e a *Kelet-India*, *Nyugat-India*, *Kelet-*

* A nyelvújítástörténet kutatóinak figyelmét azért kerülte el a régiség *délszak* szava, mert a NySz.-ban külön címszóul nem fordul elő, hanem az egyszerű *dél* szó idézetei között lappangott. A fontos hely, nagyobb világosság kedvéért kiegészítve, így hangzik: „Ha Isten Anyaszentegyházának napkelet szálást nem akar adni, örömet bé fogadgya nap nyugot. Meg-utálta-é *délszak*, kívánnya *észak*“ (Keresztesi H. István: Az keresztény hitnek agazatiról való Praedicációknak Tar-haza. Várad, 1640. 208. l.).

Ázsia, Nyugat-Európa, Észak-Amerika, Dél-Amerika stb. közkeletű földrajzi elnevezésekről is csupán azért, mert mindezek a német nyelvben is hasonló összetételes szerkezettel vannak kifejezve?

Mindebből azonban nem következhetik az, hogy mostmár — amitől dolgozótársunk tart — a dunántúli magyarságot *nyugatmagyaroknak*, a székelységet pedig *keletmagyaroknak* nevezhetnők. Itt a mai nyelvszokás csak *nyugati* magyarság és *keleti* magyarság kifejezésmódot tűr meg. Ámde megfordítva: azért, mert *nyugatmagyart*, *keletmagyart* nem mondhatunk, nem szabad elítélnünk a már szokásossá vált *északnémet*, *délnémet*, *délszláv*féle népelnevezéseket, mivelhogy — amint láttuk — a világtájak neveit meghatározó szóul a magyar nyelv nemesak -i képzős melléknévi alakjukban használja, hanem kivételesen képzőtelen alakjukban is, összetételi előtagként. És ilyen esetekben — amint már egyszer kifejtettem — azt a nyelvhelyességi elvet kell szem előtt tartanunk, hogy az első pillanatra szokatlan szóalakoknak és szerkezeteknek megítélésében nem olyan, hasonló alkotású és szerkezetű szókra kell néznünk, amelyek *még nem* jöttek létre, hanem olyanokra, amelyek a nyelvben *már* mint igazoló példák kimutathatók (l. Msn. IV, 88).

Zolnai Gyula.

Ugye?

Egy nyelvművelőbizottsági ülésünk után baráti körben folytattuk a beszélgetést nyelvi kérdésekről. Szóba került egy henye szokás: az *ugye* szócska örökös közbevetése. Mindnyájan ismertük ezt a szélteben elterjedt lomposágot. Ki nem hallott még ilyeneket:

— Férjhez adtam *ugye* a lányomat... három szoba bútort adtam vele *ugye*...

Ezt egy apa beszéli a kávéházban. Minden félmondat után elpottyant egy *ugyé-t*, mintha maga se hinné, amit mond. Száz más példát le lehetünk el, az utcán, társaskocsin, hivatalban, mindenütt.

Kutattuk: mikor és ki csempészhette be a magyar beszédbe ezt az idegen eredetű és dallamú kérdő szócskát (amikor nem kérdezzünk vele).

— Bajos kideríteni *ugye* — jegyezte meg egyikünk — mert jobbára még ma is csak az élőbeszédet higitják vele. Nyomatásban ritka, de már fel-felbukkan. Most kezd bevonulni az irodalomba. Némely író a hűség és jellemzés kedvéért szereti így beszéltetni alakjait, mint ahogyan aggodalmas areképfestők a bibirosókkal hangsúlyozzák a hasonlóságot — (hangsúlyozzák *ki!*).

— Legalább húszéves ez az *ugye* — szólaltam meg. — A huszas évek elején már írtam róla. Választ is kaptam rá. Egy kiváló nyelvészünk félig-meddig megvédte, hogy hiszen ez hangsúlyta-

lan szó. Nem tudok belenyugodni. Idegesít. Ha a német *nicht wahr* és a francia *n'est pas* fordítása, annál rosszabb.

Pintér Jenő 1917-ben hallotta először az *ugye*-t a villamoson. Így hát körülbelül egyszerre vettük észre. Ő is elcsudálkozott és megütközött rajta. No, azóta mindnyájan hozzászokhattunk. Valóságos járvánnyá fajult. Afféle *izé*-pótló szócska ez, a beszélő időt akar nyerni vele a gondolkodásra. Talán épp ezért ritkább ma már az *izé* meg a *hogya is híják* és más ilyen üres szópótlék. *Ugye* lett belőlük. De azért maradt *aszongya* is elég, iskolázott emberek beszédjében is megfigyelhetjük. Az *aszongyánál* is gyakoribb az *azt mondják*, de ez nem ilyen ártatlan, időnyerő pótszó, hanem a pletyka (és a rémhírtérjesztés!) bevezető szólama. Lelkiismeretlen szó. Rendesen legföljebb *egy* ember lappang a személytelen többes szám mögött. (Az se *úgy* mondta.)

Nem könnyen szántam rá magamat, hogy a *Magyarosán*-ban is hozzászóljak ehhez az *ugye*-járványhoz. Félek, sok ember érzékenységét megbántom vele. De ha így van, akkor meg éppenséggel nem szabad tovább hallgatni és halogatni. De meg fölbátorít az a régi tapasztalás, hogy ha nyelvi hibát, főlzségséget ostorozok, *azok* is mellém szegődnek, akik találva érezhetnék magukat. Még ők segítenek megbotránkozni.

Bárhol, bármikor megfigyelheti, ellenőrizheti az olvasó, nem így beszélnek-e az emberek, kivált telefonon:

— Szervusz. Hogy' vagy?

— Rosszul aludtam *ugye*, fáj a fejem *ugye*.

Nem kérdezi, *köztli*, hogy rosszul aludt. De akkor meg minek pötytyenti hozzá az *ugyé*-t? Tőlünk vár megerősítést?

— Mikor mégyszabadságra?

— Már voltam *ugye*, Rómában voltam *ugye* — feleli az elmaradhatatlan kérdő toldalékkal. *Nicht wahr?*

Tisztítsuk meg beszédünket, *ugye*, ettől az idegen sallangtól. Ha nem várunk, mert nem várhatunk feleletet — *ugye* — ne ejtsük ki a szánkon. Szoktassuk le róla egymást. Ajánlok egy hatásos módszert. Valahányszor *ugyé*-t hallunk, *feleljünk* rá. Mi tagadás, bátorság kell hozzá. De az eredmény nem maradhat el, *ugye*... Szégyen ide, gyávaság oda, én még nem mertem kipróbálni a módszeremet. Egymagamban nem szállhatok pörbe a fél világgal, *ugye*. Megörzöm semlegességemet... *ugye*.

Halász Gyula.

Magyar-orosz, magyarorosz.

Kárpátalja visszatérése óta napról-napra olvasunk a napisajtóban, a folyóiratokban, a rádióműsorban és másutt „magyar-orosz” népről. Az elnevezésnek kötőjeles írása szinte már általánossá vált. Pedig helytelen!

„Magyar-orosz” ugyanis mellérendelt összetétel és tulajdonképpen annyit jelent, mint *magyar és orosz*. Ebben az értelemben

helyes a kötőjeles írás! Ugyanilyen mellérendelt összetételek: „magyar-német“, „osztrák-magyar“, „horvát-serb“, „horvát-szlavon-dalmát“, „cseh-szlovák“, „latin-görög“, stb. Mindezekben a kötőjeles összetételekben az előtag nem meghatározója, hanem egyenrangú társa az utótagnak.

Nem jó kárpátaljai testvéreinknek egységes fogalmi megjelölésére a „magyar orosz“ jelzős kifejezés sem. Ez ugyanis valójában *magyarországi orosz* jelent (megkülönböztetésül az oroszországi orosztól), mint ahogy mostanában politikusaink és újságíróink „magyar sváb“-on magyarországi svábot értenek (helyesebb is volna így az elnevezés!), vagy mint ahogy „lengyel zsidó“ lengyelországi zsidót, „amerikai magyar“ Amerikában élő magyart jelent, stb.

A szóban levő testvérnép „magyarorosz“, — mert egységes külön nép. A „magyarorosz“ szó alárendelt (jelzős) összetétel, mint pl. a „kisorosz“ szó. Az ilyen összetételt pedig, minthogy egységes fogalmat fejez ki, egybeírjuk. Más-mást jelent „kisorosz“ meg „kis orosz“, (vö. „kisasszony“ meg „kis asszony“), „magyarbarát“ meg „magyar-barát“, „szárazföld“ meg „száraz föld“, „melegágy“ meg „meleg ágy“, stb. — A magyarorosz nép az oroszsal rokon ugyan, de külön nép. Ez a különvalóság fejeződik ki a „rutén“, „ruszin“ elnevezésben is.

A „magyarorosz“ elnevezés találóan fejezi ki ennek a népnek a magyar földben gyökerező népi mivoltát és a magyarsággal való történelmi sorsközösségét.

Érdekes összehasonlításra kínálkozik itt a „csehszlovák“ elnevezés. A csehek ezzel az elnevezéssel el akarták hitetni a világgal, hogy van egy elválaszthatatlanul együvé tartozó, egységes „csehszlovák“ nép. Pedig csak csehek vannak és szlovákok, mint ahogy a világháború előtt is mindig csak külön csehekről és külön tótokról beszéltünk, de sohasem csehtótokról, — és volt *cseh-szlovák* köztársaság, mint ahogy volt *osztrák-magyar* monarchia.

A „csehszlovák“ elnevezés tehát a beleeröltetett értelemben helytelen. Viszont a „magyarorosz“ elnevezés mint a magyartól is, az orosztól is különvaló, egységes népet jelentő elnevezés helyes és — az imént említettekől kitetszően — meg is van okolva.

De félreérthetetlen is! És kötőjel nélküli írása márcsak ezért is szükséges. Más jelent ugyanis „magyar-orosz barátság“ meg „magyarorosz barátság“, „magyar-orosz kapcsolatok“ meg „magyarorosz kapcsolatok“, „magyar-orosz állapotok“ meg „magyar-orosz állapotok“, „magyar-orosz érdekelttség“ meg „magyarorosz érdekelttség“ stb.

Írjunk tehát „magyarorosz“-t, ha kárpátaljai honfitársainkról van szó.

Dengl János.

Reklamírozni. — Reklámozni.

Ennek a két fogalomnak nyelvünkben nem sokkal több köze van egymáshoz, mint a másik kettőnek; az *allegóriának* meg a *filegóriának*. Hogy a közbeszédben minduntalan összetévesztik a két szót — hagyják. De belesznek ebbe a bűnbe újságjaink is. Íme néhány példa: A Virradat írja 1938. március 21-én:

És kihangsúlyozta (egyik legdivatosabb szó!) jelentőségét, hogy... Kálmánnal szemben a kereszténypárti jelöltön kívül az *agyonreklamírozott* Eckhardt-párt és a kormánypárt nem hivatalos jelöltje indult.

A Magyarország meg 1938. aug. 17-i számában így ír: Hihető azonban, hogy jól csengő kettős nevét nem nagyon fogja a film beharangozójában *reklamírozni*.

A Reggel pedig 1938. okt. 3-i számában ezt mondja: Ha én *reklamíroznam* (így!) a darabot, ezt a plakátszöveget nyomtatnám a cím elé...

Ne beszéljünk most az idegen szók használatának nyelvrontó és fölösleges voltáról. Ám, ha újságíró minden áron idegen tollakkal akarja „földíszíteni“ írását, egyet okvetlen megkívánhatunk tőle: azt, hogy ismerje a használt szó értelmét! Mert bizony a cikkíró urak egyike sem tudja, mit jelent a *reklamíroz* szó.

A *reklám* meg a *reklamáció* szó francia eredetű, német átvételű fölösleges kölesön. *Reklám* hírverést, *reklamáció* felszólalást, panaszt jelent. A francia *fair de la réclame* meg a német *Reklame machen* helyett *reklámozni* szót használ az, akinek nem elég előkelő a magyar hírt verni, dobra ütni, kikürtölni. De semmiképpen nem él a *reklamírozni* szóval. Nem is egy, hanem két okból. Először azért, mert hiszen a *reklamíroz* mást jelent, mint a *reklámoz*. Azután meg azért, mert a francia *réclamer* és a német *reklamieren* szónak *reklamál* a magyarba ültetett megfelelője s nem *reklamíroz*.

Az idegen nyelvi szellem bálványa olykor imádóival kegyetlen játékot űz: nevetségessé teszi őket...

Loványi Gyula.

Színi évad — „staggione“.

Félművelt emberek sajátsága, hogy amint egy idegen szót hallanak, azt rögtön felkapják és derűre-borúra használják, hogy ezzel felsőbbrendű nyelvtudásukat fitogtassák. Még hozzá ezt sokszor hibásan teszik, de ez nem baj; fődolog, hogy az elfogadott egyjelentésű magyar szó helyett valami előkelő idegen szóval kérkedhessenek.

Innen van, hogy napilapjaink színházi rovatában egyre-másra találkozunk a „*staggione*“ szóval (így, kettős g-vel). Bár-mely szótárból vagy lexikonból megállapítható, hogy ez az olasz

szó voltakép „*stagione*“ (egy *g*-vel; ejtsd: „sztadzsóne“); de azt a fáradságot már sajnálják e szép szó szerelmesei, hogy utána is nézzenek.

A „*stagione*“ jelentése ugyanis: évszak, évad (*saison*, *season*); a színházi életre vonatkoztatva azt az időszakot jelenti, melyben egy-egy helyen színi vagy operai előadások folynak; tehát magyarul: (színi vagy színházi) *évad*. Csak úgy, mint fürdő évad (vagy előkelőbbben: fürdőszезón!).

Erre már két előkelő napilapunk szerkesztőségét figyelmeztettük. Most már helyesen „*stagione*“ formában hozzák az idegen szót, de használatát a magyar szóval szemben fenntartják. Nyilván úgy érzik, hogy szebben hangzik, esengőbb és kifejezőbb, mindenkép előkelőbb, mint a szerény „évad“, — ez a közönséges, szürke magyar szó. Mégis csak cifrább, rangosabb az idegen toll; azzal inkább lehet ékeskedni.

Tudjuk ugyan, hogy az olasz színi évadot az jellemzi, hogy néhány jól betanult darabot — különösen operát — sorozatosan, ismételten adnak. A „*stagione*“ tehát: olasz rendszerű színi évad.

Fest Aladár.

SZÉLJEGYZETEK

Komplexum. — A német szöveg félremagyarázása révén került hozzánk egy csúf torzalak: a *komplexum*. Ezt semmiféle más nyelv nem ismeri, — a régi magyar sem — és hogy nálunk újabban még művelt körökben is elterjedt, az kétségkívül a magyar lélekelemzők lelkén szárad. Az egyedül helyes alak: „komplexus“, akár a *kontraktus*, *konviktus*, *affectus*.

Latin szókat a magyar minden változtatás nélkül vesz át, a német elhagyja a latinos végzetet és rövidítve mondja: „*Komplex*“. De hogy az amputált szótag mi volt: *us* vagy *um*, azt kétséget kizáróan mutatja a névelő. Például: *objectum* = *das* Objekt, *konfliktus* = *der* Konflikt. Midőn tehát *Freud* tanár azt mondja: „*der* Oedipus-konflikt“, azt igen helyesen fordítják: „Ödipus-konfliktus“-nak. De ha époly világosan mondja: „*der* Oedipus-komplex“, akkor annak helyes fordítása is csak az lehet: „Ödipus-komplexus“. Mért kellett itt minden kényszerítő ok nélkül egyszerre „*komplexum*“-ot mondani, az külön lelki rejtély, amelyet érdemes volna „kianalizálni“.

Az idegten sokat foglalkozik idegfonatokkal, de ott is kizárólag csak *plexus*-okat ismer, soha semmiféle *plexum*-ot, és még a gimnáziumból is tudhatjuk, hogy az egész latin nyelvben oly szóalak, mint „*complexum*“, legföllebb mint a *complexus tárgyesete* fordulhat elő. Mint önálló főnév semmiféle latin szótárban nem található. Ez a magyar konyhalatinságnak egyik szüleménye és feltétlenül elhagyandó.

Révai Izidor.

Szakszerűen vállalok. — Gyakran olvastam ilyenféle hirdetést: „Rádiójavitást, antenناسzerelést *szakszerűen vállalok.*” Vagy: „Bütorának javítását, átépítését, fényezését *szakszerűen vállalom.*” Most legutóbb egy vendéglő étlapján bukkantam rá újra: „Társas ebédek, bankettek és lakodalmak rendezését *szakszerűen vállalom.*” Mivel a „társas ebéd” is bankett, azt kell gondolnunk, hogy a hirdető ezt nem tudja, tehát felsült. A rosszabbik esetet nem is merem elképzelni. Ez tudniillik az lenne, hogy a „társas ebéd” fogalmát szükségesnek tartotta a „bankett” szóval megmagyarázni. Akár így van, akár úgy van, mindenképpen rosszul van. De baj van még a *szakszerű vállalással* is. Aki díszlakomára vagy lakodalomba megy, az úgy szereti, ha a rendezőnek, vállalkozónak nemcsak a vállalkozása szakszerű, hanem a főzte, a tálalása és a felszolgálása, egyszóval a rendezése is. Tehát bizonyára így akarják értelmeztetni a hirdetést: „Díszlakomák és lakodalmak *szakszerű rendezését elvállalom.*” Vagy még egyszerűbben: „Díszlakomákat és lakodalmakat *szakszerűen rendezek.*” És így helyes. A rendezés, a javítás, az építés, a szerelés, a fényezés, stb. legyen szakszerű, ne a vállalás.

Cziráki József.

Inkább. — Általános értelemben az „inkább” szót valamely megállapítás súlyának fokozására, egy-egy kijelentés nyomatékosabbá tételére szoktuk használni. Fizzel szemben egyik elterjedt színházi és film-szaktabeli hetilapunk valamelyik utóbbi számában ezt a mondatot olvasom: „Budapest polgárságának nacionalista öntudata *egyre inkább erőssé és határozottá* vált”. Ebben a megállapításban a nyelvészettel nem foglalkozó is alighanem rögtön megérzi, hogy az *inkább* használata ezúttal kevésbé sikerült. Itt az „erős” és „határozott” jelzők fokozása állott az író szándékában, de vajjon nem szebb, magyarosabb és megnyugtatóbb lett volna ezt írnia a nacionalista öntudatról: „egyre erősebbé és határozottabbá vált”. Így egyszerűbb is. Egészen más, ha ama bizonyos öntudat erős és határozott jellegét az ellentétes fogalmak melléhelyezésével akarta volna nyomatékosabbá tenni, mert akkor ezt kellett volna írnia: „inkább erőssé és határozottá, mintsem gyengévé és ingadozóvá vált”. Maradjunk meg tehát csak az egyszerűbb fokozásnál.

Zsoldos Benő.

Öregem. — Az osztrák-magyar hadsereg tisztikarának kedvelt kifejezése volt a *Du Alter!*, az *öregem* derék bécsi edesszülője. Az idők folyamán eljutott az *öregem* a közigazgatás hivatalaiba. innen a középosztály nyelvébe. A multkoriban az egyik minisztérium városbójában tanúja voltam két altiszt halk eszmeeserőjének; ebben a „kérek alássan, *öregem*” csakúgy előfordult, mint pár perccel később a hivatali főnök beszédében. Terjed hát az „előkelő” beszédmód népi körökben is. De terjed ott is, ahová nem volna szabad bekerülnie. A napokban a Batthyány-téren hangzott el az *öregem* éppenséggel nem szokatlan megszólítása, s csak azért fordultam meg, mert szokatlan volt a beszélők magas hangja. Tehát: az *öregem* 7—8 év körüli labdázó úriember volt.

A hivatalokból meg a középosztály társalgásából nehéz lesz kiszorítani az *öregem*-et, — de a nyolceosztendős *öregem* kissé koravén! Iskoláink figyelmébe ajánljuk az *öregem*-et.

Loványi Gyula.

Baromfiak. — Selyemtenyésztés. — Baromfi gyűjtő szó. Magában foglalja a tyúkot, kacsát, libát, pulykát. Többes számra tehát szükség nincs. Mégis egy munka jelent meg már „A baromfiak tenyésztete“ címen, és a tavaszi állatvásár egy épületén is ez évben már ez a felirat díszlett: „Baromfiak“.

Még mindig van „selyemtenyésztési miniszteri biztos“, és az állami költségvetés egy címe ma is „selyemtenyésztés“ megnevezés alatt szerepel. Ahogy nincs gyapjútenyésztés, úgy nincs selyemtenyésztés sem. Egyedül a „selyemhernyótenyésztés“ megjelölés a helyes.

Kaán Károly.

ÍRÓINK MAGYAR NYELVE

Somerset Maugham: Színház. Fordította Szerb Antal. Budapest, 1938. 255 lap. Athenaeum-kiadás.

Szerb Antal Somerset Maugham regényét annyira sebtében és olyan hanyagul fordította le, hogy olvastakor a bírálót a legérelmesebb feddőzésre készíti. Idegenszerű, izetlen és pongyola szavai és szerkezetei tömegére megdöbbenve meredünk.

Legszembeszökőbb fogyatkozása a jelzőknek ilyen németes szerkezetű tágitása: Julis szeme nagy volt... kis csillagokkal (3.). Roger-t így jellemzi: „Szép fiú volt, vörösés hajjal és kék szemmel“ (108.). De ki győzné mindet elsorolni? (L. még a 169., 195., 203. lapokat!) Ámulva kérdezzük: németből fordította-e a jó angolnak ismert Szerb Antal az angol regényt? Az angol a kékszeműt *blue-eyednek* mondja. A német átültetésből való fordítás gyanújának lólába máshol is kikandikál, sőt ez a feltevés a hibák bokrossága miatt nagyon is szemetszúróan kelletlenkedik. A *kiút*, igaz, éppen úgy lehetne az angol *outway*, mint a német *Ausweg* tükörszava, de tagadhatatlan, hogy a fordító németességeiből egész sereg telik ki. Ilyenek ezek az igék: *beledolgozta* magát (48.), bámulatos ügyességgel *kezelte* Charles-t (79.), jól *kiszidjon* (az *ausschelten* lélekjárása, 87.), a hős *felvág* egy cigaretta-tárcával (128.), *kibeszélnék* a dolgot (127.), úgy *néz ki* (247.). Ebben a körben legfelölőbb a következő: „Na, Miss Philips, megy el a zsír, megy el?“ Elbódultunkból csak a feleletre kezdünk felocsúdni: „O, Mr. Gosselyn, Miss Lambertén nincs egy uncia zsír sem“. (70.) Német szellemre vallanak ezek az összetett melléknevek is: méltóságteljes (113.), gondterhes (126.), tiszteletteljes (163.); ez az igenév: beképzelt (64.). A határozatlan névelő helytelen használatának se szeri, se száma. Csupán egy kirívó példát idézünk: „Ha lehámozunk rólad mindent, *egy* lélekre bukkán az ember!“ (230.) A *dacára* névutó is csak a német *trotz* tükre (2, 13, stb.).

Idegen szavai: abszurd (85.), emóció (77.), szituáció (233.), lekopírozzák (74.), stb.

Nem kevésbé bántó pongyolasága és lomposága. Egy-egy szerkezete elnyúlósodik: hogy hogy is néz ki (137.), stb. Milyen félszegen bicsaklik ki a szórend itt: „...ostorozta annak a renyhe társaságnak, amelybe házassága révén került, könnyelműségét“ (10.).

Ízetlenségeiből is egész bogáncsbokréta kerül ki: a felsőbb osztályok is fajfenntartanak (41.), vacak pénzed (145.), micsoda egy hülye (124.), stb. Nem lehet valamennyit elsorakoztatnunk.

Megriadva kérdezzük, szabad volt-e megtörténnie annak, hogy az olvasót lépten-nyomon tarkón találja egy-egy szemenszedett németesség, elcsügghesse a lomhaság, elkedvetlenítse a sivár ízetlenség? Most, amikor irodalom, tudomány és sajtó összefog, hogy az árnyalatok ezreihez meglepő rugékonysággal simuló édes magyar nyelvünkre árnyék ne borúljon, Hübele Balázs módján olyan munka toppan elénk, mely fittyet hány erre a törekvésre. Birá:atunkkal a legilletékesebb helyen tiltakozunk ellene. Jelszavunk: *magyarosan!*

Elek Oszkár.

KÖNYVSZEMLE

Szabó T. Attila: A nyelv-művelés időszerű kérdései. Gyakorlati nyelvőrkalauz. Kolozsvár, 1939. 28. l. Az Erdélyi Iskola kiadása.

Vásárhelyi Gergelynek folyóiratunkban megjelent, A magyar nyelv küzdelmes sorsa Erdélyben című tanulmánya (Msn. IV, 66, 105, 137) komor színekben tárja elénk nyelvünk szorongatott, romlásnak kitett helyzetét Erdélyben. A törvény kötelezővé teszi az 5—7 éves gyermekek számára a román tanítási nyelvű kisedővők látogatását. A majdnem háromszázezer iskolaköteles magyar népiskolai tanulónak csak egyharmada látogatja a magyar felekezeti iskolát. De a felekezeti iskolák sem magyar tan nyelvűek immár: lényegükben kettős tannyelvűekké váltak. Megtudjuk azt is, — s ez döbrent meg legerősebben bennünket, — hogy már ez a kettősség is múlhatatlanul a gyermek nyelvérzékének sorvadását okozza. Hát még az állami iskolák egynyelvűsége! Az iskolából kikerült ifjúságon aztán az élet folytatja fertőző munkáját... Megrendülve olvastuk Vásárhelyi Gergely megállapítását, hogy „a végzetes veszedelem örvényében küszködik a nyelvünk, s komoly mentő munkára van szükség, hogy el ne merüljön az idegenség árájában“.

Nyelvünknek ebben a komor helyzetében örvendetes eseményről adhatunk hírt: megindult a mentő munka odaát! Megjelent az erdélyi Népművelési Füzetek ötödik száma, s ez a magyar nyelv védelmének van szentelve.

A Népművelési Füzeteket Márton Áron, Erdély katolikus magyar püspöke és György Lajos, a nagymultú Erdélyi Múzeum-Egyesület főtítkára szerkeszti. A kiváló szerkesztők a nyelvvédő könyvnek erdélyi vonatkozásban nem könnyű megírását a nyelvtudomány és a nyelvművelés nagytehetségű fiatal erdélyi képviselőjére, Szabó T. Attilára bízták.

Szabó T. Attila kitűnően oldotta meg föladatát. Munkája megírásában a nyelvművelés két alapvető munkája, Dengl János és Pintér Jenő könyve irányította. De Szabó, szerényen „összeállításnak“ nevezett munkájában adott bőven a sajátjából is, kiváltképpen az erdélyiességek s a román nyelv hatásának kérdéseiben.

A munka öt részre tagozódik, a fejezetek címe: Nyelvi sajátosságok és vétségek; az idegenszók; hibás szavak és kifejezések; mondattni észrevételek; a magyar kiejtés. A füzet terjedelme kényszerítő okokból szűkre van szabva: mindössze 28 lap. De bátran mondhatjuk: e kicsiny füzetecske tökéletes eszköz azok kezében, akiknek szánták. Példáinak száma is természetesen szűkre van szabva. Ámde a legjellegzetesebbet adja tömör, szemléltető formában. Íme, mit mond az *ural* szó használatáról: „Jelentése „úrnak vall“, tehát nem a király uralja az országot, hanem az ország a királyt“. Fölsorolja az erdélyiességek legfontosabbjait, a románosságokat is tekintélyes számban. Kitűnő a füzet mondattni része; ebben a fejezetben tán legjobban mutatkozik Szabó egyik becses tulajdonsága: szemléltetőképesége és tömör előadása. Nem kevésbé sikerült a kiejtésről szóló fejezet. Erdélyben az ejtés kérdése súlyosabb még, mint nálunk: ott erősebben mutatkoznak az idegennyelvi hatások.

A munka, bevezető részében, röviden vázolja a nyelvművelés föladatait, szembeszáll a nyelvi konoksággal, súlyos szavakkal fordul a tanítók, nevelők nyelvi lelkiismeretéhez.

Szabó T. Attila nem nyelvvédő: nyelvmentő munkát adott. Munkája egyazon lelkiiségből fakad Vásárhelyi Gergely munkájával. Nyelvében él a nemzet, de csak akkor, ha tagjai *élnék* a nyelvben! Úgy érezzük, ez az erkölcsi igazság vezette mind Vásárhelyi Gergely; mind Szabó T. Attila tollát.

Loványi Gyula.

L A P S Z E M L E

Debrecen. 1939. júl. 9. — *Szeremley Béla: Nyelvünk védelme.* Nyelvünk minden szavának, szólásának, szerkezetének megőrzése hazafiúi kötelességünk. Az utóbbi években hírlapjainkban ilyen idegen szavak terjedtek el: jugoszláv, szlovák, Ruszinszkó, Szlovenszkó stb. Tiszta magyar beszédben, újságban, könyvben nincs helye az ilyen idegen földön termett szavaknak.

Debreceni Újság — Hajdúföld. 1939. augusztus 1. — *Benyovszky Pál: Magyarosan.* A M. T. Akadémia nyelvművelő folyóirata nemcsak a szakemberek, hanem a nagyközönség és a sajtó munkásainak körében is egyre nagyobb tért hódít. Egyaránt szól a szakemberekhez és laikusokhoz, megerőltetés nélkül tanulhat belőle mindenki.

Dunántúli Tanítók Lapja. 1939. évi 15—16. szám. — *Bendefy László: Őrizzük nyelvünket.* A cikkíró örömmel állapítja meg, hogy újabban a tanítóság kezd magára és hivatására eszmélni. Szaklapjai egyre sűrűbben foglalkoznak a nyelvtisztaság megőrzésének kérdésével s a gyökeres gyomirtás sürgetésével. Az eredmény azonban még nem sok, mert amíg a lap egyik munkatársa a nyelvvédelem mellett mennydörög, addig a többi munkatárs és a szerkesztőség gondatlanul szórja a gyom magvait. Állításának igazolására szóvateszi két tanügyi folyóirat egy-egy cikkét, rámutatva a bennük előforduló nagyszámú idegen szóra.

Erdészeti Lapok. 1939. évf. IV. füzet. — (M.): *Az új fakereskedelmi szaklap.* A „Magyar Faipar“ címmel nemrég megindult szaklap jól tenné, ha a „Tájékoztató árak“ rovatában a fakereskedelem bennfentesei előtt ismert rövidítések helyett az úru magyar nevét tüntetné fel a táblázat. „Ez rászoktatná a még mindig német szakkifejezéseket használó fakereskedelmet, hogy végre-valára magyarul tanuljon meg gondolkodni és beszélni.“ A szerkesztőségnek meg kell barátkoznia azzal a gondolattal, hogy a helyes magyarságra minden vonatkozásban kötelessége ügyelni. Legyen előharcosa az eddig teljesen idegen szellemiségben nevelkedett fakereskedelmi szaknyelv megmagyarosításának.

Fodrász. 1939. évf. 6. szám. — *Tóth Árpád: A helyes magyar beszédről.* Felhívja a Budapesti Fodrászok Ipartestületének tagjait, hogy magyarosítsák meg idegen műhelyszavaikat. A magyar fodrászipar előkelő színvonalú, miért ne tudna tehát szakkifejezéseiben is magyarrá válni?

Hétfő Reggel. 1939. július 17. — *A magyar szó tisztaságáért és szabadságáért.* «E sorok íróját, akinek idestova harminc éve hivatása a magyar írás és egyetlen kenyérkereső eszköze az acéltolla, az új magyar irány ragálya már-már leszoktatja a hazai hírlapirodalom élvezetéről. Minden nap fülöncsapnak a háborúból ránkmaradt „öntevekenység“ — és „csúcsteljesítmény“-féle képzések, azután az elburjánzott „sorsközösség“, „életakurás“, „nemzettestvér“, „élharc“, „népiség“, „vezérelv“, „élettér“, meg egyéb ide-

genségek, nem is szólva az idegen agy-szülte és hűtlen honi kézírta szöszörnyekről, amelyeket időszaki lapok és röpiratok hurecolnak és permeteznek szét a magyar olvasók között. Az új Titánok már régen nem pennával vagy plajbással vetik a betűt: gépelnek és diktálnak. És gyér hajunk égnek mered a mondatoktól, amelyeket hevenyésznek. De tessék csak meghallgatni a mai lompos, se színű, vérszegény parlamenti beszédeket a politikus urak hangos ajkairól. Tessék elolvasni az autóbusz vagy a villamos külső és belső hirdéseit! És álljanak meg kérem, élvezzék végig a székesfőváros hirdetményeit! *Mi lett és mi lesz ebből a szerelmes magyar nyelvből*, amely ezt a nemzetet másfélszázados törökvilág és háromszázados német-osztrák-morva rabság alatt megtartotta? Ezt az eleven szablyát kezdi ki manapság a rozsdá! Az örökkévaló Istentől ihletett, vérrel, lélekkel pezsdülő nemzeti nyelvünkre lór a titokzatos, gonosz nyavalya, vigyázzunk, el ne senyvedesse, menthetetlenül! Minisztérium, város, bíróság, rendőrség *a magyar írás leventeoktatóit* állítsák a tisztviselőik mellé; *tüntessék ki, jutalmazzák meg a tiszta, kellemes magyar fogalmazást, a hibákat, az idegenségeket büntessék, mint kihágást.*

Keleti Újság. 1939. május 22. — *Erdélyben beszélnek-e a legszebben magyarul?* A magyar nyelv-művelő mozgalom megindulása óta Erdélyszerte egyre tisztábban beszélnék magyarul, az idegen szavakat feleslegesen használó ember egészen ritkaságszámba megy. Nem szabad azonban túlbecsülni az idegen szavak irtásának jelentőségét. Az idegen szó veszedelmes, de még nagyobb baj az, hogy hangrendszerünk, hangsúlyozásunk, szókincsünk és mondat szerkesztő módunk sok olyan változást, jelenséget mutat, amely a magyar nyelv szellemével és a mai uralkodó irodalmi nyelvszokással ellentétben áll. — 1939. június 26. — *n. g.: Válság — válság.* Ezt a két igazán nem rokonjelentésű szót sokan összetévesztik. Ugyanígy cseréli föl a hibás nyelvérzék a *helyiség* és *helyiség* szavakat.

Kir. Közjegyzők Közlönye. 1939. évf. 2. szám. — *Gröber Aladár: A magyaros váltószöveg kérdéséhez.* Észrevételek Csepreghi Horváth Jánosnak a Magyarosan-ban megjelent s a váltóürlap szövegének magyartalanságait szövétező cikkéhez. A cikkíró részint elfogadja, részint módosítja a Csepreghi Horváth Jánostól ajánlott szöveget. „A mi váltótörvényünk, de egyéb törvényeink is nagyon sok, idegen kaptafára feszített magyartalan szót tartalmaznak. Nagyon bajos, sőt hiábavaló is a küzdelem ellenük addig, amíg az ilyen törvény hatályban van, alkalmilag egy új törvény azonban igen sokat segíthet a bajon.“ — 1939. évf. 3. szám. — *Magyarosan.* Részletes beszámoló a Magyarosan cikkeiről, amelyek a hivatalos nyelv közhasználatban levő helytelen szavait és kifejezéseit kifogásolják. A Kir. Közjegyzők Közlönye ebben a tisztító munkában jó szolgálatait készséggel felajánlja, amint hogy a multban is több ily irányú cikket közölt a közjegyzői kar immár hivatalos nyelv-művelő szakértőjének, Gröber Aladárnak tollából.

Komáromi Lapok. 1939. június 24. — *(szv): A magyar nyelv-védelem szolgálatában.* „Egyetlen nemzet nyelvével sem lehet any-

nyi új jelentést kifejezni, mint a magyarral, s egy nemzet sem szeret annyira idegen szavakkal kérkedni, mint a magyar." A Komáromi Lapok szerkesztősége is bekapcsolódik a nyelvtisztító mozgalomba s felkéri a munkatársakat, hogy cikkeiket gondosan, magyarosan fogalmazzák meg. Helytelen magyarsággal fogalmazott hirdetések vagy fizetett híreket a lap nem közöl.

Magyar Nemzet. 1939. aug. 6. — *Hancsók Kálmán: Észrevételek a „Magyar Nemzet”-ről.* „A történelmi tárgyú cikkeiben nagyon sok az idegen szó. Érthetővé teszi ezt íróik klasszikus műveltsége. De azért talán Pintér Jenő „Magyar nyelvvédő könyve” nem is olyan nagy fáradsággal ezt is elkerülhetővé tenné”. A sportrovát is magyarosabb lehetne, ha felhasználná a „Nemzeti Sport” magyarításait. — 1939. aug. 12. — *(hegy): Dánzig... Vársó.* A magyar „a” erősen különbözik a nyugati és a szláv „a” hangzótól zártságával és tisztaságával. A nyílt „á” mindenkor és kivétel nélkül hosszú hangzóként használható csak. Ha tehát valaki magyar beszédben az idegenből eredő, de már régen polgárjogot nyert magyar szavakat idegen fonétika szerint ejti és az „a” helyett a nyílt „á”-t mondja, az rendkívül „intelligensül” beszélhet, de semmiesetre sem magyarul. — 1939. aug. 31. — *Flache Gyula: Hangvétség a magyar nyelvben és a szórványmagyar.* „A magyar szó, a magyar hang szimbóluma a magyar lelkiségnek, a fajtán felülálló nemzeti összetartozandóságnak. A magyar szó az összetartó erő... Ezért szent nekünk, a szórványokon élő szegény magyaroknak, a magyar szó, a magyar hang. De vigyázzunk is nyelvünk tisztaságára és igyekezzünk rendesen beszélni. Azért meredünk rémülten egymásra, ha a magyar rádióban, a magyar szó egyetlen hangtani fórumán hibás vagy magyartalan beszédű emberek szólnak hozzánk... Egy racesoló hang jobban lever bennünket, mint egy elveszett kupamérvőzés. Racesoló magyart nem ültetnék a rádió elé. Aki magyarul beszél, a magyar rádióban az tudjon is magyarul; magyar haraglétséssel, magyar szellemben vegye ajkára az ezerszer megfeszített haza ezerszer megszentelt szimbólumát — a magyar szót.” — *Arius: Őskeresztény!* Ez a minden ízében kores szó nem azt fejezi ki, amire használni kezdték. Akik élnek vele, azt szeretnék mondani, hogy sohasem voltak maguk zsidók, soha semmi ősiük nem volt zsidó. Am ezzel a szóval ennek éppen az ellenkezőjét mondiák. Az *őskereszténység* Krisztus egyházának történetében az evangéliumokat követő századnak mintegy Kr. u. 150-ig terjedő ősi korszakát jelöli. Ebben az őskeresztényi időben a keresztények javarésze ú. n. zsidókeresztény volt, vagyis éppen tisztán zsidó vagy zsidó eredetű. Ha tehát „őskeresztényt” mondunk, „zsidókeresztényt”, „egykori zsidót” értünk rajta.

Magyar Szemle. 1939. júliusi szám. — *Lelkes István: A jó magyar ejtés.* A tanulmány írója a beszélt nyelv fontosságából kiindulva, rámutat a jó magyar beszéd nemzeti jelentőségére. A beszélt nyelv azonosságát csak az írott nyelv őrizheti meg. Millió és millió embert kapcsol ez egymáshoz a kifejezés és a megértés azonos módjával. De a nyelv csak akkor használható, ha a beszélők szigorúan megtartják szabályait. Erre csak az képes, aki ismeri és tiszteli ezeket a szabályokat. Csak az a nép él jól nyelv-

vével, amelyik művelt. Nekünk nincs beszédkulturánk. Kiejtésünk magyarosságát egyaránt fenyegeti a magunk nyelvi műveletlensége és az idegenek káros befolyása. A kiejtés romlására nem régen Kodály Zoltán hívta föl a figyelmet. A tudományos szakkörök véleménye ebben a kérdésben megoszlott. Egyesek alaptalan aggodalomnak minősítették Kodály Zoltán felszólalását, mások szerint viszont a romlás kétségtelen jelei mind sűrűbben jelentkeznek. A megindult tudományos vita csak hasznos lehet. Más biztató jelek is vannak. Ilyen a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karán ez év április havában rendezett jó magyar kiejtési verseny. A cikkíró beszámol a verseny eredményéről és kiemeli ennek az első kísérletnek néhány értékes tanulságát.

FIGYELŐ

A NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG ÜLÉSEI.

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának 1939. évi június 28-iki ülése.

Pintér Jenő elnökletével jelen vannak: Csengery F. János, Gyomlay Gyula, Kaán Károly, Szinnyei Ferenc akad. tagok, Halász Gyula, Harsányi Zsolt, Juhász Jenő, Kodály Zoltán, Márkus Miksa, Östör József meghívott tagok. Távmaradásukat kimentették: Dengl János, Hegedüs Loránt, Radó Antal és Szinnyei József. Jegyző: Putnoky Imre.

Az elnök megnyitja az ülést és üdvözlöi a Bizottság megjelent tagjait.

Putnoky Imre h. előadó előterjeszti a múlt ülés óta érkezett iratokat. Strauch Mária kolozsvári lakos beadványában különféle, a helyes magyar nyelvhasználatra vonatkozó javaslatot tesz. Azt óhajtja, hogy javaslatait tegyék közzé, illetőleg gondoskodjunk érvényesülésükről. A beadványban foglalt nyelvhelyesbítések nagy része avatatlan hozzászólás nyelvi kérdésekhez. — A Bizottság érdemlegesen nem is foglalkozik velük.

Kertész Kálmán ösküi plébános felhívja a Nyelvművelő Bizottság figyelmét a *miután* időhatározó kötőszónak a sajtóban, rádióban és a közbeszédben elterjedt rossz használatára az okhatározó *mert*, *mivel*, *minthogy* helyett. Kéri a Bizottságot, lépjen fel erélyesen a magyar nyelv érdekében az illetékes helyeken. — A Bizottság megállapítja, hogy a szóváltott helytelen használatot a Magyarosan már több ízben megrótta.

A Budapest Székesfővárosi Közlekedési Részvénytársaság elnöki osztálya arról értesítette a Magyarosan szerkesztőségét, hogy a hivatalos iratok szövegezésében nagy gondot fordítanak a helyes magyarságra, s az elnökség rendeletben utasította a tisztviselőket, hogy minden hivatalos iratot magyarosan szerkesszenek meg. — A Bizottság örömmel veszi tudomásul az elnökségnek ezt

az intézkedését. Kodály Zoltán azt a megjegyzést fűzi hozzá, hogy a Részvénytársaság a kalauzok kioktatásában a helyes magyar kiejtésre is kiterjeszkedhetnek.

A Bizottság ezután több nyelvhelyességi kérdést megbeszélt. Ezekhez hozzászóltak: Halász Gyula, Harsányi Zsolt, Márkus Miksa és Östör József.

Az elnök befejezéséül megállapítja, hogy az iskolákban fokozott buzgalommal folyt az elmúlt tanévben is a tanárok és tanulók munkája a magyar nyelvvédelem törekvéseinek megvalósításában. A diákok nyelvőrző szolgálatot tartottak, buzgón forgatták a Magyarosan füzeteit, az önképzőkörökben állandóan tárgyalták a magyar nyelvhelyesség kérdéseit. Az iskolákból tovább ment a mozgalom a műhelyekbe.

Az elnök javaslatára a Bizottság felkéri az Akadémia I. osztályát: válassza meg Németh Gyula r. tagot, Bárczi Géza és Lazicius Gyula l. tagokat a Bizottság rendes tagjaivá, Bence István gimn. tanárt pedig meghívott tagjává.

A magyar nyelvvédelem ügye gimnáziumainkban.

Polyóiratunk múltévi 7—8. számában részletesen ismertettük a fiú- és leánygimnáziumok 1937—38. évi nyelvvédő munkásságát az évvégi értesítők beszámolóí alapján. Amint az ideí, 1938—39. évi évkönyvek hasonló beszámolóíból látjuk, tavalyi összefoglaló ismertetésünk több tekintetben hásznos volt. Az idén alig van középiskola, mely legalább pár szóval meg ne emlékeznék a mozgalomról. A példák azokat az iskolákat is magukkal vonták, melyek eddig a nyelvvédelem ügyét kevés figyelemre méltatták, vagy éppen távol tartották magukat tőle. A beszámolónkban ismertetetett különböző nyelvvédő módok és eljárások is termékenyítő hatással voltak a mozgalomra. A célszerűnek és eredményesnek bizonyult eljárási módok széles körben terjedtek el, s alkalmazásuk mindennél biztosította a sikert.

Az ideí évkönyvek beszámolóíból az az örvendetes tény is megállapítható, hogy az iskolai nyelvvédő mozgalom a kezdet tapogatódzásai után kezd bizonyos formát ölni, mely teljesen kialakulva alkalmas lesz arra, hogy a mozgalmat általánossá, állandóvá és eredményessé tegye. E forma kialakulóban levő elemei a következők.

Az intézetek többségében a nyelvvédő mozgalom az ifjúsági önképzőkör munkásságának lett a szerves része. És ez helyes is. Az egész élet az új nemzedéken keresztül újul meg, így a nyelv is legbiztosabban az ifjúságon át nyeri vissza s fejleszti tovább helyességét és szépségét.

A legtöbb önképzőkör a helyes munkamegosztás elve alapján, de meg az egyoldalúság elkerülése végett is külön szakosztályokban foglalkozik a nyelvvédelemmel. Ezek munkásságának eredményei aztán az egész ifjúság számára gyümölcsöznek.

E nyelvvédő szakosztályokban, sokszor az önképzőkörben, sőt az egész iskolában is kijelölt nyelvőrök figyelik s gyűjtik az iskolai életben s azon kívül is leggyakrabban előforduló nyelvhelyességi vétségeket s viszik időnként az ifjúság nyilvánossága elé, bemutatván egyszersemind a helyettük használandó helyes kifejezéseket is.

Végül igen célszerűnek bizonyul az egész ifjúság számára táblák kifüggesztése, melyek időről-időre megújítva, a leggyakoribb helytelenségeket bélyegzik meg s közlik a megfelelő helyes használati módokat is.

Íme főbb elemeiben az a forma, melyet az évkönyvek tanúsága szerint az iskolák a nyelvvédés ügyében kezdenek kialakítani, s amely szerintünk alkalmasnak látszik arra, hogy a mozgalmat helyes mederbe terelje s állandósítsa.

Természetesnek találtuk azt az örvendetes tényt is, hogy a szívós és következetes nyelvvédő munka sok iskolában már kezdi meghozni gyümölcsét. Ezek jogosult önérzettel számolnak be növendékeik helyes nyelvrzékének fejlődéséről. Az általuk beszélt helyes és szép magyar nyelv egyelőre az iskolában érezteti jótékony hatását, majd pedig, mikor az életbe kilépnek, annak különböző köreibe viszik be a magyaros nyelvet és szellemet.

E tekintetben a bpesti VIII. ker. községi Zrinyi Ilona leánygimn. beszámolója így szól: „Örvendetesen észlelhető, hogy tanítványainkban felébredt a magyar nyelv szeretete, nyelvünk őrzésének és gondozásának készsége, tudatossá vált bennük az a fel fogás, hogy az anyanyelv kifogástalan tudása a műveltség fokmérője és igazán művelt ember csak az, aki jól és szépen beszél és ír anyanyelvén“.

A bpesti XIV. ker. izr. leánygimn. évkönyve megjegyzi, hogy az egyetemes hatással munkálkodó nyelvvédő mozgalom az iskolában meghozta a kívánatos eredményt. „Tanáraink állandó ellenőrző, példaadó és buzdító tevékenysége magyar anyanyelvünk tisztaságának védelmében növendékeinket is egyre ellenőrizhetőbb fegyelemre szoktatta a nyelvhelyesség szempontjainak érvényesítésében“.

A szentgotthárdi áll. gimn. évkönyve így ír: „Örömmel látjuk, hogy iskoláink ifjúsága egyre öntudatosabbá válik nyelvének használatában, s a nagyon időszerű és nagyjelentőségű mozgalom eljut a tanulón keresztül a szülői házig s a társadalom széles rétegeihez“.

Ezek előrebocsátása után nézzük a fiú- és leánygimnáziumok 1938—39. évi nyelvvédő munkásságának egyes mozzanatait az évkönyvek beszámoló alapján.

A nyelvvédelemmel négy értekezés foglalkozik. A bpesti I. ker. közs. Szilágyi Erzsébet leánygimn. évkönyvében dr. Laczó Viktorné *Óvjuk nyelvünk tisztaságát* címmel értekezik. Rámutat a meggyökeresedett hibákra, melyek nyelvünk tisztaságát és ere-

detiségét veszélyeztetik. Szorosabb rendszer nélkül sorolja fel mindazon pongyolaságokat, hibákat, idegenszerűségeket, melyeket lépten-nyomon el szoktak követni. Célja, hogy a növendékek ezek ismeretében támogassák a magyar nyelv tanárainak nehéz munkáját.

A bpesti V. ker. áll. Bolyai gimn. évkönyvében Fögel Sándor *Nyelvhelyességi balítéletek* címmel olyan helytelen állításokat és tagadásokat állít össze, melyek állandóan közforgalomban vannak s a beszélőt igen gyakran megtévesztik. Különösen a kiejtési hibákat veszi tollhegyre, az egyes hangok elferdítését, a hosszú magán- és mássalhangzók helyett rövidke használatát, az összeolvadt hangok helytelen elemekre bontását, a meghonosodott idegen szók tudálékos kiejtését, a hangsúlyozás és hanglejtés hibáit stb. Végső következtetése: „Ott van ily sok balítélet, hol fogyatékos a nemzeti öntudat és a velejáró felelősségérzet, ahol a nyelv tudása nem tartozik a legmagasabb művelődési eszmények közé, hol az idegen nyelvek tudása fontosabb, mint a nemzeti nyelvé”.

A bpesti kegyesrendi gimnázium évkönyvében Meskó Lajos *Nyelvhelyesség a családban* címmel írt értekezést, melyet eredetileg szülői értekezleten olvasott fel. Cáfolja azt a vélekedést, hogy nyelvvédelemre nincs szükség. A nyelv fejlődését lehet és kell is irányítani. A nyelvvédelem ősi ösztön, észrevehető már a kis gyermeknél és a népnél is. A nyelvvédelem annyira mint nyelvhelyesség. Ennek igénye akkor lobog fel a nemzetben, amikor idegen nemzetek veszélyeztetik nemzeti létét, műveltségét, vagy amikor nemzeti mivoltában jobban elmélyed. A nyelv igazi bölcsője a család. Mindenki olyan nyelven beszél, amilyen nyelvű környezetben élt első éveiben. Az idegenszerűségek egy jó részéért a család felelős. Káros az idegen nyelvek korai tanulása is. Csak az anyanyelv teljes megtanulása után kellene a gyermeket idegen nyelvek tanulására fogni. Sajnos, az idegenszerűségeken nem igen ütköznek meg a családban. Ellenben hamar kijavítják a tájszólási izt, melyet parasztosnak bélyegeznek. Ámde az irodalmi nyelvtől mindig különbözni szokott a köznyelv, melybe minden vidéken belevegyül valami a helybeli tájnyelvből. Nem kellene megijedni a gyermek beszédjébe belevegyülő kis falusi iztől sem, amely egyéni színt ad neki. Ellenben kérlelhetetlenül kell irtani az idegen szókat. Ezek egy nagy csoportja a családot terheli. A magyar konyhában például még nem tanultak meg egészen magyarul. Üldözni kell az úgynevezett jassz-nyelvet. A gyermektől kiinduló nyelvi irányítást nem szabad hatalmi szóval elfojtani, ha az jószándékból ered. Gondoskodni kell róla, hogy a nyelvvédelem ne merüljön ki csupa tilalmakban, hanem a kiküszöbölendő idegenszerűségek helyét új, frisserejű vagy felújított magyarosságok foglalják el. Nyelvi szépségeket is kell tanítani. Ennek egyik módja magyaros nyelvű remekíróink gondos olvastatása. A gyermek olyan magyarrá lesz, amilyen magyar levegőt adott neki a család. Oly fontos dolog ez,

hogy a szülőknek nem szabad érte egy kis fáradságot, utánjárást, sőt tanulmányozást sajnálni.

A szegedi áll. Baross Gábor gimn. évkönyvében Vajtai István közöl érdekes cikket *Védekezzünk nyelvünk romlása ellen* címmel. Azzal a megállapítással kezdi, hogy nyelvünk romlik, s a közönség ezért az iskolát s a magyar nyelv tanárát okolja. Ő a baj forrását a csak védekező, tehát negatív értékű nyelvápolásban látja. Szerinte az iskolai nyelvtanítás is csak a nyelvről szóló ismeretek közlésében merül ki, sőt az író el is választotta nyelvtől. A nyelv elemzettetésénél fontosabb a szövegépítés. A tanulót minél korábban a cselekvő nyelvműveletekre kell fogni. Élményből és fantáziából fakadó szövegeket kell fogalmaztatni; „csak így érzi meg a tanuló a szavak mögött a színező, árnyaló, a lelki tartalmat felszínre segítő többletet“. A másik nyelvművelő lehetőség az élményszerűen ható olvasás. „Az a magyart tanító tanár, aki nem tud kifejezően olvasni, azaz nem tudja hangjával, előadásával szinte újrakölni az olvasmányt és nem tudja a nyelv kifejező erejét belévarázsolni a tanuló fülébe, idegeibe, lelkébe, az mindjárt a kezdetben elveszti a játszmat. Az író nyelvében él és a nyelvével hat elsősorban.“ A IV. osztályban nem a stílus szabályait kellett volna tanítani, hanem a stílus-teremtés belső feltételeit. Az V. osztályban a retorikai olvasmányanyag meghaladta a tanuló teherbíró képességét. A szerkesztési szabályokat elemezték ki s nem a nyelvi vonatkozásokat. A VI. osztályban a poétikai tanítás vértelen tartalmi kivonatokhoz kapcsolt neveket, címeket, meghatározásokat. A VII. és VIII. osztályban az irodalomtörténet tanításában a tartalmi szempont volt fontos, s alig jutott szerephez az írói nyelv, tehát az író hiteles, személyes megnyilatkozása. Pedig az irodalmi alkotás nem csupán a megértés kérdése, hanem nevelő, ösztönző, életformáló eszköz. Az igazi írói alkotásnak el kell indítania a lelket a vágy, a sejtelem, a kiegészülni akarás útján, a dolgok végső értelme felé. Amit a tanuló Vörösmartytól, Petőfitől, Aranytól, Adytól kaphat, azt csak nyelvükön keresztül kaphatja meg. Olvasni és olvastatni annyi, mint a szavak nemes fémét szállítani a magát kifejezni akaró gyermeki lélek számára. „Magyarul az fog helyesen és így már szépen is beszélni, aki szemléiben is meggyőzve, tisztelettel és áhítattal beszél ezen a nyelven. A nyelvhelyesség nem a többet tanulás, hanem a több (mélyebben átélt) olvasás eredménye.“

A nyelvvédelem sok iskolában a tanári kar egyetemes munkája volt.

E munkásságnak egyik megnyilvánulása a nyelvvédelem ügyével foglalkozó tanári értekezlet.

A bpesti II. ker. kat. egyetemi gimnáziumban a tanév folyamán e tárgyban négy előadás hangzott el. (Pétergál Henrik: A magyar nyelv szeretete; Szalay Gyula: Nyelvvédelem a történelem tanításában; Dobai János: Sajátos feladatok a magyar tanítás-

ban a visszaesatolt Felvidéken; Néveri János: Az idegen nyelvek tanítása a magyar nyelvvédelem szolgálatában.)

Általánosan, minden tárgy keretében foglalkozott a nyelvvédelemmel a bpesti IX. ker. Fáy András gimn. „Anyanyelvünk ápolása iskolánkban minden tárgy keretében elsőrangú feladatunk volt“, mondja az évkönyv. Nagy gondot fordítottak a szépen hangsúlyozott olvasásra és beszédre, valamint a magyaros fogalmazásra. Az önképzőkörön kívül minden osztályban is meg volt szervezve a nyelvvédő munka. Minden osztályban írtak dolgozatokat a nyelvvédelem köréből. A tanulók gyűjtötték az otthoni, iskolai, utcai, kereskedelmi és ipari életben gyakran használt idegen szavakat és kifejezéseket. A megfelelő helyes magyar szavakról és kifejezésekről a magyar órákon kaptak felvilágosítást.

A bpesti X. ker. áll. Szent László gimnázium „nyelvtani óravázlatának egyik állandóan visszatérő pontja volt a nyelvhelyesség“. Egyik-másik magyar órát 10—15 perces nyelvműveléssel kezdték. Röpködtek a kérdések: Hogy mondják ezt helyesen? Mit jelent ez magyarul? Szabad ezt a szót használni? Melyik helyesebb? Osztály- és padosor-nyelvőrök működtek s tapasztalataikat kéthetenként jelentették a magyar nyelv tanárának. A tanév végén kimutatást készítettek a hallott idegenszerűségekről. Állandó gond volt a helyes, magyaros kiejtésre. Igyekeztek leszoktatni a tanulókat a hadarásról, a szó végének elharapásáról. Nem túrték a rossz hangsúlyozást, a magyartalan hanglejtést, hibás hangkiejtést, hangsúlytalan beszédet. A legtisztább beszédű s a legmagyarabb kiejtésű tanuló az iskolai év végén szerény jutalmat kapott.

A bpesti XIV. ker. izr. gimnáziumban is állandóan napirenden tartották a nyelvvédelem ügyét. Különösen a házfeladatok és iskolai dolgozatok megbeszélése adott alkalmat nyelvhelyességi utasításokra. A III. és IV. osztályban rendszeresen, de alkalmilag a többi osztályban is külön órákat fordítottak a nyelvhelyességi mozgalom céljainak ismertetésére és megvalósítására.

A bpesti VIII. ker. közs. Zrínyi Iлона leánygimnáziumban a tanárok és növendékek „az idén is tervszerűen folytatták nyelvvédő és nyelvművelő munkásságukat“. A bpesti XI. ker. kat. Szent Margit leánygimnázium „állandóan küzd nyelvünk tisztaságáért“. Az újpesti áll. Kanizsay Dorottya leánygimn. évkönyve így ír: „A folyó tanévben iskolánk is belekapcsolódott az országos nyelvvédő mozgalomba. Növendékeinket minden igyekezetünkkel a magyar nyelvtisztaság és a magyar stílusjavítás eszméje mellé állítottuk és rábirtuk őket szép magyar nyelvünk áhítatos szolgálatára“. Az esztergomi községi Szent Imre gimnáziumban a nyelvápolás a szorosán vett iskolai munka keretében folyt. A szentgotthárdi áll. gimnáziumban a tanári testület minden egyes tagja minden alkalmat megragadott, hogy a tanulók figyelmét a helyes magyarságra felhívja. A szentesi áll. Horváth Mi-

hály gimn. évkönyve ezt írja: „Csak természetes, hogy a gondjainkra bízott ifjúság magyar nyelvérzékének fejlesztésére nagy gondot fordítottunk. Rászoktattuk tanulóinkat, hogy szükségtelen idegen szókat ne használjanak“. A székesfehérvári ciszt. gimn. évkönyve írja: „Az anyanyelv szeretetére, helyes használatára, finomságainak alkalmazására állandóan buzdítottuk tanítványainkat, hogy a szabatos és ízléses nyelvhasználat a szabadelődásban, feleletekben és a stilizálásban egyaránt gyökeret verjen bennük. Különösen a felső osztályok tanulóiban mélyítettük a tiszta magyar stílus tudását és szeretetét.“

Az iskolai nyelvvédő munka leghálásabb tere a legtöbb iskolában az önképzőkör. E munkásság először mint az önképzőkör általános feladata jelentkezik. Megnyilatkozásai többfélék. A bpesti V. ker. áll. Bolyai gimnázium önképzőkörében a dolgozatokat külön megbírálták nyelvtisztasági és helyességi szempontból is. Rendes ülések keretében foglalkozott a nyelvvédelemmel a bpesti V. ker. községi Ráskai Lea leánygimn. önképzőköre. Néhány perccel fordítottak mindig a magyartalanságok irtására. Előadások voltak a helyes hangsúlyozásról, a magyartalan stílusról; dolgozatok tárgyai: A nyelvújítás fejlődése, Nyelvében él a nemzet, Pintér Jenő Nyelvvédő könyvének méltatása stb. Az esztergomi községi Szent Imre gimn. önképzőkörének tagjai dolgozataikban, előadásaikban, műfordításaikban, felszólalásaikban állandó figyelmet szenteltek a nyelvhelyesség, a jó magyarság kérdéseinek, igyekeztek a kifogástalan nyelvhasználatot megvalósítani. Az érettebb felső osztályos tanulók dolgozataikkal iparkodtak elméleti alapot teremteni nyelvművelő munkásságuknak. (Ilyenek voltak: A magyar hanglejtés kérdése, A nyelvhelyesség szerepe a gyorsíró munkájában, Új nyelvművelő munka, A mai stílus csúfságai). Egy pályázatot is hirdettek e címmel: Népies szavak, magyaros kifejezések, eredeti stílusfordulatok Gárdonyi Géza Az én falum című novelláskönyvében. A győri szentbenedekrendi Czuczor Gergely gimn. önképzőköre küzdött a magyartalanságok ellen s hatékony mozgalmat indított a magyar nyelv védelmére. A kőszegi szentbenedekrendi Ferenc József gimn. önképzőkörének gyűléseiben egyik állandóan visszatérő pont volt a helyes magyarság egy-egy kérdése. Megragadtak minden alkalmat, hogy szóvá tegyék a veszedelmesebb helytelenségeket, magyartalanságokat. A pápai szentbenedekrendi Szent Mór gimnázium önképzőkörének munkásságán „természetes vezérfonalként húzódik végig a magyar nyelv ápolása szóban és írásban“. Külön előadások voltak, melyek ismertették a magyar nyelv gazdagságát és szépségét, a magyar népszokásokban rejlő értékeket. A kecskeméti kegyesrendi gimnázium önképzőkörének ülései az öntudatos magyarságra való nevelés ügyét is szolgálták. Minden felolvasás után külön vita tárgya volt a jó és szép magyarság ellen elkövetett botlások megbeszélése. „Örömmel tapasztalhatja az ilyen ifjú-

sági gyűléseken megjelent hallgató, — jegyzi meg az évkönyv, — hogy mennyire benne él már a tanulók lelkében anyanyelvünk ápolásának gondja.“ A bajai ciszt. III. Béla gimn. önképzőköre támogatta a nyelvvédő mozgalmat. A mezőtúri áll. Teleki Blanka lánygimn. önképzőköre üléseinek egyik tárgya a tiszta és szép magyar nyelv volt. A békéscsabai áll. Lorántffy Zsuzsánna leánygimn. önképzőkörében volt nyelvtisztaságot ápoló dolgozat is. A mohácsi városi gimn. önképzőköri rendes üléseinek egyik tárgya volt a magyar nyelv védelme.

A bpesti II. ker. egyetemi kat. gimnázium önképzőköre az igazán magyaros előadás és szép kiejtés tökéletesítésére díjak kitűzésével 1939. május 7-én versenyt rendezett s így az elsők között kapcsolódott be az egyetemen és a középiskolai tanulmányversenyen megindított mozgalomba.

A legtöbb önképzőkör egy külön nyelvvédő szakosztályt alakított a kebelében. A bpesti IV. ker. községi Gizella királyné leánygimnázium önképzőkörének „Nyelvészeti szakosztálya“ a magyarító mozgalomnak állott szolgálatában. Tagjai szóban és írásban fejtegették a mozgalom jelentőségét és tréfás jelenetekben üzenetek hadat a magyar nyelvben elharapódzott idegen szavaknak és kifejezéseknek. „A friss ötletekben bővelkedő és az idegen szellemet és szólásmódokat kipellengérező előadásokat a tanulók nagy érdeklődéssel hallgatták.“ A tanulók gyűjtést is indítottak két-két felvidéki, a magyar nyelvben kiváló előmenetelt tett tanuló megjutalmazására. 50 pengőt az ungvári, 40 pengőt a kassai áll. leánygimnázium igazgatóságához küldtek e célra. A bpesti V. ker. községi Ráskai Lea leánygimn. önképzőkörének „Nyelvművelő szakosztályában“ a tagok nyelvünk védelméről írtak dolgozatokat. A bpesti VIII. ker. Sophianum leánygimn. önképzőkörében a múlt évben alakult meg a nyelvvédő szakosztály, hogy a maga körében előmozdítsa Pintér Jenő nagyszabású mozgalmát. A bpesti VIII. ker. községi Vörösmarty gimnáziumban a „Szavaló szakosztály“ egyik célja „nyelvünk szépsége, tisztasága, védelme írásban és élőszóval, szép magyarsággal való beszéd, helyes magyar kiejtés“. Nyelvművelő és nyelvőrző bizottsága az osztályokban és a folyosókon figyelte s szedte jegyzékbe az iskola, az utca és otthon beszédét. Az üléseken nyelvvédő előadások hangzottak el (A nyelvédelem szerepe a tanulók munkájában, A diák és a nyelv, A nyelvédelem fontossága stb.). A pestszenterzsébeti áll. Kossuth Lajos gimn. önképzőkörének nyelvvédő szakosztálya a VIII. osztály kebelében működött. Célja a helyes magyar kiejtésre és beszédre való buzdítás elméleti és gyakorlati alapon. Tagjai gyűjtötték az idegenszerű kifejezéseket s beszámoltak az eredményről; ismertették az írók nyelvét; tanulmányozták a középiskolákban működő nyelvvédő egyesületek munkásságát; a Felvidék visszaesetelésekor megemlékeztek azokról a nehézségekről, amelyek a magyar nyelv ottani szabad használatát gátolták stb. A pestszent-

erzsébeti magán leánygimn. önképzőkörében már két éve működik a „Nyelvvédők köre“, mely havonként tartja gyűléseit. Ezek a nyelvi ismeretek, tájékozottság és tudatosság fokozására szolgáltak. Az újpesti áll. Könyves Kálmán gimn. önképzőkörében az idén alakult meg a „Magyaros bizottság“, mely az ifjúsági elnök vezetésével osztályonként 3—3 tanuló részvételével folytatta munkásságát. A benyújtott és előadásra kerülő írásművek nyelvhelyességét ellenőrizte és a hibákat nagy gonddal javította. A folyó év tapasztalatai alapján az önképzőkör elhatározta, hogy ezt a bizottságot rendszeresíti. Az újpesti áll. Kanizsai Dorottya leánygimn. önképzőkörének keretében „Nyelvművelő szakosztály“ van, melynek minden növendék tagja. Alsó és felső osztályos tagjai külön üléseket tartanak, melyeken nyelvi dolgozatokat olvasnak fel s a „Magyarosan“ c. folyóirat cikkeit ismertetik. A helyes magyar kiejtés és stílus megállapítása sokszor élénk vitára adott alkalmat. A váci kegyesrendi gimnázium önképzőkörében az idén megalakult nyelvvédő szakosztály tagjai a felső osztályok tanulói. Van rendes tisztikara. Előadásokat tartottak a pongyolaságról, a sportnyelvről, szakkönyvekről. A gyűléseket megbeszélések zárták be. A mezőtúri ref. gimnázium önképzőkörében működő nyelvvédő szakosztály megfelelő könyveket szerzett be s gyűléseken tette tudatossá a helytelenségeket. Önként vállalkozó tanulók összeírták a városban található hibás feliratokat, hirdetéseket. A helyilapokban megjelenő idegenszerűségek gyűjtésére egy-egy tag volt kijelölve. Ugyancsak kijelölt tagok hallgatták a Rádió nyelvvédő előadásait s számoltak be róluk. A tagok gondoskodtak az ismerősök s a család körében a helyes kifejezések elterjesztéséről. A tanárelnök cikket írt az egyik helyi lapba s felhívta a szerkesztőket, hogy a hozzájuk küldött kéziratokat rostálják meg a magyartalanságoktól.

Az önképzőkörtől független ifjúsági egyesületek szolgálták a nyelvvédelem ügyét két fővárosi gimnáziumban. A bpesti IV. ker. ev. leánygimnáziumban a Szép Magyarssággal Beszélők Egyesülete (Szembe) folytatta áldásos működését. Az idei munkásságról az évkönyv így számol be: „A nyelvtisztító munka még több tapasztalat alapján még jobban elmélyült. Kiterjedt most már nyelvi finomságok megfigyelésére is (különösen idegen szöveg fordításakor, rokonértelmű vagy ilyennek vélt szavak jelentésének vizsgálatakor). Figyeltette nyelvünk zenéjét, ismertette az egyetemi kiejtés-verseny eredményét; foglalkozott népköltési és nyelvjárási tanulmánnyal stb. Az egyesület a tiszta magyaros szellemet egyéb téren is nagy sikerrel terjeszti. A bpesti II. ker. áll. Mátyás király gimnáziumban a „Magyarán“ társaság foglalkozott a nyelvvédelem ügyével. Faliújságja, folyóirata s különféle kezdeményezései által terjesztette az ifjúság körében a tiszta magyaros nyelvet és szellemet. Kezdeményezésére az iskola nyolc osztálya perselyben gyűjtötte össze a magyartalan és jassz kifeje-

zések önként vállalt büntetéseként bedobott filléreket, melyeket a nyelvvédelem költségeire fordítottak.

Igen hasznosnak bizonyult a nyelvőrök intézménye az önképzőkörben vagy az iskolai életben. Ezek a nyelvhelyesség elleni vétségek megfigyelésével és gyűjtésével állandóan megbízott tanulók, kik munkájuk eredményével az osztály vagy az önképzőkör nyilvánossága előtt időnként beszámolnak. Már eddig is számos iskolában találkoztunk velük. Nyelvőrök vannak még a bpesti XI. ker. Szent Margit leánygimnáziumban, hol az egyes osztályokban vigyáznak a helyes magyar beszédre; a bpesti XIV. ker. izr. fiúgimnáziumban az egyes osztályokban ezek figyelmeztetik a tanulókat a beszédükben előforduló hibákra; ugyanazon kerületi izr. leánygimnáziumban az egyes osztályok nyelvőrei végeznek hasznos szolgálatot a magyartalanságok irtásában. Az újpesti áll. Kanizsay Dorottya leánygimnáziumban az osztályok nyelvelenőrei számoltak be időközben az osztályukban elhangzott magyartalanságokról. A mezőtúri ref. gimnázium minden felső osztályában volt 2—2 nyelvőr. Ezek megfigyelték az osztályban elhangzott magyartalanságokat s munkájukról számot adtak a gyűléseken.

Hasznos nyelvvédelmi eljárás még a falitábla alkalmazása, időről-időre változtatott szöveggel a nyelvi vétségek megbélyegzésére s a megfelelő helyes kifejezések szemléltetésére. A mátyásföldi egyesületi Corvin Mátyás gimnázium a leggyakrabban előforduló idegenszerűségek kiküszöbölésére hetenként váltogatva más és más helyes magyar kifejezést írat a táblára s tesz a tanulók közkincsévé. A szombathelyi áll. Kanizsay Orsolya leánygimnáziumban az egész év folyamán jó magyarságra intő példatáblákkal látták el a folyosókat.

A nyelvvédelem munkájának nélkülözhetetlen segédeszköze Pintér Jenő és társai Magyar Nyelvvédő könyve, mely immár 3. kiadásban forog közkezen s középiskolák számára engedélyezett segédkönyv. A bpesti XIV. ker. áll. Szent István gimnáziumban minden osztályban ott van állandó használatra a Pesti Hírlap Nyelvőrével. A bpesti VIII. ker. községi Zrinyi Ilona leánygimnáziumban minden tanuló birtokában megvan. Állandóan forgatják, tanulmányozzák, a magyar órákon külön is megtárgyalják egyes fejezeteit s egész szókincsét. A nem szakszerűen helyettesített órákon egészen ezzel foglalkoznak. A bpesti XIV. ker. izr. fiúgimnázium „sűrűn használta“; a leánygimnázium évkönyve ezt írja: „Tanítványaink maguk mögött érzik a Magyar Nyelvvédő Könyv útbaigazító, támogató nyelvi anyagát. S ennek visszhangja mind határozottabban csendül ki beszédjükből és írásbeli dolgozataikból“. A váci kegyesrendi gimnázium önképzőköri nyelvi szakosztályának gyűléseit olyan megbeszélések zárták be, melyeknek tárgya a Nyelvvédő könyv egy-egy fejezete volt. A bpesti X. ker. áll. Szent László gimnázium rendes segédkönyvnek használta.

A bpesti III. ker. áll. Árpád gimnázium ifjúsága kezdte Gáldy Béla igazgató irányításával azt a mozgalmat, hogy a „Magyar a magyarért“ mozgalom keretében a csonkamagyarországi középiskolák a felszabadult felvidéki középiskolák ifjúságának Magyar Nyelvvédő Könyveket ajándékozzanak, „mert e könyvekre a 20 éven át szándékosan idegenítő uralom alatt élő iskolák ifjúságának fokozott szüksége van“. E mozgalomnak főként a bpesti középiskolák körében volt nagy visszhangja, s több mint 1600 könyvet juttatott a Felvidékre. A bpesti VIII. ker. Vörösmarty gimnázium 80, a bpesti IV. ker. községi Gizella királyné leánygimnázium 50 példányt ajándékozott a fenti célra.

Pintér Jenő kir. főigazgató a „Magyarosan“ c. folyóiratban 1938. októberében a tanulóifjúság számára pályázatot hirdetett a következő címmel: Észrevételek a Magyar Nyelvvédő Könyv második kiadásához. A nyertes Mihály Endre, a bpesti ref. gimnázium VII. osztályának tanulója. Másodsorban jutalmazott Király István sárospataki ref. gimn. VIII. o. t. Dícséretet nyert három tanuló.

Kiváló segédeszköze még a középiskolai nyelvédelemnek folyóiratunk, a „Magyarosan“. Sok tanuló járatta a bpesti III. ker. Árpád gimnáziumban. A bpesti XIV. ker. izr. gimnázium az ifjúsági könyvtár számára számos példányra fizetett elő. A bpesti X. ker. áll. Szent László gimnáziumban érdemnek számított, ha valaki ügyesen, röviden ismertette a folyóirat egy-egy cikkét. A bpesti VIII. ker. községi Zrinyi Ilona leánygimnázium évkönyve írja: „Növendékeink körében különösen nagy kedveltségnek örvend a „Magyarosan“ című folyóirat, melynek egyes cikkeit nagy érdeklődéssel olvassák és tárgyalják“. A bpesti II. ker. kir. egyet. kat. gimnázium a „Magyarosan“ olvastatásával öntudatosította és vezette szép sikerre a nyelvvédő mozgalom lelkesen felkarolt ügyét. A bpesti VI. ker. áll. Mária Terézia leánygimnáziumban minden önképzőköri ülés végén megbeszélések voltak a „Magyarosan“ c. folyóirat egy-egy cikkének felolvasásával kapcsolatban.

Szülői értekezleteken ismertették a nyelvvédő mozgalom ügyét a bpesti III. ker. Árpád-, a VI. ker. áll. Kölcsey-, a IX. ker. áll. Fáy András-, az újpesti áll. Kanizsay Dorottya-, a szombathelyi áll. Kanizsay Orsolya gimnáziumok.

Hogy a növendékek is lelkesen terjesztik a mozgalmat az iskolán kívül is, arról szépen tanúskodik a bpesti XI. ker. Szent Margit leánygimnázium beszámolója: „Lelkes tanítványaink közül akárhányan nem korlátozzák működésüket az iskolára, hanem családi körben, társaságban is felszólalnak s kedvesen javítanak. Igyekezetüket megmutatták a IV. osztály tanulóit, mikor a szülők nem kis derűtségére a családi életben összegyűjtött kifejezésekből s a helyettük használható magyar szavakból műkedvelői előadást rendeztek.“

Nagy Sándor.

ÜZENETEK

H. V.-nek. — Az újságcikkek címéül szereplő kérdő mondat után éppúgy ki kell tenni a kérdőjelet, mint más esetekben. Az az ellenvetés, hogy a cím után következő szöveg tulajdonképen válasz a kérdésre, tehát a kérdőjel a címben fölösleges, sőt helytelen, egyáltalában nem állhat meg. Hisz a kérdés lényegéhez tartozik, hogy választ várnak rá. Nyelvtani szempontból az ilyen kérdőmondatos címek nem kifogásolhatók. Stilisztikai jelentőségük a figyelem felkeltése.

Cz. J.-nek. — A jó megfigyeléseket és talpraesett közléseket mindig örömmel vesszük és helyet is adunk nekik. De a hibakeresést ne vigyük túlságba és ne lássunk ott is helytelenséget, ahol nincs. „A polgármester X. Y. árvaszéki elnököt *felfüggesztette*“: cikkében ezt a mondatot idézi valamelyik hírlapból és hozzáteszi: „Csak nem követ el ilyen gonosztettet egy polgármester?” Megnyugtadjuk, hogy ilyen „gonosztettet“ bizony minden hivatalfőnök elkövethet, ha arra sor kerül. Nemesak a zsványt lehet felfüggeszteni az akasztófára. A *felfüggeszt* igét Czuczor—Fogarasi szótára az eredeti jelentésen kívül ilyen átvitt értelemben ismeri: 1. Valamitől feltételez. Pl. Utazását az időtől *függeszti fel*. (Ezt ma inkább így mondjuk: teszi függővé.) 2. Valakit működése, hivatala körében bizonyos időre akadályoz; valaminek folyását megszünteti, elhalasztja. Pl. *Felfüggeszteni* a tisztviselőt. *Felfüggeszteni* a megkezdett munkát.

S. H.-nek. — Felvilágosítást kért tőlünk a helytelenül használt *komplexum* szóról. A választ megtalálhatja jelen füzetünk Szélfegyverek-rovatában.

Sz. V.-nak. — Örömmel vettük tudomásul leveléből, hogy a Komáromi Lapok is harcos katonája a nyelvvédelemnek és esatlakozik a Magyarosan nyelvtisztító mozgalomához. A szerkesztőség azzal, hogy a tisztogatás munkáját a hirdetések szövegére is kiterjeszti, követésre méltó példát ad a fővárosi és vidéki lapoknak. Az idegen szók magyarázata azonban nem könnyű dolog és nem is szükséges mindenkor. Találó példa erre a levelében említett *autógumi* szó, amelyet nem helyettesíthetünk a hosszadalmas és érthetetlen „gépkocsi-ruggyantaabroncs“ szóval. De nincs is szükség erre, hiszen a *gumi* (*gummi*) négyszáz év óta szókinszünkhöz tartozik, egyébként is nemzetközi szó. Semmi értelme sem volna annak, hogy egy rosszul alkotott magyar szóval cseréljük fel. — Arra a kérdésére, hogy helyes-e ez a mondat: „A Komáromi Lapok bekapcsolódik a nyelvtisztító mozgalomba“, ez a válaszuk. Mi ebben a mondatban semmi kivetnivalót nem találunk. Az egyeztetési hiba csak látszólagos, mert a Komáromi Lapok egy újságnak a címe, s ez az újság kapcsolódik bele a mozgalomba. Az értelem szerinti egyeztetés egyik esetével van dolgunk. — A Jókai-Egyesület s a Komáromi Lapok hazafias munkájához sok sikert kívánunk.

Laptársainknak, íróársainknak. — Számon akarjuk tartani a napilapokban, folyóiratokban, könyvekben szétszórt nyelvújító és nyelvhelyesbítő cikkeket. Az ilyen lappéldányoknak és önállóan megjelent munkáknak szíves megküldését kérjük Putnoky Imre szerkesztő címére.

A szerkesztésért Putnoky Imre felelős, a kiadásért Gergely Pál.
Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt., Bpest. Tel.: 111—003.

Az, aki honi nyelvünk mellett van, nemzetünk életét hordja szívében; az pedig, aki ellene szegül, nemzetünk halálát rejtegeti keblében. S véntől fiatalig, dústól szegényig, a legjelesebb férfiak-tól legbájabolbb hölgyeinkig, aki csak honunk életét, nemes emelkedését s egykori dicsőségét szomjazza, tegyen anyanyelvünkért, amit tehet; mert vele mindent elérhetünk, ami nemzetünk, sőt az egész emberiség dízére méltó, nélküle semmit!

S z é c h e n y i I s t v á n .

A nyelv nem valami külső, nem conventionális jegye a gondolatnak, mint a betű vagy szám, hanem valami benső, maga a lélek, szelleme és jelleme valamely nemzetnek, s a nyelv e sajátsága nagy befolyással van nemcsak az irodalomra, hanem magára a tudományra is. Az a különbség, melyet a nemzetek irodalmi művei, sőt tudományos eszméi, módszerei, vagy legalább előadás-módjai közt találunk, a nyelvben leli forrását.

G y u l a i P á l .

Kétségtelen, hogy az idegen szókat nem kerülhetjük ki mindig, a velők való élés jogos, de csak azon föltétel alatt, ha az illető fogalom kifejezésére nincs használható magyar szó. Nincs európai nemzet, mely idegen szót ne használna átváltozás nélkül is, s mi legkevésbé tehetünk kivételt. Azonban e hasonlóság mellett van egy nagy különbség is. Azok a nemzetek nyelvi tekintetben rokonnabbak egymással, mint mi velők. A mi nyelvünkben kirívóbb az idegen szó, mint az övékben, s ez okból nekünk többet kell gondolni a nyelv tisztaságával, mint nekik. S ezt nem az idegen szó magyaros írása segíti elő, hanem magának a szónak kerülése, vagyis fölcserélése régi, népi vagy új magyar szóval.

G y u l a i P á l .

A magyar ember falujának és lakóházának nyílt, egyenes, egy vonalban egymáshoz rótt képe van meg nyílt, egyenes, világosan tagolt nyelvében. E nyelv nyugodt, méltóságos, ünnepies szerkezetében megvan a magyar paraszt megfontolt, önérzetes jelleme, egész megjelenése. A magyar paraszt nem beszél énekelve, nem deklamál, csak a koldusa reszketteti a szót és cifrázza a mondókáját. A magyar ember nem gesztikulál, nem szeleskedik, éppúgy, mint ahogy szavát nem hangsúlyozza, vagyis nem szótagra vet súlyt, csak értelmi hangsúlyt a szóra, amely mondatában fontos.

R á k o s i J e n ő .

Petrarca azt mondja, hogy az olasz nyelv az Apennineknél is erősebb bástyája Itáliának. A magyarságnak is nyelve a leg-erősebb oszlopa. Az utódállamok magyarsága nemzeti hivatását akkor teljesíti leghívebben, ha műveli magát, ha ragaszkodik apái nyelvéhez és műveltségéhez. A művelt nemzeteket nem söpri el az idők szele.

K o s z t o l á n y i D e z s ő .

MAGYAROSAN

a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának megbízásából szerkesztett és kiadott nyelvművelő folyóirat.

A Magyarosan február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 30 fillér. Az előfizetési díjat a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalának 44.888. számú postatakarékpénztári folyószám-lájára tessék befizetni vagy postautalványon beküldeni a következő címre: A M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatala. Budapest, V., Akadémia-u. 4.

Putnoky Imre szerkesztő lakása: Budapest, I., Márvány-utca 35. (Kéziratok, cserepéldányok, könyvek.)

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága.

Elnök: Pintér Jenő. — Helyettes előadó és a Magyarosan szerkesztője: Putnoky Imre.

Tagok:

Az Akadémia I. osztálya részéről: Csathó Kálmán, Csengery Ferenc János, Csűry Bálint, Gyomlay Gyula, Horger Antal, Horváth János, Keményfy János, Klemm Antal, Melich János, Mészöly Gedeon, Nagy József Béla, Pais Dezső, Sági István, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József, Vikár Béla, Voinovich Géza, Zlinszky Aladár, Zolnai Gyula, Zsirai Miklós.

Az Akadémia II. osztálya részéről: Hegedüs Loránt, Lukinich Imre, Madzsar Imre, Nagy Miklós.

Az Akadémia III. osztálya részéről: Kaán Károly, Kenyeres Balázs, Szily Kálmán, Verebélj László.

A Kisfaludy-Társaság részéről: Radó Antal.

A Természettudományi Társulat részéről: Gombocz Endre.

A Nyelvtudományi Társaság részéről: Bárczi Géza.

Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács részéről: Harsányi Zsolt.

Meghívott tagok: Dengl János, Halász Gyula, Hindy Zoltán, Juhász Jenő, Kodály Zoltán, Márkus Miksa, Östör József.

VIII. ÉVF.

1939.

5. FÜZET

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVMŰVELŐ BIZOTTSAGANAK MEGBIZASÁBÓL

PINTÉR JENŐ
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

PUTNOKY IMRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1939.

TARTALOM.

lap

NAGYOBB CIKKEK.

Zolnai Gyula: Magyartalanságok az értelmező használatában	177
Juhász Jenő: Ágnesnak-e vagy Ágnesnek? — — — — —	189

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Zolnai Gyula: A határozott névelő hibás elhagyásai — — —	185
Loványi Gyula: Szlovákia, Bohémia, Ruszinszko — — —	186
Dengl János: Igekötők helytelen használata — — — — —	188
Buzás Dezső: Guruló anyagok meg egységek — — — — —	189
Pap Antal: Zavarok a birtokosjelző körül — — — — —	190
Loványi Gyula: Hibásan használt „közel” — — — — —	191
Zolnai Gyula: Tormay Cecil-utca — — — — —	192

SZÉLJEGYZETEK.

Dengl János: Röhej — — — — —	193
Dengl János: Kivánsághangverseny, kivánsághanglemezek	193
Dengl János: Hosszat — — — — —	194
Loványi Gyula: Termel, természet — — — — —	194
Pávó Elemér: Stagione = cseretársulat — — — — —	195
Tizsamartí Antal: Számára — — — — —	195
Busák Béla: Boldogan — — — — —	196
Vasskó Béla: Bristol, Savoy — — — — —	196
Pásztor Emil: Autobusz = gyorskocsi — — — — —	196

ÍRÓINK MAGYAR NYELVE.

Nyirő József: Kopjafák.	
Ism. Tizsamartí Antal — — — — —	197

KÖNYVSZEMLE.

Vitéz Sághegyi Lajos: A nyelvművelés tanítása a szföv. polgári iskolákban.	
Ism. Juhász Jenő — — — — —	198

LAPSZEMLE.

Folyóiratok és napilapok nyelvvédő cikkei — — — — —	199
---	-----

FIGYELŐ.

A Nyelvművelő Bizottság ülései — — — — —	202
Kulesár József: A jogszabályalkotás nyelvének magyarossága — — — — —	203
Ágoston Julián: Az iskola a magyar nyelv szeretetéért — —	205
Hírek — — — — —	206

ÜZENETEK.

Nyole üzenet — — — — —	207
------------------------	-----

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

NAGYOBB CIKKEK

MAGYARTALANSÁGOK AZ ÉRTELMEZŐ HASZNALATÁBAN.

Írta: Zolnai Gyula.

Minden iskolázott ember tudja, hogy az *értelmező* nyelvtani alakjára, vagyis ragjára nézve megegyezik az értelmezett szóval. Pl. Mátyásnak, az igazságosnak emléke ma is él a magyar nép lelkében. Atrepültem a levegőt, a végtelent (Petőfi), stb. És mégis újabb irodalmi termékeinkben, főképp hírlapjainkban alig találni gyakoribb botlást, mint az értelmező szabályos egyeztetésének pongyolaságból, nyelvérzékhányból származó elmulasztását. Szükséges dolog tehát erre a minduntalan elő-előbukkanó súlyos nyelvi hibára is rámutatni, és nyomatékosan fölhívni reá nyelvtanítóink figyelmét.

1. Legközönségesebb eset az, hogy a *-nek* ragot kívánó birtokos jelzőnek az értelmezőjét nem egyeztetik magának a birtokosnak a nyelvtani alakjával. És ebben a tekintetben a legsűrűbben előforduló hiba abban áll, hogy a *-nek* ragot az értelmezett szóról elhagyják. Íme például: „Lauri *biboros*, a pápa követének fényes fogadtatása“ (Budap. Hírlap 1932 VI/21, 2. l., e h.: L. *biborosnak*). „Keszey *Vince*, a Szállodások és Vendéglősök Ipartestülete elnökének leányát ...vezeti oltár elé“ stb. (uo. X/9, 14. l., e h.: *Vincének*). „Zágon *István*, a Dzsimbi szerzőjének minden írásán ama bizonyos szeretetreméltóság mosolya ömlik szét“ (uo. XI 6, 16. l.). „Kisborosnyói Bartha Pál nyug. kir. tanfelügyelő, a »Budapestvidéki Ujság« főszerkesztőjének leányát eljegyezte“ stb. (uo. 1933 IX/19, 7. l.). „Felavatták *Bonfinius*, Mátyás király történetirójának szobrát“ (uo. 1934 XII/19, 5. l.). „Ígen érdekes Ferry Tibor *dr.*, a néhai miniszter személyes [helyesen: személyi] titkárának vallomása“ (uo. 1935 I/20, 10. l., a mondatot hirtelenjében úgy érthetni, hogy F. T. dr. volt a „néhai miniszter“). „Damjanich *Jánosné*, a mártir özvegyének emlékezete“ (uo. I/27, 19. l.). „Asaj *Martin*, Abesszinia teljhatalmu külügyminiszterének fiai londoni iskolába járnak“ (uo. IX/25, mell. 3. l.). „*Galsworthy* a Pen-Club megalapítójának művei“ (a Bpesti Szemle 1932 jún.-i

számának borítéklapján). „A török lovas sportklub tagjai vonultak ki dr. Csiky *Ferenc*, a török állami ménes magyar főigazgatójának vezetése alatt köszönteni a magas vendégeket“ (Turán 1933-i évf. 27. l.). „A főváros művészeti életének kiemelkedő eseménye volt... Taneff *Nikola*, a bolgár impresszionista festészet egyik legkimagaslóbb alakjának ...gyűjteményes kiállítása“ (uo. 1934. 62. l.). „1516 december 11-ről keltezve *Spalatinus*, a szász választófejedelem titkárának egy levele érkezik“ (Zweig „Rotterdami Erasmus diadala és bukása“ fordításában, 124. l.).

2. Az ilyen ragelghagyás legbosszantóbb akkor, amikor a ragtalan személynevet első olvasásra alanynak értheti az olvasó, illetőleg amikor valamilyen félreértés keletkezhetik a pongyola írásmódból. Ilyen volt már a Ferry Tiborra vonatkozó fentebbi példa is, de még hibásabbak a következők: „Saljapin *Fedor*, a világ leg-híresebb baritonistájának leánya [a mondat eddig úgy fest, mintha Fedor lett volna ez a leány] vásárnap ment férjhez“ (Pesti Hirlap 1928 XI/23, képes mell.). „Hajdu Marcel dr. ügyvéd, fővárosi bizottsági tag, a pesti izraelita hitközség elnökhelyettesének és Hajdu Ilonának, az Operaház nyug. tagjának fia, [eddig úgy is érthető, hogy ez a fiú H. Marcell, de aztán így folytatódik:] Hajdu Péter szeptember 25-én ...elhunyt“ (Budap. Hirl. 1931 IX/26, 7. l.). „Az öngyilkos leány Kudelka *Henrik*, a Salgótarjáni Kőszénbánya R.-T. cégvezetőjének gyermeke“ (uo. X/27, 6. l.). „Kenézy *Gyula*, a nemrég elhunyt orvosnár, a debreceni egyetem egyik alapítójának leánya [mintha K. Gyula lett volna ez a leány], Kenézy Lujza, felakasztotta magát“ (Pesti Hirl. 1932 VIII/25, 5. l.). „Mégmérgezte magát és meghalt Doctor Guidó *dr.*, az Unitas Autokezeskedelmi Részvénytársaság volt igazgatójának özvegye“ (BH. 1935 IV/19, 5. l., mintha D. G. dr. lett volna az özvegy). „Beöthy Lászlóné, a híres magyar színgazgató özvegye, Beöthy *Lidia* [itt azt lehetné az olvasó, hogy B. Lászlónénak a leánykori neve B. Lidia], a rádió népszerű bemondójának édesanyja, hétfőn ...meghalt“ (uo. 1936 II 11, 8. l., e h.: Beöthy Lídiának stb.). „[Abû Bakr] a kalifai méltóságot a próféta [helyesen: prófétának, mert ez a ragtalan alak maga is zavart okoz] egy másik apósára, *Hafszah*, Muhammed már előbb említett nejeének apjára, a puritán Omar-ra bízta“ (Kmoskó: Az iszlám keletkezése 25. l., helyesen: Hafszahnak stb.). „A hintóban két dáma utazik. II. Rákóczi *Ferenc*, Erdély fejedelmének hitvese [a *hitves* szó látszik értelmezőnek, mert épolyan alanyeset, mint a *Ferenc*] és a horvát bán úr ...kisasszony leánya“ (Guláesy Irén: Pax vobis. 10. kiad. II, 5), stb.

3. Az a fordított, de nem kevésbé bántó eset is előfordul, hogy az értelmezett szó *-nek* ragot visel, az értelmezőjéről pedig ezt a ragot elhagyogatják. Pl.: „Ilyen volt a fürgeeszű és örökké ifjú Szemere Pál, aki öccsének, Szemere *Bertalan* [helyesen: *-nak*] útirajzaiban olvasva a litteratúra szót, kihúzta“ (A Pesti Hirlap Nyelvőre 22. l.). „Sikerült lapunk számára biztosítanunk Gáspár

Antalnak, a legnagyobb élő magyar karrikatura-rajzolóművész munkásságát“ (BH. 1934 VI 3, 8. l.). „A szobor a nagy Kazinezy Ferenc unokájának, Kazinezy Gábor ny. kuriai bíró adományából készül“ (uo. 1936 VIII/25, 8. l.). „Sisley Huddleston-nak, a közismert angol író cikke“ (uo. 1937 III 5, 5. l.). „Itt lakott... feleségével, Csengery Jánosnak, a kiváló tudós *professzor* lányával“ (uo. III/31, 5. l.). „Kimutatta az ezuttal felmerült azoknak a különféle *híresztelések* [!] teljes alaptalanságát, amelyek“ stb. (uo. V/23, ve., ennek az írásmód igazán furcsa a magyarsága!). „Elesukló hangon köszöntötte Mária országának és Horthy *Miklós* katonáit“ (uo. 1938 XI 8, 6. l.). „Itt dördült el egy nyurga, sovány fiatal embernek, Gavriló *Princip* revolvero“ (Uj Magyarország 1939 VI/29, 9. l., ez csakugyan új magyarság!). A mutató névmásos kifejezés ilyen, főntebb már látott furcsa szerkesztésének másik példája: „Közöltük ennek a kitűnő komoly *művész* [!] martyriumát“ (egy hozzám juttatott hírlapszeleten, bizonyára budapesti újságból). Hasonlóan hibás a ragelhagyás a következő mondatban is, noha itt a ragtalanul hagyott szó nem értelmező, hanem párhuzamos mondatrész: „A levelezői tagságra ... Meltzer... műfordítót, »Az ember tragédiájá«-nak és a magyar *költők* [mintha Madách nem magyar költő volna!] jeles fordítóját választják meg“ (uo. 1935 I 10, 10. l.).

4. Az értelmezős szerkezetnek ez a pongyola használatmódja kezd aztán egyéb ragok elhagyogatásában is nyilvánulni. Íme:

a) *-hoz* rag esetében: „De most eljutottunk egy nehéz és érdekes *probléma* [!] — az ivar, a nemiség problémájához“ (Wells „Az élet csodái“ c. könyvének fordításában, amelynek nyelve egyébként is tele van magyartalanságokkal. I, 333).

b) *-ra* rag esetében: „*Brand* [!], Ibsen leghatalmasabb, legkevesebbé méltányolt tragédiájának hősére gondolok“ (Walpole „Francis Herries“ c. regényének fordításában I, 11, e h.: *Brandra*; ha a *Brand* nevet mint a drámai költemény címét gondolta a fordító, akkor *Brandnak* volna helyén, mert az értelmezője: *tragédiájának*; de természetesebb a kifejezés, ha a főhősre gondolunk).

c) *-ról* rag esetében: „[A kutatások] az 1848-ban szentek sorába emelt *Maurus*, Pécs második püspökéről szólnak“ (BH. 1936 III/15, 15. l.).

d) *-tól* rag esetében: „Feleki Sándor *költő* a Petőfi Társaság tagjától hallottam, hogy“ stb. (BH. 1937 V/30, mell. III. l.).

e) *-val* rag esetében: „Naokazu Nabeshima *gróf*, Hubay Jenő Tokióban élő egykori tanítványával ... az élen megalakult a tokiói Liszt Ferenc társaság“ (BH. 1936 V.8, 11. l.). „A vizsgálatot Zsögöd Jenő ... vezette, ... Orsós Ferenc *dr.*, a budapesti egyetem törvényszéki orvostani katedrájának professzorával“ (uo. 1937 VII 10, 5. l.). „A Führer *Himmler*, a védőosztigosok parancsnokával ... ellépett a díszszázad arcvonala előtt“ (Uj Magyarország 1939 X/8, 1. l.). De legmulatságosabb az a mondat, amelyet Csúry Bálint idézett volt valamelyik lapból: „Dr. Z. V. őrnagy-hadbíró f. hó 28-án kötött

házasságot *Dicsőfi Margit volt debreceni ref. lelkész leányával* (l. Msn. III, 151), ami voltaképpen azt tenné, hogy D. Margit ref. pap volt.

f) ezeknek az egész szótagot tevő ragoknak az eseteinél is kirívóbb, mikor a puszta *-t*-ből álló tárgyragot is el-elhagyják az értelmezett szóról, pl.: „Asia Hu Dzin Ya[!], a Turáni tanfolyam előadóját... Kína középeurópai sajtófőnökévé nevezték ki“ (Turán 1932-i évf. 47. l.). „Alfred *Frauenfeld*[!], az osztrák nemzeti szocialista párt volt vezetőjét, letartóztatták“ (BH. 1934 I 17, mell. 1. l.). „Eltemették Teleki Sándorné *grófné*[!] — »Szikrát« [ez volt ugyanis az írói neve]“ (uo. 1937 III/19, 7. l.).

Bizony, bizony, kevés a nyelvérték és annál több a pongyolaság mai íróinkban!

AGNESNAK-E VAGY ÁGNESNEK?

írta: Juhász Jenő.

A magyar nyelvnek egyik sarkalatos törvénye az illeszkedés: magashangú szóhoz magashangú, mélyhangú szóhoz mélyhangú ragok meg képzők járulnak: *találok, beszélek, találgat, beszélget, házban, mézben, házas, mézes* stb.

Ninesen baj azokkal az újkeletű s idegen eredetű szókkal meg nevekkel sem, melyekben az utolsó szótag magánhangzója *ö, ó, ü, ú*, az előtte levő szótag pedig mélyhangú. A rag meg képző ilyenkor csak magashangú: *Malmöben, sofőrök, Pasteur* (olvasása: *Pasztör*)-nek, *kajütbe, kosztümös* stb.

Az sem vitás, hogy ha az utolsó szótagban *i* a magánhangzó, akár magyar eredetű a szó vagy név, akár idegen, ha az előző szótag mélyhangú, a képző és rag is mélyhangú, ha magashangú, a képző és rag is az: *Gyurika, Terike, nappaliak, reggeliek, Párizsban, fétissel* stb. — Némi bonyodalom van a *férfi* körül (egyszer végre nem a nő, hanem a férfi körül van bonyodalom!). Mindnyájan ezt mondjuk: *férfiak, férfias*, de egyébként egyesek így szólnak: *férfinak, férfival, férfitől*, mások meg: *férfinek, férfivel, férfitől*. A szó összetétel, utótagja a *fi* szó, s szavunk valamikor nem is *férfi* volt, hanem *férfiú*. A *fiú* szót ma így ragozzuk meg képezük tovább, s így volt ez a régiebb magyar nyelvben is: *fiak, fias*. Ezért maradtak meg a *férfi* szóban is a *férfiak, férfias* alakok. A régi magyar nyelvben a *férfi* ragozása, minthogy alakja akkoriban még *férfiú* volt, csak ez lehetett: *férfiúnak, férfiúval, férfiútól*, s ennek hatása alatt maradt meg egyesek kiejtésében a *férfinak, férfival, férfitől* ragozás. Mások mai beszédében pedig, mivel a *férfi* szó összetett volta ma már nem egészen világos, az első szótagbeli *é* hatására (mint például: *Évinek, Évivel, Évítől*), lett ez a ragozás: *férfinek, férfivel, férfitől*.

Nem mondható általános érvényűnek az illeszkedés törvénye.

ha az utolsó szótagban *é* van, az előző szótag pedig mélyhangú: *Nagynénak, abbéval, fazékra, acélos, gavallérság, kanapéval, Pá-léknál, fázékony, gácsérral, parádésan, máléval, Tádéhoz, csokoládézna, kondértól, szomszédok, borbélyság, áloéval, góbékat, kópéság, mundérban, kupékat* stb.; aztán *morékat* (cigányokat), *Fatiméval* (az alapszók *more* és *Fatime* ugyan, de mivel a ragozás alkalmával az *e* végzet szabályosan *é*-re változik — mint például *körte: körték* —, ezért soroltam az *é* végű szavak közé). Viszont igen sokan így mondják: *Athénben, szamojédek, szlovének, rutének, oszétek, norvégek, szaracének, sumérek, karélek* (karjalai finnek), *Vogézek, szingalézek* stb., mások pedig arra esküsznek, hogy csak így helyes: *Athénban, szamojédok, szlovénok, ruténok* stb. Ha ez utóbbi szóknak meg neveknek történetét vizsgáljuk, a következőket állapíthatjuk meg: 1. Az *Athén* nevet sokan azért mondják ki magashangú raggal, mert ez a név a régebbi magyar nyelvben nem *Athén*, hanem a latinos *Athéne*, másoknál *Athéné*, ismét másoknál *Athené* volt, azaz az utolsó és az utolsóelőtti szótagban is *e* vagy *é* volt, s szükségképpen így is kellett ragozni: *Athénében* vagy *Athenében*. Ezért maradt meg aztán az *Athénben*-féle ragozás. 2. A többi ilyen kettős ragozású szó meg név mind a német nyelvből jutott hozzánk, vagy legalább is német hatás alatt kapta magyar alakját. A német ezek többes számát így mondja: *Samojeden, Slovenen, Ruthenen* stb., a magyar pedig ezt a német többesszámi *-en*-t (tisztelet az elég sok, de azért mégsem elég kivételnek) külön hangoztatott *e*-vel mondja ki németül is, tehát így: *Szamojéden, Szlovénen, Ruténen* stb. Ennek a magyaros német kiejtésnek hatása alatt jött létre a *szamojédek, szlovének*-féle ragozás. 3. Csak német hatásra lehet gondolnunk, mert a színmagyar eredetű szóknál láttuk, hogy a ragozás meg képzés ilyenkor csak mélyhangú lehet: *Nagynénak, fazékra, fázékony* stb., a köztük felsorolt idegen (német) eredetű szók közül meg, például *borbély, gavallér*, a németben nem *é*-s, hanem (a kiejtésben) *i*-s alakú: *Barbier, Kavalier*; e két szóban tehát az *é* magyar fejlemény, s így csatlakoznia kellett a hasonló alakú magyar szavakhoz. Vannak ott ugyan más, német közvetítéssel nyelvünkbe jutott szók is, például *abbé, kupé*, de többes számuk a németben, minthogy ott is idegen szók, nem *-en*, hanem csupán *-s* végzetű; ezért maradhatott meg a magyarban is ezeknek a szóknak ragos meg képzős alakja mélyhangúnak.

Kétségtelen tehát, hogy az *Athénben*-féle ragozás kivételével a *szamojédek, szlovének*-féle ragozás idegen, német hatás alatt keletkezett.

Ha az utolsó szótag mély-, az előtte levő pedig magashangú, a rag meg a képző, akár magyar eredetű a szó, akár idegen, csak mélyhangú lehet: *hervadás, leányok, betyárkodik, templomban, hernyókat, szervusztok, Bendegúznak* stb. Így van ez már

a XIII. századból való Ó-magyar Mária-siralomban is: *Simeon-nak*, írása: *Symconnoc*.

Legingadozóbb a ragozás meg képzés, ha az utolsó szótagban *e* van, előtte pedig mélyhang. Egyesek azt mondják, hogy csak ez a helyes beszéd: *faterem*, *Hallertől*, *Ramszesznek*, *parkettes*, *Albertnek*, *Abelhez*, *Agneske*, *fráterek*, *baroneszek*, *lornyettes*, *púlóverem*, *sóderes*, *sziluettem*, *drukkerek*, *púderes* stb.; aztán, ha az *-c* végű szót a ragozás alkalmával is *e*-vel akarjuk kimondani: *a cigányt more-nek csúfolják*, *Fatime-vel*, *Daudet* (kiejtése: *Dode*-nek), *a MOVE-ben*, *az UTE-vel* stb. Mások meg azt állítják, hogy csak így a helyes: *faterom*, *Hallertől* stb., aztán: *more-nak*, *Fatime-vel*, *Daudet-nak*, *a MOVE-ban*, *az UTE-val* stb. Kinek van hát igazja?

Tanulságos megfigyelni, hogy szólnak íróink a legrégibb kortól kezdve.

A Königsbergi Töredékek Szalagjain (XIV. század): *József-nek*, írása: *Josepneec*.

Jókai-kódex (XIV—XV. század): *frátereknek*, *fráternek*, *fráterektől* stb., viszont így is: *frátértől*, *fráteroknak* stb. — Bécsi-kódex (XV. század): *Izráelben*, *Jeruzsálemben*, *Mojzesről* stb. — Müncheni-kódex (XV. század): *Józsefet*, *Jeruzsálemből*, *Heródesnek*, *Mojzesről* stb., s egyszer: *Jeruzsálemből* (a 75. lapon).

Nyelvtörténeti Szótár (XV—XVIII. századi adatok): *adventet*, *fráterek*, *korhelyek*, *kurrenseket*, *lutterek* (lutheránusok), *mágnesem*, *púderes*, *saffelben* stb. — Érdekes ingadozást tapasztalunk a *hóhér* szónál: a XVI. század végéig magashangú ragokat meg köpzöket kapott, azután meg csak mélyhangúakat. Ez összefügg a szó történetével: eleinte ugyanis nem *hóhér*, hanem *hóher* alakú volt (ezért tárgyaljuk is itt, az *e*-s szótagú szavak között), s így ragozása és továbbképzése is ez volt: *hóhernek*, *hóherék*, *hóheriség*; később már *hóhér* lett az alakja, s így a fentebb már ismertetett hangtörvénynek megfelelően ilyen szóalakokat találunk: *hóhérnak*, *hóhérok*, *hóhérokodik*.

Vörösmarty (Zalán futása): *Antipaterhez*, *Skamandernek*, *Kárelnek*, *Orontesnek*, *Rohemet*, *Halecet* stb., s csak egyszer: *Araxesnak* (VIII. ének). — Petöfi: *hárembe*, *Jeruzsálemnek*, *virágháremébe* (többet nem találtam). — Arany (Hamlet- és Szentiványi álom-fordítás): *Herkuleshez*, *Herkulesre*, *korhelykedéseit*, *heródesebb Heródesnél*, *Jáfethez*, *Lysandernél*, *Lysanderem*. — Jókai (Török világ Magyarországon): *Bukarestbe*, *sorbethez*, *háremébe*, *mágneses*, *a herköpáternek sem*, *conventből*, *kandeláberein*, *bagaderjeit*, *pergamenten*, *pergamenből*, *landsknechtet*. — Mikszáth (Alakok): *Agnesnél*, *Dornernek*, *parlamentünk*, *Alberttel*, *partnerség*, *inkorrekttség*, *korteskedni*, *cigaretteket*, *kupecnek*, *kupeckedést*, *korhelyekké*, *móresre szoktat*. — Gárdonyi (Egri csillagok): *amuletet*, *Mohamedre*, *bukfencet*, *szorbeteket*, *háremnek*, *arabeszékjein*, *pergamenben*, *kupeckedett*, *Ahmednek*, *Heródesedet*, s csak egyszer:

Mohamednak (Dante-kiadás, II. kötet, 252. lapon). — **Herczeg** (Bizánc, Ocskay brigadéros): *Mohamedet, Mohamedre, háremében, Lizánderhez, Papessel.*

Végigszaladtunk irodalmi nyelvünk történetén, s íme, a „szavazás“ nagy fölénnyel azok javára dőlt el, akik így használják a ragokat meg képzőket: *Agnesnek, Agneske.* De ez érthető is: a tudtommal egyetlen magyar eredetű *fazekas* kivételével (erről később még szó lesz) mindazok a szavak, melyekben az utolsó szótag e-s alakú, az előző pedig mélyhangú, idegen eredetűek. Az idegen eredetű szókat pedig, ha nem alakultak át a magyar nyelvtörvénynek megfelelően (például *Schwager: sógor, angyel: angyal, megya: megye*), hanem megőrizték eredeti vegyeshangú alakjukat, a magyar nyelvérzék, nem kutatva eredetüket, összetételnek fogta fel. Hiszen sok olyan magyar szóösszetétel van, melyben az utolsó szótagul szereplő utótag magashangú, az előtag pedig mélyhangú: *kütfő, alföld, amely, Várhegy, sortűz, varrótű* stb., s a ragozás meg képzés ilyenkor csak magashangú lehet: *kütfőket, amelyben, Várhegyre, sortűzzel, varrótűhöz*; sőt ha *é* vagy *i* van is az utótagban, az előtag pedig mélyhangú, a ragozás meg képzés akkor is magashangú: *csapszéket, honvédség, akinek, borvizet* stb. Minthogy pedig olyan magyar eredetű közsavunk, melyben az utolsó szótagban *e*, előtte pedig mélyhang volna, a *fazekas* kivételével nincsen, a nyelvérzék másként nem foghatta fel az *Agnes, amulet, pergamen*-féle neveket meg szókat, mint a magyar nyelv szempontjából összetételeknek: *Ag-nes, amu-let, perga-men.* Így lett az efféle szók meg nevek ragozása és továbbképzése magashangú.

Honnan akkor az *Agnesnak, Agneska*-féle ragozás meg képzés? Idegennyelvi hatás? A közölt példákából s a magyar ragozás meg képzés természetéből nyilvánvaló, hogy ebbe a német nyelv nem szólhatott bele, de nem szólhatott bele a szláv meg a román nyelvek közül is egyik sem. Az okot kétségtelenül a magyar nyelv történeti fejlődésében kell keresnünk.

Mai irodalmi nyelvünkben csak egyféle *e* hang használatos, de a régi magyarban, sőt a mai népnyelvben is sok helyütt kétféle *e* hang volt és van: a nyílt *e* és a zárt *ě*. Igen sok művelt, tanult ember beszédében is észrevehetjük, hogy ők is használják ezt a kétféle rövid *e* hangot. A zárt *ě* hangzásában igen közel van az *é* hanghoz, sőt voltaképen ennek a hosszú *é* hangnak rövid párja, s ugyancsak hangzásában közel van az *i* hanghoz is. Akik tehát így beszélnek: *Agnesnak, Agneska*, azért tesznek így, mert ez a kiejtésük: *Agněsnak, Agněska*. Az *ě* pedig, közel lévén az *é* meg az *i* hangokhoz, csatlakozott is az *é* meg *i* hangok fentebb ismertetett csoportjához: *Pálěknak, Boriska* — *Agněsnak, Agněska*. A *fazekas* szó is azért *fazekas* és nem *fazekes*, mert tulajdonképen *fazěkas*, s van *fazikas* változata is, ahogy például az *Agněs* névnek is ismeretes *Agnis* változata.

Ez az oka tehát az *Agnesnak, Agneska*-féle ragozásnak meg

képzésnek. Amde, amint láttuk, az *Agnesnek*, *Agneske*-féle ragozás meg képzés sokkalta jobban elterjedt, mint az előbbi. Tehát csak azok a kevesek mondják így az efféle szókat meg neveket, akik megkülönböztetik beszédükben az *e*-t meg az *ē*-t? Azok mondják így, ez kétségtelen; de nem kevesen vannak beszédükben az *e*-t meg az *ē*-t megkülönböztetők, hanem igen sokan, a mai magyar nép körében s a mai művelt, tanult emberek között is; aztán eddigi nyelvtörténeti ismereteink szerint az *e* meg az *ē* megkülönböztetése a régibb magyarban kiterjedt az egész nyelvterületre.

A Bécsi-kódex pontosan megkülönbözteti az *e* meg az *ē* hangokat s így ír: *Moysesnek* (a 99. lapon), tehát a *Mojzes*-beli *e* zárt *ē* mégis a rag *-nek* és nem *-nak*. *Fráter* szavunk eredeti kiejtése: *frätër*, a Nyelvtörténeti Szótárban mégis csupa *fráternek*-féle szóalakokat találunk, s csupán egy adatot idéz a szótár a *fraterság* szóalakra. Vörösmarty mint dunántúli biztosan szintén megkülönböztette beszédében a kétféle *e* hangot, mégis az egy *Araxesnak* kivételével így ír: *Antipaterhez*, *Skamandernek* stb. A Magyar Tájszótár például így közöl egy adatot a *móres* szóra: *mórésre*, holott *mórésra* alakot várnánk. Nem szaporítom tovább a szót, mert az eredményt már világosan láthatjuk: 1. Az *Agnesnak*, *Agneska*-féle ragozás meg képzés azért alakult, mert a magyarban volt és van zárt *ē* hang is. 2. A ragozás meg a képzés mégis a magashangú alakok javára dőlt el legtöbbször ajkán meg tollán azok közül is, akik *ē*-vel beszéltek meg beszélnek, mert a *fazékas* (változatai: *fazikas*, *fazokas*, *fazakas* is) szó kivételével valamennyien idegen eredetűek, nyelvérzékük pedig, hasonlóan az *e*-vel beszélők nyelvérzékéhez, csak összetételnek értelmezhetette őket; így aztán ragozásuk meg képzésük sem lehetett más alakú, mint *Agnésnek*, *Agnéske*, *frätërhez*, *mórésre*.

Még csak egyről szólok, ami a magyar nyelvtörténet bűvárait talán érdekelni fogja. A XIII. század elejéről való Halotti Beszédben van egy szó: *angjelcut*. Ennek a szónak mai alakja: *angyalokat*. A nyelvészek *angyelkut*-nak olvassák, pedig a most megbeszéltek alapján éppen olyan valószínű az *angyelküt*-nek olvasás is.

Az *Agnesnek*, *Agneske* meg az *Agnesnak*, *Agneska*-féle ragozás meg képzés tehát egyaránt helyes, mert akármelyikre szalad is a nyelvünk, mindkét módot idegennyelvi befolyás nélkül, a jó magyar nyelvérzék hozta létre. Csak eggyel szembe kellene tilalomfát állítanunk: a *szamojédek*, *szlovénség*-féle ragozás meg képzés ellen, mert ez, amint láttuk, német hatás alatt keletkezett.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

A határozott névelő hibás elhagyásai.

Juhász Jenőnek „Az *a*, az névelő szomorú sorsa“ című, megszívlelésre méltó fölszólalása alkalmul szolgál nekem arra, hogy a határozott névelő elhagyásának egy újabbán igen sűrűn tapasztalható másik fajtáját is szóvá tegyem. Ez a hibás elhagyás mód olyankor fordul elő, mikor valamely névszói fogalomnak több szóból álló, körülírtabb jelzője van a mondatban. Az ilyen jelzői kifejezés az illető mondatrészt természetesen *határozottá* teszi, azért az ép nyelvérzékű olvasó a jelzői kifejezés élén a határozott névelőnek a hiányát bántónak érzi.

Íme a példák (a szót, amely előtt a névelő érezhetően hiányzik, dült betűkkel szedtettem):

a) Hírlapokból: „Hindenburg távozik *Luther* születésének 450-ik évfordulója alkalmából tartott... isteni tiszteletéről“ (BH. 1933 XI/22, mell. 1. l., e h.: *a Luther* stb.). „Berlin hivatalosan cáfolja *Hitler* és az angol nagykövet újabb tárgyalásáról szóló híreket“ (uo. 1935 XII/28, 3. l.). Kiuultak *Jéze* professzor, a négus tanácsadója elleni tüntetések“ (uo. 1936 I/10, 5. l.). „VIII. Edward kitüntette *V. György* koporsóját vontató tengerészeket“ (uo. II/19, 8. l.). „Átnyujtották vezetőjüknek *újabb* tudományos munkáik kéziratait tartalmazó kötetet“ (uo. XII/29 vc.). „A megegyezés nem pótolhatja *Róma* és Berlin közötti vas együttműködést“ (uo. 1938 V/12, 1. l.). „*Szerdán* este... beavatott hely részéről nyilvánosságra hozott cáfoló nyilatkozatot... azért adták ki, mert“ stb. (uo. V/13, 1. l.). Az első és a harmadik idézetet kivéve, a tárgyas ragozású állítmány (*cáfolja, kitüntette, átnyujtották* stb.) valamennyi mondatban még érezhetőbbé teszi a határozott névelő hiányát. Ilyen hibás mondatok ezek is: „*Elkészve* beadott fellebbezéseket elutasítják“ (egy budapesti egyházközség hivatalos nyomtatványából). „*Telefonon* feladott rendeléseket házhoz szállítjuk“ (egy budapesti gyógyszerárrendelvényborítékjáról).

b) Folyóiratokban és tudományos művekben is nem egyszer előfordul ilyen magyartalanság: „Pár lépéssel tovább láthatók... *Augustus* császár tiszteletére emelt templom tekintélyes romjai“ (Turán 1930. évf. 37. l.). „Gondoljunk *Seprődi* «Marosszéki dalgyűjtemény»-ében közölt «Engem hívnak Fábíán Pistának», vagy a «Fejér László» énekekre!“ (uo. 1933. évf. 52. l.). „*Március* 8-ra összehívott alakuló ülésen a megjelentek egyhangú lelkesedéssel alapították meg a Magyar-Bolgár Társaságot“ (uo. 1934. évf. 62. l.). „Nekünk magyaroknak az a hivatásunk a jövőben, hogy *Kelet* és Nyugat közötti megértést... elősegítsük“ (uo. 1936. évf. 9. l.). „Állandóan keresi [a Társaság] *mind* bel-, mind külföldi tudományos körökkel való eredményes együttműködést“ (uo. 10. l.). „*Runeberg*: „Stal

zászlós elbeszéléseiben“ megörökített vitéz finn parasztság sorai-
ban [a két *-ban, -ben* rag egymás hátán esetlenség] bizonyosan
sok... derék asszony akadt“ (uo. 1939. évf. 16. l.). „Ha tehát *tanu-
lóinkkal* közölt többezer szót írásképevel együtt nem gyakoroljuk
be, írásbeli munkáik... telve lesznek helyesírási hibákkal“ (Orsz.
Polg. Isk. Tanáregyesületi Közlöny 1937. évf. 4. sz., a „Hozzászólás“
stb. című cikkben). „*Ilyen* szembeszökően hasonló fajcsoportokat
már régen a nemzetség, a genus külön neve alatt foglalták össze“
(Wells: Az élet csodái, ford. I, 127). „Illetéktelenül beleavatkozott
Kodály ismeretes előadása körül támadt vitába“ (MNY. XXXV,
173), stb.

c) De legsűrűbben az udvariassági, köszönő iratokban fordul
elő a határozott névelőnek ez a bántó elhagyása. Előkelő családok-
tól kaptam egyre-másra ilyen fogalmazású köszönetsorokat:
„*Gyermekeim* esküvőjénél [németesség, e h.: esküvője alkalmával]
kifejezett őszinte jókívánatokat hálásan köszönöm“. „*Mélységes*
gyászunkban kifejezett jóleső részvétért hálás köszönetet mond“
N. N. „*Legfelsőbb* kitüntetésem alkalmával kifejezett jókívánato-
kat hálásan köszönöm“ stb. stb. Hirlapi nyilvános köszönetben is
így kellett olvasnom: „*Szeretett* fiam... halálával bennünket ért
sorscsapás és gyászban kifejezett részvétnyilvánításokat hálásan
köszönjük“ (Új Magyarország 1939 VIII/8, 9. l., itt az egymás alá ren-
delt igenevek, *ért* és *kifejezett*, esetlenné is teszik a fogalmazást).
A nyelvérzék megdöbbentő fogyatékosága ri ki ezekből a magyar-
talan hálairásokból. Valóban nagy szükség volna arra, hogy az
iskolákban az efféle hibákra állandóan figyelmeztessük tanítvá-
nyainkat. A hibának elejét vehetjük azzal, hogy a köszönet tár-
gyát kifejező szavaknak (*jókívánat, részvét* stb.) személyragos aia-
kot adunk: *jókívánatait, részvétéért* stb.

Zolnai Gyula.

Szlovákia, Bohémia, Ruszinszko.

Fest Aladár folyóiratunkban (Msn. VIII, 20) tiltakozik
a *Csehszlovákia* és utóda, a *Cseh-Szlovákia* elnevezés ellen. Hibás-
nak mondja, mert jelzőt (*cseh*) főnévvel (*Szlovákia*) kapcsol össze.
Helyette a *Csehország-Szlovákia, Cseho-Szlovákia* és a *Cseszko-
Szlovákia* kifejezést ajánlja.

Igaza van Fest Aladárnak: a *Csehszlovákia, Cseh-Szlovákia*
hibás szóképzés. De a javasolt orvosságokat nem fogadhatjuk el.
Megszünteti ugyan a kórt, de helyébe másfajta betegséget támaszt:
főlöskézes módon idegen szóval jelöli a csehek és tótok orszagát.

Közben a történelem a maga módja szerint megoldotta a kér-
dést: elemeire bontotta az orszagot. De a magyar nyevhelyesség
szemléletéből foglalkoznunk kell ezekkel az elemekkel, annál is in-
kább, mert Fest ezt mondja: „Am tartzuk meg a Szlovákiát, mert
hiszen Tótországnak régebben Szlavóniát nevezték“.

Hát ne tartsuk meg!

A XIII. század óta ismert *tót* szó összefoglaló népnév. Annak a területnek a lakóit neveztük tótoknak, országukat meg Tótország-nak, amelyik terület később a Szlavónország elnevezést kapta. De a zala- és vas megyei *vendek*-nek s a felsőmagyarországi nyugati szlávoknak, a *szlovák*-oknak — ahogy magukat nevezik — ugyancsak *tót* volt a nevük. A német a szlávtság eme három csoportját szintén gyűjtőnévvel nevezte: *Winden*, *Wenden* szóval.¹ Később, a XIX. század első felében, a *Wenden* szót kiszorította a *Slaven*, a *tót* szót — német hatásra — a *szláv* gyűjtő elnevezés. Janesovics István 1848-ban a Tudós Társaság meghagyásából készített magyar-tót szótárát „Új szláv-magyar és magyar-szláv szótár“-nak nevezi, ámde Toldy Ferenc a szótár előszavában következetesen a *tót* kifejezést használja. De már előbb megindult a jelentésszükülnési folyamat. A *tót* szó csupán csak a felsőmagyarországi nyugati szlávokat jelöli, akárcsak a *Wenden* mellé és helyébe lépett *Slovenen* szó. A déli szlávok a magyarban a *szlavón*, a németben a *Slavonier* és — osztrák területen — *Slovenen* elnevezést kapták.

A *szlovák* szó használatának indokolatlan divatja sok megrovásban részesült az elmúlt húsz esztendő alatt; a Magyarosan is nem egyszer foglalkozott a kérdéssel. Ennek az idegen szónak éppúgy nincs semmi keresnivalója nyelvünkben, mintahogy nincsen *Bratislava*-nak, *Zilina*-nak, *Presov*-nak meg a többinek. Megvan a becsületos ősi szavunk, éljünk vele. Annál is inkább, mert hiszen már sok évtized óta csak a felvidéki tótokat jelenti, tehát nem támadhat félreértés.

Ugyanebből az okból nevezzük országukat *Tótország*-nak. A Szent István birodalmának különböző részein élő tótok közül csak a délvidéki tótok alkottak külön országot. Ez az elnevezés a századok folyamán kikopott a használatból. Most, hogy a felvidéki tóttság önálló országot alakított, joggal nevezhetjük az új országot Tótországnak.

Csehországnak a Németbirodalomhoz való csatolása első napjaiban újságjaink *Bohémia*-ról és *Morvaország*-ról kezdtek írni. A *cseh* szó nyelvünk ősi szókészletéhez tartozik. Tulajdonnévi származékban megtaláljuk már a XI. században; első köznévi használata pedig a XV. század elejéről való (Schlägeli szójegyzék: bohemus ,chēh'). Annak az országnak, amelyet a német *Böhmen* szóval jelölt, a magyarban mindig is Csehország volt a neve. Még akkor is, amikor a csehek a német elnyomás miatt tettek panaszt az uralkodónál. Ferenc József mint osztrák császár a „Rex Bohemiae“ címet is viselte; ennek a címnek hivatalos magyar megfelelője „Csehország királya“ volt. Nyelvtörténeti szempontból tehát bátran megtarthatjuk a Csehország elnevezést.

Mostanában erősen lábrakapott újságjainkban a *Ruszinszko*

¹ Vö. Melich János: A tót népnévről. MNy. XXV, 321.

szó használata. Száműzzük ezt az idegen szót is, tartsuk meg a *Kárpátalja* nevet Szent István koronájának most visszaszerzett eme drága része számára!

Napjainkban az élet soha nem képzelt ütemben száguld. A nyelvvédelem munkájának alkalmazkodnia kell ehhez az ütemhez. A fejlődés, az események minden új területén nyomban meg kell jelennünk, hogy késlekedés nélkül elvégezhessek munkánkat. Mert csak így tudjuk megakadályozni a nehezen kipusztítható élősdiek térfoglalását.

Loványi Gyula.

Igekötők helytelen használata.

A Magyarosan 3—4. számában szó volt az élő beszédben előforduló fölösleges igekötőkről.

Lássuk csak az írott nyelvet is!

Itt éppenséggel mintha újabb divattá kezdene válni egyes igekötők szokatlan vagy fölösleges, akárhányszor meg modoros, eredetieskedő használata. A divatnak több jónévű írónk is hódol. Terjeszti a tudományos irodalom is. De nem marad el a napi sajtó sem.

Íme egynehány újabb keletű szemelvény, igekötők szerint csoportosítva:

Szeret mindent *eltúlozni*. (Helyesen: szeret mindent *túlozni*.) — Ebből a tartózkodásból senki sem következethet arra, mintha Berlin és Róma feladták volna az időszerű és *beérett* problémák *elrendezésére* vonatkozó szándékaikat. (Helyesen: *megérett* v. *érett* problémák *rendezésére* stb. A mondatfűzésnek viszonyítási és a mellékmondatnak egyeztetési hibája is van, — helyesen: senki sem következethet arra, *hogy* Berlin és Róma *feladta... szándékát*.) Ez volt az ő történelmi *elhivatottsága*. (Helyesen: történelmi *hivatása*.) — *El volt hivatva* arra, hogy... (Helyesen: *hivatva volt* arra, hogy...) — *A hivatott, hivatva van, hivatás* kifejezések mellett a modoros *elhivatott, el van hivatva, elhivatás, elhivatottság* kifejezések már annyira terpeszkednek, hogy kezdik amazokat kiszorítani. *Elhivatjuk* az orvost, ha baj van, — *elhivaljuk* a lakost, ha elromlott a lakat. Az *elhivatott, elhivatás* stb. kifejezés merő zagyvaság.

Az alkalmazottak fizetését nyomban *feljavították*. (Helyesen: *javitották* v. *megjavították*.) — A csehek még most sem tudják *felmérni* az idők súlyát. (Helyesen: nem tudják *mérlegelni*.) — Az összeget 1500 pengőre *kerekítette fel*. (Helyesen: *kerekítette ki*.) — A képet *felnagyította* harmincszorosára. (Helyesen: *magnagyította* v. *harmincszorosára nagyította*.) — Nines az az író, aki olyan képzelőerővel tudja *felvarázsolni* az elképzelhetetlent, hogy... (Helyesen: papírra v. betűbe *varázsolni*.)

A csehszlovák köztársaság felbomlása után Kárpátalja tarto-

mánygyűlése is kimondotta önállóságát és erről a szomszéd államokat *kiértésítette*. (Helyesen: *értésítette*). — Teljesen *kirekedten* érkezett vissza körútjáról. (Helyesen: *rekedten* v. *berekedten*). — Be kell rendezkednünk az új hitvédelemre, a szociális igazságok erőteljesebb *kihangsúlyozásával*. (Helyesen: *hangsúlyozásával*).

Az előadótermet *lesötétítették*. (Helyesen: *besötétítették*). — A lap minden cikket *lehozott*, amely... (Helyesen: *közölt*). — Sokan hangoztatják, hogy az antik idők *lemult* korszakának a mai idők szelleméhez semmi köze. (Helyesen: *elmult* v. *letűnt* korszakának stb.). — A pesti éjtszakában gyászolják a *lebukott* császárt (értsd: „lord Hampton“-t; helyesen: a *bukott* v. *levitézlett* császárt). — A régebbherceg (magyarul: uralkodóherceg) *lelépte* a díszszázad arcvonalát. (Helyesen: *ellépett* a díszszázad arcvonala előtt). — A németek két nap alatt *lerohanták* egész Csehországot. (Helyesen: *végigrohantak*, helyesebben: *végiggázoltak* egész Csehországon). — Románia szeretné határait Magyarország felé *lefedezni*. (Helyesen: *fedezni* v. *biztosítani*). — A tulajdonos a garázda korstest alaposan *lepofozta*. (Helyesen: *megpofozta*).

Az elsorolt példákban kirívó igekötős használat egyre jobban elharapódzik. És jellemző, hogy kevés kivétellel (pl. *lelép*, *lepofoz*) nem is idegenszerűséggel van dolgunk, hanem újszerű saját alakítmányokkal. A nyelvérzék itt mintha tompulni vagy legálább is ingadozni kezdene.

Tartsuk ezért állandóan szemmel ezt a kérdést. Hátha a figyelem ismételt felkeltésével sikerül a bajnak gátat vetnünk!

Dengl János.

Guruló anyagok meg egységek.

Olvasom: Az orosz *guruló anyag* alig elegendő arra, hogy az orosz gyárak nyersanyag-szállítását lebonyolítsa. (Magyar Nemzet X. 16.) Oroszország valamikor a guruló rubel hazája volt, de miféle anyag az, ami most gurul ott? Ezt a rejtvényt csak az fejtheti meg, aki tudja, hogy a német *das rollende Material* nem más, mint *vasúti kocsi*.

A mai háborús világban ezen az — igaz — nagyon vaskos példán kívül sok olyan kifejezést olvashatunk német szöveg fordításaként újságjainkban, amelynek jelentését *csak* magyarul tudó embernek előbb meg kell tanulnia. Például szolgálhatnak a következő, jóformán összes újságjainkban egyformán megjelent mondatok: Oroszország több *hadihajó egységet* is vásárol Németországtól. A *partvédő egységek* állandóan munkában állnak. Anglia elveszített két *tengeri egységet*. Nem érkeznek-e újabb *egységek* a német frontra. Az ellenség *földérintő egységei* nagy tevékenységet fejtenek ki. — Eddig azt az egységet ismertük, melyben az erő rejlik, most pedig megtanuljuk, hogy az egységekben, ha plurale tantum, szintén erő, de hadi erő rejlik, légyen az akár vízi, akár

szárazföldi, akár légi, úgy, amint a német *Einheiten* jelenti mind-
ezt. Különben az angol *units* is pontosan ennek felel meg, de a mi
híreink nyilván nem ezt fordítják le. — Hasonló értelemben hasz-
nálatos a német *Verbände* fordításaként az ismert közös forrás
nyomán újságjainkban ez a szó: *kötelékek*. Nehány példa: A har-
cot mindkét oldalon *kis kötélekek* folytatták. *Kis kötélekek* har-
coltak. A *német kötélekek* támadása során súlyos bombatalálat
érte. Látnivaló, hogy ezekben a mondatokban a *kötélék* szó semmi
egyéb, mint a hadseregnek valamely része, *csapata*. — Ugyanerre
a fogalomra használja a német a *Formationen* szót, híreink pedig
ennek megfelelően az *alakulatok* kifejezést. Példák: Az ellenség
gyalogos alakulatait visszavetettük. A németek lehangzó sike-
reiket *gyors alakulataiknak* köszönhetik.

Egységek, kötélekek, alakulatok: esupa jó magyar szó. Mi
hát a kifogásunk ellenük? Az ember sokszor idegenkedéssel fo-
gadja a régi szót is, ha új fogalomra használjuk, mert ragaszkod-
dik a régi értelemben. A most ismertetett szóhasználat esetében
azonban nem itt a baj, hanem ott, hogy nem nevének nevezi a gyere-
ket. A külföldi hivatalos jelentések valami tabu-féle nézik a
maguk országának hadi eszközeit, ezért megnevezésük helyett álta-
lánosságokat, szürke kifejezéseket használnak, ilyenek a magyar
fordításaik is. De talán nem vétenénk semmiféle magasabb érdek
ellen, ha az angol hajót csakugyan hajónak, nem pedig egység-
nek, a német csapatot csakugyan csapatnak, nem pedig alakula-
latoknak vagy kötélekeknek neveznők.

Buzás Dezső.

Zavarok a birtokosjelző körül.

Újságot olvasunk, magvas vezércikket vagy érdekes hírcik-
ket (riportot), s egyszer csak beleragadunk egy zavaros mondatba.
Utánanézzük, hogy mi a hiba, és nagyon sokszor azt tapasztaljuk,
hogy a birtokosjelzővel van valami baj.

Hányszor előfordul az az eset, hogy nem értjük meg a mon-
datot, mert egy szaváról nem tudjuk megállapítani, alany-e vagy
birtokosjelző. Pl. A vádlott Tar Lajos elmondta, hogy a felesége
tudtán kívül adósságot csinált még 1929-ben a kispesti házára. (Ki
csinálta az adósságot, Tar Lajos-e vagy a felesége? Sőt az sem
egészen világos mindjárt elértünk, hogy kié a kispesti ház, a férjé-e
vagy az asszonyé.) Végig kell olvasnunk az egész cikket, és csak
a továbbiakból tűnik ki, hogy az adósságot az asszony csinálta a
férje házára. Pedig milyen könnyen el lehet kerülni ilyen esetek-
ben a kétértelműséget! Ha alany a felesége, változtatunk a szó-
renden, s így mondjuk: ... felesége adósságot csinált az ő tudtán
kívül. Ha birtokosjelző, akkor meg kitesszük a ragját: feleségé-
nek a tudtán kívül. Néha teljesen értelmetlenné teszi a mondatot
az, hogy nem látjuk tisztán a birtokosjelző szerepét. Pl. Magyar-

ország kelet és nyugat határán fekszik. Ennek következtében a keleti zsidóság vándorútja nyugatiasodásának első állomása lett.

Még sűrűbben előforduló hiba közíróinknál újabban a birtokosjelzők halmozása. Pl. Némely délamerikai köztársaságok... kockázatosabb következmények nélkül hódolhatnak az államélet felforgatása szenvedélyének, ...élvezettel merülhetnek el a politikai formák pucesszerű átalakítása hóbortjában. Vagy: A külföld sajtója nagyrésze különös figyelmet szentel az olasz király trónbeszéde külpolitikai részének. Helyesen így kellett volna: A külföldi sajtó (vagy a külföld sajtójának) nagyrésze különös figyelmet szentel az olasz király trónbeszédében a külpolitikai résznek.

„A magyar korona országainak földtani viszonyainak rövid vázlata“. Ez a cím ékeskedik egy komoly szakmunka első oldalán. Csak a tudós szerző mondhatná meg, mért nem lehetett volna ilyenformán megfogalmazni a címet: A magyar korona országainak földtani viszonyai rövid, vázlatos előadásban. Némelyek még jobban belegabalyodnak a birtokosjelzők hínárjába. Nemrégiben olvastam egy újság képes mellékletében egy esküvői kép alatt: A ...i Kereskedők Egyesülete elnöke leányának esküvője. Mintha csak az illető újságszerkesztő virágok helyett birtokosjelzőkből akart volna csokrot fűzni a menyasszonynak.

Pap Antal.

Hibásan használt ‚közel‘.

Mindennap, mindegyik újságban beléütközünk a hibásan használt ‚közel‘ szóba. De a hivatalok és a politika nyelvében is. A közbeszéd még mentes a hibás használatában papírízű ‚közel‘től. De vajjon meddig? A nyelvi romlás lópvirágai nem mindig az utcáról indulnak hódító útjokra. Elég sokszor fordított irányban haladnak: a szerkesztőségekből, a hivatalokból szivárognak be a köznyelvbe meg az irodalom nyelvébe. A divatszók hatalmas táborában előkelő hely illeti meg a hibás használatú ‚közel‘ szót. Ezért is helyénvaló, hogy közelebbről foglalkozzunk vele.

A ‚közel‘ a kódexek kora óta ismeretes. A ‚köz‘ szónak -ól -öl ragos származéka. A szó származása irányt s határt szab jelentésének. A ‚távol‘ ellentétét fejezi ki. Tehát: Közel lakom a Lánchídhöz. Közel van karácsony ünnepe. Közel a megtorlás órája.

A háború utáni idők zűrzavarában terjedt el a ‚közel‘ új jelentése. *Mcnyiség* megjelölésére használják, a *majdnem*, *körülbelül*, *csaknem* szók helyett. És mert korunkra jellemző a határozatlanság, az elmosódás, minduntalan belebotlunk a mennyiséget kifejező ‚közel‘-be. Ime néhány példa: *Közel* egy pengővel esett a búza ára. (Éesti Kurír, 1938. jún. 21.) *Közel* hét és fél millió haszonállat van Magyarországon. (Új Magyarság, 1938. júl. 5.) ... a tiszta erkölcsöket nem kellett és nem kell idegenektől tanulnia, vagy pedig most feltalálnia, mert mindezeket *közel* ezer eszten-

deje feltalálta... (A Pesti Hírlap 1938. aug. 19-i számának idézete egyik közjogi méltóságunk beszédéből.) Hogy *távol* mennyi a haszonállat, mennyivel esett a búza ára, ezt a cikkírók nem árulják el. És az ezer esztendő előtti időre aligha illik rá a „közel” meghatározás.

Honnan ered a „közel” szónak ez a torz használata? Német forrásból, persze. Meg nem értett német szó hibás fordításából.

A német közéletben, újságokban a legsűrűbben használt szók egyike a *nahezu*. A közbeszéd kevésbé használja, bár kifogástalan a képzése. Ennek a német szónak van hibátlan magyar egyértékese, helyesebben: egész sora az azonos jelentésű szóknak. Ezek: majdnem, csaknem, körülbelül, hozzávetőlegesen. Miért, miért nem, de vitézkedő „műfordítók” alkotási hevükben nekiestek a *nahezu* szónak is. De mivel németül sem tudtak többet mint magyarul, bajba keveredtek. Nem tudták, mitévők legyenek a német szóösszetétel utolsó tagjával, a *zu* előjáróval. Úgy oldották meg hát a kérdést, hogy az utótagot — elhagyták a fordítási művelet során. A csonkán maradt előtag fordításából született meg az új „közel”.

Loványi Gyula.

Tormay Cecil-utca.

Az „Utcajelző tábláinkról” című cikk írója helytelennek találja ennek az utcajelzőnek a helyesírását is, mégpedig azért, mert a keresztnévben nincs követve magának az írónőnek következetes franciás írásmódja: *Cécile* (Msn. VIII, 120). Ebben a pontban nem lehet a cikkíróval egyetértenünk. A tulajdonnévben ugyanis nézetem szerint csupán a vezetéknevet illik és kell az illető egyén helyesírásának pontos megtartásával írunk (a *Kossuth, Széchenyi, Eötvös* stb. családnevek írásmódján például nem szabad változtatást tennünk), a keresztnév azonban nem egyéni tulajdon, hanem a nyelvnek köz-szóincséhez tartozik, ennélfogva alá van vetve a helyesírás elfogadott szabályainak. Ha mármost valaki ezt az elfogadott írásmódot pusztá egyéni kedvtelésből mellőzi és keresztnévét idegenszerű, franciás vagy angol stb. alakban irogatja, ez az idegenes szokás a nyelvközösségre nézve nézetem szerint nem lehet kötelező, és jogunk van az illetőnek a nevében a keresztnévet az általánosan használt magyaros alakjában és magyaros írásmóddal írni. A főváros tehát csak nemzeties szellemét követte akkor, mikor az írónő nevét franciás írásmódja helyett magyaros alakjában íratta az utcajelző táblára (vö. Msn. VII, 98 stb.). A *Cecilia* keresztnévet egyéb változatain kívül, rövidítve, általánosan *Cecil*-nek is ejtik. Így láttam számtalanszor írva hírlapokban is, és nem látok ebben az írásmódban semmi franciásságot és így felemásságot sem. Más eset az, mikor valamely keresztnévnek két vagy többféle alakváltozata, illetőleg egy

eredeti magyar és egy, bár idegen eredetű, de teljesen meghonosodott változata van. Ilyenkor az illető egyéntől használt változatot okvetlenül meg kell tartanunk. Dugonics Andrásról például nem nevezhetünk utcát *Dugonics Endre-* vagy *Dugonics Andor-utcá-*nak, Kozma Andort nem örökíthetjük meg *Kozma András-* vagy *Kozma Endre-utcá-*val, és Rákosi Viktor emlékezetét nem hirdetheti *Rákosi Győző-utca*, stb.

Zolnai Gyula.

SZÉLJEGYZETEK

Röhej. — A multkor a villamosban egy hazasiető diák a közlekedési lámpát figyelve így szólt társához: „Tudod mi lesz a *röhej*? Ha most lekapnak minket vörösre.“

Az ilyen jasszos beszédnek szinte nélkülözhetetlen hangulajelzője a *röhej*. De behatolt, sőt általánossá vált már a társalgási nyelvben és a közbeszédben is. Ha valami nevetséges, mulatságos, oktalan, bohó, lehetetlen, képtelen, bosszantó stb., akkor azt mondják, hogy „*kész rohej*“.

A szó a *zörög-zörej*, *dörög-dörej* analógiája szerint a *röhög* igéből lett. Magát ezt az igét is annyira felkapták, hogy a *nevet* ige már-már kiszorul a közbeszédből. „Röhögök“ (das kostet mich ein Lachen), „úgy röhögtünk“, „de jót röhögtünk“, „örült jót röhögtünk“, s hasonló „kiszólások“ mindúntalan éktelenítik még a művelt ember beszédét is úgyannyira, hogy már ügyet sem vetünk rá.

Pedig a röhögés valójában nevetlen dolog, — csak közönséges ember szokása. A németnek nincs is külön szava rá. Körülírva fejezi ki magát így: *unamständig lachen*. Az angol is így van. Azt mondja: *laugh immoderately*. (*Guffaw* inkább kacagást, nyerítést jelent). A mi nyelvünk ebben gazdagabb. Ezért a maga helyén az izléstelen, illetlen nevetés kifejezésére, mintegy megbélyegzésére csak használjuk!

A szóban forgó hangulat különböző árnyalatainak kifejezésére egész sor megfelelő igénk van. Íme: mosolyog-somolyog-nevet-nevetgél-vigyorog-kacag-hahotázik-röhög. (Ugyanilyen sorozatunk van az ellentétes hangulat kifejezésére: sír-rí-sírdogál-siránkozik-pityereg-zokog-*bőg*). Ne szegényítsük hát nyelvünk színességét és kifejezőképességét azzal, hogy mellőzésre kárhoztatjuk a maga helyén a megfelelőt. A nyelv izlés dolga is!

Dengl János.

Kívánsághangverseny, kívánsághanglemezek. — Rohanó körünkben nagy megértéssel vagyunk a mindjobban szaporodó értelemsűrítő összetételek iránt, de az ilyen háromszorosan összetett szavak, mint *kívánsághangverseny*, *kívánsághanglemezek*, sértik szemünket, fülünket, nyelvérzékünket egyaránt.

A rádió műsorában először a „kívánsághanglemezek“ tűntek fel a német *Wunschplatten* nyomán. Pedig jobban megtették volna az ilyen kifejezések, mint „*hanglemezek kívánság szerint*“, „*kívánt hanglemezek*“, vagy — minthogy a rádió hallgatói bizonyára álta-

lánosan kedvelt hanglemezek adását kívánják — „kedvelt hanglemezek“, „népszerű lemezek“.

Most aztán a német *Wunschkonzert*-ek megfelelője is *kívánsághangverseny* lett. Helyette ilyen kifejezéseket ajánlunk: „hangverseny kívánság szerint“, „hangverseny kívánt műsorral“, „hangverseny kívánt zenével“. Ugyis elég a „hangverseny“ *előtagú* összetétel (vö. hangversenyénekesnő, hangversenyrendező, hangversenyévad, hangversenyzenekar = Konzertorchester, stb.), ne szaporítsuk hát ezeket még „hangverseny“ *alapszavú* összetételekkel is!

Dengl János.

Hosszat. — „A finn megbeszélések egy óra *hosszat* tartottak“. A Magyar Tudományos Akadémia helyesírási szabályai szerint így kell írni: *órahosszat, naphosszat, utcahosszat* (vö. hanyatt, mellett, alatt).

A közszokás ezzel a szabállyal ellentétben így ír: *óra hosszát, órák hosszát, három óra hosszát* stb. Idegen nyelvi nagyszótáraink egyrésze mind a két írásmódot megengedi, másrésze pedig csak a *hosszat* írásmódot ismeri.

Valójában úgy vagyunk ezzel a helyesírási szabállyal, mint az *éjszaka-éjszaka* írásával. A közszokás mindíg *éjszakát* ír, mert birtokosjelzős összetételnek érzi, mint ahogy a *hosszat* szót tárgyragos mértékhatározónak fogja fel (vö. *három évet várt, tíz hetet szolgál: accusativus temporis*).

Így lévén a dolog, legjobb volna a közszokásnak engedni és a vele való küzdelmet abbahagyni.

Dengl János.

Termel, természet. — Folyóiratunk lapszemléje (VIII, 134) idézi a Köztelek egyik cikkét. Ebben a cikkben Surányi János kifogásolja a *termelés* használatát akkor, amikor növényekről van szó. Helyette a *termesztés* szót ajánlja.

Nem tudok egyetérteni Surányival. Mind a *termel*, mind a *termeszt* szót a nyelvújítás képezte az ősi *terem* igéből; tegyük mindjárt hozzá: kifogástalanul. Mindkettő helyén van a növények birodalmában.

Más jelentésárnyalatot fejez ki a *termel*, mást a *termeszt*. A szomszédom dohánytermelő ugyan, de az idén nem *termeszt* dohányt. Jómagam évről-évre *termesztek* szőlőt, de keveset, a magam háztartásának sem elég; vagyis nem vagyok *termelő*. A *termeszt* jelentése tehát szorosabbra fogott megtörténést fejez ki, a *termel* szóé pedig általánosságot, foglalkozásszerűséget.

Ámde termelni csak növényt lehet. Czuczor-Fogarasi értelmező szótára látnoki képességgel megjósolta: „Még megérjük, hogy csizmatermelést, nadrágtermelést is ránk tukmálnak“. Hát bizony, megértünk ennél cifrábbat is: lakástermelést, sőt — embertermelést is! Ime, egyik lapunk ezt írja: „felére csökkent a *lakástermelés* a tavalyival szemben a fővárosban“ (Nemz. Újság, 1939. jún. 18). A képviselőházban pedig egy fölszólaló így nyilatkozott: „... az autonómiák számára megfelelő rutén *intelligencia kitermelése*“. (Új Magyarország, 1939. jún. 22). Úgy látszik, ezen az ülésen nem működött a folyóiratunk említette gyorsírói „fésű“... Hogy ön-

kormányzat meg értelmiség fölöslegessé teszi az *autonómia* meg az *intelligencia* szót, ezt csak mellékesen említjük meg.

A *termel* szót hagyjuk hát meg a növényvilág számára. De itt ne bántsuk. Ne szürkítsük, szegényítsük nyelvünket azzal, hogy jóra való kifejezéseket onnan is kiirtunk, ahol becsülettel állják helyüket.

Loványi Gyula.

Stagione = cseretársulat. — A „Magyarosan“ legutóbbi számában Fest Aladár azt írta, hogy „stagione = olasz rendszerű színi évad, ahogy ez bármely olasz szótárból megállapítható“. Ajánlja is ennek a használatát.

A dolog azonban nem olyan egyszerű. Hogyan írhatnánk akkor magyarul a következő — újságból idézett — címsort? „Miskole még nem tudja, melyik stagione, mikor kezdi meg az idei szezont“.

Hát bizony itt az ajánlott behelyettesítés sehogyan sem jó. A hiba oka a következő. Anyanyelvünket nemcsak a helyesen használt idegen szavak szennyezik, hanem méginkább a hibásan, rosszul, vagy felületesen használt idegen szavak. Ilyenek például: *parketta, hall, keksz* stb. Ezek az idegen szavak saját hazájukban egészen más vagy szerencsésebb esetben csupán hasonlót jelentenek, mint amit itt nálunk értenek vagy értetni szeretnének rajtuk. Sajnos, ez utóbbiak közé tartozik ez az újabb pörsenés anyanyelvünkön: a *stagione*.

Valamit el akartak nevezni vele, ami nálunk még nem volt, és amihez hasonló valamit az olasz színházi világban lehetett találni. Most azonban, amikor színházi hivatalos köreink azt a valamit, amit eddig „stagione“ szóval jelöltek, *cseretársulat*nak nevezték el, ezt nekünk tudomásul kell vennünk. Feljegyezhetjük szótárainkba, hogy a „stagione“ szó nálunk valódi jelentésén kívül, elsősorban a *cseretársulat* értelmezéssel bír.

Pávó Elemér.

Számára. — Helyes: A nagy világon e kívül nincsen számodra hely! Rendeld meg számomra (vagy: *nekem*) a Magyarosan-t. Páholyt béreltem a családom számára (v. a családomnak, a családom részére). Hozott a posta valamit a szerkesztő úr számára (v. a szerkesztő úrnak). Regény az ifjúság számára. (Értelme tehát legtöbbször azonos a *részére* névutóéval vagy a *-nak, -nek* ragéval.)

Helytelen: „Ez a munka elég terhes ilyen öreg ember számára“. — Helyesen: ... ilyen öreg embernek.

A rádió is jól levezgázott stilsztikából, mikor azt híreite: A szudéta területek Németországhoz csatolása ennyi meg ennyi város, falu, gyár stb. elvesztését jelentette a csehek számára. (A németek számára valóban nyereséget „jelentett“.)

Helytelen: „Ha Varsó elesik, az nagy baj lesz Lengyelország számára“. — Helyesen: ... az nagy baj lesz Lengyelországra.

Helytelen: „A német lélek komoly ismerői számára nem kétséges, hogy ennek a tüneménynek kettős oka van“. — Helyesen: A német lélek komoly ismerői előtt nem kétséges...

Még egy példa: „Természetesen az újságíró is tévedhet, de

akkor egyáltalán nem lealázó az újságíró számára, ha beismeri, hogy most éppen tévedett“. — Az újságíróra (nézve) mindenesetre eléggé szégyenletes, hogy a ragok és a névutók alkalmazásában vétkezik s nem a magyar nyelv természetét követi, hanem a finomodó, nyegle divatot majmolja.

Tiszamarti Antal.

Boldogan. — A multkoriban két zacskó cukrot vásároltam egy körúti üzletben. — Szíveskedjék egybecsomagolni, kérttem a kiszolgáló alkalmazottat.

— *Boldogan*, hangzott a különös válasz. Megütődtem e szón. De aztán másfelé terelődött figyelmem, s én bizony teljesen megfeledkeztem róla.

Azóta ismételten volt szerencsém a *boldogan*hoz. — Új divatos szót tanultam, állapítottam meg bosszankodva. Úgy látszik, a pesti ember az udvariasság netovábbjának tartja, ha a szerény *szívesen* helyett a nagyhangú *boldogan*-nal nyugtatja meg felebarátját, hogy kérését, kívánságát kész teljesíteni. Pedig ha tudná, milyen ízléstelen túlzás ennek a szónak ilyen értelmű használata!

Busák Béla.

Bristol, Savoy. — Meg kellene szüntetni a szokványos szállóelnevezéseket: Bristol, Carlton, Astoria stb. Ha már iá-ra kell végződnie a szálló nevének, érvük be a Hungariá-val, Pannoniá-val. Itt a Transsilvania stb. A Concordia, Philadelphia is stílusbó, mint pl. a Bristol, itt Bristoltól messze. Nem járna színvonalcsökkenéssel, ha anglo- és egyéb -mániás nevű szállóinkat magyar névre keresztelnék.

Itt van a francia Royal és Savoy, túlzottan jó, tehát rossz ejtésével. Nálunk e két szó semmit sem mond. (Sohasem hallottam pl., hogy francia royalistáknak a „Royal“ volna kedves szállójuk.)

A külföldi vendég örül, ha otthon magyar nevű szállót ajánlhat ismerősének. Dicsekedve ejtegeti: Duna, Hortobágy, stb. A mindenütt élvezett Astoria, Savoy csak elmossa magyar emléképeit. Higgyék el tehát tisztelt szállóink, hogy manapság a külföldiek zöme többre becsüli a nehéz, de „érdekes“ ejtésű színmagyar neveket, mint az ócska nemzetközieteket.

Vassó Béla.

Autobusz = gyorskocsi. — Az „autobusz“-ra eddig még nem sikerült megfelelő magyar szót találni. Próbálkoztak a „társasgépkocsi“ elnevezéssel, de ez rendkívül hosszúnak bizonyult. Hogy megfelelőbb, rövidebb magyar szót találjunk helyette, szálljunk vissza a multba, s kezdeményezésünk bizonyára sikerrel jár. Én az „autobusz“ helyett a *gyorskocsit* ajánlom. Amíg nem volt vasút, ez szállította az utasokat egyik városból a másikba. Szerepe tehát teljesen meggyezett a mai kor autobuszának a szerepével. Mivel a *gyorskocsi* szótagszáma ugyanannyi, mint az autobuszé, a közönség is hamarosan megszokná az új szót.

Pásztor Emil.

ÍRÓINK MAGYAR NYELVE

Nyirő József: Kopjafák. Budapest, év nélkül. 228 lap. Révai kiadása.

Az író kikérdezte a temetők kopjafáit, s ezek vallottak neki. A szegény székely nép pogányos bátorságú, de keresztényi bizakodású halálbamenésének szívünk gyökeréig ható látomása ez a könyv. S ha történetesen nyelvigazító olvassa, az ő gyönyörűsége is csorbítatlan: a legnemesebb irodalmi nyelvvé edzett székely beszéd szól hozzá.

Példa ez a huszonegy elbeszélés arra, hogyan kell bánnia az írónak a maga kedves tájszavaival. Nem szabad felednie, hogy ezek a neki oly igen ismerős, sőt különösen meghitt szavak a másvidéki olvasónak már idegenek, furcsák, homályosak. Csínján alkalmazza tehát őket s ügyeljen arra, hogy a szövegkapcsolat mindig megvilágítsa jelentésüket. Nyirő így tesz. Íme: *csirikolnak* a madarak; *csiszonzkázik* a gyerek az úton; *siratozza* kis halottját; az erdei ember *béduvadt* az ajtón; a pillangók meg a bogarak *pillinkéztek* a levegőben: nem *vetek bele* három-négy napot, talpon lesz.

Nyirő írásmódjára legjellemzőbb a *szemléletesség*. Duskál az ilyen képes kifejezésekben: *felhőtartó* nagy szálfák, *főddel takarózik* (= meghal), a ló *kirúgta magából az életet* (= kiadta páráját), *törött a csont a markában* (= szerfölött erős fogású); *megszemélyesítésekben*: dél van, *harangoz a nap*; a *lámpa elszomorodik* (mikor fogytán az olaja); kinn *fehér szájjal üvöltött* a tél.

Szívesen él a *hasonlattal* is, a szemléltetésnek ezzel az avulhatatlan eszközével: a szentjánosbogár kis kék lámpa a fű tövében; a kézilámpa lassan távolodik, mintha fényes csillagdarab gyalogolna az úton (ez egyszersmind megszemélyesítés is); olyan keserű, furcsa volt az egész ember, mintha az ördög a zsebébe kölyközött volna; pedig oly szép volt leánykorában, hogy a méhek mind az ő szemére akartak szállani.

Rövid *leírásai* is valóságos gyöngyei az egyéni szemlélet megkapó ábrázolásának:

„Késő őszt volt, s már a havasok, a tél nagy fehér kutyái készülték beugrani a rozsdaszínű erdők fölött az Olt völgyébe“.

„A forróság azonban nem szűnt. A nap felrobbant az égen, sugarai szűrtak, mint a vipera nyelve és szikrázott tőlük az állatok szőre. A júliusvégi kibírhatatlan kánikulában az árnyéktól árnyékig röppenő bogár is elpusztult útközben“.

„Már harmadik napja dühöngött a hóvihár. Míg az ember a szomszédba ment, befagyott a szája. Este nyolc órára már elesenedett a falu, s csak a farkasok álmodoztak az Olt jegén szaladgálva, a meleg vérről. Színes, ízes, kéjes ital lehet az ilyenkor!“

Nyirő József nemcsak tartalomban, hanem nyelvi szempontból is egyik legeredetibb egyénisége irodalmunknak. Ha csekélyszámú idegenszerűségét leveti, nyelve tökéletes mintaképe lesz a

táji színekkel frissült, egyéni szemléletében soha érdektelenné nem válható klasszikus magyar stílusnak.

Tiszamarti Antal.

KÖNYVSZEMLE

Vitéz Sághegyi Lajos: A nyelvművelés tanítása a székesfővárosi polgári iskolákban. Budapest, 1939. 88 lap. A szerző kiadása. Otthon-nyomda.

Vitéz Sághegyi Lajos is hatása alá került az utóbbi időben nagy lendülettel megindult nyelvművelő mozgalomnak. Mint Budapest számos községi és felekezeti polgári iskolájának tanulmányi felügyelője, évek óta arra buzdította a hatáskörébe tartozó tanárokat, hogy készítsék el a tanmenetbe iktatott nyelvvédő munka tervezetét. Az eredmény azonban nem elégítette ki. Ez természetes is, hiszen nem terem minden bokorban olyan ember (még ha egyébként szakképzett tanár is), akiben megvolna a kedv, az érzék és a képesség az első, iránytszabó lépések megtételére. Az ilyen lépéseket, hogy tovább haladhassunk, a vezetőnek kell megtennie, mint ahogy a közönség, a sajtó körében és igen sok iskolában is azóta folyik serény nyelvművelő munka, amióta mindnyájunk szellemi vezetője, a Magyar Tudományos Akadémia állott a mozgalom élére. Nos, Sághegyi, akinek tudását, évek során szerzett tapasztalatai gazdagságát a főváros minden polgári iskolai tanára ismeri és elismeri, megtette az első lépést. Bízást remélhetjük, hogy könyve nyomán immár a polgári iskolákban is az eddiginél bátrabban és biztosabb úton fog haladni ez a nemzetépítő munka. S ez nagyon fontos, mert a középfokú iskolák közül a polgári iskola tanítja és neveli a legnagyobb tömegeket, s ráadásul olyan tömegeket (az iparos-munkás- és a kereskedő-osztályt), melyeknek magyar nemzeti érzületére igen-igen nagy szükség van.

A könyv történeti részében a szerző az iskolai nyelvművelő mozgalom megindulását és a székesfővárosi iskolákban eddig végzett munkát ismerteti; részletesebben foglalkozik a tanári értekezleteken bemutatott tervezetekkel és a tanároknak könyvalakban megjelent tanulmányaival, s mindezeket tárgyilagosan igyekezik megbírálni. Külön fejezetet szentel annak megvilágítására, hogy a polgári iskolában az igazi nyelvvédő munka: ránevelés a világos, szabatos, magyaros beszédre és írásra. Igen értékes része a könyvnek a „Tanmenetek“ című fejezet, melyben minden nyelvtani és stilisztikai órára megjelöli az óra anyagába illeszthető nyelvhelyességi és helyesírási kérdéseket.

A könyv, különösen „Tanmenetek“ című része szorgalmas gyűjtőmunkákat eredménye. Az itt felsorolt anyagból sok el fog maradni a tanárok óraterveiből, mint nehéz részek a 10–14 éves gyermek számára (ezeket a „nehéz“ részeket a szerző talán nem is

a tanulóknak szánta), de sok eddig észre sem vett jelenség tárgyalására is sor fog kerülni. Hiszen, mivel magam is a polgári iskolai tanári rendhez tartozom, jól tudom, hogy ehhez a munkához a polgári iskolai tanároknak megvan a képzettségük és rátermettségük, csak az iránynt mutató könyvnek kellett előbb megjelennie. S ez teszi Ság helyi művét igazán értékesé.

Kívánatos volna, hogy ezt a hasznos könyvet a nem magyar-szakos tanárok is tanulmányoznák, s ők is összegyűjtenék azokat a nyelvi vétségeket, melyeket óráikon tapasztalnak. Ebből a közös munkából aztán olyan iskolai segédkönyv születhetnék meg, melyet minden rendű és rangú iskolafaj tisztelettel emlegetne.

Juhász Jenő.

L A P S Z E M L E

Délmagyarország. 1939. november 5. — *Zolnai Béla: Szent-istváni magyarság.* „Igen helyes és szent dolog a nyelvművelés megszervezése, a magyaros sajtóságok védelme gondolkodásunkban és stílusunkban, de sokan a nyelv őrzését kizárólag az idegen szavak üldözésére korlátozzák. Pedig a szó csak üres hangkombináció, semmi köze a nemzeti értékekhez; csak a nemzeti lélek melegénél, a mondatalkotás kohójában válik magyarrá“.

Erdélyi Szemle. 1939. évf. 6—7. szám. — *Keöpe Viktor: Néhány szó a magyar nyelv körüli vitákhoz.* A hazát alapító magyarságnak olyan nagy műveltsége volt, hogy a fogalommal együtt sok szót vettek át tőlünk nemesak a környező népek, de a távoli Nyugat is.

Katolikus Szemle. 1939. november. — *Meskó Lajos: A magyar nyelv védelmében.* A harmadik kiadásban megjelent *Magyar Nyelvvédő Könyv* részletes bírálata. A könyv nagy kelendősége a közönség fölébredt érdeklődését bizonyítja s azt mutatja, hogy a nyelvtisztító mozgalomnak már hatalmas tábora van.

Mosonvármegye. 1939. okt. 15. — *Árkos József: Hegyeshalmi vagy hegyeshalmi.* „A tanulóifjúság nyelvét módunkban áll az iskolában magyaros szellemben fejleszteni, de a nagyközönség nyelvi nevelése teljesen a hírlapokra és a könyvekre hárul.“ Minden jó nyelvérvékű magyarnak bántja a szemét a hegyeshalmi köz-hivatalokon olvasható felírás: a *hegyeshalmi* ... hivatal. A *hegyeshalmi* kifejezés tipikusan német írásforma. A német Jena-er Glas-t ír. Ne kövessük ebben a németet, hanem írjunk úgy, ahogyan beszélünk és hagyjunk fel a *hegyeshalmi* írásmóddal. — 1939. okt. 19. — *Egy olvasó: Semmi Wieselburg, Kaltenstein, Ragendorf.* A magyarországi helyneveket törvény állapítja meg pontosan. A törvényben egy szó említés sincs az idegen nyelvű nevek használatának megengedéséről. „Kisérelje meg valaki Romániában, Jugoszláviában, Szlovákiában, Németországban vagy akárhol a világon a hivatalos községnév mellé odaírni a község magyar nevét, nem is kézbesíti a posta, hanem egyszerűen visszajuttatja a feladóhoz“.

Nemzet Szava. 1939. szept. 27. — *Tovább magyarosítjuk a magyarokat.* A Nemzet Szavának ezután következő számaiban ezt a kis mondatot fogja olvasni a közönség: „*Helyettesíthető idegen szót nem használunk!*” A szerkesztőség rajta lesz, hogy minél kevesebb legyen a nem helyettesíthető, s reméli, hogy ebben a törekvésben ajánlataikkal és felszólalásaikkal az olvasók is támogatják.

Néptanítók Lapja. 1939. július 15. — *Gáspár János: Beszédvédelem.* A hibásan beszélő emberek száma mindjobban szaporodik. Beszédünk eredeti zamatából egyre több megy veszendőbe. A nagy alaposággal megírt, lelkes hangú cikk rámutat a magyar beszédet elcsúfító hibákra és pontokba foglalja azokat a tennivalókat, amelyeket beszédünk védelme, szépítése és öntudatosabbá tétele érdekében szükségeseknek tart.

Pesti Hírlap. 1939. jún. 25. — (—*tor*): „*Nem az a kimondott.*” „Nem szeretek senkinek purizmussal okvetetlenkedni, bár híve vagyok a nyelvtisztaságnak. Ettől a „kimondott”-tól azonban kimondhatatlanul undorodom. A jó ízlés nevében hagyjuk abba hölgyeim és uraim!” — 1939. júl. 6. — *Harsányi Zsolt: Látni?* Egy olvasó hibáztatta az ilyen mondatokat: „A hegyről jól *lát*ni a várost”. „A dörgést ide jól *hall*ni”. Szerinte a kifejezésnek ez a formája magyartalan. A cikkíró mindig magyarosnak érezte ezt a szófüzést. Maga Petőfi is szerette használni, már pedig ő csak jól tudott magyarul. — 1939. aug. 27. — *Harsányi Zsolt: Posta.* Az olvasók érdeklődése a nyelvhelyességi kérdések iránt szinte kifogyhatatlan. Van, aki a közhasználatból azt kéri számon, hogy miért hanyagolja el az ékezeteket az *i*, *u* és *ü* magánhangzókon. „Lassanként odajutunk, hogy csak a nyelvtankönyvek használják az ékezeteket.” Egy másik szóvateszi az üzletek cégtábláin, cégek levélpapírjain akárhányszor olvasható kifejezést: „alapítottak” ekkor meg ekkor. Magyarosan így lehetne ezt kifejezni: „Alapították 1903-ban”. Vagy így: „Fennáll 1903 óta”. Vagy: „Alapítási év: 1903.” Az újabbban lábra kapott „őskeresztény” elnevezésre joggal haragszik az egyik levélíró. Ez a szó Krisztus első híveit jelenti, nem pedig azt, hogy valaki apai-anyai ágon keresztény származású. Ez utóbbit így lehetne kifejezni: *törzsökös* v. *vérbeli keresztény*. — 1939. nov. 21. — *Lictor: Hogy is állunk a stagionéval?* A *stagione* olyan szintársulat, mely egy-egy városban nem állandó jellegű, hanem csak átmeneti. A fogalomra jó magyar elnevezést is találtak már: *cseretársulat*.

Sorakozó. 1939. október 27. — *Máté-Törék Gyula: Magyar élet!* A magyar élet 18 parancsolata. Ime néhány közülök. Aki magát igaz szívvel magyarnak vallja, köteles nevében is magyarrá válni. Az idegen nevű részvénytársaságokat, üzemeket, szállókat, mozgóképszínházakat kötelezni kellene arra, hogy nevüket magyarra változtassák. Magyar nevű mozgóképszínházunk úgyszólván egyáltalán nincs. Magyar találmánynak csak magyar nevet szabad adni, mert az magyar dicsőség. Beszédünkben és írásunkban minden olyan idegen szót kerüljünk, amelyre van magyar szavunk.

Turisták Lapja. 1939.-i évf. 10. szám. — *p. gy.: Magyar nyelvvédő könyv.* Meleghangú ismertetése a harmadik kiadásban megjelent *Magyar Nyelvvédő Könyv*-nek. „Sohasem volt olyan véresen és vérszenen időszerű a magyar nyelvvédelem, mint éppen napjainkban.“ A magyar természetjárás irodalmi munkásai is igyekezzenek a magyar természeti szépségeket magyar szóval leírni, működésük mesterszavait a rengeteg idegenszerűségtől megtisztítani és az egyre inkább lábrakapó nyelvi hibáknak gátat vetni. „A nyelv-művelés nemcsak az írók ügye és nemcsak a tudósoké, hanem minden hazaszerető művelt emberé.“ — 1939.-i évf. 11. szám. — *Kertész Jenő: A magyar nyelvvédelemről.* A cikkirő néhány példában rámutat a természetjárásban használatos idegen szavaknak kirívóbb formáira és egyúttal igyekszik magyar értelmüket is megadni.

Tükör. 1939. évf. 7. szám. — *Halász Gyula: Mondva csinált nyelvhibák.* „Az idegenszerűnek kikiáltott szavak, szólások, szerkezetek megvédése van olyan fontos, mint az igazi hiba üldözése.“ Ebből a gondolatból kiindulva a cikkirő védelmébe veszi a *túl buzgó, túlrett, túl hajtott* stb. összetételeket, a jelenidejű *-va -re* szerkezetet (pl. meg vagyok elégedve) és a *fogok*-kal szerkesztett jövőidőt. — *Zelovich Dezső: Az országgyűlési nyelv.* „A színházak s a rádió nyelve mellett az országgyűlési nyelvnek van meg a legnagyobb példaadó ereje. Bizonyos, hogy ha az új képviselőházban 8—10 olyan ember akad, aki hajlandó mellőzni a szónoki nyelv tisztaságát rontó idegen szavak használatát, akkor ez a mozgalom ki fog terjedni mindenkire, szétterjed az egész országra és diadalmaskodik az élőszó fogyatékoságain. Erre nagy szükség volna, mert az országgyűlés nyelve az idegen szók túlzott használata miatt erősen tisztátalan.“ Ezt a megállapítását a cikk szerzője öt kiváló szónok öt-ötezer szavas beszédének vizsgálatából meríti. Az egyiknek beszédét egész terjedelmében megvizsgálta. A beszéd 103 percig tartott, s benne minden percre hét idegen szó esett. — 1939. évf. 8. szám. — *Rexa Dezső: Régi jó magyarok furesa maugar-sága.* Csevegés a régebbi nyelvtisztító mozgalmak furesaságairól s a halvaszületett magyar szavakról.

Új Idők. 1939. november 5. — *Csathó Kálmán: Izé és társai.* Észrevételek az *ugye* szócskáról és több más beszédhibáról. Az *ugye* mint izé-pótló segédszó már 1910-ben fölbukkant. „1910-ben képpedtem el rajta először egy író társam beszédében, majd írásában, mert a darabja is hemzsegett ettől a fertelmes modorosságtól, amelyre sok hasonló mesterkéeltséggel együtt kimondhatatlanul büszke volt, mint egyéni stílusra.“ Az *ugye* szertelen használatával valószínűleg ő ajándékozta meg a nemzetet. Hét év éppen elég rá, hogy az ilyesmi a szinpadról eljusson az életbe. A cikkirő ezután szellemesen foglalkozik a hibás beszédű emberek fajtáival. „A helyes és tiszta magyar beszédre nem olyan könnyű rászoktatni az embereket, mint sokan gondolják. Ez a munka csak második sorban a nyelvészek feladata. Elsősorban a pedagógusoké. Mert a nyelvész tanítását csak az fogja megszívlelni, akiben eziránt gyerekkorában felkeltették az érdeklődését. A többieknek hiába beszélünk: nem is értik, nem is hiszik, amit mondunk, és ha megértik és el-

hiszik is, akkor sem tudják már megtanulni, hogy mi jó és mi nem“.

Újság. 1939. május 21. — *Mauks Ernő: Gyomláljuk tovább...* A cikkíró néhány olyan hibát sorol fel, amelyek eddig elkerülték a nyelvtisztítók figyelmét. Ilyen az egyes állomások közt megforduló kocsikon még ma is olvasható *fordakocsi* elnevezés. Helytelen szó a *műtő* és a *hölgyválasz*. Sokszor vétenek a nyelvhelyesség ellen a rövid magánhangzóknak hosszúkkal feleserélésével (pl. *elődáz, fölény*). Magyarul nem tudó ember gazosíthatta el a nyelvet a *vejem, nejem* használatával „vöm“, „nöm“ helyett. Ízléstelen a népiesnek, sőt póriának tűzött hajszoalása az irodalmi nyelvben.

FIGYELŐ

A NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG ÜLÉSEI.

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának 1939. évi november 29-iki ülése.

Pintér Jenő elnökletével jelen vannak: Csathó Kálmán, Csenyery F. János, Gyomlay Gyula, Hegedüs Loránt, Horváth János, Kaán Károly, Kenyeres Balázs, Madzsar Imre, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József, Vikár Béla, Voinovich Géza akadémiai tagok, Dengl János, Halász Gyula, Juhász Jenő, Östör József, Radó Antal meghívott tagok. Távolmaradásukat kimentették: Gombocz Endre, Nagy Miklós, Németh Gyula és Verebély László. Jegyző: Putnoky Imre.

Az elnök megnyitja az ülést és üdvözli a Bizottságot.

Putnoky Imre h. előadó bemutatja a mult ülés óta érkezett iratokat. A Magyar Fatermelők, Fakereskedők és Faiparosok Országos Egyesülete a nyáron egy beadvánnyal fordult a Magyar Tudományos Akadémiához. Ebben az Akadémia döntését kéri arra nézve, hogy a fakereskedelmi forgalomban a kitermelt szálfá megjelölésére újabban hivatalos helyen alkalmazott *gömbölyegfa* elnevezés helyett nem volna-e megfelelőbb a *gömbölyűfa* kifejezés. „A *gömbölyegfa* — mondja a beadvány — nem fedi azt a fogalmat, amelyet ki akar fejezni, elavult és magyartalan, aminthogy nem magyaros — felfogásunk szerint — a *gömbfa* elnevezés sem.“ Az egyesület az Akadémiától kéri annak eldöntését, hogy a *gömbölyűfa* és a *gömbölyegfa* kifejezések közül melyik felel meg a magyar nyelvhasználat követelményeinek. — A Bizottság többek hozzájárulása után megállapítja, hogy a *gömbölyeg* és *gömbölyű* szó jelentése egyaránt ‚rotundus‘, ‚globosus‘, ‚rund‘, ‚kugelrund‘. A *gömbölyeg* époly jó magyar szó, mint a *gömbölyű*, a régi nyelvben gyakran előfordul, többek között ilyen jelzős kifejezésekben: „*gömbölyeg palack*“, „*gömbölyeg karjai valának*“, „*gömbölyeg fákból*

esinált sáne“ stb. (Vö. Magyar Nyelvtörténeti Szótár.) A régebben használt *gömbfa* s az újabban alkalmazott *gömbölyűfa* megjelölés helyébe hivatalosan is a *gömbölyegfa* elnevezést léptették, s a Magyar Szabványügyi Intézet is ezt kívánja. Az erdészeti szaknyelvben „kugelrund“ = gömbölyű, „stabrund“ = gömbölyeg. Az elnevezés ellen sem nyelvtörténeti, sem nyelvhelyességi szempontok nem szólanak.

Szolnoki Ernő rákoshegyi lakos egy bibliográfiai szakszótárt szekesztett s a szótár előszavát és első mintalapjait beküldte a Magyar Tudományos Akadémiába. Levelében azt kérdezi, hogy a csaknem húsz ív terjedelmű szótár kiadásának van-e valami elvi akadály, s lehetséges volna-e, hogy szerény művét az Akadémia beilleszse kiadványai sorába. — A Bizottság a h. előadó jelentése alapján megállapítja, hogy a szakszótár tudományos szempontból nem áll megfelelő színvonalon, s így a mű kiadását nem javasolhatja.

Madzsar Imre felhívja a Bizottság figyelmét a kispesti ipartestület lelkes nyelvvédő munkájára. Az ipartestület nagyobb számú példányt rendelt meg a Pintér-féle ipari nyelvvédő könyvekből s egyúttal célszerűnek tartaná olyan falitáblának alkalmazását a műhelyekben, amelyek a szerszámok magyar elnevezéseit tüntetik fel. — A Bizottság az ipartestület buzgólkodását elismeréssel veszi tudomásul.

A jogszabályalkotás nyelvének magyarossága.

(Levél a szerkesztőhöz.)

A Magyarosan egyik idei számában Östör József egyebek között megemlítette azt a gondosságot is, ami az igazságügyi minisztérium részéről benyújtott törvényjavaslatokon látszik. Ehhez szeretnék még hozzátenni valamit. Minisztériumunk nemcsak a törvényjavaslatok nyelvének világosságára, szabályozására és magyarosságára ügyel, hanem arra is gondja van, hogy minden olyan rendelet, amelyet innen — bármilyen ügyben — akár a hatóságok, akár magánszemélyek kapnak, kifogástalan stílusú legyen. Ehhez olykor nem is elég a hivatalos stílus pusztá javítgatása, hanem sokszor nagyobb szövegek, szövegminták teljes átalakítása is szükséges. Elég gyakori ugyanis az olyan szöveg, amely évtizedek óta a maga teljességében, a legkisebb változtatás nélkül benne él a hivatalos nyelvben. Az ilyet aztán éppen azért kell minél előbb kiirtani, mert él. Ahol felnőtt, ott folyton erősödik, másutt pedig egyre terjed és rossz példát mutat. Ebben a tisztogató munkában az elsők között van nálunk dr. Stand Miklós miniszteri osztályfőnök. Ami nem magyaros, annak nem irgalmaz, bármennyire hagyományossá vált is valamelyik szöveg. Íme egy példa:

A magyar igazságügyi minisztériummal szinte egykorú ez a szöveg:

„A kiskorú Fekete Sándor örökbefogadtatása ügyében Budapesten az 1939. évi január hó 8. napján, illetőleg Kecskeméten az 1939. évi február hó 2. napján kelt, Budapesten az 1939. évi március hó 10. napján kötött pótszerződéssel módosított, a t. és t. gyámi tisztségében megerősített örökbeadó anyának Kecskeméten az 1939. évi május hó 24. napján írásba foglalt nyilatkozatával fenntartott és az 1939. évi június hó 4. napján 1216/1939. szám alatt felterjesztett szerződést megerősítem.“

Ma már e helyett a rendelet így szól:

„Az árvaszék az 1939. évi június hó 4. napján kelt 1216/1939. számú jelentésével felterjesztette hozzám a kiskorú Fekete Sándor örökbefogadására vonatkozó iratokat. Az iratok szerint az örökbefogadó szerződést Budapesten az 1939. évi január hó 8. napján és Kecskeméten az 1939. évi február hó 2. napján kötötték. A szerződést később Kecskeméten az 1939. évi március hó 10. napján kelt pótszerződéssel módosították. A t. és t. gyámságában megerősített anya a szerződést Kecskeméten az 1939. évi május hó 24. napján írásba foglalt nyilatkozatával fenntartotta.“

Az örökbefogadó szerződést megerősítem.“

Felsorolhatnék még jó néhány hasonló esetet. Mutatóba, azt hiszem, ez is elég. Azonban nemcsak a példaadás a fontos, hanem a példa követése is. Ebben már nemcsak a közigazgatási hatóságokra gondolok, hanem a bíróságokra is. Ott még alig van nyoma a magyarosságra való törekvésnek. Már pedig bármilyen alapos is egy ítélet, ha szövegezője csak jogász volt, de a nyelv magyarosságára nem ügyelt: az ítéletből okulhat a jogász, de nem leli benne örömét a magyar ember. Az meg aztán még nagyobb hiba, hogy az ilyen ítélet stílusát, különösen ha az ítéletet magasabbfokú bíróság hozta, átveszik az alsóbbfokú bíróságok és az ügyvédek is. Ezen az úton vált jogi nyelvünk már szinte érthetlenné. Itt van például egy ítéletnek ez a része:

„A bíróság egyedül azon az alapon kötelezte az alpereseket az ítéletének rendelkező részében meghatározott szolgáltatások teljesítésére és az ugyanott megjelölt szerződéseket is egyedül azon az alapon mondta ki hatálytalanoknak, hogy az alperesek a perben tett nyilatkozatuk szerint az említett szerződésekből folyóan általuk teljesített fizetések megtérítése és ugyanezekkel a szerződésekkel kapcsolatban rájuk rótt, bár még nem teljesített kötelezettségük alapján, általuk ezentúl teljesítendő fizetések megtérítésének a biztosítása esetében nem ellenzik a keresettel érvényesített jog megítélését“.

A peres felek nem igen értették meg. Mennyivel világosabb lett volna a szöveg például így:

Az alperesek a szóban forgó szerződések alapján részben már fizettek, részben még ezután lennének kötelesek fizetni. A per során csak azt jelentették ki, hogy ha a felperes a már felvett összegeket visszafizeti, az ezután fizetendő összegek visszafizetését pe-

dig biztosítja: nem ellenzik a keresettel érvényesített jog megítélését. A . . . bíróság csupán ennek a nyilatkozatnak az alapján kötelezte őket az ítéletének rendelkező részében megjelölt szolgáltatásokra és az említett szerződéseket is csupán e nyilatkozatuk alapján mondta ki hatálytalanoknak.

Az ítélkezés rideg világában talán meg is elégedhetnénk az ilyenforma világosságra való törekvéssel. Itt arra már kevesebb alkalom nyílik, hogy az ítélet a nemzeti szellem elevenségéből is mutasson valamit. De ahol lehet — pl. a kínálkozó többféle kifejezés közül a legmagyarosabbnak a kiválasztásával — erre is törekedni kellene. Különben inkább csak magyar nyelven beszélünk, de nem magyarul. Hogy a kettő között mi a különbség, arra jó példát mondott Herman Ottó. Az 1837—1892. évi országgyűlés naplójának XII. kötetében, a 169. lapon ez olvasható:

„... legalább valami csillámát mutassam meg a nemzeti geniushnak. (Halljuk!) Konkrét példát fogok mondani.

Ha pl. az államtitkár úr ír egy novellát — hiszen szokott ő novellákat írni — s abban elmondaná, hogy találkozott egy öreg magyarral, a kinek még nincs ősz hajszála és akivel ily párbeszédet kezd: „Hány esztendőös ön, uram?“ — mert még ha földműves is, novellában per „ön uram“ kell megszólítani — ha erre az öreg azt felelné: „75 éves, uram!“ mire aztán ez a megjegyzés következik: „Bámulatos, hogy önnek még nincs ősz haja!“ Az öreg pedig így felelné: „Hát hiszen még jó karban vagyok, hanem egy lábbal már a sírban állok“: ezt szóról-szóra át is lehetne tenni mindjárt német nyelvre, vagy francia nyelvre, de ebben a magyar nemzeti genius nem csillan fel. Ez egy novellában egyáltalában oly hely, mely a történetet folytatja. De hát én nem régen Tisza-Abád-Szalókon találkoztam egy 75 éves magyar emberrel, azt kérdeztem tőle: „Hány esztendőös, öregem?“ Azt mondta: „Hetvenöt év nyomja vállamat.“ Erre azt mondtam: „Bámulom nagyon, hogy még egy ősz hajszála sincsen“, mire ő azt felelte: „Még nem harangoztak, de már beesteledett.“ Ebből világosan kicsillan a magyar nemzeti genius és felfogásunknak az a különbsége, a mely a nemzeti szellem és a nemzeti szellem közt van.“

Kulcsár József.

Az iskola a magyar nyelv szeretetéért.

Éppen a Magyarosan lapjain fölösleges beszélnem a magyar nyelv szeretetéről. E szeretet fölébresztése, ébrentartása az iskola föladata. Ezért kell minden alkalmat megragadnunk, hogy tanítványaink lelkében élesszük az alig pislákoló mécesest: a magyar nyelv szeretetét.

Apróságot írok le, de kísérletnek megjárja. Néha éppen a lényegtelennek tetsző apróságok a fontosak.

Diákjaink között nagyon elharapódzott a „spirál“ és a „spirálfüzet“ elnevezés. Érthető, hisz ezen a néven árulják a kereske-

dők, hirdetik a gyárak. A Ciszterci Rend egri Szent Bernát-gimnáziumának elsős diákjaival tettem kísérletet: pályázatot hirdetem. Mindenki pályázott. Egy kis papíroslapra fölírta nevét a javasolt magyar szavakkal együtt. A pályázócédulákat összeszedtem. A pályázat eredményesnek mondható; a következő javaslatokat kaptam.

Spirál helyett: rúgó, esavarmenet, esavar, drót, drótszél, drótmenet, drótesavar, sodrony, kígyózó, tekergő;

spirálfüzet helyett: rúgósfüzet, rúgósirka, rúgósszélű füzet, rúgósszélű irka, esavarmenetes füzet (irka), esaváros füzet (irka), esavarmenetes sarkú füzet (irka), esavarfüzet, esavarirka, esavarthatú füzet (irka), sodronyfüzet (irka), kígyózó irka, füzérfüzet, takarékfüzet, huzalos füzet (irka), ki-behajtós füzet, sodronyos füzet, drótfüzet, drótos füzet (irka), drótmenetes füzet (irka), csigafüzet, csigadrótos füzet (irka).

Ügyeltem, hogy a szülői segítséget (amennyire lehet!) kizárjam. A pályázat meglepetésszerűleg érte őket. Az eredménnyel meg voltam elégedve. Ebben bizonyára egyetértenek velem a magyar nyelv szeretői. Ennyi ötlet, találékonyság nem megvetendő. A pályázattal mindíg együttjáró vctélkedő hajlam gyümölcsöt hozott. Az ilyen kísérlet kedvet teremt: nemcsak a spirálra és spirálfüzetre keresnek a kedvrekapott tanulók jó magyar szót, hanem a nyelvünket éktelenítő más idegen szavakra is. Ez a mód különben is gondolatébresztő, — és éppen ezért eredményes. Eredményesebb, mint a magyartalanságok állandó javítgatása, néha a terméketlenségig száraz üldözése.

Agoston Julián.

Hírek.

A szép magyar kiejtés versenye. — A budapesti és vidéki gimnáziumok ezidei tanulmányi versenyén az eddigi tárgyakon kívül a szép magyar kiejtésben is versenyeztek. A versenyben 25 tanuló vett részt. A versenyzők előre nem ismert szöveget olvastak fel a bíráló bizottság előtt. (Eötvös József levele Arany Jánoshoz. Herczeg Ferenc: A felhőkkel a tenger felé.) A bíráló bizottság tagjai voltak: Pintér Jenő, Bárczi Géza, Föglcl Sándor. A verseny nyertesei a győzelem sorrendjében: 1. *Bagossy Sándor*, debreceni ref. gimnázium. 2. *Tompa Gabriella*, budapesti közs. Szilágyi Erzsébet leánygimnázium. *Puskás Attila*, budapesti áll. Berzsényi Dániel gimnázium. Dícséretet nyertek: Szász Magda, Marschalkó Gyula és Liszicvitz Edit budapesti középiskolai tanulók.

Nyelvvédelem Szlovákiában. — Örvendetes, hogy az erdélyi magyarság felbuzdulása után most a szlovákiai magyarság is mozgalmat indított a magyar nyelv védelmére. A pozsonyi Új Hírek

c. napilap f. é. október hó 25-i számában új rovatot nyitott „Édes anyanyelvünk“ címen. Ez a rovat — úgymond a lap — napról-napra a jó magyarság és a magyar nyelvhelyesség kérdéseivel fogja megismertetni a szlovákiai magyar olvasót. A rovatvezető minden számban közöl rövidebb-hosszabb cikket az idevágó kérdésekről, Dengl János Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus c. műve nyomán. Időnként a szerkesztőség külön is felhívja erre a rovatra az olvasó figyelmét és buzdítja, hogy a cikksorozatot vágja ki, tegye el, gyűjtse össze, — tanuljon magyarul! A mozgalom a szlovákiai magyarság körében élénk érdeklődést keltett. Újabban az olvasók egyes cikkek kapcsán kérdéseket intéznek a rovatvezetőhöz és ezekre feleleteket kapnak.

Nyelvművelés a polgári iskolában. — Ilyen című előadást tartott Juhász Jenő az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület Pedagógiai Bizottságának szeptember 28-iki felolvasó ülésén, szépszámú hallgatóság előtt. A nyelvművelés hathatós előmozdítására a következő feladatokat tűzte ki: szoktassuk le növendégeinket a sietve, kapkodva előadásról; a számonkérések alkalmával minél gyakrabban tartassunk összefüggő beszámolást a tanultakról; magyar óráinkon egy-két tanulóval ne olvastassuk fel a házi feladatot, hanem mondassuk el előszóval; az önképzőköri üléseken ne tűrjünk meg felolvasásokat, csak szabad előadásokat engedjünk meg; végül rendezzünk oszályonkénti és iskolai előadóversenyeket, s a győztesek nevét az igazgatók örökítsék meg az iskola Évkönyvében. — Az előadáshoz többen hozzászóltak, s mindnyájan egyetértettek az előadóval. Hasonló tárgyról tartott előadást a Bizottságban vitéz Sághelyi Lajos tanulmányi felügyelő.

ÜZENETEK

V. J.-nak. — *A megemelte magát* kifejezésről azt írja, hogy először Undset regényében, a Tavasz-ban találkozott vele. A fordító — Hajdu Henrik — idézőjelbe tette, mert mint jellemző norvég szólást akarta kiemelni. Nemsokára a Balaton partján meglepődve hallotta ön, hogy egy anya így szól rá kis fiára, aki az egyik tufajt próbálgatta felemelni: „*Megemeled magad!*“ Lám, a fordító jellemző szándékából mi lett, állapítja meg levelében. Az idegenszerű kifejezés az olvasóra ragadt, s utánzás lett az eredménye. A szép magyarság aligha ragadt volna ilyen hamar! — Utánajártunk a dolognak s megnyugtató közöljük önnel, hogy a *megemeli magát* szólás egyáltalában nem idegenszerű, megvan a szabolcsi népnyelvben, mindennapi kifejezés a palócok nyelvében és Sepsiszentgyörgyön is járatos. A jelentése: „megerőlteti magát“.

Pécsi előfizetőnek. — *Az amely (mely)* névmás megnevezett valamire, az *ami* névmás pedig meg nem nevezett valamire vonatkozik. Pl. Megtaláltam azt a képet, *amelyet* kerestem. Megtaláltam azt, *amit* kerestem. (V. ö. Szinnyi József: Rendszeres magyar nyelvtan.)

Sz. Ö.-nek (Pécs). — A Magyar Helyesírás Szabályai szerint a kérdéses indulatszó helyesírása *ó!* vagy *oh!* A Szózat-ból vett idézet tehát így is írhatjuk: „Hazádnak rendületlenül Légy híve *ó* magyar!”

V. L.-nak. — A személynévmások tárgyesete az egyes számban: *engemet* vagy *engem*, *tégedet* vagy *téged*, *öt*. Az *ötet* alakot, valamint a mutató névmások *aztat*, *eztet* alakját mint nyelvtani szempontból helytelenül kerüljük.

M. Gy.-nak. — A *meg van okolva*, *szűkre van szabva*, ez és az a magyar nyelv védelmének *van szentelve*, stb. határozó igenévi szerkezetek használata nem hibáztatható, ha valóban tartós állapotot akarunk velük megjelölni. A levélében említett s folyóiratunkból vett helyek mind ilyenek. Az *el van utazva* szerkezet nem ide tartozik. Ez nem állapotot, hanem csak pusztán cselekvést fejez ki, használata tehát helytelen. Mondjuk helyette ezeket: „elutazott”, „úton van”, „nincs itthon”, „távol van”. Mindenkor hibás a határozó igenév a *lesz* vagy *lett* igével kapcsolatban. Pl. „Az indítvány *el lett fogadva*”. „X. Y. alkalmasint *meg lesz választva*”. Helyesen: „Az indítványt elfogadták”. „X. Y.-t alkalmasint megválasztják”. — *Fölhagy valamivel* helyes kifejezés, *fölhagy valamit* németes, pl. fölhagyni az üzletet: das Geschäft auflassen.

Sz. Ö.-nek (Kőszeg). — A *tányér* főnév tárgyas alakja az irodalmi nyelvben és a köznyelvben *tányért*. Pl. „Ki Lajos királynál fönn a *tányért* váltja” (Arany: Toldi). A *tányérat* nyelvjárási alak, nyelvtani szempontból nem hibás, csak szokatlan.

L. K.-nak. — A cikkíró nyelvtani hibát követett el, az idézett mondat helyesen így hangzik: „Sikerült volna-e Kossuthnak... légiókat előteremteni”. Az *-e* kérdőszó helye mindenkor az állítmány után van s nem választhatja el az összetett igei állítmány részeit.

Laptársainknak, íróársainknak. — Számon akarjuk tartani a napilapokban, folyóiratokban, könyvekben szétszórt nyelvújító és nyelvhelyesítő cikkeket. Az ilyen lappéldányoknak és önállóan megjelent munkáknak szíves megküldését kérjük Putnoky Imre szerkesztő címére.

Olvasóinknak. — Kérdezzük olvasóinkat, különösen az érdekeltektől valókat: mely raggal mondanák *hol* kérdésre (pl. hogy *hol* született valaki?) a következő helységneveket: *Balmazújváros*, *Erzsébetváros* (Kis-Küküllő vm.), *Komárom*, *Tatatóváros*?

Peküldött könyvek. — Tennyson Alfréd: *Arden Enok*. Angolból fordította Tóth Lajos. Budafok, 1939. Sánta György könyvnyomdája, 48 lap. — Kökény Lajos: *Gyorsírási és gépírási útmutató*. Budapest, 1939. Szalay Sándor könyvnyomdája, 52 lap. — Kökény Lajos: *Népszerű helyesírási kalauz*. Budapest, 1939. Szalay Sándor könyvnyomdája, 96 lap. Megrendelhető Kókai Lajos könyvkereskedésében.

A szerkesztésért Putnoky Imre felelős, a kiadásért Gergely Pál.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt., Bpest. Tel.: 221-003.

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

VIII. ÉVFOLYAM

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGANAK MEGBÍZASÁBÓL

PINTÉR JENŐ
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTETTE

PUTNOKY IMRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADASA
BUDAPEST, 1939.

TARTALOM.

Nagyobb cikkek.

	Lap
Dengl János: Előnevek és címek helytelen írása — — — — —	56
Édes Jenő: Hibák az alárendelt mondatok szerkesztésében — — — 62,	106
Ferenczy Géza: Cseh düh — oláh juh — — — — —	10
Juhász Jenő: Ágnesnek-e vagy Ágnesnek? — — — — —	180
Polner Ödön: A politika új szavai — — — — —	145
Zolnai Gyula: A Nyelvművelő Bizottság célja, eszközei és kilátásai 1, 49,	97
Zolnai Gyula: Magyartalanságok az értelmező használatában — — —	177

Kisebb közlemények.

Bárczi Géza: A rádió csak tanít, de maga nem tanul? — — — — —	18
Bárczi Géza: Tallózás — — — — —	121
Buzás Dezső: Guruló anyagok meg egységek — — — — —	189
Dengl János: A „Rózsák-terei“ plébániatemplom — — — — —	14
Dengl János: Magyar-oroszl, magyarorosz — — — — —	154
Dengl János: Igeköltők helytelen használata — — — — —	188
Ferenczy Géza: Tisztítsuk meg nyelvünket a <i>pucol</i> szótól! — — — — —	110
Fest Aladár: „Cseh-Szlovákia“ — — — — —	20
Fest Aladár: Színiévad — „staggione“ — — — — —	156
Halász Gyula: Magyarkodás — — — — —	124
Halász Gyula: Ugye? — — — — —	153
Jacobi Lányi Ernő: Erdélyi emlékek — — — — —	122
Juhász Jenő: Iskolás szórend — — — — —	21
Juhász Jenő: Baj van a <i>-ni</i> képzővel! — — — — —	72
Juhász Jenő: Az <i>a</i> , <i>az</i> névelő szomorú sorsa — — — — —	123
Kendi Finály István: Idegen szépségek nyelvünkben — — — — —	24
Loványi Gyula: Nincs időm — nem érek rá — — — — —	22
Loványi Gyula: Csencsolj, magyar! — — — — —	76
Loványi Gyula: Új szók a politika szótárának nyelvében — — — — —	115
Loványi Gyula: Reklamírozni. — Reklámozni — — — — —	156
Loványi Gyula: Szlovákia, Bohémia, Ruszinszko — — — — —	186
Loványi Gyula: Hibásan használt „közel“ — — — — —	191
Meskó Lajos: Észak-tenger, délszél és társaik — — — — —	68
Meskó Lajos: Strand = mart — — — — —	118

	Lap
Nemes Zoltán: Fölösleges igekötők az élő beszédben — — — — —	74
Pap Antal: Zavarok a birtokosjelző körül — — — — —	190
Péch Zoltán: Utcajelző tábláinkról — — — — —	119
Polner Ödön: Tót vagy szlovák? — — — — —	16
Polner Ödön: A „wien“-i döntés — — — — —	17
Zolnai Gyula: Világhíres — — — — —	71
Zolnai Gyula: Elmegyünk a Vígbe — — — — —	113
Zolnai Gyula: Szudétánémet, kárpátorosz — — — — —	151
Zolnai Gyula: A határozott névelő hibás elhagyásai — — — — —	185
Zolnai Gyula: Tormay Cecil-utca — — — — —	192

Szélgjegyzetek.

Aradi László: A mai színbírálat műnyelve — — — — —	127
Bárzi Géza: Kárpátorosz — — — — —	26
Busák Béla: Boldogan — — — — —	196
Czillinger Loránd: Még egy megjegyzés a <i>rakotta</i> szóhoz — — — — —	79
Cziráki József: Szakszerűen vállalok — — — — —	158
Csengery János: Mi van veled? — — — — —	78
Csengery János: Tünik — — — — —	127
Dengl János: Röhej — — — — —	193
Dengl János: Kívánsághangverseny, kívánsághanglemezek — — — — —	193
Dengl János: Hosszat — — — — —	194
Dóka Loránd: A <i>-nak, -nek</i> mellőzése — — — — —	77
Handlovics Miklós: Kikeresztelkedni, kitérni — — — — —	126
Jacobi Lányi Ernő: Arja — — — — —	126
Kaán Károly: Baromfiak. — Selyemtenyésztés; — — — — —	159
Kálmán Béla: Szélgjegyzetek egy országgyűlési felszólaláshoz — — — — —	77
Keményfy János: Bevall-megvall — — — — —	27
Leszkay András: Gyerünk a Vígbe — — — — —	78
Loványi Gyula: Anglicizmus — — — — —	26
Loványi Gyula: Ja, jaaa? — — — — —	78
Loványi Gyula: Félvér — — — — —	125
Loványi Gyula: Öregem — — — — —	158
Loványi Gyula: Termel, természet — — — — —	194
Majunke József: Atállítás — — — — —	27
Majunke József: Az igekötők hóhortja — — — — —	127
Márkus Jenő: Bitter csokoládé — — — — —	127
Nagy Zoltán: Fok Celsius — — — — —	27
Pásztor Emil: Autobusz = gyorskocsi — — — — —	196
Pávó Elemér: Stagione = cserétársulat — — — — —	195
Révai Izidor: Komplexum — — — — —	157
Szinnyei Ferenc: Azok az ármányos idegen szók! — — — — —	25

	Lap
Szinnyei Ferenc: Világhíres — — — — — — — — — —	25
Szinnyei Ferenc: Rokkant ülőhely — — — — — — — — — —	78
Tizsamarti Antal: Nemzettestvér, nemzettárs, néptárs — — — — —	26
Tizsamarti Antal: Számára — — — — — — — — — —	195
Vas kó Béla: Bristol, Savoy — — — — — — — — — —	196
Zsoldos Benő: Inkább — — — — — — — — — —	158

Íróink magyar nyelve.

Gartner Pál: Szenvedélyek és kedélybetegségek. (Tizsamarti A.) — —	29
Gazdasági tanácsadó. (Tizsamarti A.) — — — — — — — — — —	128
Kiss Lajos: A szegény ember élete. (Tizsamarti A.) — — — — —	79
Nagy Magyarország szakácskönyve. (Márkus Jenő) — — — — —	129
Nyirő József: Kopjafák. (Tizsamarti Antal) — — — — — — — —	197
Shakespeare: Ahogy tetszik. Ford. Szabó Lőrinc. (Vöőné Péces Mária) —	80
Somerset Maugham: Színház. Ford. Szerb Antal. (Elek Oszkár) — —	159
Walpole: A Herries család. Ford. Tábori Pál. (Zolnai Gyula) — — —	28

Könyvszemle.

Gyomlay Gyula: A felolvasó- és szavalóművészetéről. (Putnok Imre) —	130
Nemes Zoltán: Az élőbeszéd fésülése. (Tardos Károly) — — — — —	131
Pintér Jenő: Magyar kereskedők nyelvvédő könyve. (Halász László) — —	31
Pintér Jenő: Magyar iparosok nyelvvédő könyve. I. (Márkus Jenő) — —	31
Pintér Jenő: Magyar iparosok nyelvvédő könyve. Férfiiparágak. (Bence István)	82
Vitéz Sághelyi Lajos: A nyelvművelés tanítása a szföv. polg. iskolákban. (Juhász J.) — — — — — — — — — —	198
Szabó T. Attila: A nyelvművelés időszerű kérdései. (Loványi Gyula) —	160
Zelovich Dezső: Szókincs és idegen szóhasználat a mai szónoki nyelvben. (Janson Vilmos) — — — — — — — — — —	83

Lapszemle.

A Posta. — A Vármegye. — Budapesti Polgári Iskola. — Budapesti Szemle. — Családi Kör. — Cserkészlányok Lapja. — Debrecen. — Debreceni Újság—Hajdúföld. — Délmagyarország. — Diák Foto. — Dunántúli Tanítók Lapja. — Erdélyi Iskola. — Erdélyi Múzeum. — Erdélyi Szemle. — Erdészeti Lapok. — Esti Kurir. — Esti Újság. — Fodrász. — Hétfő Reggel. — Ifjú Polgárok Lapja. — Katolikus Szemle. — Keleti Újság. — Képes Vasárnap. — Kereskedelmi Szakoktatás. — Kir. Közjegyzők Közlönye. — Komáromi Lapok. — Köztelek. — Magyar Kultúra. — Magyar Lélek. — Magyar Nemzet. — Magyar Nyelv. — Magyar Nyelvőr. — Magyar-

	Lap
ország. — Magyar Szemle. — Mezőtúr és Vidéke. — Mosonvár- megye. — Napkelet. — Nemzeti Figyelő. — Nemzetnevelés. — Nemzet Szava. — Néptanítók Lapja. — Nimród Vadászújság. — Női Divat. — Nyugat. — Orvosi Hetilap. — Pedagógiai Szeminárium. — Pesti Hírlap. — Pesti Napló. — Református Élet. — Sorakozó — Textil-Ipar. — Turisták Lapja. — Tükör. — Typographia. — Új Idők. — Új Magyarország. — Újság. — Zalai Közlöny 32, 84, 132, 162,	199

Figyelő.

Agoston Julián: Az iskola a magyar nyelv szeretetéért — — — —	205
A Nemzeti Sport pályázatának eredménye — — — —	44
A Nyelvművelő Bizottság ülései — — — — 37, 89, 139, 165,	202
A tanulóifjúság nyelvvédő pályázata — — — —	46
Buzás Dezső: A M. T. I. magyarsága — — — —	141
Hírek — — — — — — — — — — 47, 95, 142,	206
Kulcsár József: A jogszabályalkotás nyelvének magyarossága — — —	203
Loványi Gyula: Fővárosi intézmények nyelve — — — —	90
Nagy Sándor: A magyar nyelvvédelem ügye gimnáziumainkban — — —	166
Östör József: A hivatalok nyelvének megtisztítása — — — —	40
Tót vagy szlovák? — — — — — — — — — —	93

Üzenetek.

Minden füzetben — — — — — — — — — — 47, 96, 143, 176	207
--	-----

TÁRGY- ÉS SZÓMUTATÓ.

- a*, az névelő hibás el-
 hagyása 124, 185
Ágnesnak v. *-nek* 180
 ágyás 48
ahol, ahonnan, ahová
 hibás használata 67
aki, amely hibás használata 62
 amely és ami 207
 amennyiben 109
 anglicizmus 26
 árja 116, 126, 145
 átállítás 27
 autobusz 48, 196
 aztat 208
 baromfiak 159
 bevall 27
 birtokosjelző hibás használata 77, 190
 Bohémia 186
 boldogan 196
 bridzsel 29
 Bristol 196
 célkitűzés 85, 96
 címek helytelen írása 56
 Cseh-Szlovákia 20
 csencsel 75
 cseretársulat 195, 200
 dacára 39
darabhoz menni 29
 délszél 68
 dinamikus 116
 disszimiláció 116
 egypártrendszer 116, 146
 egységek 189
 elhivatottság 24, 188
 előnevek helytelen írása 56
 ért valami alatt 40
 északnémet 151
 északtenger 68
 felfüggeszt 176
 félkeresztény 126
 félvér 125
 félzsidó 126
 férfinak-férfinek 114, 180
 fok Celsius 27
 fölhang valamit 208
 főnévi igenév hibás használata 72
 gleihsaltol 116, 151
 gömbfa, gömbölyegfa 202
 guruló anyag 189
 gyorskocsi 196
 hajózás új műszavai 140
 hámoz és hánt 48
 hapsi 136
 hegyeshalomi 199
 hivatali kamara 116
hogy hibás használata 106
 horogkereszt 116
 hosszát 194
 hősökterei 14
 idegen szók használata 83, 85
 igekötők helytelen használata 74, 188
 inkább 158
 internáló tábor 116
 ja, jaaa 78
 kapcsolatban 135
 Kárpátalja 188
 kárpátorosz 26, 68, 151
 Kassa 32
 kiejtés kérdése 90, 133, 138, 142, 164
 kikeresztelkedni 126
 kimondott 200
 kitérni 126
 kívánsághanglemezek, ~ hangverseny 193
 komplexum 157
 konstruktív 116
 korporáció 116
 kölcsönző 136
közel németes használata 191
le- hibás használata 127
 lehatárol 24
 lelevelez 48
 leszögez 48
 madártej 122
 magyarorosz 154
 mart 118
 megemeli magát 207
 megvall 27
 melegágy 48
 menetrend 116
 miatt-végett 25
 miszerint 107
miután hibás használata 109, 165
 mi van veled? 78
 mulva, után 37
 nehogy 109
 nemzetárs,nemzettestvér 26
 néptárs 26
 nincs időm 22
 Nyugat-Magyarország 151
 ojtás-oltás 134
 Ostmark 116
 ökörszem 122
 öregem 158
 őskeresztény 117, 164
 összeesküszik 28
 ötöt 208
 parancsuralom 117, 148
 peches (=galibás) 48
 politika új szavai 115, 145
 pucol 110
 ráér 23
 rakotta 79
 reklámoz, reklamíroz 156

rokkant ülőhely 78	súlyt helyez rá 48	tűlbuzgó stb. 134, 201
rózsákterei 14	szakszerűen vállal 158	tükörtojás 122
röhej 193	számára 195	tűnik 127
rövidítések idegenszerű di- vatja 88	szavakat-szókat 39	ugye 153, 201
Ruszinszko 186	szlovák 16, 93, 187	után, mulva 37
salon 87	Szlovákia 186	űk 138
selyemtenyésztés 159	szudétánémet 151	-va -ve és van 208
során 137	takarékgáz 91	vadásznyelv magyaráítása 86
spirál, spirálfüzet 205	tart (beszédet stb.) 96	-ván, -vén 109
sportműszavak 45	tekintélyuralom 117, 148	vessző 48
stagione 156, 195, 200	telep 91	Vígbe 78, 113
statikus 117	telivér 125	világhíres 25, 70
strand 118	termel, természet 194	vonás 48
stratagéma 25	tót 16, 93, 187	wieni 17
	tőszámnev-sorszámnev 36	

*A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága
1931 júniusában kezdte meg működését, a Magyarosan 1932
januárjában indult meg.*

A Bizottság elnökei: *Négyesy László* (1931—1933.) — *Szinnyei József* (1933—1937.) — *Pintér Jenő* (1937—).

A Magyarosan szerkesztői: *Négyesy László, Nagy J. Béla* és *Zsirai Miklós* (1932—1933). — *Szinnyei József, Nagy J. Béla* és *Zsirai Miklós* (1933). — *Szinnyei József* és *Zsirai Miklós* (1934—1937). — *Pintér Jenő* és *Putnoky Imre* (1937—).

MAGYAR KERESKEDŐK NYELVVÉDŐ KÖNYVE

Budapest, 1938.

Ara 80 fillér.

MAGYAR IPAROSOK NYELVVÉDŐ KÖNYVE

NŐI IPARÁGAK.

A fehérvarrók, fűzősök, háztartásvezetők, hímzők, kézimunkázók, kötőszövők, nőifodrászok, nőikalaposok, nőiszabók, szépségápolók és virágkészítők magyarító szakszótárával.

Budapest, 1939.

Ara 80 fillér.

FÉRFI IPARÁGAK.

Első rész.

Az ácsok, asztalosok, bognárok, borbélyok, bőrművesek, cipészek, cukrászok, drogisták, építőmesterek, ernyősök, esztergályosok, fodrászok, hentések, kádárok, kalaposok, kályhások, kárpitosok, kávéások, kesztyűsök, kőművesek, könyvkötők, kötőszövők, mázolóok, mészárosok, molnárok, paplanosok, pincérek, sütők, szabók, szakácsok, szállodások, szobafestők, szücsök, takácsok, testápolók, üvegesek, vendéglősök magyarító szakszótárával.

Budapest, 1939.

Ara 80 fillér.

FÉRFI IPARÁGAK.

Második rész.

Az aranyművesek, bádgosok, betűszedők, bronzművesek, ékszerészek, fémművesek, fényképészek, fogművesek, gépészek, kovácsok, lakatosok, látszerészek, műszerészek, nyomdászok, óráások, ötvösök, sokszorosítók, szerelők, vasöntők, vésnőkök, villamosműszerészek, villanyszerelők magyarító szakszótárával.

Budapest, 1939.

Ara 80 fillér.

A pénzt postautalványon a következő címre kell küldeni:
REGÉNYI SÁNDOR, BUDAPEST, VII., BARCSAY-UTCA 5.

MAGYAROSAN

a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának megbízásából szerkesztett és kiadott nyelvművelő folyóirat.

A Magyarosan február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 30 fillér. Az előfizetési díjat a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalának 44.888. számú postatakarékpénztári folyószámlájára tessék befizetni vagy postautalványon beküldeni a következő címre: A M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatala. Budapest, V., Akadémia-u. 4.

Putnoky Imre szerkesztő lakása: Budapest, I., Márványutca 35. (Kéziratok, cserepéldányok, könyvek.)

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága.

Elnök: Pintér Jenő. — Helyettes előadó és a Magyarosan szerkesztője: Putnoky Imre.

Tagok:

Az Akadémia I. osztálya részéről: Bárczi Géza, Csathó Kálmán, Csengery Ferenc János, Csűry Bálint, Gyomlay Gyula, Horger Antal, Horváth János, Keményfy János, Klemm Antal, Laziczius Gyula, Melich János, Mészöly Gedeon, Nagy József Béla, Németh Gyula, Pais Dezső, Sági István, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József, Vikár Béla, Voinovich Géza, Zlinszky Aladár, Zolnai Gyula, Zsirai Miklós.

Az Akadémia II. osztálya részéről: Hegedüs Loránt, Lukinich Imre, Madzsar Imre, Nagy Miklós.

Az Akadémia III. osztálya részéről: Kaán Károly, Kenyeres Balázs, Szily Kálmán, Verebélj László.

A Kisfaludy-Társaság részéről: Radó Antal.

A Természettudományi Társulat részéről: Gombocz Endre.

Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács részéről: Harsányi Zsolt.

Meghívott tagok: Dengl János, Halász Gyula, Hindy Zoltán, Juhász Jenő, Kodály Zoltán, Márkus Miksa, Östör József.